

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01127

DI BRIDER ASHKENAZI

Israel Joshua Singer

*Permanent preservation of this book was made possible
by Margaret L. Levin*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. י. זינגער

די ברידער אשכנזי

דריטער טייל

שפינוועבם

הויפטפארקויף:

מאקס נ. מייזל

ניו-יארק

1937

DI BRIDER ASHKENAZY

Copyright 1937

— By —

I. I. SINGER

New York

Manufactured in the
UNITED STATES OF AMERICA

קאפיטל איינס

אויף די צעבראָכענע שאַסיען פון דייטשלאַנד קיין פּוילן, דורך וועלדער, דערפער און שטעטלעך, חרובע און אָפגעברענטע פון דער רוסיש-דייטשער מלחמה, האָבן זיך געצויגן איינס נאָך דעם אַנדערן דייטשן, פּערד, לאַסט-אויטאָמאָבילן, פּורן און האַרמאַטן. די פּוילישע פּויערים זענען ארויס פאר די שטרוי-געדעקטע כאַטעס זייערע, פּאַרליאָנט די הענט צו די בלויע הימעלעך און מיט העלע אויגן שווינגנדיק באַטראַכט די פרעמדע וואָגנס און מענטשן. די פּויערטעס מיט די פּאַרביקע טיכלעך אויף די קעפּ האָבן זיך מיט מורא און נייגיר געטוליעט צו די דאָרפישע געפּלאַכטענע פּלוטן און געצאָמט זיך פּרום. די קינדער מיט די פּלאַקסענע קעפלעך, צוזאַמען מיט די הינט, האָבן די פרעמדע באַגעגענט מיט אַ גע-שריי און געבילעריי.

אין די שטעטלעך זענען די אידן ארויס פאר די טירן פון זייערע אויסגעהויקערטע הייזלעך און מיט שוואַרצע פּאַרחידושטע אויגן באַמערקט די נייע לייט. אינגעלעך אין קאַפּאַטקעלעך, מיי-דעלעך מיט צעשוויבערטע שוואַרצע קעפלעך, האָבן געפּאַכעט מיט די הענטלעך צו די פרעמדע מענטשן, באַגריסט זיי מיט אידישע גוט-מאָרגנס. פון קעלערס זענען ארויס באַהאַלטענע אידן, וואָס די רוסישע אָפּטרעטנדיקע סאָלדאַטן האָבן זיי געוואָלט מיטשלעפּן מיט זיך, נוקם זיין זיך אין זיי פאר די מפּלות אויף די פּראָנטן. פאר ווינט-מילן זענען דייטשע קאָלאָניסטן ארויס און פּרוילעך באַ-גריסט די אָנקומענדיקע פרעמדע מענער.

— גרים גאָט, לויטע, ווילקאָמען!

דאָס האָבן מענער פון דייטשלאַנד, פון פּרייסן און זאַקסן, פון בייערן און פון רהיין, פון אלע דייטשע לאַנד-טיילן קיין פּוילן געצויגן.

וואָרום אין דייטשלאַנד זענען מענטשן אַ סך געווען, אָבער

ערד ווייניק. ביים שכן אין רוסלאנד איז ערד א סך געווען, פעל-דער פיל, פי, האַלץ, מינעראלן. און די דייטשע הערשער האָבן די מענער פון זייערע פעלדער, פאַבריקן, ווערקשטאַטן און שולן אַוועק-גענומען, די ווייבער פון לאַנד אויף זייער אָרט אַוועקגעזעצט, און זיי, די מענער, צום שכנס לאַנד געשיקט, כדי מיט פייער און שווערד צו באַזיגן עס און עראָבערן. דאָס ערשטע זענען זיי גע-גאַנגען אויף פּוילן, וואָס איז ביי דער גרעניץ.

יונג און אלט, אַרבעטער אין ברילן און בערדיקע פּויערן מיט בלאַנדע בערד, שול-אינגלעך מיט רויטע בעקלעך און מיטן ערשטן העלן פּוך אויף זייערע ליפן און צעקנייטשטע פאַרוועלקטע לייט מיט גרויסייט אין די בערד און וואָנסן, האָבן געצויגן איבער די פּוילישע שטעט און שטעטלעך. מיט לאַסט-אויטאָמאָבילן און זעל-נערישע פּערד און וועגן, אויף וועלכע עס איז אָנגעשריבן מיט קרייד „נאָך פעטערסבורג“, מיט באַנאַגלטע שטיוול, מיט רימענס, אויף וועלכע עס איז אויסגעקריצט אויף די שנאָלן „גאָט מיט אונז“, מיט שפיציקע פּיקעלהויבן אויף די קעפּ, מיט באַיאַנעטן אויף די ביקסן מיט צוויי שאַרפן, איינע צו שניידן אין שונאס לייב און איינע אויף איבערצוהאַקן דראָט-פאַרצוימונגען, האָבן זיי געצויגן פון מערב צו מזרח, געגאַנגען לאַנגזאַם און פאַראַויס, פאַרנומען דאָרף נאָך דאָרף, שטעטל נאָך שטעטל, שטאָט נאָך שטאָט, אין דעם דעם לאַנד ביי די טייכן ווייסל און וואַרטע.

נאָך זיי זענען נאָכגעפאַרן פאַסטאַרן אין מיליטערישע קלוי-דער און מיט קרייצן אויף די העלמען, כדי צו רופן אין גאָטס נאָמען די מענער צו מאָרד און רויב, כדי איינצופלאַנצען דעם פראָטעסטאַנטישן גלויבן, דייטשע שפראך און זיטן אין באַזיגטן לאַנד.

יונגע סאָלדאַטן האָט מען ווייניק געשיקט קיין מזרח. זיי, די שטאַרקע און געשיקטע, האָט מען געהאַלטן אויף די מערב-פראַנטן, די שווערע און גוט-באַפעסטיקטע. אויף דער רוסישער זייט זענען געגאַנגען די לאַנד-שטורמער, באַוואַקסענע, בערדיקע, בייביקע, אויף וועלכע די רימענס פלאַצן שיער נישט און די הינד-טערס קריכן ארויס פון איינגעצויגנקייט ווי ביי אַלטע ווייבער, רונד-קעפּיקע, געגאַלטע, אויף וועלכע די פּיקעלהויבס זיצן קרומלעך.

מיט דאָרפישע בערד, מיט שטאַטישע וואַנסן, מיט גרויסע בריִלין אויף שטריקלעך פארבונדן צו די אָפּשטייענדיקע אויערן, מיט שווערע פיס, דאָרפיש קלאַצעוואַטע אָדער שטאַטיש קרומלעכע, אין קורצע שטייפּע געלע כאַליעוועס פון די טעמפּע באַנאַגלטע שטיוול, מיט ליולקעס אין די מיילער, זענען זיי האַרט און געהאַרכזאם נאָכגענאַנגען איבער די פרעמדע וועגן, געפירט פון רייטנדיקע אָפיצירן, ווי לאַנד-קנעכט נאָך זייערע האַרן. פאַרבלאַטיקטע, פאַרשטויבטע, פאַרליימיקטע פון די אויפגעריסענע שאַסייען, וואָס די רוסן האָבן קאַליע געמאַכט פאַרן אָפּטרעטן, מיט הייזעריקע גאַרגלדיקע און ביר-אַנגעגעסענע שטימען האָבן זיי געזונגען זייערע זיגעס-לידער :

די דויטשן האָבען איינע שיט-קאַנאַן,
די האַט איין גראַסעס לאַך — בום-בום ;
איין, דאַס איזט זאָ רונד און ריזענגראַס,
דאַס מאַן דערין שלאַפּן קאַן.
יעדער שוט
איין רוס ;
יעדער שטאַט
איין פּראַנצאַן,
דער קרופּ, דער מאַכט זי אַלע לאַז...

יעדער פאַרנומענער שפּאַן ערד איז גלייך דורך די סאַפּערן אָפּגערייניקט געוואָרן פון דער רוסישער פאַרוויסטונג. די איבער-געהאַקטע טעלעגראַף-דראַטן זענען דורך די סאַלדאַטן פאַריכט געוואָרן, די צעבראַכענע שאַסייען אויסגעגלייכט, די אויפגעריסענע בריקן צוריקגעשטעלט, די ברענענדיקע הייזער פאַרלאָשן, די פאַר-לאַזענע וואַגאַנען צוזאַמענגעקניפּט. זיי האָבן אַראַפּגענומען פון די תּליות די שטייפּע קערפּער פון די דייטשע קאַלאַניסטן און די אירן, וואָס די רוסן האָבן אויף די בוימער אין די וועגן אויפּגע-האַנגען אין צאָרן פון זייערע מַפּלוֹת, און אויף זייער אָרט שפּיאַנען און מוסרים אויפּגעהאַנגען. די רוסישע אויפרופן און באַפּעלן זע-נען פון אַלע ווענט, פאַרקאַנעס, פּלויטן און מויערן אַראַפּגעריסן געוואָרן, און אויף זייער אָרט זענען אויסגעקלעפּט געוואָרן פאַר-אַרדנונגען וועגן אָפּגעבן באַהאַלטן געווער, ארויסגעבן שפּיאַנען,

אומקערן האָב און גוטס פון די אַנטלאָפּענע רוסן, אויך וועגן אויפ-געבן די צאָל בהמות, תבואה, קאַרטאָפּל, סחורות, אַזוי אויך וועגן יעדער קופּער, מעש און רוי-שטאָפּן, וואָס נאָר אימיצער פאַרמאָנט. פאַר נישט אויספירן די באַפעלן וועט מען געאורטיילט ווערן לויט די קריגס-פעלד-געזעצן.

די גרעסטע שטאָט, וואו מען האָט געקאָנט קריגן א סך רוי-שטאָפּן, ביינוול און וואָל, וואָס דייטשלאַנד האָט נויטיק געדאַרפּט, דער גרעסטער פאַבריק-צענטער פון אינדוסטריע-אַרעמען פיינט, וואָס איז נוצלעך ביי אים אָפּצושניידן, איז געווען לאָדזש. און די דייטשן האָבן געצויגן פאַרעקשנט און האַרט צו דער פאַבריק-שטאָט, צו אירע רייכטימער און קוימענס. שפּאַן נאָך שפּאַן האָבן זיי די רוסן געטריבן, אויף די פיס-טריט זיי געקראָכן.

די קאָמענדאַנטן און הערשער פון די פּוילישע עראָבערטע שטעט זענען מערסטנס געווען די פּרייסן, איבערהויפּט די אָסט-פּרייסישע לאַנד-באַזיצער, וואָס קענען די פּאָליאַקן, וואָס האָבן הונ-דערט יאָר צייט די סלאַוון אין זייער געגנט אונטער די יונקערישע שטיוול געהאַלטן. דער קאָמענדאַנט פון דער שטאָט לאָדזש איז געווען דער פּרייסישער לאַנד-באַזיצער באַראָן פּאַן היידעל היי-דעללאָו, דער פאַראַרעמטער אַריסטאָקראַט, וואָס כדי צו פאַרריכטן זיין לאַנע האָט ער די טאַכטער פון לאָדזשער פאַבריקאַנט היינץ הונצע גענומען. ער האָט אין קריג זייער א שנעלע קאַריערע גע-מאַכט, דער באַראָן פּאַן היידעל היידעללאָו, צוליב זיין גרויסן יחוס און צוליב זיין נאַנטקייט מיט די גענעראַלן פון דער הויפּט-אַנפירונג. ער איז פון א קאַפיטאַן אין רעזערוו ביז אַבערסט דער-גאַנגען. דערצו נאָך האָט ער א שטאַרקע האַנט ארויסגעוויזן, אַנ-געשראַקן די שטעט און שטעטלעך אין פּוילן, זיי זאָלן מורא האָבן פאַר די אַריינמאַרשירנדיקע דייטשן.

א סך פון די פּאָליאַקן האָבן זיך אין די ערשטע מלחמה-טעג שלעכט געהאַלטן צו די דייטשן. אויף אלע שטאָטישע מויערן, דאָר-פישע פּלויטן האָבן גרויסע אויפרופן געהאַנגען, אונטערגעשריבן פון גרויספירשט ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטש, אויפרופן צו די פּאַ-ליאַקן, אז די שעה פון פּוילן האָט געשלאָגן, אז דאָס צעריסענע לאַנד, וועמעס נשמה איז געבליבן איינהייטלעך, וועט דורך זיין

מאָעסמעטישן גענאָד צוריק פאראייניקט ווערן, ווען מען וועט ביי די שונאים, די דייטשן און עסטרייכער, אָפנעמען די פּוילישע גע- ביטן. די פּויערים האָבן געגלויבט דעם קייזערלעכן צוואַג. אויך די פּוילישע נאַציאָנאַליסטן האָבן געהאַלטן פון די אויפרופן און גערופן די באַפעלקערונג צו גיין אין די רוסיש-פּוילישע לעגיאָנען. דערביי האָבן זיי אויך געהעצט קעגן אידן, אז זיי זענען די העלפּער פון דייטשלאַנד, שפּיאָנען און פאַררעטער.

אין זייערע צייטונגען און פּאַטריאָטישע בלעטלעך האָבן זיי דערציילט, אז אידן פירן אין די בערד ברייאַנטן פאר די דייטשן, אַז אין די לויט פירן זיי נישט קיין מתים, נאָר נאָלד פאַרן שונא. די קריסטלעכע קרעמערלעך אין די שטעטלעך, וואס האָבן געוואַלט פטור ווערן פון די אידן, וואָס פארקויפן ביליקער, האָבן געמסרט אויף זיי פאר די רוסישע סאָלדאַטן. אומעטום האָבן די רוסישע קאָמענדאַנטן געהאַנגען אידן, געשאַסן, אין די טורמעס פאַר- שפּאַרט, קיין סיכיר פאַרשיקט. אין די דערפער האָבן פּוילישע פּויערים, וואָס האָבן געהאַט מחלוקת מיט די דייטשע קאָלאָניסטן, געמסרט זיי פאר די רוסן, אז מיט די פּליגלען פון די ווינט-מילן גיבן זיי צייכנס צום דייטשן מיליטער. די רוסישע מיליטערישע פירער, וואָס האָבן געליטן איין מפּלה נאָך דער אַנדערער, האָבן זיך אָנגעכאַפט אין די מסירות און דעם גאַנצן כּעס צו די אידן אין די שטעטלעך אויסגעלאָזט. די מענטשן זענען געווען אָנגעשראַקן און האָבן מורא געהאַט אין גאַס זיך צו ווייזן, ווען די דייטשע טיילן זענען אריין, געציטערט זיי אָנווייזן די וועגן, ענטפערן אויף פּראַגן. אַמאָל האָט אויך געטראָפן, אז פון הייזער האָט מען געשאַסן אויף די דייטשע פּאַרפּאַסטנס.

דער אַבערסט באַראָן פּאַן היידעל היידעללאָו האָט דעריבער אָפּגעמאַכט אַנצולערנען די פּוילישע שטעטלעך, אָנשרעקן זיי, זיי זאָלן נישט וואַגן מער א האַנט אויפצוהויבן אויף די דייטשע טיילן, זיי זאָלן ציטערן פאר זייער בליק. ערשטנס, האָט ער געלאָזט אָנ- צינדן עטלעכע דערפער, כדי די פּלאַמען זאָלן ווייט ארום אָנזאָגן די אַנדערע דערפער צו זיין געהאַרכזאם און אונטערמעניק. צווייטנס, האָט ער געלאָזט פאַרניכטן די שטאָט קאַליש. אין דער פאַרנומע- נער שטאָט האָט דער טויב-שטומער וואַסער-טרעגער נישט אָפּגע-

שטעלט זיך אויפן באפעל פון א דייטשן לאנד-שטורמער, האָט אים דער סאָלדאט דערשאָסן. עטלעכע מענטשן אין גאס האָבן גענומען רופן, מאכן מיט די הענט, אז דער מענטש איז א טויבער. דער סאָלדאט האָט נישט פארשטאנען און געשאָסן אויף די מענטשן. אַ יונגער באַלענגאַלע האָט דעם סאָלדאט געוואָרפן א שטיון. דער זעלנער איז מיט א צעבלוטיקטן קאָפּ אוועק אין דער קאָמאנדע. דער אַבערסט באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו האָט גראָד געהאַלטן אינמיטן טאָג עסן. ער האָט אָפּגעווישט די ליפּן מיט א סערוועט, ער האָט אויסגעזופּט דעם לעצטן שלונג ביר און ער האָט געהייסן רופן אויף אַליאַרם. ווען די זעלנער זענען זיך צונויפגעקומען, האָט ער באַפּוילן דעם מאַיאָר פּרויסקער צו באַמבאַרדירן די שטאָט מיט אַרטילעריע. הייזער האָבן געקראַכט, אָנגעצונדן זיך, מענטשן זענען ווי משוגעים ארומגעלאָפן איבער די גאַסן און געסלעך. די פירער פון שטאָט זענען געקומען בעטן, אבער קיין זאך האָט נישט געהאַלפן. די זעלנער האָבן געשאָסן סיסטעמאַטיש און פינקטלעך. בינאַכט האָט די שטאָט געברענט, הונדערטער הרוגים, ווייבער, קינדער, אַלטע, זענען געלעגן אויף די שטיינער, אונטער די חורבות. די פלאַמען פון דער ברענענדיקער שטאָט האָבן מייַלן ווייט גע-טראָגן די בשורה פון דייטשער נקמה. דאָס האָט א פּעולֶה געהאַט. פון דעמאָלט אָן זענען די דייטשע פּאַרפּאַסטנס אַרײַן רואיקע אין די פּאַרנומענע שטעט און שטעטלעך.

די גענעראַלן פון שטאַב האָבן גוט אָפּגעשאַצט באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו מאַנעווער. ער האָט אן אייזערנעם קרייז פאר העלדישקייט געקריגן. צוליב זיינע פארדינסטן, אויך צוליב זיינע קענטשאַפּטן מיט דער שטאָט, פון וואנען ער האָט א ווייב גענו-מען, האָט מען אים פאר קאָמענדאַנט געמאַכט.

מיט אַרדינאַנסן און אַדיוטאַנטן, מיט זיינע הינט און באַ-גאַזשן איז ער, נאָך דער אַריינמאַרשירנדיקער אַרמיי, וועלעכע האָט פאר אים די שטאָט דעראַבערט און אָפּגעריינגט, אַרײַן אין לאָדזש, וואָס ער האָט פריער אזוי געהאַסט און פאַראַכטעט. די סאַפּערן האָבן פאר אים אָפּגעריינקט דעם אַבערפּאַליצמייסטערס הויז. זיין אַדיוטאַנט, א יונגער לייטענאַנט מיט רויטע בעקלעך ווי ביי א מידל, וואָס ציט אָן אויף זיין געזיכט זייער א שטרענגע מינע,

כדי זיך צו מאכן מענלעך, יונקעריש און ברוטאָל, האָט זיך אויס-געגלייכט ווי א סטרונע און אָפּגעגעבן אים ראַפּאַרט, אז דאָס הויז איז זייער פינקטלעך דורכקאָנטראָלירט געוואָרן און אז קיין אויפ-רייסנדיקע מאַטעריאַלן זענען נישט געפונען געוואָרן. אָבער באַראָן פּאָן היידעל היידעללאָו האָט א קוס געטאָן פון זיין מאָנאַקל מיט א פאראכטנדיקן בליק אויף דעם דעראַבערטן הויז און ביז א קלאַפּ געטאָן מיט זיין לעדערנע הענטשקע איבער דעם טיש.

— איך בלייבע ניכט אין דיזען שוויינען-האז, — האָט ער געזאָגט און געשמעקט מיט דער נאָז, ווי ער וואָלט פּילן א שלעכטן ריח.

ער האָט פּאַנאַדערנעוויקלט א קארטע פון דער שטאָט און צוגערופן זיין אדיוטאַנט צום טיש.

— לייטענאַנט, פּאַסען זי מאַהל אָפּ, — האָט ער באַפוילן און מיטן פינגער דורכגעגאַנגען די קארטע, — איר זעט אָט די גאַס! דאָרט איז דאָ א פּאַבריק און א פּאַלאַץ דערנעבען, וואָס איז פּאַרנומען פון א איר. אין דעם פּאַלאַץ וויל איך וואוינען, ניכט וואָהר?

— יא וואָהל, הער אָבערסט, — האָט דער לייטענאַנט גע-ענטפּערט דינסטפּערטיק, קוקנדיק מיט מאַפּסישער מורא און אָפּשיי זיין הער אין די אויגן אריין.

— רעקוויזירן פריוואַטע הייזער איז אומבאַקוועם אין די ערשטע טעג, — האָט ער געמורמלט, — סיידין פון אַזעלכע, פון וועלכע מען האָט געשאָסן אויף אונזערע טיילן. ניכט וואָהר?

— יא וואָהל, הער אָבערסט, — האָט דאָס אָפיצירל געדונערט. — אַלזאָ, ווי אזוי רעכנט איר עס דורכצופירן? — האָט דער באַראָן געפרעגט, קוקנדיק מיט א פּאַרשנדיקן בליק דעם אדיוטאַנט גלייך אין די אויגן אריין.

— איך וועל אַרביערגיין מיט א פּאַטראָל, דורכפירן א שטרענגע רעוויזיע, און אויב איך וועל געפינען, אז מען האָט פון דאָרט געשאָסן, דאַן...

— דאַן זינד זי איין עכטער דומקאָפּ, מיין ליבער לייטע-נאַנט, — האָט דער באַראָן אים איבערגעריסן, — מיר איז אַלץ-איינס, צום טיילו, אויב מען האָט יאָ געשאָסן אָדער נישט גע-

שאָסן. אויב מען האָט נישט געשאָסן, האָט מען געדארפט שיסן. האַבען זי עס ענדליך בענאַמען?

— יא וואָהל, הער אָבערסט, — האָט דאָס אָפיצירל געענט-
פערט א פאַרשעמטער, רויט ווי א דאָרפס-מיידל.

— אַלזאָ, איך וויל, אז אַלץ זאָל זיין גוט דורכגעפירט, אָפּ-
גערייניקט. גאַרנישט איבערלאָזן פון אירישן קנאַבל. נעכטיקן וויל
איך נאָך היינט אין פאַלאַץ. ניכט וואָהר?

— צו בעפעל, הער אָבערסט! — האָט דער אַדיוטאַנט א דו-
נער געטאָן און מיליטעריש זיך אויסגעדרויט, קנאַקנדיק מיט די
באַשפּאַרנטע שטיוול.

פרוי אשכנזי איז זייער א פאַרציטערטע געוואָרן, ווען דער
דייטשער אָפיציר איז מיט זיינע באַוואָפנטע סאַלדאַטן אריינגע-
קומען אין פאַלאַץ. איר מאן איז נישט געווען אין לאַדזש. ער איז
אין דער לעצטער מינוט פאַרבליבן אין רוסלאַנד, וואו ער איז גע-
פאָרן געשעפטלעך. איצט האָט ער מער נישט געקאַנט צוריקקומען.
זי איז געבליבן איינע אליין אין דער פרעמדער שטאָט, איינע אליין
אין לאַדזש מיט דער גאַנצער פאַבריק, הייזער, פאַרמעגנס, ארבע-
טער און פאַלאַץ. זי האָט קיינעם נישט געהאט אין דער פרעמדער
פוילישער שטאָט, נישט קיין קרובים, נישט קיין פריינט. אלע אירע
נאָנטע זענען געווען אין רוסלאַנד, אין לאַנד, פון וועלכן לאַדזש
איז איצט פלוצלינג געוואָרן אָפגעשניטן, אָפגעהאַקט, נישט מען קאָן
אהין ארויספאָרן, נישט א בריוו שרייבן, נישט א טעלעגראַמע שיקן.
דער איינציקער מענטש אין דער פרעמדער שטאָט איז געווען דער
מאָן, מאַקס, וואָס צוליב אים איז זי פון איר היים אַוועק און זיך
דאָ אין דער פרעמד, צווישן פרעמדע מענטשן, באַזעצט. אָבער
אויך ער איז געבליבן שטעקן פון דער צווייטער זייט. זי האָט אים
געוואָרנט, ער זאל זיך נישט פאַרהאַלטן, ער זאל באַצייטנס צוריק-
קומען, ווייל דער שונא איז געשטאַנען ביי דער נאָז, אָבער ער האָט
אָפגעלייגט דאָס פאָרן פון טאָג אויף טאָג.

— פורכטבאַר בעשעפטיקט, — האָט ער געענטפערט אויף
אירע אומרויאיקע טעלעגראַמעס.

זי איז געווען זייער איינזאַם, דערשראָקן און אומגליקלעך, די

מאדאם אשכנזי, די אלטע איינזאמע עלטערע פרוי, אין גרויסן פאלאץ.

— וואָס איז געשען, מיין הער? — האָט זי געפרעגט דעם יונגן אָפיציר, וואס האָט א זייער קריגעריש פנים זיך געמאכט.

— זי זינד די בעזיצערין דעם פאלאצס? — האָט דער אָפיציר געפרעגט. — יא, דאָן בלייבען זי אונטער וואָך.

דער אָפיציר האָט אוועקגעשטעלט א סאָלדאט נעבן דער דער-שראָקענער פרוי און אליין מיט די איבעריקע זעלנער דורכגעפירט א שטרענגע רעוויזיע. כאָטש מען האָט גאָרנישט געפונען אויסער די פאַראַסטעטע שווערדן און א יענער-ביקס, וואָס די הונצעס האָבן איבערגעלאָזט אין זייער יענער-שטוב, האָט דאָס אָפיצירל זייער א שווערן פראָטאָקאָל צונויפגעשטעלט, אז פון פאלאץ איז אַראָפגעשאָסן געוואָרן אויף די דייטשע טיילן. די פרוי אשכנזי איז גענומען געוואָרן אויף א שטרענגן פאַרהער. זי האָט מיט רויטע ווייבערישע פלעקן ארום די אויגן געליקנט, אויפגעוויזן, אַז קיינער האָט נישט געקאָנט שיסן. אָבער דאָס אָפיצירל האָט איבערגעהאקט.

— ווי וואנט איר די באהויפטונג פון אונזערע סאָלדאטן אלס לינן צו באצייכענען, מאדאם? — האָט ער געזאָגט מיט געמאכטן צאָרן, ווי ער פלעגט עס זען ביי זיין אָבערסט.

ער האָט זי באפרייט פון דער זעלנערישער וואָך, ביז עס וועט קלאָר ווערן. אבער א באפעל האָט ער געגעבן, אז דער פאלאץ מוז גלייך ווערן אָפגערוימט, אז גאָרנישט, אויסער קליידער און וועש, טאָר מען ארויספירן פון דעם אָרט, פון וועלכן מען האָט מיט קוילן די זיגרייכע ארמיי באגעגנט.

מאדאם אשכנזי האָט פארבראָכן מיט די הענט.

— די הערן ווילן מיך אויף דער גאס ארויסזעצן, — האָט זי נישט פארשטאַנען, — דאָס איז אוממעגלעך.

— לויטע, לאָז! — האָט דער אָפיציר באַפוילן די סאָלדאטן זיי זאָלן זיך נעמען באזעצן דאָס הויז.

די סאָלדאטן האָבן זיך גענומען צו דער ארבעט. א וואָך-זעלנער האָט זיך גלייך אוועקגעשטעלט מיטן געווער ביים טויער. א צווייטער האָט זיך ארויפגעדראַפּעט אויפן טויער און איבער

דעם באַראָנישן אויסגעשניצטן הערב, וואס איז פון די הונצעס פאַר-
בלויבן, האָט ער א דייטשע פּאָן פּאַנאַנדערגעוויקלט און אויסגע-
האַנגען. דערנאָך האָט ער א ברעטל מיט אויסגעברענטע בוכשטאַבן
„בעשלאַנגאַמט“ אויפן טויער אָנגעהאַנגען.

מאַדאַם אשכנזי האָט זייער איילנדיק פאַרפּודערט די רויטע
ווייבערישע פּלעקן אין פנים, אויסגעפּוצט זיך פאַרן שפיגל און
געהויסן דעם קוטשער שפּאַנען די קאַרעטע. מיטן ווייבערישן
שירם פעסט אין דער אַלטער האנט, ווי זי וואלט ווייניקסטנס א
שווערר געהאַלטן, מיט אויפגעקאַכט בלוט, מיט גערעכטע טענות
אין מויל, האָט זי זיך געלאָזט איבער די לאָדזשער גאַסן, אָפּיצירן
און זעלנער אָפּגעשטעלט און דערנאָנגען דעם קאַמענדאַנטס קוואַר-
טיר. ביז צום קיזער אליין איז זי געווען גרייט צו פּאַרן און פּאַ-
דערן גערעכטיקייט. אבער מען האָט זי צום קאַמענדאַנט נישט צו-
געלאָזט.

— קיין צוטריט! — האָבן די וואַכן ביים טויער גענאָרגלט,
— לאָז!

נאָך אין זעלבן אָונט איז באַראָן פּאָן היידעל היידעללאָו אין
זיין אויטאָמאָביל אריבערגעפּאַרן צום פּאַלאַץ, וועלכן ער האָט נאָך
גוט געדענקט פון פריערדיקע צייטן. דער אַדיוטאַנט האָט אים אזא
ערנסטן ראפּאַרט אָפּגעגעבן וועגן דעם אויסרעווידירטן פּאַלאַץ,
גלייך ווי דאָס וואלט געווען א ריטערלעכער שלאָס, פון וועלכן מען
האָט פון פּוילן באשאַסן די עראָבערער זיינע.

— שעהן, שעהן, — האָט דער קאַמענדאַנט אים געלויבט,
אויסהערנדיק מיט איין אויער די קאַמעדיע.

ער איז מיט שטאַלצע טריט אַרויף איבער די ברייטע מאַר-
מאַרנע טרעפּ, באַדעקטע מיט טעפּיכער. ער איז אריין אין די זאַלן
און ברייט זיך אריינגעוואַרפן אין א ווייכן פּאַטעל, אויסציענדיק
די לאַנגע פים מיט די הויכע שטיוול.

— נעט, — האָט ער געברומט, קוקנדיק אַרום זיך אויף דעם
מעבל און שטויסנדיק מיטן שפיץ שטיוול אַלץ, וואָס איז אים גע-
לעגן נאָנט. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט דערנאָך ביים גרויסן
שפיגל, וואס איז געווען איינגעמויערט אין דער וואנט איבערן מאַר-
מאַרנעם קאַמין, און זיך באַטראַכט אין דער גאַנצער אויסגעצוי-

גענער גרויס. א הויכער, א קנאָכיקער, א צעקניטשטער, מיט א גלאַנציקן פיקעלהויב אראָפּגערוקט איבער די אויגן, מיט א גרויער מיליטערישער פעלערין, מיט הויכע שטיוול מיט שפּאַרן, איינגע-צויגן אין רימען, באַוואָפּנט מיט א שווער, אויסגעצירט די ברוסט מיט מעדאלן, איז ער אליין געווען צופרידן פון זיך אין שפיגל. דער פיקעלהויב מיט דעם אראָפּגעלאָזטן לעדערל איבער דעם קין האָט אים צוגעגעבן רוימערישקייט. ער האָט געמאכט א שטרענג געזיכט, צו א רוימישן קריגס-פירער צו ווערן ענלעך. ער האָט זיך געפילט אינגאנצן ווי א פאטריציער אויף פרעמדער באַזיגטער ערד.

אויפן טיש אין עס-צימער איז געשטאַנען א געדעקטער טיש מיט אלעם גוטן, וואס דער פּאַלאַץ-קוכער האָט צוגעגרייט און דער קאַמערדינער, דער דייטש, האָט אריינגעטראָגן. באַראָן פאַן היידעל היידעללאָו האָט א שמעק געטאַן צום עסן און געבליבן צופרידן פון ריח. דער קאַמערדינער האָט אויסגעווישט מיט א סערוועטל דאָס העלזל פון א פאַרבלאַטיקטער פלאַש און אָנגעגאַסן וויין. דער באַראָן האָט אויסגעזופט גיריק דעם בעכער.

— נאָך פון גאַטזעליקן באַראָנס קעלערן, עקסעלענץ, — האָט דער קאַמערדינער געזאָגט מיט חניפה.
— נעם מיר די שווערד אראָפּ! — האָט דער באַראָן באַ-פּוילן. — אויך די שטיוול.

דער קאַמערדינער האָט די שווערד גלייך אַרונטערגענומען. מיט די שטיוול איז עס אים אָנגעקומען שווערער. דער באַראָן איז אין כעס געוואָרן און אים אָפּגעשטויסן מיטן פּוס.
— אונגעשיקטער טויפל! שנעלער, שוויין-הונד!

דער קאַמערדינער האָט זיך צוגעשאַרט און ווידער גענומען ציען דעם געפאַסטן שטיוול. נאָך יאָרן פון לאַקיאישער באַליידי-קונג צו דינען ביי א איד, וואס ווייסט נישט ווי אזוי אומצוגיין מיט א דינער, וואָס שרייט נישט, זידלט נישט און לאָזט זיך נישט באַ-דינען, האָט ער ווידער דערפילט איצט א טעם אין זיין דינסט. ער האָט געהאט איבער זיך א הער.

דער באַראָן האָט געגעסן מיט אַפעטיט די גוטע מאכליים, מיט הנאה געזופט דעם וויין און נישט אויפגעהערט קוקן אַרום זיך,

אויף יעדער קלייניקייט אין עס-שטוב. צום גוטן טעם פון עסן און טרינקען, האָט ער נאָך געפילט דעם ספעציעלן טעם פון עסן רויב, פון טרינקען וויין פון דערזאַכערטע קעלערס, ווי א חיה, וואָס האָט מער הנאה פון דער פאַרציקונג ווי פון עסן, ווי די עלטער-זיידעס זיינע, די רויב-ריטער, וואָס האָבן געלעבט פון מאָרדן און רויבן.

ווען דער דינער האָט אים פאַרן שלאָף אויסגעטאַן, אַראָפּגע-צויגן פון אים די מיליטערישע קליידער, די אלע עפּאַלעטן, מע-דאַלן און אים געוואַשן אין באַד-צימער, איז פון דעם באַראָן גע-בליבן א העלפט. אַ בלאַסער אַלטער מאַן מיט אָנגעצויגענע בלויע אָרען אויף די ווייסע דאַרע פיס, מיט אן איינגעפאַלענעם בויך, מיט שלאַבעריקע אברים איז געשטאַנען אונטער דעם פליסן-דיקן וואַסער און מיט ברוין-און-בלויען אַלטן לייב אָרעס אַרויס-געשיילט זיך פון ווייסן מאַרמאָר. גאָרנישט זיגערישעס און רוי-מישעס איז געווען אין דעם קערפּער, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ דאַרער אַלטער האָן, וואָס מען האָט אָפּגעפליקט די פאַרכיקע פּעדערן פון אים.

— שנעל, שנעל! — האָט דער באַראָן געיאָגט דעם דינער,

וואָס האָט אים געריבן מיט אַ שוואַם.

ער האָט געוואַלט וואָס שנעלער זיין אָנגעטאַן.

שוין לינגערדיק אין ברייטן בעט פון לואי דעם פּופצנטן, אייני-געהילט אין בעטצייג פון זייד און פון האַפּטן, האָט ער צוגערופן צו זיך דעם אַדיוטאַנט, דאָס יונגע אָפיצירל מיט די רויטע בע-קעלעך ווי ביי א דאָרפס-מיידל, און געהייסן אים פאַרלייענען די וויכטיקע נייעס. דער אָפיציר האָט אים איבערגעלייענט עטלעכע באַריכטן פון שטאַט, דערלאַנגט אים אויך אַ צעטל פון טויט-פאַר-אורטיילטע פאַר שפּיאַנאַזש. דער באַראָן האָט אפילו די נעמען זייערע נישט איבערגעלייענט און נאכלעסיק אונטערגעשריבן.

דערנאָך האָט ער דעם אַדיוטאַנט זיינעם אָנגענומען פאַר אַ האַנט און אים גענומען גלעטן די רויטע בעקעלעך מיט די קנאַכיקע פינגער.

— דו שיינער בוב, — האָט ער געשעפּטשעט מיטן אַלטן

מויל, וואָס די ציין זיינע האָבן זיך געוויקט דערנעבן אין אַ גלאָז וואַסער אויפן טישל.

דאָס אָפּיצירל האָט זיך באַגאַסן מיט רויטקייט.
— הער אָבערסט, ניין דאָך! — האָט ער פאַרשעמט געברומט.
דער באַראָן האָט אים מיט קנאַכיקע הענט געצויגן צו זיך.
ער האָט זיך ווידער געפילט דער רוימער...

קאַפיטל צוויי

מאַס אשכנזי האָט אריבערגעטראָגן לאָדזש קיין פעטערבורג,
וואָס האָט לויט אן אלערהעכסטן באַפעל גערופן זיך פון איצט אָן
נישט מיטן פריערדיקן אַלטן דייטשן נאָמען, וואָס פעטער דער
גרויסער האָט דער שטאָט געגעבן, נאָר מיטן ריין סלאַווישן נאָ-
מען — פעטראַגראַד.

שוין באלד נאָך דעם ערשטן מאָל, וואָס די דייטשן האָבן
פאַרנומען לאָדזש און דערנאָך צוריק ארויס, האָט מאַס אשכנזי
אַריענטירט זיך אויף רוסלאַנד. ערשטנס, האָבן די רוסן, גלייך אין
אַנהויב מלחמה, ארויסגעפירט די רעגירונגס-בענק פון פּוילן און
אַריבערגעפירט זיי קיין רוסלאַנד. קיין גאָלד האָט מען אינגאַנצן
נישט אויסגעצאָלט מער און אפילו באַנקנאָטן האָט מען אויך אין
פּוילן נישט ארויסגעגעבן אויף די באַנק-ביכלעך. אשכנזי האָט גע-
האַט אַ סך געלטער, שווערע געלטער, ליגן אין די רעגירונגס-בענק,
אויך האָט ער פיל ווערט-פאַפירן, אלערליי אָבליגאַציעס געהאַט,
פון וועלכע ער האָט גוטע קופאַנען, ווי תבואה פון פעלדער, געשניטן.
דאָס אלץ האָט איצט אין פּוילן, וואָס איז נאָנט ביי דער דייטשער
גרעניץ, און מער נאָך אין לאָדזש, וואָס ליגט די דייטשן ביי דער
נאָז, נאָר קיין ווערט נישט געהאַט. מען האָט קיין פרוטה דערפון
נישט געקאָנט ארויסקריגן. אנדערש איז עס געווען אין רוסלאַנד,
וואָס איז ווייט פון פראַנט געווען.

צווייטנס, איז זיין פאַרמעגן מער אין רוסלאַנד ווי אין פּוילן
געלעגן. איבער אלע עקן פון דער גרויסער אימפעריע, ביז דעם
ווייטן מזרח, זענען די סחורות פון אשכנזים פאַבריקן געווען פאַר-
וואַרפן. מאַסן חובות האָט ער ביי די רוסישע סוחרים געהאַט.
דריטנס, האָט אשכנזי געוואוסט, אז אָן רוסלאַנד איז לאָדזש אַן אַפ-

נעריסן גליר, וואס האָט נישט פון וואנען קיין לעבן צו ציען, אז אָן רוסישן מאַרק זענען אלע פאבריקן קיין שמעק טאַבאַק נישט ווערט. ביי זיין נאנצן דייטש רעדן און פירן זיך דייטשיש, האָט ער געקענט די דייטשן, אז ביי זיי איז שווער א גראָשן צו פאר- דינען, אז זיי זענען אליין מער בעלנים אויף ארויסציען געלט, ווי געבן צו פארדינען געלט. דער רוס איז ברייט, נישט אויסגערעכנט, און מען קאָן מאכן געלט ביי אים, ווען מען פאַרשטייט אן עסק. אויסער דעם דארפן די דייטשן נישט די לאָדזשער אינדוסטריע. זיי האָבן אליין איבערגענוג אייגענע סחורות. זיי ווילן עראָבערן פוילן בלוז אויף צו קאָנען ארויספירן פון דאָרט ברויט און אריינפירן די אייגענע סחורות. זיי וועלן אלץ טאָן, כדי די לאָדזשער אינדוס- טריע צו פארניכטן. ער האָט זיי געקענט, די דייטשן, נישט איינמאַל מיט זיי עסקים געהאט. ער האָט געוואוסט, אז אויב מאַכן עפעס, קאָן מען נאָר אין רוסלאַנד, וואָס איז גרויס, ברייט, האָט קיין אינ- דוסטריע נישט, וואס נויטיקט זיך אין מענטשן אזעלכע ווי ער, אין בויער און אָרגאניזאַטאָרן. די דייטשן, האָט ער געוואוסט, קענען בעסער די מלאכה פון לאָדזש. און טאקע, ווי נאָר די מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן, איז ער געווען מער אין רוסלאַנד ווי אין לאָדזש. ער האָט באצייטנט מאסן סחורה ארויסגעפירט פון שטאָט, די לאַ- גערן זיינע אויסגעליידיקט. עס איז געווען נישט לייכט ארויסצו- פירן די סחורות. די צוגן זענען פארנומען געווען מיט סאָלאַטן, אַמוניציע. אבער דער קאָמענדאנט פון שטאָט האָט אים די זאך איינגעאָרדנט. פאר א גרויסער מטבע האָט ער ארויסגעגעבן פא- פירן אשכנזים פאבריק, אז די סחורות זענען זייער נויטיק פאר דער אַרמיי. דאָס האָט אלע פארשלאָסענע טירן געעפנט. אין גרויסע לאַגערן אין פעטערבורג, וואָס רופט זיך איצט פעטראָגראד, האָט אשכנזי זיינע סחורות אוועקגעלייגט. זיי זענען געוואקסן אין פרייז מיט יעדן טאָג.

ער האָט אויך געוואָלט אריבערפירן די פאבריק זיינע, אלע מאַשינען און שטולן. עס איז געווען נישט לייכט אזא זאך דורכ- צופירן. אבער אשכנזי האָט זיך פאר שווערע זאכן נישט אָפגע- שטעלט. קיין שום זאך האָט אים נישט פאַרשאפט אזא הנאה ווי דורכצופירן זאכן שווערע, אוממעגלעכע. וואס שווערער די צווימען

זענען פאר אים געשטאנען, אלץ מער חשק האָט ער געהאט די הויכע צוימען אריבערצוקלעמען. מיט זיין נישט-איבעריק גוטן רוסיש האָט ער פונדעסטוועגן געקאָנט צו די גרעסטע לייט אָנ-שלאָגן. מיט רייד שכלדיקע און קלאָרע, וואס קריכן אין קאָפּ אריין און צעגליען זיך אין מוח ווי נוטער בוימל, האָט ער געקאָנט אויפ-ווייזן די גרעסטע לייט פון הינטער-לאַנד, וואס האָבן זיך אין מילי-טערישע קליידער פון רויטן קרייץ ארומגעדרייט, אז זיין אַרויס-פירן די פאבריק פון לאָדזש, באַוואָרענען זי פון אריינפאלן צו די דייטשן און אריבערפירן זי אין אינדוסטריע-אַרעמען רוסלאַנד, איז אַ גרויסער נוצן פארן לאַנד; אז סחורות זענען נויטיק פאר דער אַרמיי נישט ווייניקער ווי אמוניציע, און דעריבער דאַרף מען אים צוהעלפן אַרויסצוראַטעווען באַצייטנס זיין פאבריק. ער האָט שוין טאַקע היפשע טיילן גענומען אַרויספירן. ער האָט געאַרבעט, מיט גרויסע לייט זיך באַנגענט, מיט מיליטער-לייט געטרונקען, מתנות זיי געגעבן, פאַרקאַכט געווען אין זיין פלאַן. אבער דערווייל איז לאָדזש צום דריטן מאָל אָפּגעריסן געוואָרן און אשכנזי איז גע-בליבן נישט אַהין, נישט אהער — א העלפט מאַשינען זענען גע-בליבן אין לאָדזש, די אנדערע העלפט אויף די באַנען איבער רוסלאַנד.

מאַס אשכנזי האָט מיט זיינע נערוועזע פינגער זייער גיך צעשויערט זיין שפיץ בערדעלע, וואס איז שוין היפש גרוי געווען, ווען די באַקאַנטע מיליטער-לייט זיינע האבן אים כסוד געזאָגט, אז דאָס מאָל איז שוין לאָדזש פאַרפאלן, נישט צוריקצונעמען. אַ האַלבע פאבריק זיינע איז געבליבן דאַרט, אויך סחורה א סך אין די לאַגערן און זיין פרוי איינע אליין אין פאַלאַץ, אין דער פרעמדער שטאָט. אָבער שטאַרק רייסן זיך צו דער פאַרנומענער שטאָט האָט ער גאַרנישט פּרובירט. ער האָט עס געלאָזט אויף דער מערכה. אז עס וועט גיין גלייך, די שטאָט וועט צוריק אריין צו די רוסן, איז גוט. מוסר-נפש זיין זיך, כדי אריינצוקריגן זיך קיין לאָדזש, האָט ער קיין חשק נישט געהאט. ער האָט אין דער שטאָט מער נישט געגלויבט, געהאַלטן זי פאר א פאַרפאַלענע.

אָבער אזוי ווי ער האָט נישט געקאָנט קומען קיין לאָדזש, האָט ער לאָדזש אַראָפּגעברענגט קיין פעטערבורג.

אויף די רוסישע באנען, ליניעס, וואַקזאַלן, צעוואָרפן און צעטרענצלט, האָבן זיך געוואַלגערט מאַשינען, מעכאַנישע וועב-שטולן, טיילן פון פאַרשידענע פאַבריקן, וואס מען האָט פון לאָדזש און די ארומיקע אינדוסטריע-שטעט עוואַקואירט. נישט נאָר זיינע מאַשינען, נאָר אויך מאסן מאַשינען פון אנדערע לאָדזשער פאַבריקאַנטן, וואס האָבן אַלײן נישט געוואוסט, וואו זייער פאַרמעגן וואַלגערט זיך. זיי זענען געבליבן פאַרשטעקט, פאַרוואָרפן אין גרויסן טומל און אומאַרדענונג ביי דער גיכער מיליטערישער עוואַקואַציע, זיי האבן זיך געוואַלגערט אין די פאַק-קאַמערן, אונטערן בלוזן הימל, געראַסטעט און קאַליע געוואָרן. אויך האָבן זיך סחורות אָן א שיעור ארומגעוואַלגערט. אשכנזי האָט זיך גענומען צו מאכן אן אַרדענונג אין די וואַלגדיקע לאָדזשער מאַשינען און סחורות, צונויפנעמען דאָס צעקראַכענע לאָדזש און אוועקשטעלן עס צוריק אויף אַן אָרט, אין סאַמע פעטערבורג אַלײן. אין ברייטן סויבאַלענעס פעלץ און הימל, וואס זאָל אים מאכן ברייטער און אָנזעעוודיקער, ענלעך צו א רוסישן מענטש, איז ער ארומגעפאָרן אין שלײטנס איבער די פעטערבורגער גאַסן, צו מיליטעריש-לייט און פינאַנסיסטן אָנגעקומען, צו מיניסטאָרן זיך דערשלאָגן, צו די גרעס-טע אַמטן און פאַלאַצן, און גערעדט, געגעבן צו פאַרשטיין, ביטעס דערלאַנגט, אונטערגעשמירט, געטאָן אַלץ, אבי קאָנטאַקט אָנצו-בינדן, פאַפירן ארויסצוקריגן, בריוו, רעקאָמענדאַציעס, ערלויבע-נישן, ריזע-שיינען. ווי א וויכער האָט ער זיך ארומגעטראָגן אין צעיאַכמערטן פעטערבורג, נישט געגעסן, נישט געשלאָפן, נישט גערוט, נאָר געאַרבעט, גערעדט, געלאָפן, געטאָן, ביז ער האָט זיינס נישט דורכגעזעצט.

מיט אייזערנע פאַפירן אין די הענט, אז אַלע וועגן זענען פאַר אים פריי, אז אַלע זאָלן אים ארויסווייזן הילף אין זיין אַרבעט, איז ער ארומגעפאָרן איבער דעם גרויסן רוסלאַנד, אויף אַלע ליניעס, דעפאַס, סטאַנציעס און צונויפגעזאַמלט די וואַלגערנדיקע לאָדזשער מאַשינען, סחורות, רוי-שטאָפן, וואס זענען געווען פאַנאַנדערגע-וואָרפן אין אַלע לעכער. א ווילדער פלאַנטער זענען איצט געווען די רוסישע באַנען. די דייטשן האבן מיט יעדן טאָג מער נייע שטעט פאַרנומען. די נאַנצע רוסישע הערשאַפט פאַר הונדערט יאָר אין

פּוילן איז געלאָפּן פון שונא, געיאָגט קיין רוסלאַנד. אויף די באַ-
נען האָבן זיך געשלעפּט באַאַמטע, פון גוכערנאַטאַרן ביזן לעצטן
פּאַליציאַנט, פון אן אַרכימאַנדריט ביז א גלאָקן-קלינגער. ריכטער,
שעפּן פון דער פּאַליטישער פּאַליציי, פּאַליצמייסטערס, פּראַוואַס-
לאַוונע נאָנעס, רוסישע סוחרים, צענזאָרן, גימנאַזיע-לאַקיען,
תּלנים, פּאַפּן, זשאַנדאַרמען, גרעניץ-באַאַמטע, אלע מיט זייערע
ווייבער און קינדער, מעבלען און פעק, געלט-ביכלעך און איקאָנעס,
קאַזיאָנע פּאַפּירן און ארכיוון, קירכן-חפּצים און צאַרישע פּלאַנן,
זענען זיי געלאָפּן אין פּאַניק פון פּוילן צום גרויסן רוסלאַנד.

אין סאַניטאַר-וואַגאַנען, לאַסט-וואַגאַנען זענען פּאַרוואַנדעמטע
געפּאַרן, טויונטער, צענדליקער טויונטער, בלוטנדיקע, ווייטאַקדיקע,
גוססדיקע און שטאַרבנדיקע. אויף יעדער סטאַנציע האָט מען די
טויטע אַראַפּגעטראַגן, כדי אויף זייערע בעטלעך און שטרוי נייע
אַריינצולייגן. אָנגעשטאַפּט, איינגעקוועטשט, ווי הינער אין אַ
שמיג, זענען געפּאַנגענע געפּאַרן, צענדליקער טויונטער עסטריי-
כער, וואס מען האָט קיין סיביר געפירט. פון אלע פּוילישע טורמעס
זענען אַרעסטאַנטן געפּאַרן, גנבים און פּאַליטישע, פּויערן, וואָס
האָבן די דייטשן אָנגעוויזן א וועג, פּאַסטוכער, וואס האָבן גע-
קנאַלט מיט די בייטשן אויף די כּהמות און וואס די רוסן האָבן
אָנגענומען פּאַר געהוימע סיגנאַלן צום שונא, אלערליי פּאַרדעכטיקע
אין שפּיאָנאַזש און אין פּאַרראַט. אַלטע און יונגע, ווייבער און
קינדער, תּמעוואַטע פּויערלעך און שטאַטישע אַרבעטער, דייטשע
קאַלאָניסטן, רוטענישע פּויערן, גאַליציאַנער אידן מיט פּיאַות,
גלחים, רבנים, באַגערעכער, סוחרים, גאַסן-יונגען, דעזערטירן, צו-
ניופּגעמישט, צונויפּגעקנוילט, זענען אין אַרעסטאַנטן-וואַגאַנען גע-
פּאַרן, באַוואַכט פון קאַנוואַיען. זיי האָבן נישט געוואוסט, די
מענטשן, פּאַרוואס מען האָט זיי אַרעסטירט, וואו מען פירט זיי, ווען
מוועט זיי משפּטן. קיינער האָט עס זיי נישט געקאַנט זאָגן. אפילו
קיין פּאַפּירן זענען וועגן זיי נישט געווען. זיי האָבן בלוז געוואוסט,
אַז זיי זענען אַרעסטאַנטן.

מער פון זיי אלע האָבן זיך געשלעפּט אַרויסגעטריבענע אידן,
נאַנצע שטעט און שטעטלעך האָט ניקאַליי ניקאַליעוויטש פון
פּוילן און ליטע אַרויסגעטריבן, כדי דערמיט צו פּאַרדעקן זיין

שלימזלדיקע הויפט-אָנפירונג, זיינע וויסמע מפלות. ווי די סטאַדעס האָבן די קאַזאָסן זיי געטריבן פון זייערע היימען, פארברענט זיי-ערע הייזלעך און קרעמליך. אלטע און יונגע, ווייבער און קינדער, קימפעטאָרינס און קראַנקע, מיט בעטגעוואנט און פעקלעך, מיט שבתדיקע לייכטער און מיט אָפגעראטעוועטע ספר-תורהס, האָבן זיי זיך געשלעפט אין לאסט-וואַגאַנען, אויף וועלכע עס איז גע-שריבן, אז זיי דינען פאר פערציק מענטשן אָדער פאר זעקס פערד, אָבער אריינגעפאסט האָט מען אין יעדן פון זיי צו הונדערטער מענטשן. עלנטע, אומגליקלעכע, הונגעריקע, האָבן זיי זיך געצויגן איבער דעם גרויסן רוסלאַנד, אונטער דער וואַך פון באַוואַפנטע סאָלדאַטן. אויף די סטאַנציעס האָבן אויפגעהעצטע סאָלדאַטן זיי געזירלט, געשלאַגן, אין פנים געשפּיגן, שפּיאָנען גערופן. מען האָט די מענטשן נישט אראָפגעלאָזט נעמען קיין ביסל הייס וואסער אין די וואַסער, רופן א דאָקטאָר צו א קראַנקן, אפילו אויף קיין מענטשלעך געברויך האָט מען נישט אראָפגעלאָזט. אין הונגער און אין שמוץ, אין געדיכטעניש און אין ענגשאפט האָבן קינדער גע-קרענקט; טיפּוס, דיפטעריע, שאַרלאַך, כאַלעריע, האָבן געברענט און געטויט. ביי יעדער גרעסערער שטאָט, וואו די אירישע אייני-וואוינער האָבן צו די היימלאָזע שפּייז געבראכט, האָט מען זיי דערפאר מתים ארויסגעגעבן, צו טאָן זיי זייער רעכט אין פרעמדע ערטער.

צווישן אָט די אלע סטאַנציעס, אין גרויסן מיט-מאַש און טומל, פלאַנטער, כאַאָס, אומגליק און פארצווייפּלונג, ווי איינער האָט נישט געוואוסט פון צווייטן, וואו די באַן-באַאַמטע האָבן זיך געפלאַנטערט און נישט געוואוסט וואו איין, וואו אויס, האָט מאַסס אשכנזי מיט זיינע מענטשן ארומגעשלעפט זיך, געלאָפן פון אָרט צו אָרט, געזוכט, גענישטערט, געשמעקט, אויסגעשנאַפט, כדי אויס-צוגעפינען די לאָדזשער פארמעגנס, וואס זענען געווען פארפלאַגן-טערט אין דער גרויסער צאפּלדיקער, בלוטיקער און אומגליקלעכער קנויל.

ער האָט זיי געפונען, פון אונטער דער ערד ארויסגעקריגען. ער האָט די באַאַמטע נישט אָפגעלאָזט. געבעטן, געפאָדערט, געלט זיי געגעבן, אבי צו דערגרייכן זיינס. מיט דעם ברייטן פוטער, מיטן

סויבעלנעם היטל, מיט דעם פארטפעל פאפירן און געלטער, האָט ער זיך ארומגעטראָגן צווישן פיין און ליידן נאָך זיין לאָדזשער קעניגרייך. און ער האָט עס דערקאָכט. ער האָט לאָדזש קיין פעטערבורג געבראכט, די מאַשינען צוזאמענגעשטעלט, רעמאָנ-טירט, צונויפגעפאַסט פרעמדע טיילן, אַן אָרדענונג אין כאַאָס אַרײַנגעטראָגן, פאבריקן אויפגעשטעלט, וואָס האָבן ווי אין לאָדזש אויף דער נאנצער פארע געארבעט, צו עטלעכע שיכטן א טאָג, באַ-זאָגט די ארמיי מיט ליוונט, קאָרט און וואָל.

דער אלטער גענעראַל, דער פירער פון דער אינטענדאַנטסטווע, וואָס האָט ביי אים די סחורות פאר דער אַרמיי צוגענומען, האָט אים באַוואונדערט.

— ווי אזוי האָט איר עס צוזאמענגעשטעלט, מאַקס אַבראַ-מיטש, — האָט ער נישט פארשטאַנען, — דאָס, וואָס אונז, מי-ליטער-לייט, גיט זיך נישט איין אין דעם גרויסן פּלאַנטער ?

— מיט ווילן און מי, עקסעלענץ, — האָט אשכנזי גע-ענטפערט.

— אפשר גאָר געדארפט אייך איבערגעבן די הויפט-אַנפיר-רונג, — האָט דער אלטער גענעראַל געשפּאַסט שטיל און זיך פאַנאַנדערנעזיפצט עטלעכע מאָל, — עך, רוסלאַנד, דער טייוול זאָל דיך נעמען! ...

ווי אין לאָדזש אמאָל, האָט איצט אשכנזי אין דער רוסישער הויפט-שטאָט אַן אַקציען-געזעלשאַפט פון אלע פארוואַגלעטע לאַ-דזשער פאבריקאַנטן געמאַכט, די מענטשן צונויפגענומען, אָרנא-ניזרט, פאראייניקט, פון יעדנס טיילן און פארמעגן איין גרויסע געזעלשאַפט געמאַכט, לאָדזש אין פעטערבורג אויפן וויבאָרגנסקער אינזל אוועקגעשטעלט. ווי דאָרט, איז ער אויך דאָ דער פירער פון אלע געוואָרן, דער קעניג פון לאָדזש. ער האָט ארויסגעלאָזט די סחורות, פעסטגעשטעלט פרייזן, אָנגענומען באשטעלונגען און זייער גוטע געשעפטן געמאַכט. קיינער האָט נישט אזוי גוט, רעיעל און לייטיש געגעבן צו פארדינען ווי די מיליטער-לייט פון דער אינטענדאַנטסטווע; זיי האבן ליב געהאַט צו געבן צו פארדינען א רובל און אליין צו פארדינען א רובל.

אפילו קיין טורקעסטאן איז אשכנזי אוועק, ריזיקע פעק היי-מישן ביינוול איינגעקויפט, כדי נישט אָפּצושטעלן לאָדזש אויף קיין איין מינוט אין מעת-לעת. מען האָט געארבעט זיבן טאָג אין דער וואָך אפילו אין זונטיק און אין יום-טובים. אז די מאַשינען זענען געווען ווייניק, האָט ער איבער פאַרשירדענע רוסישע שטעט, וואו אלטע פאבריקן געפינען זיך, מענטשן אוועקגעשיקט און די מאַשינען ביי די כאַלעבאַטיס אָפּגעקויפט. קיין שום געלט איז נישט געווען צו טיער. די באַשטעלונגען האָבן אלץ געדעקט מיט ריוח. „לאָדזש“ איז געוואקסן מיט יעדן טאָג, אויסגעשפּרייט זיך, פאַר-גרעסערט.

— איר וועט זען, וואָס איך וועל נאָך פון דעם „לאָדזש“ מאכן, — האָט אשכנזי גערעדט מיט שטאַליץ צו די מענטשן פון דער לאָדזשער געזעלשאפט אויף די באראטונגען, וואָס ער האָט יעדן שבת-צו-נאכטס געמאכט. — עס וועט וואקסן ווי אויף הייוון.

מער ווי אין לאָדזש אליין האָבן זיך די לאָדזשער דאָ גע-האַלטן צוזאַמען, צונויפגעקומען זיך אין די אָוונטן, טיי געטרונקען, גערעדט וועגן לאָדזש, וועגן די נייעסן, וואָס קומען פון דאָרט אין די צייטונגען, וועגן בריוו, וואָס קומען אמאָל אָן דורך דעם רויטן קרייץ, גייענדיק דורך דער שווייץ ביז רוסלאַנד חדשים לאַנג. זיי האָבן אויך אן אייגענע לאָדזשער געזעלשאפט געשאַפן, וואו מען האָט געדאוונט אמאָל אין א פרייען שבת אָדער אויף א יאָר-צייט, און געטאַנצט אויף א קאַרנאַוואַל-באַל. דאָרט האָט מען אויך גע-שאַפן געלט פאַר לאָדזשער אַרעמעלייט, וואָס האָבן זיך געוואלגערט אין רוסלאַנד, אסיפות געהאַלטן, קהל-זאכן באזאָרגט, כיבודים זיך איינגעטיילט. מאַס אשכנזי האָט תמיד געוואוסט ווי אזוי צו מאַכן אַן איינדרוק מיט עפעס גאָר א קלוג ווערטל, מיט א גוטן איינפאַל און המצאה.

— איך האָב עס, מיינע הערשאפטן, געזאָגט דעם גענעראַל פון דער אינטענדאַנטור, דער האָט פורכטבאַר געלאַכט, — האָט ער זיך בארימט אין זיין לאָדזשער דייטש, וואָס ער, אזוי ווי אלע פון דער לאָדזשער קאָלאָניע, האָבן נישט אויפגעהערט באנוצן אין דער רוסישער הויפט-שטאָט.

מער ווי מיט אייגענע, האָט מאַקס אשכנזי געהאַלטן זיך מיט פרעמדע, מיט די רוסן, קודם-כל מיט די מיליטער-לייט, מיט וועלכע ער האָט עסקים געהאט. נישט קיין טרינקער, א קנאפער בעלז אויף רעסטאָראַנען און וויינען, האָט ער פונדעסטוועגן אָפט ארומגעפירט זיך מיט אָפיצירן, הויכע באַאַמטע איבער די גרעסטע רעסטאָראַנען, וואו ציגיינערס האָבן געטאַנצט און געזונגען און וויין האָט זיך גע-גאַסן, כאַטש טרינקען איז געווען פאַרבאָטן. אים האָט געעקלט פון דעם שכרות, פון וואַרפן פֿלעשער אין דער ערד, צעברעכן שפּיגלען, מאַכן היזקות, טרייבן אויסגעלאַסנקייט און שפּילן אין קאַרטן. ער האָט די אלע זאַכן נישט פאַרשטאַנען, נישט באַגריפּן די הנאה, וואָס מענטשן האָבן דערפון. ער האָט גאַרנישט געהאַלטן פון די צעהן-ליעטע גוים, וואס אין שכרות רואינירן זיי אנדערע און זיך. ביי אים איז דאָס גרעסטע פאַרגעניגן געווען זאַמלען, ארייננעמען אין די הענט, עראַבערן, בויען. אבער ער איז מיט די לייט מיטגעגאַנגען, גען, געמאַכט זיך מיטהיליען, מיט געלט געוואַרפן, וואָרום ער האָט מיט די מענטשן געשעפטן געפירט, קאַנטאַקט אָנגעקניפּט, און קיין בעסערער וועג ווי די גרויסע רעסטאָראַנען איז צו זיי נישט געווען. אויפגעלעבט האָט ער אין קאַבינעט, וואס ער האָט, פונקט ווי אין לאַדזש, ביי דער פאַבריק איינגעאַרדנט. אין גערויש פון מאַ-שינען, אין די פייערייען פון די סירענעס, אין קאָך פון אַרבעט, מסחר, געבן באפעלן, אויסהערן באריכטן, אונטערשרייבן פאַפירן, אויפנעמען קונדן, האָט ער געפילט, אז ער לעבט, אז דאָס בלוט קרייזט אים אין זיינע אַדערן, אז ער קלעטערט און וואַקסט. צוזאַמען מיט אים איז געוואקסן זיין קעניגרייך, זיין פאַר-מעגן, מיט יעדן טאָג, מיט יעדער שעה.

קאַפיטל זריי

אַבערסט באַראָן פאַן היידעל היידעללאָו האָט מיט אן איי-זערנעם בעזעם גערייניקט לאַדזש און די אומגעגענט, דעם אידיש-פּאָלינישן מיסטקאָסטן, וואָס ער האָט נאָך פון זיין חתן-צייט מיט הונצעס טאָכטער אזוי געהאַסט. יעדן טאָג האָט ער די לאַדזשער

מויערן באקלעפט מיט נייע באפעלן, אונטערגעשריבן מיטן גאנצן גרויסן אריסטאקראטישע נאָמען.

ערשטנס, האָט ער פאַראַרדנט צו רייניקן די גאסן, ווי פאר א דייטשע שטאָט פאסט. די פוילישע מיליציאָנערן, וואס מען האָט זיי קיין געווער נישט אָנגעטרויט, בלויו שטעקעלעך געגעבן, האָבן אַרומגעדרייט זיך איבער אלע ראַגן און, אויף דעם קאָמענדאַנטס באַפעל, נישט געלאָזט זיך אָפּשטעלן אויף די גאסן, נישט זאַמלען זיך אין רעדלעך, נישט שטיין פאר די מויערן. לאָרזשער מענטשן האָבן זיך צו דער נייער גזרה נישט געקאָנט צוגעוואוינען. זינט לאָרזש איז לאָרזש און זינט פיעטראַקאווער גאס איז גאס, האָבן זיי געזאַמלט זיך אויף די טראַטואַרן, אָפּגעשטעלט זיך, מיט די שטעקעלעך געפאַכעט, גערעדט, מסחרים געפירט; אויף די ווענט פון די מויערן, אויף די שילדן, אויף די טויערן, וואו נאָר עס איז געווען א שטיקל ליידיק אָרט, האָבן זיי גערעכנט, געחשבונט, וועק-סעלעך אויסגעשפרייט און אונטערגעשריבן. מיטאַמאָל האָט מען גענומען טרייבן, נישט געלאָזט אָפּשטעלן זיך, נאָר פאַרבייגיין, גיין ווייטער. מען האָט די באַפעלן נישט געהערט. אבער די מי-ליציאַנערן מיט די שטעקעלעך האָבן געיאָגט, געטריבן, שטראַפּן אָנגעלייגט און אפילו מיט דער וואַסער-קישקע אָפּגעגאַסן. האָט דער עולם געמוזט פאַלגן.

פונקט אזוי האָט מען נישט געמאָרט וואַרפן קיין פאַפירלעך אויף דער ערד, קיין מונדשטוק פון א פאַפיראַס, קיין שפיי טאָן. די טיפע רינשטאַקן האָבן יעדן טאָג געמוזט מיט קאַלך אויסנע-גאַסן ווערן, די מיסטקאסטנס אין די הויפן מיט פּעך אויסגעשמירט, ריין פון שלעכטע וואסערלעך און מיסט. איבער די אַרעמע גאסן, איבערן באַלוט זענען מיליציאָנערן אַרומגעגאַנגען, געכאַפט אַרעמע אידן מיט בערד, ווייבער מיט שייטלעך, און זיי אין די שטאָטישע בעדער אָפּגעפירט, וואו מען האָט זיי די בערד און קעפּ אָפּגענאַלט, די מלבושים אין דיזענפעקציע-קעסלען אויסגעקאַכט און די קער-פּערס אויסגערייניקט, כדי אויסצוראַטן די עפּידעמיעס און קראַנק-הייטן. אָבער וואס מער באַראַן פאַן היידעל היידעללאָו האָט די גאסן און מענטשן גערייניקט, אלץ מער האָבן טיפּוס, שאַרלאַך, באַלעריע און אַנדערע קראַנקהייטן געשפּרייט זיך איבער דער

שמאָט, ארויסגעקראָכן פון אלע אויסגעקערטע גאסן, ארויסגעדעמפט פון אלע אויסגערייניקטע רינשמאָקן און אויסגעפעכטע מיסט-קאסטנס.

וואָרום צוזאמען מיט רייניקן די גאסן האָט דער באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו גערייניקט די שמאָט פון ברויט, פון אַרבעט, פון לייב און לעבן. די פאבריקן האָבן נישט געאַרבעט. די קוימענס זענען געשמאַנען פּוסטע איבער דער שמאָט, געגלאַצט מיט די פאַר-רויכערטע קעפּ עבר-ובטל אין די ריינע בלויע הימלען, קיין לעס רויך נישט געלאָזט. די סירענעס זענען שטום געוואָרן, נישט גע-ריסן מער מענטשן פון שלאָף פאַרטאָג, געלאָזט זיי ליגן ווי לאַנג זיי ווילן. דאָס ערשטע האָט באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו גע-שיקט זיינע לאַנדשטורמער, זיי זאָלן פון פאבריק צו פאבריק גיין און אראָפּנעמען די טראַנסמיסיעס, די גראַבע לעדערנע פּאַסן פון די רעדער.

די לאָדזשער פאבריקאנטן האָבן אויסגעוויילט א דעלעגאַציע, וואָס זאָל אריבערגיין רעדן מיטן אָבערסט, בעטן אים, ער זאל די פּאַסן נישט נעמען. אָן זיי האָבן די רעדער נישט געקאָנט גיין, האָבן די פאבריקן נישט געקאָנט ארבעטן. אויסגעפּוצטע אין די שוואַרצע קליידער און ווייסער וועש איז די דעלעגאַציע געגאנגען צו אשכנזים פּאַלאַץ. צווישן זיי איז אויך געווען יאקוב אשכנזי אין זיינע עלעגענטע שוואַרצע קליידער מיט דער שוואַרצער צוגע-פאַרבעטער באָרד. דאָס ערשטע מאָל ווי ער איז אין זיין ברודערס פּאַלאַץ געווען. אין אונטערטעניקסטן דייטש האָבן זיי ביים באַראָן געבעטן נישט צוזושטערן די לאָדזשער אינדוסטריע.

— מיר בעטן אייער עקסעלענץ אין נאָמען פון דער שמאָט לאָדזש, — האָבן זיי געזאָגט, נויגנדיק זיך.

באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו איז געזעסן פאַנאַנדערגעלייגט אין זיין שטול מיט א זינגערישער ברייטקייט און דורכן מאַנאָקל פאַראַכטנדיק געקוקט אויף די בעטנדיקע לאָדזשער פּאַטענטאַטן, לייבן איינס און איינס.

— ניקס צו מאַכן! — האָט ער געענטפערט קאַלט.

די מענטשן האָבן געפרואוּט אָנרירן א געזעלשאַפּטלעך אַדערל, רעדן אין נאָמען פון די ארבעטער, וואָס וועלן דאַרפן

אומקומען פון הונגער און ארבעט. דער באראן איז געבליבן קאלט. אז די מענטשן האבן גענומען רעדן דרייסטער, שארפער, האָט דער באראן פאן היידעל היידעללאָ און זיי איבערנעריסן און א קלאפ געטאָן מיט דער פויסט אין טיש.

— וואָס גייען מיך די מענטשן אָן ? — האָט ער געשטו-
רעמט. — איך דענק וועגן מיינע סאָלדאָטן !

ווי א רוימישער פאטריציער, וואָס געפאנגענע זענען געקומען פאלן צו זיינע פיס, אזוי האָט דער אָבערסט געצאָרנט אויף די לאָדזשער פאָרשטייער און געקריצט אויף זיי מיט זיינע אריינגע-שטעלטע ציין.

די פאבריק-פאסן זענען פון זייער גוטן און גראָבן לעדער גע-מאכט געוואָרן, וואָס מען האָט פון זיי די בעסטע זוילן צו זעל-נערישע שטיוול געקאָנט אויסשניידן. און באראן פאן היידעל היי-דעללאָ האָט אלע טראַנסמיסיעס פון די פאבריקן אין לאָדזש און אין דער אומגעגענט געלאָזט אראָפּנעמען און וואַגאַנעווויז זיי קיין דייטשלאַנד געשיקט. נאָך זיי האבן די פאבריקאנטן געמוזט ארויס-געבן די קופערנע קעסלען און אויוונס, וואס דער אָבערסט האָט אוועקגעשיקט קיין דייטשלאַנד. פון אומעטום האָט מען דעם קו-פער גענומען, פון די שפיצן פון די קירכעס, פון די מנורות פון די שולן, פון די קליאַמקעס פון די טירן, פון די אידישע שבתדיקע פענדלעך צו פיש, פון די לייכטער, און פריער פון אלעמען פון די פאבריקן. דאָס האָט מען קוילן געדארפט כדי צו שלאָגן דעם פיינט, אָבער דייטשלאַנד האָט ווייניק קופער געהאט, און מען האָט די פאבריק-קעסלען ארויסגענומען, צעשמאָלצן זיי און קוילן אויס-געארבעט. נאָכדעם האָט דער באראן גענומען ארויספירן טיילן פון די מאַשינען, וואָס נאָר עס האָט אין דייטשלאַנד געקאָנט א נוצן ברענגען, ארויסנעריסן מיט יעדן טאָג נייע גלידער פון די לאָדזשער פאבריקן.

אָנגעהויבן האָט ער עס ביי זיין פאַלאַץ אַלײן, בײַ אשכנזים פאבריק. דורך דער אונטערערדישער ליניע, וואָס האָט ביז צו דער באַן-ליניע געפירט, זענען יעדן טאָג געאָנגען קופער און מעש, פאסן און רוי-שטאָף, פארטיקע סחורות פון די לאַגערס און האַלץ פון נאַנטן וואַלד. מאדאם אשכנזי האָט אין איר שלעכטן רוסיש-

לעבן דייטש מיט גראָבע „רישן“ יעדן מאָל אויפסניי פראַטעסטירט, אָפגעשלאָגן די שוועלן, טענות געהאט, געריסן זיך מיטן פאר-קוועטשטן שירם אין האנט צום אייגענעם פאלאץ, צום באַראָן אליין, נאָר מען האָט זי נישט אריינגעלאָזט.

— וועק, צוטריט פערבאָטן! — האָבן די וואַכן פארטריבן. פאר די סחורות און רוי-שטאָפן, וואס מען האָט וואַגאַנען-ווייז ארויסגעפירט, האָט מען איר בלוז צעטעלעך געגעבן, צע-טעלעך, אין וועלכע די סחורה איז אָפגעשאַצט געוואָרן אין גראַשנס און פאר וועלכע מען דארף קריגן אויסגעצאָלט נאָך דער מלחמה. מאַדאָם אשכנזי איז געוועסן איינע אליין אין גרויסן פאבריק-קא-בינעט גאנצע טעג, כאַטש עס איז גאָרנישט געווען וואָס צו טאָן. זי האָט, ווי א מאַנסביל, געהיט די פאבריק, אלץ געהאט אויפן קאָפּ, געוואוסט פון יעדער קלייניקייט, נישט ערגער ווי איר מאַן אמאָל. זי האָט די דייטשע צעטעלעך איינגעשלאָסן אין דער אייזערנער קאַסע, דאָס שליסעלע אויפן האַלז זיך אָנגעהאנגען און אזוי גע-זעסן אין קאבינעט, איינע אליין אין דער פּרעמדער שטאָט. די איינציקע קונדן זענען געווען די דייטשן, וואס זענען יעדן טאָג געקומען מעלדן וועגן נייע טראַנספּאָרטן, וואס זיי דארפן ארויס-פירן. זי איז אין ערגעץ נישט געגאנגען, מיט קיינעם זיך נישט צונויפגעקומען אין דער שטאָט. זי איז בלוז אין פאבריק-קאבי-נעט געזעסן, אלטע רעכענונגען דורכגעזען, ביז עס איז נאכט גע-וואָרן. דעמאָלט האָט זי זיך געלאָזט צו איר נייער וואוינונג, צו די איינזאמע שטובן, וואו דער דירעקטאָר אלברעכט האָט אמאָל זיין פעט בחוריש לעבן געפירט, ווען די שפּולערקעס פלעגן קומען צו אים אויפּרוימען. אין זיין ברייט בעט איז זי גאנצע נעכט מיט אָפּ-נע אויגן געלעגן, איינשלאָפן נישט געקאָנט און געוואַרט אויף דעם מאַרגן, זי זאל שוין קאָנען אין פאבריק גיין, ווידער אמאָל א טאָג אין פוסטן קאבינעט אָפּזיצן. פון אלע דינסטן האָט זי זיך בלוז איין קאמער-מידל איבערגעלאָזט, וואס האָט גערוימט, געקאכט און פאַרן שלאָף איר די שיטערע גרויע האָר אין קורצע צעפעלעך פאר-פלאַכטן און מיט זיידענע סטענגעס פארבונדן, ווי דעמאָלט, ווען איר מאן איז נאָך געווען אינדערהיים.

אויף דעם באלוט האָבן די האנט-שטולן זעלטן געארבעט.

מערסטנס זענען זיי געשטאנען איבערגעדעקטע מיט ליילעכער. שניידערס, זאקן-מאכערינס, נייטאָרינס, טריקאָטאָזש-אַרבעטער, גאַלאַנטעריע-אַרבעטער, שוסטערס, רימערס, אלע האָבן זיי פאַר-האַנגען זייערע מאַשינען און ווערקשטאַטן מיט טישטעכלעך, ווי אויף שבת אמאָל. די שטאָט, וואס האָט שטענדיק געקאָכט, געצוי-טערט פון אַרבעט, האַנדל און באַוועגונג, איז געשטאַנען שטיל, קיין מאַשין האָט נישט געקלאַפּט, קיין קוימען האָט נישט גערויכערט, קיין סירענע האָט נישט גערופּן. די ריינקייט פון די גאַסן האָבן אין ריינקייט פון בית-עולם-סטעזשקעס דערמאָנט. די פּוילישע אַרבעטער, וואס זענען געקומען פון דערפער, זענען זיך צוריק אין די דערפער צעלאָפּן; די שטאָטישע אַרבעטער, די אידן אויפן באַלוט, זענען אַרומגעגאַנגען פּוסט און פּאַסט איבער די גאַסן און געסלעך, מיט איבעריקע הענט, וואָס ווילן אַרבעטן, נאָר האָבן נישט ביי וואָס, מיט טרוקענע צונגען אין די מיילער, מיט כלאַסע פּנימער, אויסגעצערטע און הונגעריקע.

לאָדזש האָט געהונגערט. ביי אלע וועגן און ראַנאַטקעס זענען דייטשע זעלנער אין פּיקעלהויבן געשטאַנען און נישט אַריינגע-לאָזט, נישט אַרויסגעלאָזט. זיי האָבן געזוכט אין היי פון פּויערי-שע פּורן, כדי אויסצוגעפינען א באהאַלטן זעקל תבואה, א הון, אַ קעזל, א פּאַטשיילע אייער אָדער א זעקעלע פּוטער, וואָס אימיצער פּירט אין שטאָט אַרײַן צו פּאַרקױפּן. זיי האָבן אַרומגעטאַפּט די מענטשן, מיט די הענט אין די קליידער זיי געקראָכן, כדי צוצונעמען אַ ברויטל, א שטיקל פּלייש, אפילו א ביסל קאַרטאַפּל, אויב מען פּירט. זיי האָבן ביי ווייבער די קליידער פּאַרהויבן, אין די בוזעמס און שויסן געזוכט, טאַמער באהאַלט מען אויס אַ ביסל שפּײַז.

אַלץ, די תבואה אויף די פעלדער, די קאַרטאַפּל אין די סע-לערס, די בהמות אין די שטאַלן, די הינדלעך, וואָס פּיקן זיך פון די אייער אַרויס, יעדער נייע געבוירן קעלבל, יעדער טראָגעדיק חזיר איז געווען פּאַרצייכנט, געהאַלטן אויפן אויג, כדי צו רעק-ווזירן און אוועקשיקן קיין דייטשלאַנד. זיי האָבן אַראָפּגענומען די פּרוכטן פון די בוימער, די וואָל פון די שאַף, דאָס גראַז פון די לאַנקעס. און די וועלדער האָבן זיי די בוימער געלעכערט, זייג-

מאשינקעס אריינגעשטעלט אין די שטאמען, דעם זאפט פון זיי ארויסגעצויגן און אוועקגעשיקט קיין דייטשלאנד. זיי האָבן ביי די יעגער די ביקסן צוגענומען, כדי אליין די האָזן, פוקסן, ווילדע חזירים, הירשן און ווילדע קאטשקעס אויסצופאנגען און לעבעדיקע אָדער געשאַסענע ארויסצופירן פון לאַנד. זיי האָבן די נעצן פון די פישערס צוגענומען, כדי דעם גאנצן פיש-פאָנג פאר זיך אליין צוצונעמען. אפילו די הפקדיקע הינט און קעץ, וואס האָבן זיך ביי די לידיקע מיסטקאסטנס געראַבלט, האָבן זיי געכאפט און געפאנגען, כדי אָפצושינדן פון זיי די פעלן און ארויסצוציען פון זיי די פעטסן. מיט זייערע נבלות האָבן זיי די חיות פון די דיי-משע טיר-גארטנס געשפייזט.

א חוץ די דייטשע לאַנדשטורמער, אָפיצירן און באַאמטע, וואָס האָבן טאָג-טעגלעך שפייז-פעק אוועקגעשיקט צו זייערע איי-גענע, זענען נאָך אויך ציווילע דייטשן אָנגעקומען, פליישיקע פאָר-שוניגען אין גרינע בערג-קליידער און מיט פּעדערלעך אין די קא-פעלושעך. מיט די געלע שטולפן אויף די באַאָגלטע שיך, נישט אויסצורייבן די פּאָדעשוועס, זענען זיי ארומגעגאנגען איבער די דערפער, רעקווזיט, אויפגעקויפט פאר גראַשנס, צוגענומען, אָפ-גערייניקט, אָפּגעפּרעסן דאָס לאַנד ווי א היישעריק. אין די שטעט און שטעטלעך האָט מען די סחורות צוגענומען פון די קראַמען, די קופּערנע פּאנען פון די קיכן, די הענג-לייכטער פון די באַלקנס, די מעשענע קליאַמקעס פון די טירן, דאָס מעל פון די זעק, דאָס לעדער פון די גארבערייען, די תבואה פון די שפייכלערס. די בעקערס, מילנערס, קציבים, גארבערס, שפייז-סוחרים און קרע-מער, הענדלער און באַלמעלאַכעס — אלע זענען גענומען געוואָרן אין די הענט, מען האָט נאָכגעקוקט יעדן טריט זייערן, יעדן קער און ווענד, נישט אָפּגעלאָזט זיי פון אויג, אויף די פינגער זיי גע-קוקט, זיי זאלן נישט טאָן עפעס אָן קאָנטראָל. דאָס ברויט איז צו די מענטשן אין די שטעט אויסגעטיילט געוואָרן לויט שפייז-קארטן. אויך האָבן זיי קיין ריין ברויט נישט געטאָרט עסן, זיי זאָלן קיין סך מעל נישט פארברויכן. די בעקערס האָבן געמוזט אריינמישן אין ברויט מעל פון געמאָלענע קאשטאנעס, שאָלן פון קארטאָפּל אריינקעטן. דאָס ברויט האָט זיך געקלעפט אין מויל ווי ליים, גע-

ליינט זיך שווער אויפן הארץ, נישט געזעטיקט. קינדער זענען קראַנק געוואָרן דערפון.

די פאַרמעגלעכע האָבן געשמוגלטע שפייזן געקויפט ביי די פיל שמוגלער, וואס האָבן זיי אין די שטעט דורך באהאַלטענע וועגן אריינגעשוואַרצט. אָבער די אַרעמע, די ארבעטער, די באַל-מעלאַכעס, די ארבעטסלאָזע האָבן געהונגערט, אויפגעגעסן אין דער ערשטער וואָך דאָס קאַרטן-ברויט, וואס איז פאַר אַ גאַנצן חודש געווען אויסגעטיילט, און די ווייטערדיקע וואָכן ארומגעגאַנגען עלנטע, פאַרשוואַרצטע, מיט ברענענדיקע אויגן פון הונגער, מיט שלאַבעריקע טרייט. קינדער זענען געפאלן פון די פיס. קלעפיקע קראַנקהייטן זענען ארומגעגאַנגען איבער די לאַדזשער אויסגע-קערטע גאַסן, געשניטן לעבנס, ווי די דייטשן האָבן געשניטן פערלער.

באַראָן פאַן היידעל היידעללאָו האָט די מיליציאָנערן באַפוילן אָפצושליסן די קראַנקע הייזער, פאַרחתמענען די שטובן, אויפ-שריפטן „אַנשטעקנד“ אויסהענגען, א סך קאַלך גיסן אין די גאַסן, מיט קאַרבאָל די אַרעמע געגנט באַשפּריצן. אויך האָט מען גאַנצע גאַסן מיט מענטשן אין די נעכט פון די שטובן ארויסגעפירט, אין די ענטלויזונגס-באַראַקן אוועקגעפירט, וואו מען האָט זיי טעג אין הונגער אָפגעהאַלטן, מיט קאַלטע און הייסע שטראָמען אָפגע-גאַסן, די קעפ אָפגעגאַלט, כדי אויסצורוימען ביי זיי די עפידע-מיעס. זייער ענערגיש האָבן די דייטשע לאַנדשטורמער געגאַסן די שטראָמען וואַסער און דיזענפעקציע-פליסיקייטן אויף די בלאַסע קראַנקע מענטשן, נאַקעטע, אויסגעדאַרטע, קנאַכיקע. זיי האָבן געשפּאַט פון די בערדיקע אידן, וואס האָבן זיך מיט די הענט פאַר-שטעלט די בערד, מען זאל זיי נישט אראָפּנעמען. זיי האָבן גראָבע וויצן געמאַכט אויף די מיידלעך, וואָס האבן זיך מיט די הענט זייער נאַקעטיקייט פאַרשטעלט, זיי האָבן חוזק געמאַכט פון די אַרעמע, עלטערע ווייבער מיט די טאַרביקע ברוסטן, אָנגעבלאָזענע בייכער און דינע פיס.

— הערונטער מיט דעם שמוץ! — האָבן זיי געוואַלדעוועט און געגאַסן שטראָמען וואַסער.

זיי האָבן גערייניקט, פעסט גערייניקט, ווי דער קאַמענדאַנט

פון שטאָט האָט געהייסן אין זיינע באפעלן פון פאלאץ אַרויס. אָבער וואס מער מען האָט די מענטשן גערייניקט, אַלץ מער האָבן זיך די עפידעמיעס צו זיי געקלעפט. דאָס וואַסער, וואָס מען האָט זיי געגעבן אָנשטאָט ברויט, האָט די עפידעמיעס נישט אָפגעוואַשן. די חברה-קדישא האָט נישט אויפגעהערט פירן צום בית-עולם. מען האָט שוין מער נישט געפירט אין קיין עגלות, ווייל עס זענען אַזויפיל פערד און עגלות נישט געווען. אויף די הענט, אויף קוילן-וועגעלעך האָט מען די מתים געפירט צו די בית-עולםס, אָן תכריכים אפילו, בלויז אין שטרוי.

און ביי אשכנזין אין פאלאץ איז דער קאָמענדאָנט פון שטאָט, דער באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו, געזעסן און פארפאַסט יעדן טאָג אַלץ נייע באפעלן, נייע פאַראַרדענונגען. יעדן טאָג האָט ער אויך די מיליטערישע קאָפּעליעס ארויסגעשיקט, זיי זאָלן פאר די באַזיגטע מענטשן דייטשע מאַרשן אויפשפילן, פאַטריאָטישע לידער. מיט פאַרד-טרייט, מיט פיקעלהויבן, מיט די באַנאָגלטע שטיוויל האָבן די לאַנד-שטורמער פעסט איבער די לאָדזשער גאַסן מאַר-שירט, לידער וועגן רהיין געזונגען, וועגן דייטשלאַנד, וואָס איז איבער אַלץ אין דער וועלט.

לאַסטעט שטיין דען ערנטע-וואַגען

זיגרייך ווערדען וויר די פראַנצאָזען שלאַגען...

האָבן די לייט אין די גרויע פעלד-אוניפארמען געריסן די העלזער.

באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו איז געשטאַנען אויפן באַלקאָן פון זיין פאלאץ און דורכן מאַנאַקל אראָפגעקוקט אויף דער שטאָט, וואָס איז אים געלעגן צופוסנס.

יא, בעדער און פארוויילונגען דארף מען דעם פאַלק געבן, — האָט ער אָפגעמאַכט ביי זיך.

ער האָט האָפערדיק ארויסגעשטעקט די ברוסט מיט אַלע מע-דאַלן, מיט דעם אייזערנעם קרייץ, וואס ער האָט געקריגן פאר זיין העלדישקייט אין קאַליש, און ער האָט זיך געפילט ווי א רוימער, אן עראָבערער פון קאָפּ ביז די פיס.

קאפיטל פיר

נאך קיינמאל האָט קיילע, דאָס ווייב פון טוביה דעם וועבער, וואָס מען רופט אים „טוביה ס'איז נישט הפקר א וועלט“, נישט געלעבט אזא גוטע צייט, ווי איצט, ווען די דייטשן האָבן געהערשט אין לאַדזש.

פאר אלע יאָרן פֿיין, נויט און צרות, האָט זי אויף דער עלטער געהאַט פאַרניטיקונג. זי האָט געקאָכט גרויסע טעפּ פֿלייש אין מיטן דער וואָך, זי האָט דאָס גאַנצע פּינעפּר-געסל פאַרשמעקט מיט אירע פעטע פאַרעם, געפּרענגלע לעבערס, געריישטע ציבעלעס און גע-ברענטע זופּן. פון אלע שכנים איז מען צו איר געקומען באַרגן אַ לעק מעל, א קאַרטאָפּל, א פּיצל ברויט פאַר א קינד, און זי האָט געגעבן, קיילע.

נישט טוביה איז עס געווען, וואס האָט איר פאַר אלע יאָרן צרות אזויפיל נחת איצט געגעבן. ער איז געווען דער אייגענער וואָס תמיד. גאַנץ קהל געהאַט אויף זיין קאַפּ, ארומגעפירט זיך מיט אינגלעך, ביכלעך געליענט, פאַרפאלן געוואָרן אויף גאַנצע טעג, ווי ער וואָלט נאָך א אינגל געווען, גלייך נישט זיין געשוירן בערדל וואָלט שוין געווען גרוי, זיין פנים צעקנייטשט פון עלטער און צרות. אפילו אין די גוטע צייטן, ווען לאַדזש האָט געאַרבעט, האָט זי געליטן ביי אים, קיין האָניס נישט געלעקט. וואָרום קיינ-מאַל האָט ער נישט געוואָלט הערן אירע רייד, קיילעס, צו קומען אַליין צו א צוויי שטולן און אריינגעמען א געזעלן, מען זאָל קאָנען עפעס פאַרדינען ביי אים.

— איך וועל נישט ווערן קיין עקספּלואַטאַטאָר, ניין! — האָט ער געענטפערט אויף קיילעס טענות. — איך זאָל אפילו די קאַפּי-טעס דאַרפן אויסציען.

קיילע האָט אים געזידלט, געמאַכט אויסצודרייען, אָבער ער האָט נישט נאָכגעגעבן. ס'גאַנצע לעבן זיינס האָט ער אָפּגעאַרבעט ביי לוינקעטניקעס, וואס האָבן אים אָפט פאַר דער אַרבעט נישט

אָפגעצאָלט, אָנגעזעצט. אין דער פרייער צייט איז ער אַרומגעלאָפן מיט די אהדותניקעס, פארפאלן געוואָרן אויף גאנצע נעכט. א סך מאָל האָט קיילע אויך געהאט פון אים חרפות און בושות אויסצו-שטיין. מען האָט דעם מאן אירן אין טורמע איינגעזעצט. זי האָט געמוזט, גלייך מיט אלע ווייבער פון די גנבים, שטיין ביי די טוי-ערן פון קרימינאל און דעם מאן פּעקלעך עסן טראָגן. ניין, זי האָט ביי אים קיינמאָל קיין מול נישט געהאט. אין די בעסטע צייטן, ווען לאָדזש איז געאנגען אין גאָלד, איז אין איר שטוב געווען דלות, נויט. זי האָט קיינמאָל נישט געקאָנט געבן עסן צו דער זעט די קינדער אין שטוב, נישט געקאָנט די מיידלעך א לייטיש קליידל אָנ-טאָן, ווי ביי לייטן.

איצט, אז לאָדזש האָט זיך אָפגעשטעלט, אז אומעטום איז געווען פּוּסט און לער, האָט טוביה אינגאנצן נישט געארבעט. קיילע וואָלט טאקע געמענט אויסציען די פים אויף דער עלטער, אָדער שטיין מיט אן אויסגעשטרעקטער האנט אויף לייטיש געלעכטער. אָבער קיילע האָט געהאַט א גרויסן גאָט אין הימל. כאָטש דער מאן אירער, דער משוגענער, האָט איר שטענדיק איינגערעדט, אז ס'איז קיין גאָט נישטאָ, האָט זי אים קיינמאָל נישט געגלויבט. דאָס האָט ער געמעגט איינרעדן די אינגלעך און די מיידלעך פון די ביר-זשעס, נישט איר, קיילען. זי האָט קיינמאָל נישט אויפגעהערט אָפ-היטן מיכטיקס און פליישיקס אין שטוב, צינדן שבת-ליכט, פרעגן א שאלה ביים מורה-הוראה און אויסגיסן דאָס עסן אויף פרייטאָג-צו-נאַכטס, אויב עס איז אונטערגעלאָפן אביסל מיכך אונטער דער יויד. טוביה האָט געשריגן, געלאַכט פון איר, חוזק געמאכט, גע-כעסט זיך אויפן רב, וואָס ברענגט אויס ארבעטער-געלט, און גע-וואָלט עסן דאָס טריפהנע עסן. אויך די קינדער האָט ער געהייסן עסן די טריפהנע יויד. אבער זי, קיילע, האָט אים געהערט ווי דעם הונט אין גאס. מיט כוח האָט זי אים אָפגעשטופט פון טריפהנעם טאָפ און ארויסגעגאָסן דאָס עסן אין מיסט אריין.

— ביי דייעג לייט מעגסטו דיר זיין א גאנצער חכם, — האָט זי אים געזאָגט. — ביי מיר ביסטו נישט ווערט דעם רבס מינדעסט געגעלע. ביי מיר וועסטו קיין טריפות נישט פרעסן. אמת, זי האָט נישט געקאָנט פּוּעלן ביי אים, ער זאל מאַכן

קידוש. ער האָט עס נישט געוואָלט. אליין האָט זי אויך קיין קידוש נישט געקאָנט מאַכן, זי האָט קיין עברי נישט געקענט, און זי האָט געמוזט אריינגיין יעדן פרייטאָג-צו-נאַכטס און יום-טוב, ווי אַן אלמנה, צום שכן, אויסצוהערן דעם קידוש. דערצו האָט זי גאָרנישט געקאָנט טאָן. אבער די קיך איז געווען אירע, די טעפ אירע. דאָ איז זי געווען די כאלעבאָסטע, און זי האָט זיך געפירט ווי אלע אידישע טעכטער. ער האָט געמוזט עסן ביי איר כשר. אפילו ער זאָל די צונג אויסציען, האָט זי אים נישט געגעבן קיין ציסקאָריע פון מילכיקן טאָפּ פאר זעקס שעה נאָך דער גרייץ מיט פעטס גע-שמאָלצן. אפילו די מזוזה פון דער טיר האָט זי נישט געלאָזט טוביהן אראָפּנעמען. פונקט אזוי האָט זי געלערנט אירע קינדער אידישקייט, געלערנט זיי מאַכן המוציא פאַרן עסן, קריאת-שמע ליי-ענען ביינאַכט. איין טאָכטער האָט ער טאקע געהאט אריינגעצויגן צו דער שמו, באַשקען. וויפֿל זי, קיילע, האָט איר נישט געוואָרנט, זי זאָל מיטן משוגענעם טאַטן קיין עסקים נישט האָבן, נישט צו-הערן זיך צו זיינע רייד, ווייל זי וועט האָבן א שלעכטן סוף, האָט דאָס מיידל נישט געפאָלנט, געקלעפט צו אים. און גאָט האָט זי טאקע געשטראָפּט, נעבעך, דערפאר. יונגער הייט איז זי אוועק פון דער וועלט. די אנדערע קינדער דערפאר האָט זי אָפּגעצויגן פון פאָטער, זי האָט אים געמאַכט פאר זיי מיט דער בלאָטע צוגלייך, אַ וויסטן מזל אים אויסגעריכט אין זייערע אויגן, און זי האָט זיי אָפּגעראטעוועט פון אים. עטלעכע פון זיי זענען באַצייטנס אוועק קיין אמעריקע מיט חתנים. די אינגסטע זענען פארבליבן אין לאָדזש. אבער זיי האבן גאָרנישט מיטן פאָטער געוואָלט רעדן אפילו, געהאַלטן אים פאר א צעדרייטן, א שלימזל, וואס זאָרגט נישט פאר קינדער, וואָס טראַכט נישט וועגן חתנים פאר זיי, נאָר האָט אין זינען פרעמדע געשעפטן. זיי האבן טאקע אליין גענומען זייער גורל אין די הענט אריין.

איצט איז טוביהס טעכטער גאָר גוט געגאנגען אין דער שלעכ-טער צייט אין לאָדזש. זיי האָבן געשמוגלט אויף וואס די וועלט שטייט, גוט פארדינט און, ווי נעטרייע קינדער, אלץ אין שטוב אהיימגעברענגט. זיי האָבן דער מוטער א ניי שוואַרץ שייטל געלאָזט מאַכן, א גרויס און א קאַרבירטס, וואס האָט זייער מאַדנע און

פרעמד אויסגעזען צו איר אלטן צעגאסענעם גרויען קאָפּ. זיי האָבן איר קליידער געמאכט, וואָכעדיקע באזונדער און שבתדיקע באַזונדער. זיי האבן איר אהיימגעבראכט פון אלעם גוטען פון די וועגן, מעל און גרויפן, פלייש און פוטער, א קעזל און עטלעכע אייער. זיי האָבן אויך נייע בעטן איינגעקויפט אין שטוב אריין, צוגעשלאָגן צו די ווענט עטלעכע געשניצטע פּאָליצעס, אויף וועלכע זיי האָבן א סך פּאָטאָגראַפיעס אויסגעשטעלט. די ווענט האָבן זיי באַצירט מיט פּאַרביקע ליטאָגראַפישע בילדער, ווי נעגערס קנעכט ברענגען אַ בלאַנד נאקעט מיידל מיט צעלאָזטע האָר פאר א שוואַרץ-בערדיקן סולטאַן און ווי אזוי שלמה המלך הייסט צעשניידן מיט א שווערד דאָס קינד, איבער וועלכן צוויי מוטערס קריגן זיך. זיי זענען אפילו ארויס פון קעלער און גענומען א שטוב מיט א קיך אויפן ערשטן שטאָק אויף דעם פייפער-געסל אין באלוט, א שטוב מיט גאָז-באָ-לויכטונג און מיט וואסער-לייטונג.

גאָט האָט רחמנות געהאט אויף קיילען דערפאר, וואָס זי האָט אזוי אָנגענומען זיך פאר אים אלע יאָרן, געפירט מלחמה פאר אים מיט איר מאן דעם איבערגעקערטן. פאר דעם האָט ער איר אָפּגע-צאָלט איצט, אָפּגעגעבן פאר אלע צייטן, און טאקע אין דער ערג-סטער צייט, ווען ארום און ארום איז ביטער, שלעכט. נאָך קיינמאָל האָט זי נישט געקאָכט אזעלכע גרויסע טעפּ עסן, נאָך קיינמאָל האָט זי נישט געוואוינט אין אזא ליטישער דירה, נאָך קיינמאָל איז זי נישט געגאנגען אזוי באַלעבאטיש אָנגעטאָן ווי איצט, ווען אלע זע-נען זיי אזוי אַראָפּ. און זי האָט טאקע גאָט געלויבט, קיילע, כאָטש זי האָט נישט געקענט דאווענען, זי האָט אַרעמע שכנות ברויט גע-געבן, אביסל מעל, א טראָפּן מילך פאר א קינד. אויך האָט זי גע-וואָרפן גראַשנס אין דער פּושקע פאר ר' מאיר בעל הנס, וואָס האָט ביי דער טיר, ביי דער פארפעטסטער מזוזה, געהאָנגען. וויפּל מאָל טוביה האָט דאָס פּושקעלע אַראָפּגעריסן, האָט זי עס צוריק צוגע-שלאָגן און געוואָרפן גראַשנס דערין, בעטנדיק מיט די גראָבע ליפּן ביי גאָט און ביי דעם ר' מאיר, זיי זאָלן אויך אויף ווייטער נישט אָפּטאָן זייער נעגאָר פון איר הויז, זיי זאָלן אָפהיטן די טעכטער פון ביזו אין דעם שמוגל, וואָס זיי פירן, אויך זיי זאָלן איבערקערן דאָס האַרץ פון איר מאן טוביה, וואָס אַ משוגעת איז זינט יאָרן

אריין אין זיין קאָפּ און ער ווערט אָן די וועלט און יענע וועלט.
 זי האָט געהאט צוליב וואס צו ווארפן גראַשנס אין ר' מאיר
 בעל הנס פּושקע, פארוואס צו בעטן ביי גאָט. וואָרום פונקט ווי די
 שטוב איז געווען פול מיט גוטס, איז זי אויך געווען פול מיט סכנה.
 די דייטשן האָבן אָפּטע רעוויזיעס געמאכט אין די הייזער, געזוכט
 שמוגל, און ביי וועמען מען האָט געכאפט, האָט מען צוגענומען די
 סחורות. נאָך עטלעכע מאָל כאַפּן, האָבן זיי אויך איינגעזעצט. קיי-
 לעס שטוב איז פול געווען מיט שמוגל. אין די הויך-פאַרבטע
 בעטן, איבערגעדעקטע מיט גרינע קאָלדערס, וואָס זענען פול מיט
 לייבן, טיגערס, פאַפּונגעס און בלומען, צווישן די קישנס, אין שטרוי,
 איז פלייש געלעגן באהאלטן, נאנצע זיטלעך, וואָס די טעכטער
 האָבן דורך וועגן און אומוועגן בנגבה געבראכט פון די אַרומיקע
 שטעטלעך. אונטער די בעטן זענען געלעגן קאַרטאָפּל, הויפטלעך
 קרויט, בוראַקעס. אין דער אַלטער שאַנס, צווישן די קליידער פאַר-
 שטעקט, איז געווען אויסבאהאלטן מעל אין קליינע זעקלעך, גרויפן
 אַלערליי. אין די איינשיטעכצן פון די קישנס איז געווען פאַרשטעקט
 צוקער אין טאַרבעלעך. אפילו הינטער די בילדער אויף די ווענט
 איז שמוגל געלעגן. צופוסנס שלמה המלך ביים סאַמע טראָן, וואָס
 צוויי לייבן מיט ארויסגעשטעקטע צונגען באוואַכן, זענען קליינע פע-
 קעלעך סאַכאַרין געלעגן, וואָס מען האָט אין אַרעמע שטובן אָנשטאַט
 צוקער גענוצט. כאַטש אלץ איז געלעגן אזוי גוט פאַרשטעקט, איז
 מען נישט זיכער געווען דערמיט, ווען די דייטשן זאָלן אריינקומען
 זוכן. זיי האָבן פון אונטער דער ערד געקאָנט אויסגעפינען, די
 לאַנדשטורמער אין די פּיקעלהויבן, נאָך מער די פעלד-זשאַנדאַרמען
 מיט די בלעכן אויף די ברוסטן. מיט די שפיזן האָבן זיי קישנס
 אויפגעריסן, אין די באַהאַלטנסטע ערטער געקראָכן, אפילו די
 מענטשן אויפן הויכן לייב באַטראַכט, אבי עפעס צו געפינען. און
 קילע האָט יעדן טאָג נייע גראַשנס געוואָרפן צו ר' מאיר בעל הנס
 אין דער פאַרראַסטעטער פּושקע און געבעטן אים מיט גראַבע פרוי-
 מע ליפּן, ער זאל אָפהיטן די טעכטער אירע פון שלעכטס און די
 שטוב פון ביזן.

— אין זכות פון מיין כשר-האַלטן, אין זכות פון מיין צדקה
 צו אַרעמע לייט, — האָט זי געבעטן ביים בלעכערנעם פאַרראַס-

טעטן פושקעלע, — בעט פאר מיר, גרויסער צדיק, ר' מאיר, און היט און באשיץ מיך, מינע סינדער און מיין שטוב. אין מיטן דער וואך זענען די מעכטער נישט געווען אינדער-היים. אין טיכלעך אויף די קעפ, אין פעסטע שיד, וואס מען קאן מיט זיי ניין איבער וועגן און שטעגן, מיט זעקלעך אויף די פליי-צעס, זענען זיי ארומגעקראכן איבער דערפער, אויפגעקויפט ביי די פויערן אביסעל מעל, א פעסל פוטער אין פויערישער לייונט פאר-פאקט, א שאק אייער, א קעזל — וואס עס האט זיך געלאזט. נישט מיט די שאסייען, וואו די דייטשע וואכן זענען אויסגעשטעלט, נאר דורך קרומע, זייטיקע וועגן, דורך פויערישע סטעזשקעלעך, גע-שלענגלטע וועגעלעך, אפטמאל דורך ראָוועס, זומפן, האָבן זיי זיך געשלייכט פון דאָרף צו דאָרף, פון וועג צו וועג, געבויגן אין דרייען אונטער דער משא, שווער אַטעמענדיק און באַגאַסן מיט שווייס, כדי אריינצושטומגען אביסל שפייז אין שטאַט אריין און פאַרדינען אויפן לעבן.

פאַרשידנס האָבן זיי דורכגעמאַכט אין די וועגן. זיי האָבן גע-מוזט נעכטיקן אין פויערישע שיערן, אַפטמאַל אין וואַלד אַליין. שקצים האָבן זיי פאַרטשעפעט. אמאָל האָבן זיי די דייטשע וואַכן געכאַפט און געוואָלט אַפּפירן אין דער קאַמענדאַנטור. זיי האָבן זיך אָפּגעבעטן מיט עטלעכע מאַרק, מיט א ווייבעריש חנדל, מיט אלערליי קונצן און דריידלעך, וואס די האַרטע צייט האָט זיי אויס-געלערנט. ניין, זיי האָבן זיך נישט געהאַט אויף וועמען צו פאַרלאָזן אין דער ביטערער צייט; ווייניקער פון אלעמען אויפן אייגענעם טאַטן. זיי האָבן געמוזט זייער שטעטל אַליין באַשטיין. א ביטער שווער לעבן האָבן זיי געפירט אין די וואַכן-טעג אויף די וועגן, וואָס זענען פול מיט די דייטשע פיקעלהויבן.

אַבער דערפאַר, אז עס איז געקומען א שבת, א יום-טוב, האָבן זיי זיך אָפּגענומען פאַר דער גאַנצער וואַך. קיילע האָט אָנגעבאַקן לאַנגע בלעכן מיט חלות און קיכלעך. זי האָט גרויסע טעפּ אָנגע-קאַכט, א פעטן טשאַלנט געשטעלט. די מיידלעך האָבן די שטוב שוין אויפגערוימט, די פאַדלאַגע אויסגעוואַשן און מיט געלן זאַמד אויסגעשויט, די אייזערנע רייפן פון די שעפלעך ביז א גלאַנץ אויס-געפוצט, די צינערנע לייכטערלעך, אַנשטאַט די מעשענע, וואָס די

דייטשן האָבן צוגענומען, מיט קאלך גערייניקט. אלע טעפּ, פּאָנען און פענדלעך אויסגעשייערט, דאָס געבלימלטע גלאָזוואַרק אויס-געשטעלט און נייע פּאַרכיקע בלומען און שפיצן פון פּאַפּיר אויס-געשניטן און פּאַרפּוצט מיט זיי די פּאַרהענגלעך ביי די פענסטער, די ווייס-געשייערטע שענקעלעך און פּאַליצעס פון די כלים. די פּאַר-ביקע בילדער אויף די ווענט האָבן געשיינט, די אויסגעשטעלטע טעלערס מיט בלויע בלומען האָבן געשפיגלט. און א סאַמעטן חלה-טישטיכל, אויסגעהאַפּטן מיט לייש-גאַלד-אותיות און מיט א „מגן-דוד“, האָט באַדעקט די געגרייטע געפּלאַכטענע קוילעטשן. טוביה האָט טאַקע פּאַרשעמט דעם טיש, נישט געוואַלט קיין קידוש מאַכן, די חלות נישט אָנגעהויבן מיט המוציא. אבער קוילע האָט אירס געטאַן, געגרייט א טיש ווי ביי אידן. אפילו וויין האָט זי אויסגע-קוועטשט פון געקאָכטע ראָזשינקעס אין א האַנטוכל. די מידלעך האָבן זיך געוואַשן, געפּוצט, געצוואַגן די קעפּ, די מידע אויסגע-האַרעוועטע לייבער געזויפט און געוואַשן, דינע דאַמען-וועש אַרויפ-געצויגן אויף זיך, מיט שמעקעדיקע וואַסערן זיך באַשפּריצט, קלייד-לעך פון דער סאַמער לעצטער מאַדע אָנגעטאַן.

קוילע האָט נישט געדאַרפט מער אָנקומען צו א פּרעמדער שטוב, צו א שכן, ער זאל איר באַשיינען דעם שבת, קידוש מאַכן. אין שטוב זענען איצט אייגענע מאַנסכילן געווען, די טעכטערס חתנים, וואָס האָבן דאָ אין די שבתים און אין די פּרייע טעג שטענדיק פּאַר-בראַכט, געגעסן, אפילו די שבתדיקע אָנצוגן דאָ געהאַט הענגען, די וועש ליגן. נישט קיין אויסגעצערטע וועבער-געזעלן, מיט אויס-געוואַקסענע אָפּגעכוימלטע אָנצוגן, זענען דאָס געווען, נאָר בחורים ברייט-פּלייציקע, פּריילעכע, אין הויכע שטיוול און אין קורטקעס, שמוגלערס — איינס אין איינס, פּאַרדינער גוטע, וואָס א מאַרק איז ביי זיי א ממזר, וואָס קענען זיך אויס אין לעבן, קאַנען א מאַרק פּאַרדינען און א מאַרק אויסגעבן. זיי זענען נישט געווען אַזעלכע ביטערע, ווי טוביה. כאַטש זיי זענען קיין גרויסע צדיקים נישט געווען, געגאַלט די בערד, געלט אום שבת געטראָגן, אפילו שטילער-הייט א פּאַפּיראַסל פּאַררויכערט, האָבן זיי נישט אָפּגעזאַגט, ווען קוילע האָט זיי דערלאַנגט א בעכערל ראָזשינקע-וויין צו מאַכן קידוש, אָדער אָנצוהויבן די חלה מיט א ברכה. וואָס צו נאָט איז

צו גאָט, האָבן זיי געוואוסט, און וואס צו לייט אין צו לייט. די ליכט ביים מיש האָבן געפינקלט, דאָס פאַרביקע טישטוך האָט געבלאַנקט, די מיידלעך האָבן געלויכטן, די חתנים האָבן גערעדט, געלאַכט, פּרילעכע מעשיות פון די וועגן, דייטשן און שמוגל דערציילט, בריהשאפטן ארויסגעוויזן, העלדישע געשיכטן אויספאַנטאָזירט. קיילע, אין שבתדיקן שוואַרצן הויכן שייטל אויפן קאָפּ, אין ברייטן פאַרטוך, האָט זיך געפאַרעט ביי די גרויסע טעפּ, געטיילט היפשע פאַרציעס, אָנגענאָסן פּולע טעלערס. זי האָט זיך געשפיגלט אין די טעכטער, אין זייער געראַטנקייט און שיינקייט, געכאַפט מאַמישע בליקן צו די חתנים, די רויט-באַקיקע, אָפּגעברענטע און לעבנס-לוסטיקע, און אירע גראַבע ליפּן האָבן פּרום געשעפּטשעט תּפּילות צו גאָט, געבעטן וועגן נחת, חתונות, ניאַנטשען אייניקלעך און האָבן א רואיקע עלטער.

נאָך פּרילעכער ווי אין די פּרייטאַג-צו-נאַכטסן, זענען געווען די שבתים בייטאָג. צו די טעכטער זענען חברים געקומען, די חתנים האָבן זייערע חברים געבראַכט. מען האָט געטאַנצט, גע-שפּילט אין פּאַנאָן, לידער געזונגען. א סך מאָל איז א דייטש גע-קומען, א באַקאַנטער פון די חתנים, וואָס האָט זיי געהאַלפּן אין שמוגל. דער דייטש האָט זיך גערויטלט אין דער פּרעמדער געזעל-שאפט, דייטשע לידער געזונגען, גערעדט שלעכטס אויף די עלט-סטע און געגעבן די בחורים זיינע מיליטערישע קליידער אָנצוטאָן. קיילע האָט געוואוסט, אז אין אזעלכע שעהן איז בעסער, זי זאָל אין שטוב נישט זיין, אז קינדער דארפן נישט קיין מאַמען, ווען בחורים זענען דאָ ביי זיי, און זי איז ארויס צו א שכנה אויף דער שוועל, כדי אויסצוהערן לייענען דעם טייטש-חומש, וואָס זי אליין האָט נישט געקענט, אָדער צו רעדן וועגן יקות אויף קאַרטאַפּל. א פּרעמדער, אן עלנטער, א פאַרלוירענער האָט זיך ארומגע-בלאַנקעט אין דער אייגענער שטוב טוביה, דער באַלעבאָס פון הויז.

סיי דאָס ווייב און סיי די טעכטער האָבן געקוקט אויף אים מיט שפּאַט, געשאַקלט אויף אים מיט די קעפּ. זיי האָבן נישט פאַרלאַנגט פון אים, ער זאל אַרבעטן און פאַרדינען. זיי האָבן גע-וואוסט, אז עס איז נישטאָ קיין אַרבעט אין שטאָט. אויך איז ער

שוין אלט און שוואך צו אן אנדער ארבעט צו גיין. זיי האָבן אויך נישט אויסגעקוקט אויף זיינע פארדינסטן. זיי האָבן זיך זייער שמעטל געקאָנט באשטיין, די טעכטער, זיי האבן גענוג אין שטוב אריינגעברענגט און זיי וואָלטן אים אויסגעהאלטן. קיין שום ראָלע האָט נישט געשפּילט ביי זיי צו שפּיזן דעם פּאָטער. ס'עסן אזוי פיל, וואָלט געגעסן נאָך אימיצער. אבער פאַרלאַנגט האָבן זיי פון אים, ער זאָל זיין א מענטש, ער זאָל שבת זיצן ביים טיש, מאַכן קידוש, די חלות אָנהויבן, די שטוב באַשיינען. אויך זאָל ער א טאטע זיין צו די קינדער, רעדן מיט א בחור, וואָס קומט אַרײַן, זיין נאָנט מיט די חתנים, דערמאָנען אין א חתונה, וואס מען דאַרף שוין מאַכן, ווייל וויפל איז דער שיעור ארומצוגיין חתן-כלה? קיילע האָט עס אַליין געזאָגט, די בחורים דערמאָנט, אָבער דאָס איז נישט געווען גענוג, מען האָט געדאַרפט א טאַטנס וואָרט, א מאַנס-ביל, וואס אינגערע פון אים האָבן פאַר אים דרך-אַרץ. בחורים פילן מער אָפּשיי פאַר טעכטער, ווען א טאַטע איז דאָ אין שטוב.

אָבער טוביה האָט קיין טאַטע נישט געוואָלט זיין, קיין בכבודער באַלעבאָס אין שטוב נישט געווען. ווי תמיד, איז ער גאַנצע טעג אַרומגעלאָפּן מיט ביכלעך אין די קעשענעס פון אלע זיינע מלבושים, אַרומגעפירט זיך מיט אינגלעך, געסודעט זיך, איינגעטענהט, פרעמדע געשעפטן געהאט אויפן קאָפּ אַנשטאַט די אייגענע שטוב און קינדער. נישט ער האָט די טעכטער געפרעגט ווי אזוי זיי לעבן, וואָס זיי טוען, נישט ער האָט זיך נאָכגעפרעגט ביי זיי וועגן א תכלית, וועגן נחת. ער האָט אפילו נישט געוואָלט זיין אויף די תנאים זייערע, וואס זענען געפראַוועט געוואָרן אין שטוב מיט א מורה-הוראה, א מנין אידן און טעלער-ברעכן. די טעכטער האָבן אים געבעטן, קיילע האָט געוויינט, נאָר ער האָט נישט געוואָלט נאָכגעבן. — איך זיץ נישט מיט קיין כלי-קודש ביי איין טיש! — האָט

ער געזאָגט און אנטלאָפּן פון הויז.

זעלטן פלעגט ער אין שטוב אריינקומען, בלויז נאָר שפעט אין די נעכט, אָפּצושלאָפּן די עטלעכע שעה.

די חתנים האָבן אים מכבד געווען מיט פּאַפּיראַסן, געוואָלט מיט אים רעדן פּאָליטיק, נאָר ער האָט זיי אויסגעמיטן. ער האָט נאָרנישט געפּילט קיין נאָנטקייט צו די יונגען אין די הויכע שטיוול,

וואָס האַלטן אין רעדן וועגן שמוגל, דייטשן און געלט. זיי האָבן געחוזקט פון אים.

— ווען טרייבט איר שוין ארויס דעם דייטש, ר' טוביה? —

האָבן זיי אים געפרעגט. — איר קעמפט דאָך עפעס מיט זיי.

— זיי וועלן ארויס, ארויס, ווי די רוסן, — האָט טוביה

געענטפערט. — ווען איר וואָלט געהאט אויגן, וואָלט איר עס געזען.

— איר וואָלט בעסער מיטגעפאָרן מיט אונז אויפן שמוגל,

מחותן, — האָבן די חתנים אים געזאָגט. — נעבן אונז וואָלט

איר לייכט נאָך געקאָנט פארדינען א מאַרק...

ער האָט נישט געקאָנט לײַדן די שטוב, די אויסגעפוצטע מיט

די ליטאָנראַפישע בילדער, קיילען מיטן שוואַרצן שייטל אויפן קאָפּ,

די מזווה אויף דער טיר, די ר' מאיר-בעל-הנס-פושקע, די חתנים

אין די שטיוול, די אייגענע טעכטער, וואָס ווילן גאָרנישט פון אים

זיך לערנען, די אלע נייע לייט, וואָס קומען צו זיי אין שטוב אַרײַן,

די דייטשע סאָלדאטן, די זעקלעך מיט שמוגל. ער האָט נישט גע-

וואָלט הנאה האָבן פון די גוטע עסנס, וואָס קיילע האָט אים מיט

רחמנות צוגעטראָגן. ער האָט נישט געוואָלט קומען אויף די שמחות

אין שטוב. אַלץ איז געווען קעגן זיין ווילן, קעגן זיין געשמאק.

דאָס איינציקע, וואס איז אים טייער געווען, איז די פאַרגעלטע פּאָ-

טאַגראַפיע פון זיין באַשקען, וואָס איז ביי די באַריקאַדן אומגעקו-

מען. יעדעס מאָל אויפסניי איז ער צוגעגאנגען צום בילדל, וואָס

איז געהאנגען אויף דער וואַנט, צווישן אלערליי משפּחה-פּאָטאַגראַ-

פיעס, און איינגעקוקט זיך לאנג דערײַנען, ווישנדיק דערנאָך די

גלעזלעך פון די ברילן, וואס זענען פארלאָפן פון טרערן.

ער האָט זיך געשעמט מיט זיין שטוב, דער קליינבירגערלעכער

און באַלעבאַטישער, געשעמט זיך מיט די קינדער. ער האָט נישט

געקאָנט קיין אייגענעם מענטש צו זיך אריינבעטן. און ער האָט זיך

אריינגעכאַפט ווי אן אורח, אָפּגעשלאָפּן די עטלעכע שעה אין אַ

ווינקל שטוב, ווייל די טעכטער זענען געשלאָפּן אין די בעטן, און

מיטן טאָג צוגלייך האָט ער זיך שוין אָנגעטאָן, כדי אַוועק וואָס

פריער פון אייגענעם הויז, אַוועק צו זיין אַרבעט אין קלוב, אין

דער אַרבעטער-קיך.

נאך די שבת-צו-נאכטסן איז אין שטוב געשטאנען אן אומ-
 אָרדענונג, א מושב; שאַלן פון ניסלעך, עפל, נישט-דערטרונקענע
 גלעזער, מונדשטוקן פון פּאַפּיראַסן, אלץ האָט זיך געמישט און
 געוואָלגערט. אויף די שטולן זענען ווייבערישע קליידער געווען צע-
 וואָרפן, זאַקן, אונטערוועש. אין די ווינקלען אויף אויסגעבעטע
 בענקלעך איז א פאַרבליבענער חתן געלעגן, וואָס האָט זיך פאַר-
 זעסן ביז שפעט אין דער נאַכט. זיינע הויכע שטיוול זענען ווי לע-
 בעדיקע געשטאנען אין מיטן שטוב, די הויזן האָבן געהאנגען אויף
 די הויזנטרענער. דאָס קעלנערל מיטן קראַוואַט האָבן האָפּערדיק
 ארויסגעשיילט זיך פון דער טונקלקייט, דערציילט וועגן צו-נאַנטער
 מאַנסבליישער היימישקייט אין דער שטוב. אין די בעטן זענען גע-
 לעגן די טעכטער. מיט צעשויערטע קעפּ, מיט צעוואָרפענע הענט
 און פּיס, אָפּגעדעקטע פון דער היץ אין שטוב, מיט די אָנגעוואָר-
 פענע קעמלעך, האָר-נאָדלען, ביוסטחאַלטערס און אלערליי ווייבע-
 רישע זאַכן, זענען זיי זייער ווייט און פּרעמד געווען דעם אייגענעם
 פּאַטער. ער האָט זיך פאַרשעמט פאַר זיי, טוביה, נישט געוואַנט
 אויף זיי צו קוקן.

ניך האָט ער זיך אָנגעטאַן, אריינגעשמופט אין אלע קעשענעס
 די צייטונגען און ביכלעך, וואס ער האָט שטענדיק מיט זיך גע-
 טראָגן, אָפּגעוואשן דאָס פנים און די הענט, און ארויס.
 — שכנא, וואו לויפסטו? — האָט קיילע אים גערופן מיט
 שפּאַט און רחמנות. — ווארט אויס, וועל איך דיר געבן כאַטש א
 לעק קאווע אויפן ניכטערן האַרץ.
 — כיוועל שוין עסן אין דער אַרבעטער-קיך, — האָט ער א
 ברום געטאַן און איז ארויס.

קיילע האָט אים נאָכגעקוקט, געזען זיין אויסגעדאַרט פנים,
 זיין געבויגענעם רוקן און זי האָט צעשאַקלט דעם קאַפּ מיט דער
 ווייסער שלאָף-קאַפּקע אויף רויטע סטענגעס.

— רבונן-של-עולם, — האָט זי געפרעגט ביי נאָט, — פאַר-
 וואָס קערסטו נישט איבער זיין קאַפּ? נישט די וועלט האָט ער דאָך
 און נישט יענע וועלט וועט ער האָבן...

זי איז מיט די באַרוועסע שווערע פּיס צו צו דער קיך, אַרויס-
 געטריבן די פּרייסן, וואָס האָבן זיך אין די ליידיקע טעפּ איבער

נאכט באזעצט, און זי האָט געזאָגט די מאָרגנדיקע קריאת-שמע, פֿול מיט איבערגעדרייטע ווערטער און גרייזן.
פֿון דרויסן האָט אַ האָן געקרייט, געריסן זיך מיט אַ הייזעריקן קוויטש אויף דער פֿוסטער שטאַט, וואָס האָט מער קיין סירענע-פֿייה נישט געהערט.

קאַפּיטל פינף

דער איינציקער אין לאָדזש, וואָס האָט זיך נישט געוואָלט אונטערגעבן דעם קאָמענדאַנט באַראָן פֿאַן היידעל לאַלאָ, איז געווען טוביה וועבער, דער פירער פֿון די אַהרונטיקעס, דער פֿאַר-זיצנדער פֿון אויספיר-קאָמיטעט. עס איז אָנגעגאַנגען אַ שטענדיקע מלחמה צווישן דעם קאָמענדאַנט אין פֿאַלאַץ און צווישן טוביה אין דער אַרבעטער-קיך. וויפֿל דער באַראָן האָט נישט אַרויסגע-געבן זיינע באַפעלן, מיט יעדן טאָג אַליץ נייערע, האָט טוביה גלייך אַרויסגעגעבן זיינע באַפעלן, וואָס האָבן געהייסן נישט אונטערגעבן זיך דעם באַראָנס באַפעלן. אין מיטן דער נאַכט, פֿאַרטאָג, האָבן די אַהרות-לייט, טוביהס מענטשן, אַרויסגעלאָזט זיך מיט אַן עמער קלעפּעכץ, מיט פֿראַקלאַמאַציעס הינטער דער פֿאַלע און אויף די קאָמענדאַנטישע באַפעלן זייערע פֿראַקלאַמאַציעס אָנגעקלעפּט. באַראָן פֿאַן היידעל לאַלאָ איז געוואָרן רויט ביז די אויערן, ווען ער האָט זיך דערוואוסט, אַז עפעס אַן אויספיר-קאָמיטעט האָט די העזה קעגנצושטעלן זיך זיינע באַפעלן.
— קיין שפור! — האָט ער געוואָלדעוועט און געטופּעט מיט די שטיוול אויף דעם געל-וואָנסעדיקן הינקעדיקן פֿאַליצי-פרעזי-דענט שוואַנעקע. — אויסראָטן די אידישע לויז-באַנדע! זי זינד פֿעראַנטוואָרטליך!

דער הינקעדיקער פֿאַליצי-פרעזידענט שוואַנעקע האָט מאַבי-ליזירט אלע זיינע שוין-לייט אין די בלויע פעלערינעס, זיי זאָלן לאַקערן אויף די פֿאַרטאַגעדיקע פֿראַקלאַמאַציע-קלעפּער. אויך אַגענטן האָט ער פֿונאַנדערגעשיקט, זיי זאָלן זיך אין די טויערן אויסבאַהאַלטן און כאַפּן די נאַכט-קלעפּער. עטלעכע האָט מען גע-

כאפט. שוואַנעקע האָט זיי אליין מיטן הינקעדיקן פּוס געשטויסן אין די בייכער. דעם גאנצן כעס און באַליידיקונג פון קאָמענדאַנט האָט ער צו די אויסגעצערטע בהורים אויסגעלאָזט. מיט אלע פּאָ-ליציאישע קונצן האָט ער געוואָלט אַרויסקריגן פון זיי די נעמען פון די פירער, אָבער די אַרעסטירטע האָבן נישט געזאָגט. מיט די ציין האָבן זיי פארהאקט און קיין וואָרט נישט אַרויסגעזאָגט. שוואַ-נעקע האָט זיי געהאלטן אין געפענגניש עטלעכע וואָכן צייט אויף בלויז א פערטל פונט ברויט א טאָג און איין טאָג אין דער וואַך — אַ תענית. אבער זיי האָבן געשוויגן ביי אלע אויספאָרשונגען, קיין פיפּס נישט געטאָן. שוואַנעקע האָט געזען, אז מיט ביזן גייט עס נישט, און ער האָט זיי גענומען איבערקויפּן. ער האָט זיי צוגעזאָגט אַרויסצולאָזן פון געפענגניש, צוריקשיקן זיי צו דער אַרבעט, נאָר בלויז פון צייט צו צייט זאָלן זיי צו אים קומען, אינטערעסאַנטע נאָכריכטן ברענגען, פאַר וואָס ער וועט זיי באַלוינען, שיינע עטלע-כע מאַרק געבן. אָבער זיי האָבן נישט אָנגענומען. שוואַנעקע האָט געזען, אז ער וועט פון זיי קיין נחת נישט האָבן, האָט ער זיי אַרויס-געשיקט קיין דייטשלאַנד אויף צוואַנגס-אַרבעט.

— דאָרט וועט מען אייך שוין לערנען געהאָרכזאַמקייט, לויז-באַנדע! — האָט ער געדראָט.

ער האָט טאָקע וועגן דער שטראַף אויף די פּראַקלאַמאַציע-קלעפּונג א מעלדונג אַרויסגעלאָזט, כדי אַפּצושרעקן אלע אַנדערע. אָבער גלייך ביינאַכט האָט דער אויספיר-קאָמיטעט געלאָזט פאַר-קלעפּן אלע פּאָליציאישע מעלדונגען און גערופן צו ווייטערדיקן קאַמף קעגן דעם קאָמענדאַנט און דער פּאָליציי.

אָנגעהויבן האָט זיך די מלחמה צווישן באַראָן און טוביהן צוליב שפּיז.

דער באַראָן פּאָן היידעל היידעללאָן, וואָס האָט נישט אויפגע-הערט טראַכטן ביי זיך אין פּאַלאַץ, ווי אזוי אלץ מער שפּיז פון זיין נעגענט אַרויסצוציען און איבערשיקן עס אין פּאָטערלאַנד, האָט אַן אויג געוואָרפן אויף די אַרבעטער-קיכן. דער בירגער-קאָמיטעט, אין וועלכן עס זענען געזעסן די רייכסטע פון שטאָט, אויך דער די-רעקטאָר יאַקוב אשכנזי, האָט קיכן פאַר אַרעמע געמאַכט אין לאָדזש, וואו אַרבעטער האָבן געקריגן א מאָגערע זוש און א קליין

שטיקעלע ברויט דערצו. אין אלע אַרעמע גאסן זענען די קיכן געווען, אויך אויף באלוט פאר די אַרבעטסלאָזע וועבער. געלט דערויף האָט געגעבן די שטאָט. אָבער באַראָן פֿאַן היידעל היידעל-לאָו האָט קרום געקוקט אויף די דאָזיקע אַרבעטער-קיכן.

זיי האָבן אַ סך שפּייז פֿאַרנוצט, די קיכן, קאַרטאָפֿל, מעל, גרויפֿן. באַראָן פֿאַן היידעל היידעללאָו האָט בעסער געוואָלט די שפּייז קיין דייטשלאַנד אוועקשיקן, און ער האָט אַלעמאָל פֿאַרלע-נערט די פֿאַרציעס, וואָס מען גיט ארויס אין די קיכן. צום ערשט האָט ער די פּירער פֿון בירגער-קאָמיטעט געלאָזט רופן צו זיך אין פֿאַלאַץ און געהייסן זיי מיטן וואָס מער פֿסולת אין ברויט אַרײַן, אַנשטאָט מעל.

— עקסעלענץ, מיר מיטן שוין גענוג, — האָבן די פּירער פֿון קאָמיטעט געענטפֿערט. — דאָס ברויט וויל זיך שוין מער נישט האַלטן פֿון די ערזאָצן, עס צעפֿאַלט זיך.

— אַרײַנמאָן די פֿליסיקייטן, וואָס דער שעה-אַרצט מיינער האָט ערפֿונדן, און עס וועט זיך האַלטן, — האָט דער באַראָן געגעבן אַן עצה. — איך זועל מער אזויפֿיל מעל נישט אַרויסגעבן.

ווען די מענטשן האָבן אים פֿרובירט זאָגן, אז דערמיט מאַכט מען קראַנק די באַפעלקערונג, מען פֿאַרגרעסערט די עפּידעמיעס, די שטערבלעכקייט, האָט זיך דאָן דער באַראָן אויפֿגעקאָכט.

— פֿאַראַן גענוג ערד צו באַגראָבן טויטע אין לאָדזש! — האָט ער געשריגן. — אַדיע!

די מענטשן זענען אוועק פֿאַרשעמטע אָבער געהאַרזאָמע. גלייך האָט מען גענומען אויסבאַקן דאָס ברויט פֿאַר די קיכן לויטן קאָמענדאַנטס באַפעל. אז דער באַראָן האָט דורכגעפירט מיטן ברויט, האָט ער גענומען טראַכטן אויך וועגן אַנדערע זאַכן, וועגן שפּאַרן גרויפֿן, קאַרטאָפֿל, פעטס. איין טאָג האָט ער באַפוילן, מען זאָל די זופן מער נישט שמעלצן מיט פעטס, נאָר מיט עטוואָס אייל. דאָס פעטס האָט ער אוועקגעשיקט אַהײם. דערנאָך האָט ער געהייסן אַראָפֿנעמען פֿון די גרויפֿן. צום סוף האָט ער גאָר דער-טראַכט זיך, אז דערמיט, וואָס מען שוילט די קאַרטאָפֿל, ברענגט מען אויס זייער אַ סך און ער האָט אַרויסגעגעבן אַ באַפעל, מען זאָל קאַכן די קאַרטאָפֿל צו די זופן מיט שאַלן. דער שעה-אַרצט זיינער,

וואָס האָט ערפונדן די פליסיקייט צו דערהאלטן ברויט מיט ווייניק מעל, האָט גלייך אויסגעפונען איצט, אז די שאַלן פון קארטאָפֿל זענען זייער געזונט צום עסן, קרעפטיק און נארהאפטטיק. דער בא-ראָן האָט געלאָזט רופן צו זיך די פרעסע-לייט, די דייטשע, פוילישע און אידישע, און געהייסן זיי שרייבן אַרטיקלען וועגן דעם דאָק-טאָרס קארטאָפֿל-שאַלן-טעאָריע. דער דאָקטאָר האָט מיט אַ סך פרעמדע מעדיצינישע אויסדריקן געשילדערט פאר די פרעסע-מענטשן די טובה פארן געזונט, וואָס קומט פון עסן קארטאָפֿל מיט די שאַלן, און דער באַראָן האָט אָנגעשטעלט דעם מאַנאָקל אויף די רעפארטערן.

— אַלזאָ, ברייט פראָפאָגאַנדירן די זאך! — האָט ער בא-

פוילן.

די פרעסע האָט געשריבן, די פאַרשטייער פון בירגער-קאָמי-טעט האָבן די באַפעלן אויסגעפירט. בלויז טוביה מיט זיינע לייט האָבן זיך די נייע באַפעלן נישט אונטערגעגעבן. ער איז איצט געווען דער עלטסטער אין לאָדזש, טוביה, דער פירער. ניסן איז געווען אין רוסלאַנד, די אנדערע חברים זיינע פאַרשיקט אין אויס-לאַנד, אויפן פראַנט. טוביה אליין איז געבליבן. אויף אים איז געבליבן די גרויסע שטאַט, אויף זיין פאַראַנטוואָרטלעכקייט, און ער האָט געטראָגן זיי אויף זיינע געבויגענע פלייצעס. ער האָט אליין אָרגאַניזירט אַ קאָמיטעט פון אַרבעטער, נייע מענטשן אַריינגע-צויגן, אַן אַרבעטער-קיך געשאפן, געהאלטן די זאך אין די הענט. ער איז געווען דער עלטסטער, דער אויסגעפרוואוטסטער. ער האָט געדאַרפט זאָרגן פאר די אַרבעטער, אָננעמען זיך פאר זיי אין דער ביטערער צייט, וועקן זייער מוט, רופן זיי צו קאַמף. און ער איז מיט עקשנות ארויס קעגן דעם קאָמענדאַנטס באַפעלן. ער האָט אַ פייערדיקע פראָקלאַמאַציע אָפגעדרוקט, אַ פראָקלאַמאַציע קעגן די מיליטאַריסטישע אונטערדריקער, וואס האָבן די אַרבעטער צוערשט אַרויסגעוואָרפן פון דער אַרבעט, אין בעטלער זיי פארוואַנדלט, און איצט ווילן זיי אפילו דאָס לעצטע שטיקל ברויט פון מויל זיי אַרויס-רייסן, קארטאָפֿל אין די שאַלן צווינגען צו עסן, ווי די חזירים. די פראָקלאַמאַציעס זענען אויסגעקלעפט געוואָרן ביי אַלע קיבן, אויף אַלע ראַגעס, אויף די קאָמענדאַנטישע באַפעלן. אויך האָט טוביה

געלאָזט מיטינגען איינאָרדענען, געהוימע פארזאמלונגען און גערופן צו פראָטעסטן, מלחמה.

באָראָן פאָן היידעל היידעללאָו האָט אויפגעהערט צו פארלאָזן זיך אויף דעם הינסקעדיקן פאָליציי-פרעזידענט און גענומען אליין לערנען דרך-אריץ די ווידערשפעניקער. אין מיטן עסן זענען זיינע סאָלאַטן באַפאלן די ארבעטער-קיכן, אַרעסטירט די אינגסטע און קרעפטיקסטע און זיי אוועקגעשיקט קיין דייטשלאַנד אויף צוואַנגס-ארבעט. באָראָן פאָן היידעל היידעללאָו האָט, ווי א געניטער יעגער, געוואָלט שיסן צוויי האָזן מיט אמאָל: אי ביי די אַרבעטער אַרויס-נעמען די אינגסטע, די ענערגישסטע, כדי די איבעריגעבליבענע, די עלטערע און שוואַכע, זאָלן זיך אליין צעקריכן; אי טאָן א גוטע זאך פאַרן פאָטערלאַנד, שיקן מענטשן אויף אַרבעט. מיט יעדן טאָג מער האָט מען אין פאָטערלאַנד די ארבעטער אוועקגענומען פון די פאַבריקן, די פּויערן פון דער ערד און זיי אוועקגעשיקט אויף די פראַנטן אָדער אין הינטערלאַנד פון די אַקופירטע לענדער. אפילו זקנים האָט מען מאַביליזירט. די פרויען אליין האָבן נישט געקאָנט טאָן אלע מענערישע ארבעט. מען האָט געדאַרפט מענער צו די קוילן-גרובן און צו אנדערע שווערע ארבעטן. און פון גענעראַל-שטאַב זענען געקומען באַפעלן, וואס מער ציווילע מענער פון פוילן אוועקצונעמען און שיקן קיין דייטשלאַנד. באָראָן פאָן היידעל היידעללאָו האָט אויסגעקלעפט גרויסע פלאַקאטן אומעטום און גערופן די מענער צו ארבעט קיין דייטשלאַנד. אָבער די מענער האָבן זיך נישט געמאָלדן. זיי האָבן שוין געוואוסט פון די פריערדיקע, וואָס זענען דאָרט אַרויסגעפאַרן, אַז מען גיט זיי נישט צו עסן אין די פאַבריקן און קוילן-גרובנס; אַז מען האַלט זיי אין קאַלטע נאַסע באַראַקן, מען באַוואַכט זיי, מען גיט זיי גאָר קיין מנוחה נישט אין דער ארבעט און מען באַגייט זיך מיט זיי ווי מיט אַרעסטאַנטן. אויך לאָזט מען מער נישט אַרויס די, וואָס זענען פּרייוויליג געגאַנגען צו דער אַרבעט. קיינער האָט זיך מער אויף די אַרבעטס-מעלדונגען נישט אָפּגערופן.

נעבן די ארבעטס-מעלדונגען פון קאָמענדאַנט האָט טוביה זיינע מעלדונגען געלאָזט אויסהענגען וועגן דעם, ווי אזוי מען באַ-גייט זיך דאָרט אין דייטשלאַנד מיט די אַרבעטער. די הונגעריקע

מענטשן האָבן מער זיך צוגעהערט צו טוביהם ווערטער, ווי צום באַראָנס.

דער באַראָן פּאָן היידעל היידעללאָו האָט דעריבער גענומען אַרעסטירן אַרבעטער און אַוועקשיקן זיי אויף צוואַנגס-אַרבעט. דאָס האָט בעסער געלוינט. אי מען האָט אַזעלכע מענטשן אינ-נאנצן נישט געדאַרפט צאָלן, אי זיי האָבן געאַרבעט אונטער מי-ליטערישער וואַך, ווי די קריגס-געפּאַנגענע.

אומעטום האָבן זיי זיך געדרייט, די דייטשע שוצלייט, פּעלד-זשאַרדאַרמען, לאַנדשטורמער און אַרעסטירט אַרבעטער אין גאַס. פאַר דער מינדסטער קלייניקייט, פאַר שטיין אין גאַס אין אַ רעדל, פאַר זאַמלען זיך ביי די קיכן, פאַר שטיין אין די רייען נאָך קאַרטן-ברויט, האָט מען די אַרעמע מענטשן געכאַפט, אַוועקגעפירט אין דער קאַמענדאַנטור, צונויפגעשטעלט פּראָטאַקאָלן קעגן זיי, אז זיי האָבן געמאַכט פיינטלעכע מאַניפעסטאַציעס, און זיי אָפּגעשיקט מיט די לאַסט-וואַגאַנען, אונטער מיליטערישער וואַך, קיין דייטש-לאַנד. די מיליציאַנערן מיט די שטעקעלעך האָבן אַרעסטירט שמוציקע, אומריינע מענטשן. וואו נאָר זיי האָבן געזען אָפּגערי-סענע, באַרוועסע, האָבן זיי זיי אַרומגערינגלט און אָפּגעפירט אין די אַנטלויזונגס-בעדער. דאָרט האָט מען די אלטע אַרויסגעלאָזט צוריק; אבער די יונגע האָט מען אין דער קאַמענדאַנטור אַוועק-געשיקט און אויף צוואַנגס-אַרבעט גענומען.

אָבער וואָס מער דעם קאַמענדאַנטס סאָלאַטן האָבן די מענטשן אַרעסטירט, אלץ מער האָבן זיי די פּראָקלאַמאַציעס קעגן קאַמענדאַנט אויף די גאַסן אָנגעקלעפט, וועגן זיינע אומגעזעלעכע מעשים דערציילט, זיינע אכזריותן באשריבן. אפילו פּראָטעסטן ביי די פּאַמיליעס פון די אַרעסטירטע האָבן זיי געזאַמלט, פּראָטעסטן קעגן דעם באַראָן, וואָס מאַביליזירט ציווילע מענטשן צו צוואַנגס-אַרבעט, כאַטש דאָס איז קעגן די אינטערנאַציאָנאַלע געזעצן. ניין, ער האָט נישט גערוט, טוביה. אַן עלנטער, אַן אַרבעטס-לאָזער, אַ הונגעריקער, קוים די נשמה צו דערהאַלטן אין די שווערע ביטערע טעג, אַ פאַרקנאַספירירטער, נעכטיקנדיק אין בא-אַלעמענע וואוינונגען אלע נאכט ערגעץ אנדערש, האָט ער געפירט מלחמה קעגן דעם הערשנדיקן באַראָן פּאָן היידעל היידעללאָו אין

זיין פאלאץ. ער האָט אָנגערייצט קעגן אים די מענטשן, אויסגע-
לאַכט אים אין די פראַקלאַמאַציעס, און אפילו געהיימע מסירות
אויף אים צו די דייטשע סאָציאליסטישע דעפוטאַטן קיין בערלין
אוועקגעשיקט וועגן זיינע רדיפות אויף די ציווילע אַרבעטער. אויך
די ליסטעס מיט פראַטעסטן פון די פאַמיליעס פון די אַרעסטירטע
האָט ער באוויזן איבערצושיקן. מען האָט אפילו פון בערלין אָנ-
פראַגעס וועגן דעם געשיקט צום קאָמענדאַנט.

מיט דעם צעקנייטשטן וועליסאָפּעדן-היטל פאַרוקט איבערן
שטערן, מיט דעם אלטן אויסגעטריקנטן אָדערדיקן האַלז, אויף
וועלכן דאָס פאַפירענע קראַנדרל ליגט לויז און פאַרדרייט, מיט
אויסגעריבענע שיד, מיט אָפּגעטראָגענע קליידער, מיט פולע קע-
שענעס, וואָס שטייען אָפּ פון די אָנגעפאַקטע צייטונגען, ביכלעך,
בראָשורן, פאַפירן, מיט אויגן פאַרצוקטע, צאָרנדיקע, וואָס קוקן
דורך פאַרלאָפּענע דראַטענע ברילן, איז ער אומעטום געווען פול,
אַלץ אויפן קאָפּ געהאַלטן, צו אלעם זיך געמישט, פון אלעם גע-
ליטן אין דער פינסטערער צייט.

אים האָט געווייטאָקט דאָס האַרץ אויף די אַרבעטער, וואָס
מען האָט פון זיי גאַסן-הענדלער געמאַכט, שנאָרערס, שמונגלערס.
ער האָט זיי געטראָפּן אין די גאַסן, אַרומקריכנדיק מיט עמערס
זויערע אונגעקעס, מיט קעסטלעך צוקערלעך, מיט אלערליי אַלט-
וואַרג. זיי האָבן זיך געשעמט אין די אויגן צו קוקן.

— הענדלער געוואָרן, חבר טוביה, — האָבן זיי געמורמלט
מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ. — ס'פנים פלאַמט פון בושה.

אַנדערע זענען איבער די הויפן מיט זעקלעך אַרומגענאַנגען, די
העלזער זיך אויסגעריסן וועגן דעם אַלטוואַרג, וואָס זיי קויפן, נאָר
קייער האָט נישט פאַרקויפּט. שוואַכערע האָבן זיך אָפּגעלאָזט, די
הענט נאָך נדבות אויסגעשטרעקט צו די פאַרמעגלעכע. שפּולער-
קעס, נייטאָרינס, שניידערקעס, האָבן זיך מיט דייטשע סאָלאַדאָטן
אַרומגעפירט, פאַרקויפּט זיך פאַרן שטיקל ברויט אין דער ביטערער
צייט. אַנדערע, וואס האָבן אַמאָל אין דער פאַרטיי געאַרבעט, האָבן
געשמוגלט, פאַרדעכטיקע קאַוואַירניעלעך געעפנט, מיט סאָלאַדאָטן
עסקים געהאַט און פאַרגעסן אין דער פריערדיקער אַרבעט. אַ סך
זענען געפאַלן, אומגעקומען פון הונגער און נויט, פון אויסצערונג

און עפידעמיעס. טוביה האָט געליטן איבער דעם, וואָס מען האָט געמאַכט פון די ארבעטער, געווייטאַקט איבער דער פיזישער און מאַראַלישער צעפאלונג. אלץ, אויף וואָס מען האָט אַזויפיל יאָרן געאַרבעט, געקעמפט, אָרנאניזירט, באַוואוסטזיניק געמאַכט, איז איצט צעקראַכן, צעפאלן, צעבלאָזן געוואָרן ווי שטויב, ווי פליעוועס פון ווינט.

ער האָט דעם גלויבן זיינעם נישט פאַרלוירן. ער איז געווען פעסט אין זיינע איבערצייגונגען, אין דער סאַציאליסטישער אָרדע-נונג, וואָס וועט מוזן קומען. פון בלוט, רציחה, פיין וועט זי אויס-שפראַצן, ווי קערנער פון מיסט ארויס. אָבער דערווייל איז געווען הושך, יאוש, די גאַנצע וועלט האָט זיך אין בלוט געוויקט, די פויערן און ארבעטער זענען פון פאַטריאַטיזם פאַרכאַפט געווען, די בורזשואַזיע האָט אויפגעהעצט פאַלק קעגן פאַלק, נאַציע קעגן נאַציע, כדי דעם צאָרן פון ארבעטער-קלאַס פון זיך אָפצוואווענדן. דער טשאַר האָט אזוי פאַרנעפלט, אז באַוואוסטזיניקע ארבעטער, אָרנאניזירטע, זענען אין די מערב-לענדער אין קריג מיט שמחה גע-לאָפן. און אפילו די פירער, די סאַציאליסטישע פירער, זיי האָבן אין פיל לענדער געשטיצט די קריגס-בודזשעטן, מיטגעטאַנצט מיט דער בורזשואַזיע, אין אָפּיצירן-קליידער אַריינגעקראַכן, אויף מי-ניסטאַרן-בענקלעך זיך אוועקגעזעצט. טייל האָבן זיך אפילו מבוזה געווען, פאר די קעניגליכע און קייזערליכע טראָנען זיך גענויגט, קיין רוסלאַנד צום בלוטיקן צאַר געפאָרן און זיך מיט אים געקושט. די מלחמה-באַקעמפער האָט מען אין די טורמעס אַריינגעזעצט.

דאָס אלץ איז געווען צו שווער פאר די אויסגעהאַרעוועטע, אויסגעבויענע פלייצעס פון דעם אַרבעטסלאָזן אַלטן האַנט-וועבער. וואָלט ער כאַטש געהאַט ניסנען נעבן זיך, אַנדערע געלעהנטע מענטשן, וואָס זאָלן אים דערקלערן, קלאָר מאַכן, אביסל ליכט אַריינטראַגן אין זיין פאַרצוויפלטן קאַפּ. אָבער קיינער איז נישט געווען. אויף אים אליין, אויף אַן אַלטן, אויסגעהאַרעוועטן אַר-בעטסלאָזן ארבעטער, איז געבליבן די שטאַט. ער האָט געליענט, געשלאנגען די צייטונגען, פאַרטיפט זיך אין די מאַרקסיסטישע בראַ-שורן, אָבער קיין גרויסע זאכן דערגיין האָט ער נישט געקאַנט. צו אַרעם איז ער געווען אין בילדונג, נישט צוגעגרייט, ער זאָל זען

א ליכטיקן וועג אין דער גרויסער, שווערער פינסטערניש. ער, דער אלטער און צעבראכענער, אָן א היים, אָן א שטוב אריינצוקומען, א פאַראכטעטער פון די אייגענע ווייב און קינדער, האָט דאָס גע-דאַרפט אויף זיינע אַסלען האַלטן די שטאַט, מונטערן די שוואַכע, אויפקלערן די פאַרצווייפלטע, באַקעמפן די סקעפטיקער, פירן מלחמה מיט די הערשער און אונטערדריקער, מיט דעם באַראָן פאָן היידעל היידעללאָ און זיינע לייט. לינגדיק אין די נעכט אויף זיין אָרעם געלעגער, האָט ער אָפט פינסטערע געדאַנקען געטראַכט, געדאַנקען, וואָס זענען געווען אזוי שוואַרץ, ווי די נאַכט אַרום אים. די גרילן פון די ווינקעלעך האָבן אים אין זיינע אויערן טרויעריקע קינות געקלאָגט.

אַבער אין דער גאַנצער צעפאַלונג, אין זומפּ האָבן ליכטיקע פייערלעך, ווי גלי-פליגן פון שוואַרצקייט אַרויס, אויפגעלויכטן, ווי פאַספאַר-פייערלעך פון פּוילונג. יונגע אַרבעטער, אַרבעטערניס האָבן זיך אַרום אים, טוביהן, געהאַלטן, נישט אָפּגעטרעטן פון אים, גענאַרט נאָך זיין וואָרט און פּירונג. זיי זענען געבליבן טריי דער פאַרטיי, זיך אליין. זיי האָבן געהונגערט, אָבער נישט דעקלאַסירט זיך, נישט צוגעלייגט קיין האַנט צו קרעמעריי, צו שמוגל.

— ווי לאַנג קרענקט ער, דער קאַמענדאַנט, חבר טוביה, — האָבן זיי געזאָגט. — מיר וועלן בלייבן אַרבעטער ווי געווען, נישט פאַרקויפן זיך.

זיי האָבן טוביהן געהאַלפן אין דער אַרבעט, פּראָקלאַמאַציעס פאַרשפּרייט, אלע זיינע באַפעלן אויסגעהערט, אויף פאַרזאַמלונגען זיך צונויפגעקומען, נייע מענטשן אריינגעצויגן. זיי האָבן אים אויך געהאַלפן אן אַרבעטער-קיך אָרגאַניזירן, וואָס אין אָונט איז זי אַ קלוב געוואָרן. אין אַ רויטער ציגל-מויער, וואָס איינער אַ לאָדזשער נגיד האָט געלאָזט אויפבויען פאַר דער מלחמה און זי צוליב דעם קריג נישט פאַרענדיקט, אין די גרויסע זאַלן, וואָס זענען אָן פענס-טער און טירן געשטאַנען און די ווענט פון אינעווייניק זענען אַפילו נישט געטינקט געווען, נאָר מיט די ציגל אַרויסגעקוקט, האָבן די מענטשן אויף דעם באַלוט, ווי נאָר די רוסן זענען אוועק, אן אַר-בעטער-קיך געמאַכט. די ציגל-ווענט מיט קאַלץ אָפּגעשמירט, מיט די פּאַרטערטן פון קאַרל מאַרקס, ענגעלס און לאַסאַל אויסגעצירט,

מיט ארבעטער-לאָזונגען אויסגעהאנגען. די מיידלעך האָבן דעם שוואַרצן באַלקן מיט פאַרביקע פאַפירענע לאַמטערנדלעך און פאַר-פּוצונגען אויסגעהאנגען. עטלעכע סטאַליאַרעס אייגענע האָבן בענק צוזאַמענגעקלאַפט, א קליינע הילצערנע עסטראַדע אויבנאָן אַוועק-געשטעלט, איבער איר די רויטע פּאָן אויסגעהאנגען. און הונדער-טער מענטשן, אַרבעטסלאָזע וועבער, שפּולערקעס, שניידערינס, אפילו אַרבעטער, וואס האָבן קלעפיקע צוקערלעך פאַרקויפט איצט אין די גאַסן, האָבן זיך געזאַמלט אין דער קיך, בייטאַג נאָך אַביסל שימערער זופ און א פּענעצל קלעפיק ברויט און אין די אָונטן נאָך אַנדערע שפּייז, נאָך פאַרלעזונגען, לעקציעס, דיסקוסיעס.

די בחורים מיט די מיידלעך האָבן אויך יום-טובים געמאַכט אין די ביטערע טעג, היימישע פאַרשטעלונגען געגעבן, א כאַר צו-נויפגעשטעלט, אפילו אן אַרקעסטער אן אייגענעם. אין אַט דער קיך אין רויטן נישט-פאַרענדיקטן ציגל-הויז אויף באַלוט האָט טוביה זיין מלחמה געפירט קעגן קאַמענדאַנט אין זיין רייכן פּאַלאַץ. דאָ האָט ער געהיימע פאַרטיי-באַראַטונגען מיט זיינע קאַמיטעט-מענטשן אָפּגעהאַלטן, פּראָקלאַמאַציעס געשריבן, באַשלוסן אָנגענו-מען. דער קאַמענדאַנט האָט געהאַט אן אויג אויף אַט דער קיך אין רויטן ציגל-הויז. ער האָט טאַקע דאָרט אָפט זיינע אַגענטן גע-שיקט. אבער אויך טוביהס מענטשן האָבן געהאַלטן אויג, און ווי נאָר א פאַרדעכטיקער פאַרשוין האָט זיך באַווויזן, זענען שוין די מענטשן געזעסן ביי די טישן און געגעסן די אַרעמע זופן, צוגלייך מיט אלע אַנדערע אַרעמע עסערס. כאַטש די סאָלדאַטן זענען אָפט באַפּאַלן די קיך, אַרעסטירט מענטשן, צעטריבן, האָבן זיך מאַסן מענטשן אין די אָונטן דאָרט צוזאַמענגעקומען, די נישט-פאַרענ-דיקטע שטובן אָן טירן זענען געווען געפאַסט, קאַפּ אויף קאַפּ איז מען געשטאַנען, אויסצוהערן די רעדעס, לעקציעס.

מיטן לאַנגן אַדערדיקן האַלז, אויף וועלכן דאָס פאַפירענע קעלנערל פאַלט לויז אַראָפּ, מיט אויגן, וואָס ברענען דורך גרינ-לעכע שייבלעך פון די דראַמענע ברילן, איז טוביה געשטאַנען אויף דער קליינער הילצערנער עסטראַדע און רייד, ווי פּיילן, געוואָרפן קעגן אלע הערשער, אונטערדריקער און שונאים פון די אַרבעטן-דיקע. די שאַרפּסטע ווערטער, כאַטש באַהאַלטן אין רמזים און אָנ-

צוהערענישן, האָט ער געוואָרפן צו דער זייט, וואָס פירט צום פּאָ-
לאַץ פון באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו, דעם קאָמענדאנט פון דער
באָזעצטער שטאָט.

— אייער צייט וועט קומען! — האָט ער גערופן און גערדאָט
מיטן שפּיציקן פינגער פון זיין איינגעשרומפּענער אָדערדיקער אויס-
געהאַרעוועטער האנט, וואס איז לויז ארויסגעקראָכן פון ברייטן
צעקנייטשטן, אויסגעריבענעם ארבל. — ווייל אזוי איז דאָס איי-
זערנע געזעץ פון אונזערע גרויסע לערער.

ער האָט מיט גלויבן ארויפגעקוקט צו די דריי קעפּ, וואָס האָבן
געהאַנגען איבער אים, כאַצירט מיט רויטע בענדער און פארפּוצט
מיט גרינע נאָדל-צווייגן.

קאָפיטל זעקס

אין אשכנזים מאנופאקטור-פאבריקן, אין פעטערבורג, האָט
זיך די ארבעט אָפּגעשטעלט. צוזאמען מיט אלע אנדערע אַרבעטער
פון דער רעזידענץ-שטאָט, האָבן אויך די טויזנטער אַרבעטער און
אַרבעטרינס פון אשכנזים פאבריקן פאַרשטריקט. מיליטער איז
געשטאַנען ביי די טויערן, ביי אלע אריינגאנגען און געהאַלטן וואָך.
אשכנזי איז געווען אויסער זיך פאר אויפּרעגונג און אומ-
געדולד.

אין דער הויפט-קווארטיר האָט מען זיך געגרייט שטארק צו אַ
נייעם פּרילינגס-אָנגריף, כדי די דייטשן און עסטרייכער צו געבן אן
ענדגילטיקן קלאפּ און צו פארטרייבן זיי פון דער דערפּאָרטער
רוסישער ערד. מען האָט מאָביליזירט די רעזערוון פון די העכסטע
יאָרן, מיליאָנען נייע סאָלדאַטן אונטער דעם געווער געשטעלט.
אויך האָבן די געווער-פאבריקן שטארק געאַרבעט און מאַסן אמוני-
ציע פאַרגעברייט. פונקט אזוי האָבן געאַרבעט די שייך-ווערקשטאַטן,
די מאנופאקטור-פאבריקן. מען האָט געגרייט קליידער, וואַטע, באַנ-
דאַשן, וואָל און ביינוול. די גענעראַלן פון דער הויפט-קווארטיר
האָבן געוואָלט נעמען די פיינט מיט שטורעם, מיליאָנען באַוואָפּנטע
מענער, גוט-באַשוכטע, ניי-באַקליידטע, אַרויסשיקן מיטאַמאָל אויף

די מורה-פראָנטן. צו דער אייגענער צייט האָבן אויך די פאַרבינ-
דעטע אויף מערב געדאַרפט אָנגרייפן אויף זייער זייט, כדי מיט
איין קלאַפּ אָפּצוהאַקן דעם פיינט.

מיט דער גרעסטער ענערגיע האָט געטריבן די ארבעט אין זיינע
פאַבריקן מאַס אשכנזי. ער האָט געארבעט ליוונט, כיינוול, אפילו
מאַשינען אויף וואַטע האָט ער אוועקגעשטעלט. פון אונטער דער
ערד האָט ער מאַשינען ארויסגעקריגן, געהאלטן אין איין צובויען,
צומויערן, פאַרגרעסערן, פאַרברייטערן. די הויכע מיליטער-לייט
פון הינטער-לאַנד, וואָס האָבן זיך אין געוויינלעכע זעלנערישע גרויע
שינעלען געצירט, ווי זיי וואַלטן געווען אויפן שלאַכט-פעלד, די צי-
וויילע מענער אין די האַלב-מיליטערישע אונגפאַרמען, אין די גאַליפע-
הויזן און פרענטשן, זענען גוטע קונים געווען, וואָס אַזעלכע האָט
נאָר אשכנזי קיינמאָל אין זיין לעבן נישט געהאַט. זיי האָבן געשאַטן
מיט געלט, ריזיקע באַשטעלונגען געמאַכט, פריער אויס באַצאַלט,
איידער די סחורה איז געליפערט געוואָרן. מען האָט געארבעט פאר
מוזמן, פאַרנעסן נאָר, אז עס זענען פאַראַן וועקסלען אויף דער
וועלט. די ארבעט האָט געברענגט אונטער די הענט. אשכנזי איז
געוואָרן רייכער מיט יעדן טאַג. יעדער קלאַפּ פון די מאַשינען האָט
פאַר אים געלד אויסגעשלאָגן, מטבעות געמינצט.

ער האָט דאָס געלט אין די באַנקן נישט געהאַלטן. ער האָט
איינגעקויפט גיטער, הייזער, פאַבריקן, מויערן. וואָרום ער האָט
געזען, אשכנזי, אז ווערט-פאַפירן זענען נישט מער אייביק, אז זיי
קאָנען אנטווערט ווערן. אַנדערש איז עס מיט הייזער, גיטער,
פאַבריקן. זיי האָבן שטענדיק א ווערט. ארום אים האָבן זיך
געדרייט איצט אלערליי מעקלערס, אַגענטן, וואָס האָבן אים נייע
הייזער פאַרגעלייגט, נייע געשעפטן, עסקים. ווי אין לאָדזש פריער,
איז ער כסדר איצט ארומגעפאַרן מיט דער קאַרעטע אין א פאַר
שוואַרצע פערד, וואס איז געפירט געוואָרן פון א שוואַרץ-בערדיקן,
פעטן רוסישן קוטשער. מיט א ברייטן סויבלענעם פעלץ און הימל,
מיט א פאַרטפעל, אַנגעשטאַפט מיט פאַפירן, איז ער נאנצע טעג
אַרומגעפאַרן איבער דער גרויסער שטאַט, געאיילט איבער ברייטע
מאַרמאַרנע טרעפּ פון באַנקן, געיאַגט איבער אייזערנע טרעפּ פון
מיניסטעריומס, אַמטן, אינטענדאַנטסטוועס, פונקט ווי ער האָט זיך

אויך אָפּגעריסן, כדי צו כאַפּן אַ בליק אויף די הייזער, וואָס ער קויפט, אויף די פּאַבריקן, אין וועלכע ער טרעט אַרײַן אין שותפות. די פּאַבריק זײַנע האָט גאַרנישט אויפּגעהערט קלאַפּן. טױזנטער מענער, מער נאָך ווייבער, האָבן געאַרבעט בײַטאַג און בײַנאַכט, געגרייט סחורה פאַר דעם מיליטער. פּלוצלינג האָבן זײ זיך אָפּגע-שטעלט. די אַרבעטער האָבן געוואָרפּן די אַרבעט.

אַנגעהויבן האָט זיך עס צוליב ברויט. די רעזידענץ פּון דער אימפעריע האָט נישט צוגעפירט גענוג ברויט פאַר אירע אינוואַזי-נער. די באַנען זענען געווען פאַרנומען מיט פירן אַמוניציע, מילי-טער, פאַרוואַנדעטע. די ברייט-בערדיקע קרעמער מיט די ווייסע פאַרטוכער אויף די פעלצלעך האָבן באַהאַלטן די ווייניקע שפּײַזן אין די קראַמען און פאַרקויפט זײ נאָר צו די, וואָס קאָנען צאָלן אַ גוטן פּרייז. פאַר די אַרעמע אַרבעטער-ווייבער מיט די טיכלעך אויף די קעפּ האָבן זײ גאַרנישט געהאַט צו פאַרקויפּן.

— נישטאַ, מומענקע, — האָבן זײ געזאָגט מיט פאַנאַנדערנע-נומענע הענט. — בײַ גאָט, עס איז גאַרנישט דאָ.

זײ האָבן געוויזן אויף הייליקע מוטערס, וואָס האָבן געהאַנגען אויבנאָן, באַלויכטן מיט רויטע אָדער גרינע נר-תמיד-לעמפלעך. די ווייבער, אויסגעהאַרעוועטע, פאַרצוקטע, זענען געגאַנגען אַהיים מיט לײדיקע אָדערדיקע הענט און נישט געהאַט וואס צו גריי-טען די טישן פאַר קינדער און מענער. זײ האָבן זיך געזאַמלט פאַר די שטאַט-קראַמען, געקלאַפט מיט די פיס אין די געפרוירענע שטיינער, געוואַרט, געשריגן, אָבער די קראַמען זענען געווען גע-שלאָסן. זײ האָבן קיין ברויט נישט געהאַט. עלטערע אַרבעטער אין וואַלינקעס, אין פעלצלעך, אין פּוטערנע היטלען זענען אַרויס צו די ווייבער, געברומט, געשלאָסן, געשפּיגן :

— עך, אַ לעבן אַ ביטערס, אַרבעטסט אַ גאַנצן טאָג און אַז דו קומסט אַהיים, האָסטו נישט וואס אין מויל צו נעמען, פאַרשאַל-טענע !

— מען דאַרף די קראַמען אויפּרייסן, — האָבן שטימען זיך געהערט, — זײ באַהאַלטן אויס.

— מען דאַרף די אַרבעט אָפּשטעלן. אָן עסן קאָן מען נישט אַרבעטן.

— ברויט זאלן זיי געבן!

— ברויט!

די פריסטאוועס פון די פאליציי-צירקלען האָבן פאליציאנטן אַרויסגעשיקט צו די קראָמען, כדי פאנאנדערצוטרייבן די צאָרנדיקע מענטשן אין די רייען.

— פאנאנדערגיין זיך, אַהיים! — האָבן די פאליציאנטן גע-טריבן. — ווען עס וועט זיין ברויט, וועט מען צואוויסן געבן. נישט זאַמלען זיך אויף די גאַסן!

אַבער די מענטשן פאר די קראָמען האָבן נישט געוואָלט אוועק-

גיין.

— ברויט זאל מען אונז געבן, חזירישע פיסקעס, — האָבן די ווייבער געשריגן, — מיר קאָנען אָן ברויט נישט קומען צו אונזערע קינדער!

— וואָס טרייבט איר, קהלישע פרעסערס? — האָבן די מענער זיך קעגנגעשטעלט. — איר קריגט ברויט, מיר פארלאנגען אויך! מירן נישט אוועקגיין!

די פאליציי האָט גענומען שלאָגן, קלאַפן מיט די שידן פון די שווערן, אבער דאָס פאָלק איז זיך נישט פאנאנדערגעגאַנגען. אינגלעך האָבן געכאַפט שטיינדלעך, שטיקלעך אייז, שניי און גע-וואָרפן די פאליציאנטן. אַנדערע האָבן שטיינער געוואָרפן אין די שויבן פון די שטאַטישע געשלאָסענע קראָמען. די פאליציי האָט אויסגעשאָסן, צום ערשט אין דער לופט און דערנאָך אין די מענטשן. א פרוי אין א מענעריש פעלצל מיט שטיוול האָט זיך אויסגעצויגן אויף דער ערד און באגאַסן דעם שניי מיט א רויט שנירל בלוט. די פאליציאנטן האָבן געמיינט, אז איצט וועט דער עולם זיך פאנאנדערלויפן, אבער ער איז נישט געלאָפן. פאַרקערט, דאָס בלוט אויף דעם ווייסן שניי האָט אָנגעצונדן די געמיטער, אויפגעקאָכט.

— שלאָגן די מערדער, די קעפ זיי אַפּדרייען! — האָבן די מענטשן געשריגן און געלאָזט זיך אויף די פאליציאנטן. — ברויט ווילן מיר!

דער אינערן-מיניסטער פראַטאַפּאַפּאָו האָט אנשטאַט אַרויס-שיקן פאר דער באַפעלקערונג ברויט, אַרויסגעשיקט קעגן איר מילי-

טער, דאָס וואָלינער פּאָלק, וואָס האָט נאָך אינם פינפטן יאָר ארויס-
 געוויזן טריישאפט צום זעלבסטהערשער און געשלאָגן אין פּוילן די
 רעוואָלוציאָנערן. ביי די פּאבריקן, ביי די אַמטן, ביי אלע בריקן
 האָט מען מיליטער אַוועקגעשטעלט און באַפוילן שייסן אויף די בונ-
 טאוּטשיקעס. אליין א שוואַכלינג, א פּחדן, א חונף און א שטיקל
 צעדרייטער, נישט גאָר ביי די קלאָרע געדאַנקען, האָט מיניסטער
 פּראָטאָפּאָוואָו, ווי אלע פּחדנים, געהאַלטן, אז די איינציקע רפּואה
 קעגן אלע אומצופּרידענע איז דער פּחד, אָפּשרעקן מיט געווער. ווי-
 ניקער פון אלע אנדערע איינוואוינער פון דער רעזידענץ האָט ער
 געוואוסט, וואָס טוט זיך אין שטאָט. ער איז גאָרנישט געקומען אין
 מיניסטעריום אין אייגענעם, ווייניק געזעסן אויף די מיניסטאָרן-
 באַראַטונגען. אָפּגעזעסן איז ער אין צאַרסקאָיע סעלאָ ביי דער קיי-
 זערין, כדי צו דינען איר אין דער צייט, ווען דער קייזער אליין איז
 געווען אין דער הויפט-קוואַרטיר אין מאָהילעוו, צו זיין א געטרייער
 דינער איר, ווען אלע האָבן זי געהאַסט. נאָך פּריער האָט ער גע-
 היטן איר כבוד, דער מיניסטער פּראָטאָפּאָוואָו. זייער נישט קיין
 לייטישע וויצן האָבן די פּעטערבורגער לייט געמאַכט וועגן איר, דער
 גאָטס-געזאַלבעטער. יעדעס מאָל, ווען מען האָט געוויזן אויף די
 בילדער, ווי דער קייזער גיט די פּאַרוואַנדעטע זעלנער דעם קרייץ
 פון הייליקן געאָרגי, האָבן די מענטשן געהוזקט: — דער צאַר איז
 מיט געאַרגין און זיין צאַרין מיט גריגאָרין...
 דאָס האָט מען געמיינט גריגאָרי ראַספּוטין, וואָס מען האָט
 אים געהאַלטן פאר דער קייזעריןס געליבטן...
 פּראָטאָפּאָוואָו האָט געהייסן דער פּאָליציי אַכטונג געבן און
 נישט דערלאָזן צו אַזאַ לעסטערונג.
 צוליב איר, דער קייזערין, איז ער אינערן-מיניסטער געוואָרן.
 פּריער האָט ער געחנפּהט ראַספּוטיןען, נאָכגעקראַכן די הויף-זאַ-
 כערס. זיי האָבן פאר אים גוטס גערעדט פאר דער קייזערין און זי
 האָט אים פּאַרגעשטעלט פארן צאַר צו מאַכן אים פאר דעם רעטער
 פון רוסלאַנד און דער מאָנאַרכיע קעגן אלע רעוואָלוציאָנערן און
 קאָנסטיטוציאָנאַליסטן. פאר דאַנקבאַרקייט איז ער אָפּגעזעסן גאַנצע
 טעג ביי דער קייזערין, גערעדט מיט איר וועגן הייליקע, זנאַכערס און
 נסים, געפירט זי צו דעם קבר פון דעם דערמאָרעטן פּאָטערל ראַס-

פוטין. וועגן דעם לאַנד, וועגן דער באפעלקערונג אין שטאָט האָט ער גאַרנישט נישט געוואוסט, נישט געוואָלט וויסן. ווען די וויי-בער זענען אין די גאסן ארויס און געפאָדערט ברויט, ווען די מע-נער האָבן די ארבעט אין די פאבריקן געוואָרפן און זיך געזאמלט אין די גאסן, האָט ער מיליטער ארויסגערופן און געהייסן שיסן. אָבער די ארבעטער האָבן זיך פאר די זעלנערישע וואָכן און פאַטרולן נישט אָפגעשטעלט און אָנגעפילט אַלע גאסן און פלעצער, איבערהויפט דעם נייעווסקי פּראָספעקט. פּראָטאָפּאָז און האָט גע-לאָזט באוואַכן די בריקן, כדי נישט אריינצולאָזן די ארבעטער פון דער וויבאָרגנסקער זייט אין שטאָט אריין. אבער די ארבעטער זענען איבער דער געפרוירענער נייעוואַ אַריבערגעגאנגען. זיי האָבן זיך געזאמלט אין די טויזנטער, גערעדט, געפאָדערט ברויט און פרייהייט. אַלעמאָל האָט זיך פון אן אנדער רעדל א רויטע פאָן אויפגעהויבן, אַ רעדנער האָט זיך אויף די אַקסלען פון די מענטשן אַרויפגעדראַ-פעט און א רעדע געהאלטן. אַרום דעם דענקמאָל פון אַלעקסאַנדער דעם דריטן האָבן די מענטשן א רויטע פאָן אַרויפגעצויגן און מיט הילכיקע קולות גערופן:

— זאָל לעבן די רעפובליק! נידער מיט דער מאָנאַרכיע!
 די אַפיצירן אויף די פּערד, מיט די אַנטבלייזטע שווערדן אין
 די הענט, האָבן זייערע סאָלדאַטן קעגן דעם המון אַוועקגעשטעלט.
 — פונאַנדערגיין זיך. מיר וועלן הייסן שייסן! — האָבן זיי
 גערופן.

דער עולם איז נישט געגאנגען.
 — דאָס געווער גרייט! — האָבן זיי באַפוילן די סאָלדאַטן.
 די סאָלדאַטן האָבן אָנגעשטעלט די ביקסן.
 אָבער די מענטשן זענען נישט אַוועק פון די ערטער.
 — נו, שייסט אויף מאַמעס, וואָס ווילן ברויט פאר זייערע
 קינדער! — האָבן די ווייבער אַרויסגעשטעלט די ברוסטן קעגן די
 באַיאָנעטן.

— נו, פאַרגיסט בלוט פון אייערע מאַמעס און שוועסטער,
 וואָס מען האָט זיי די מענער און זין צוגענומען צו דער מלחמה
 און מען גיט זיי אפילו נישט קיין ברויט פאר זייערע קינדער.
 די אַפיצירן האָבן מורא געהאט צו לאָזן זייערע סאָלדאַטן

אויסהערן די רייד פון די ווייבער און זיי האָבן באַפוילן שיסן.
 — פייערן! — האָבן זיי גערופן מיט הויכע שטימען.
 אָבער די סאָלדאטן האָבן נישט געשאָסן, דאָס געווער צו די
 פיס אַוועקגעשטעלט.

— הורא! — האָט דאָס פּאָלק באַגריסט די סאָלדאטן און
 געהויבן פאר זיי די היטלען אין דער הויך.
 — זאָלן לעבן די חברים סאָלדאטן! — האָבן די ווייבער גע-
 שריגן און אַרויפגעפּאַלן קושן די מענער אין די גרויע שינעלן.
 פון אלע טויערן, הייזער, פּאַבריקן, ווערקשטאַטן, פון אלע
 לעכער און ווינקלען האָבן אָנגעהויבן אַרויסשטראָמען מענטשן,
 אלטע און קינדער, מענער און ווייבער, געשטראָמט ווי כּוואַליעס
 פון אן אויסגיסנדיקן טייך. ווי אָפּגערעדט זיך, זענען אלע גע-
 גאַנגען צום טאַוורישן פּאַלאַץ, צו דער דומע. די דעפּוטאַטן זענען
 זיך אָנגעקומען פון אלע זייטן, מיט קאַרעטן און צופּוס, מיט אוי-
 טאָמאַבילן און פּיאַקערס. צוזאַמען מיט די דעפּוטאַטן האָבן זיך
 מאַסן מענטשן אַריינגעריסן אין פּאַלאַץ, אין די געפּנטע טירן און
 טויערן.

סטודענטן, אַרבעטער, פּרויען, זענען אַוועק צו די קאַזאַרמעס,
 צום ליטעווסקן פּאָלק אין שטאָט.
 — חברים סאָלדאטן! — האָבן זיי גערופן צו די גרויסע קאַ-
 זאַרמע-פענסטער און געפּאַכעט מיט די היטלען אין די הענט. —
 קומט אַרויס צו אונז!

אין עטלעכע קאַזאַרמעס האָבן די אָפיצירן אָפּגעשלאָסן די
 טויערן, די סאָלדאטן אין די קאַזאַרמעס פּאַרמאַכט און ביי די טירן
 וואַכן אַוועקגעשטעלט, זיי זאָלן קיינעם נישט אַרויסלאָזן. אָבער
 אין אַנדערע קאַזאַרמעס האָבן די אָפיצירן זיך נישט געמישט, צו-
 נעקוט זיך שווייגנדיק צו דעם, וואָס טוט זיך. די סאָלדאטן זענען
 אַרויס צו די אַרבעטער, באַגריסט זיך. צוזאַמען זענען זיי איצט
 אַוועק צו די פּאַרשלאָסענע קאַזאַרמעס און די פּאַרמאַכטע טויערן
 אויפגעריסן. אויפן רוף פון די סאָלדאטן אין דרויסן, האָבן זיך די
 איינגעשלאָסענע זעלנער פון זייערע ערטער אויפגעהויבן, די וואַכן
 פון די טירן אַוועקגערוקט און אַרויס פאַר די טויערן. די נאַסן
 זענען פול געווען מיט אַרבעטער, ווייבער, מיליטער.

— שלאָגן די פּאַראָנען! — האָבן די מענטשן געשריגן יאָננדיק די פּאָליציאַנטן אין די ראַגן.

די פּאָליציי-לייט זענען געלאָפּן, פּאַרשוואַנדן, אויסגערוגען געוואָרען פּלוצלינג פון דער שטאָט. דער אינערן-מיניסטער פּראָטאָ-פּאָפּאָוו איז געזעסן א פּאַרלוירענער און דערשראָקענער אין צאַר-סקאַיע סיעלאָ ביי דער צאַרין. וואָלט דער הייליקער פּאַטערל ראָס-פּומין געלעבט, וואָלט זיי אים געפרעגט, וואָס צו טאָן און אלע זיינע עצות געפּאָלגט. אבער ראָספּומין איז נישט געווען. די שונאים פון פּאַטערלאַנד האָבן אים אומגעבראַכט. קיינער איז נישט געווען, אויסער דער שרעק. פון מורא האָבן זיי די אויגן פּאַרמאַכט, נישט געוואָלט זען, וואָס עס טוט זיך, די אויערן פּאַרשטאַפּט, נישט גע-וואָלט הערן די שלעכטע בשורות. זיי האָבן גרויסע דעפּעשן אין דער הויפּט-קוואַרטיר צום צאַר קיין מאָהילעוו געשיקט.

אויף די טעלעגראַף-דראָטן, וואס האָבן זיך געבויגן אונטער דער משא פון שניי און פּראָסט, האָבן צווייערליי דעפּעשן זיך אי-בערנעיאַגט, ארויסגעשיקטע פון דער רעזידענץ קיין מאָהילעוו. פון דער דומע האָבן גרויסע טעלעגראַמעס אומרואיקע ידיעות דערציילט און געבעטן ביים זעלבסטערשער א ניי מיניסטעריום צו באַשטי-מען, א פּאַראַנטוואָרטלעכעס צו דער דומע. פון צאַרסקאַיע סיעלאָ זענען וויבערישע דעפּעשן געגאנגען, פול מיט געטעלעכע פּסוקים, ליבע-ווערטער און געזאַלכטער גרויסקייט.

— זיי האַרט, נישט נאַכגיביק, ניסי, ווייל דו ביסט דער גע-זאַלכטער פון גאָט, — האָט די צאַרין גערופן דורך די טעלעגראַף-דראָטן צו איר מאַן, — איך בין מיט דיר, דיין ענגל, דיין ליבנדיק ווייבל, וואָס בעט גאָט פאַר דיר, וואָס בעט ביים קבר פון אונזער אויסלייזער און רעטער גרינגאַרי; ווייז דעם פּאַלק דיין מאַכט, דיין אייזערנע האַנט, שיק טריי מיליטער קעגן די בונטאַוושטשיקעס.

דער צאַר, אין א קאָזאַקן-שינעל, מיט א פּאַפּאַכע אויפן קאַפּ, ווי עס פּאַסט פאַר א הערשער אין צייט פון קריג, האָט זיך אַרומ-געדרייט א צעטומלטער אין דער הויפּט-קוואַרטיר, ווי שטענדיק, ווען ער האָט געדאַרפּט אָננעמען א באשלוס און ער האָט נישט געהאַט קיין ריכטיקע ראַטגעבער ביי דער האַנט. ער האָט נישט געקאָנט טראַכטן. זיין קאַפּ אונטער דער גרויסער קאָזאַקישער פּאַ-

פאכע האָט נישט פארטרעגן קיין געדאנקען. קיין זאך האָט אים נישט אזוי געמאטערט ווי פארטראכטן זיך וועגן עפעס. ער האָט געוואָלט מנוחה. פאר דער גאנצער צייט, וואס ער איז געווען אין דער הויפט-קווארטיר, האָט ער געפירט א זייער געמיטלעך לעבן, א סך א רואיקעס ווי אין פרידנס-צייט אין דער רעזידענץ. דאָ זענען נישט געווען קיין מיניסטערן, קיין באראטונגען. יעדן טאָג האָט ער שפאצירט מיט זיינע פליגל-אדיוטאנטן, געשפייזט מיט זיי צוזאמען ביים טיש, פון וועטער מיט זיי גערעדט, דערנאך האָט ער ביי זיך אויסגעלייגט פאסיאנס, געשפילט אין דאָמינאָ, איבערגע-לייענט א צייטונג, דורכגעקוקט בריוו, אויסגעהערט קורצע באריכטן וועגן פראַנט, געלייענט פראנצויזישע ראָמאנען, געפירט א טאָג-בוך, געשיקט טעלעגראפיש גרוסן צו דער פרוי קיין צארסקאיע סיעלאָ, און געדאוונט.

די געשעענישן אין זיין טאָג-בוך זענען געווען קורצע, קאלענע-דארישע. ער האָט באשריבן דאָס וועטער, פארציכנט ווי לאַנג ער האָט געשפילט אין דאָמינאָ, וואָסער עסן מען האָט דערלאָנגט. אַמאָל איז אויך געווען אן אויסערגעוויינלעכע נייעס פון יאָגר, ווען אים האָט זיך איינגעגעבן צו שיםן אין וואַלד אַ האָז אָדער אַ ווילדע קאטשקע. די טעלעגראמעס צום ווייב זענען געווען גרעסערע, נישט אַזעלכע טרוקענע.

— ווייבעלע מיינס, — האָט ער אין די אָונטן טעלעגראַ-פירט, — ענגל, טייבעלע, איך קוש דיך הייס, דריק דיך אין מינע אָרעמס און בעט גאָט פאר דיר. אַ סך הייסע קושן, דיין ניקי. טראַכטן איז נישט געווען צוליב וואָס. די גענעראַלן אין די שטאָבן האָבן שוין אַלץ אַליין געטאָן, אים, דעם צאר, דעם קאַפּ נישט פארדרייט.

מיטאַמאָל איז זיין רו אין הויפט-קווארטיר צעשטערט געוואָרן. אין דער רעזידענץ איז אומרואיק געווען. פון אלע זייטן זענען דע-פעשן אָנגעקומען, טעלעגראַמעס, וואָס האָבן זיך דורכגעקריצט. די פּאָליטיקער האָבן געבעטן אין די טעלעגראַמעס נאָכצוגעבן, ווי לאַנג נאָך ס'איז צייט, אַנישט וועט זיין צו שפעט. דאָס ווייב האָט גערופן אין די טעלעגראַמעס צו זיין שטארק, אומבוויגיק, נישט צוצוהערן זיך צו די רייד פון די שונאים. מען האָט געדארפט

אנטשיידן, אָננעמען א באשלוס, פארטראכטן זיך. אָבער טראַכטן האָט דער צאר פון רוסלאַנד נישט געקאָנט. די געדאַנקען האָבן זיך צו זיין קאָפּ נישט געקלעפט. וואָלט ראַספּוטין געלעבט, וואָלט ער אים אַרויסגערופן צו זיך, אָדער טעלעגראַפיש אים עצות גע-פרעגט. ווי לאַנג דער פּאָטערל האָט געלעבט, האָט ער נישט איינ-מאָל עצות אים געגעבן. אפילו ווען ער, דער צאר, איז געווען פון דערווייטנס, ביי דער הויפט-קוואַרטיר, האָט אים דער פּאָטערל ראַספּוטין נישט פּאַרלאָזט. „פאַרגעס נישט צו האַלטן אין דער רעכטער האַנט די אַיקאָנע, וואָס איך האָב דיר מיטגעגעבן, און שאַקל מיט איר זיבן מאָל איידער דו גייסט אויף א באַראַטונג אין שטאַב“ — האָט ער אים געשיקט א דעפּעשע אין דער הויפט-קוואַרטיר. אַ צווייט מאָל, ווען ער האָט אים צוגעשיקט א ניי הוי-ליק בילד, האָט ער נישט פאַרגעסן אים צו טעלעגראַפירן, אַז ער זאָל אומבאַדינגט אויסקעמען די האָר פון הייליקן מיט אַ קעמל, איידער ער וועט אָננעמען אַ באַשלוס. אויך ברכות האָט ער אים אָפט געשיקט, ברכות און עצות, וואָס ער האָט אָנגענומען און געפּאָלט.

איצט איז קיינער נישט געווען. און ער האָט נישט געוואוסט, וואָס צו טאָן. די פּליגל-אַדיוטאַנטן זיינע זענען געווען אַזוי אומ-אַנטשלאָסן, ווי ער אליין, חונפים, צובאַמקער, וואָס אַ הויז מילי-טערישע צערעמאָניעס און כיבודים האָבן זיי גאַרנישט נישט גע-וואוסט. די גענעראַלן זענען געווען פרעמד. ער האָט נישט גע-וואוסט, דער צאר, ווער פון זיי איז אַ שונא, ווער אַ פּריינט. אַ וויילע האָט ער גאַרנישט נישט געטאָן. נישט קאָנענדיק זיך צו קיין זאך דערטראַכטן, האָט ער געלאָזט גיין ווי עס גייט. ער האָט ווי שטענדיק אויסגעלייגט פּאַסיאַנס, געשפּילט אין דאָמינאָ, פּאַר-שריבן דאָס וועטער אין טאָג-בוך און געשפּייזט מיט זיינע פּליגל-אַדיוטאַנטן. אַז די טעלעגראַמעס זענען שוין געוואָרן גאַר צודרינג-לעכע, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף זיין ווייבס עצה, ווי יעדער פּאַנטאַפּלמאַן, וואָס האַלט דאָס ווייב פאַר אַ חכמה.

איצט, האָט ער געזען, איז געקומען די העכסטע צייט צו ווייזן זיין ווייב, אַז ער איז אַ מענטש מיט כאַראַקטער. שטענדיק האָט זי אים געמוסט, פּאַרוואָס ער איז נישט שטאַרק, פּאַרוואָס ער איז

נישט ווי זיינע אבות — פעטער דער גרויסער און יאָהאָן דער גרויזאמער, פאַרוואָס ער ווייזט נישט דעם פּאָלק זיין שטאַרקע איי-זערנע האַנט. איצט וועט ער אים איר באַווייזן. ניין, ער וועט נישט גיין אויף קיין הנחות, ווי די ראַטגעבער די שונאים זיינע זאָגן אים אונטער. ער וועט גיין מיט קראַפט, אויסראַטן די שונאים און בונטאַוושטשיקעס. ער וועט זיין דער אייזערנער צאַר, דער גאַטס-געזאַלכטער, דער אומבויגיקער, ווי זיינע זיידעס די שטאַרקע הער-שער. שטויב און אַש וועט ער מאַכן פון זיינע פיינט!

און ער האָט געלאָזט רופן צו זיך דעם גענעראַל אייוואַנאָוו, דעם ערנסטן, וואָס ער האָט געקאָנט אויסקלייבן, ווי תמיד זיין טבע איז געווען — דעם אומפעאיקסטן מענטש צו דער וויכטיקסטער זאָך אויסצואוויילן, און אים געשיקט אין דער רעזידענץ, כדי מיט באַיאַנעטן און קוילן די צעבונטעוועטע אונטערטאָנער צו דער-שטיקן. גלייך נאָך אים איז ער אליין מיט זיין סוויטע אין קיזיער-לעבן צוג ארויסגעפאַרן קיין צאַרסקאָיע סיעלאָ, כדי אין קאַזאַקישן מונדיר און מיט דער פאַפּאכע אויפן קאַפּ אַריינצופאַרן זיגעריש אין דער רעזידענץ גלייך נאָכדעם, ווי דער גענעראַל וועט די שטאַט באַזיגן.

אַבער אויף דער סטאַנציע ליכאַסלאָוול האָבן די אייזנבאַן-באַאָמטע געקריגן א דעפּעשע פון דער רעזידענץ, אונטערגעשריבן פון דעם קאָמענדאַנט פון דער סטאַנציע, דעם „סאַטניק“ גערקאָוו, אַז זיי זאָלן דעם קיזיערלעכן צוג נישט פירן קיין צאַרסקאָיע סיעלאָ, נאָר צושטעלן אים קיין פעטערבורג, צו דער פאַראַרדענונג פון אים, דעם קאָמענדאַנט.

אַז דער צאַר האָט דערהערט, אז איינער עפעס א „סאַטניק“ מיטן נאָמען גרעקאָוו האָט ארויסגעגעבן א באַפעל קעגן אים, דעם אימפּעראַטאָר פון רוסלאַנד, זאָגט אים דעות וואוהיין צו פאַרן, איז אים אין מוח געוואָרן אינגאַנצן פּוסט. קיין ברעקל געדאַנק האָט זיך שוין מער נישט געקאָנט האַלטן אין זיין קאַפּ אונטער דער קאַזאַקישער פאַפּאכע. דער נאָמען פון סאַטניק גרעקאָוו האָט אים ווי מיט א פּלאָקן איבער דעם שאַרבן דערלאַנגט. פון גרויס איבער-ראַשונג איז ער אַזש געוואָרן רואיק. די סוויטע איז געשטאַנען בלאַס אַרום זייער באַוועגונגסלאָזן מאַנאַרך. עמיצער פון זיי האָט

ארויסגעזאגט דאָס וואָרט פּסקאָוו, די שטאָט, וואוהין מען וואָלט געדאַרפט פּאַרן. דער צאַר האָט צוגעשפּאַקלט. אומעטום, אַבי נישט צו דעם סטאַנציע-קאַמענדאַנט, צו דעם חוצפּהדיקן „סאַטניק“ גרע-קאָוו. ער האָט געשיקט קיין צאַרסקאָיע סיעלָאָ א טעלעגראַמע צו דעם ווייב, וואָס האָט אים דערוואַרט.

— דאָס וועטער איז טרוקן און פּראַסטיק, — האָט ער טע-לעגראַפּירט. — איך בענק נאָך דיר, דריק דיך אין מייע אַרעמס, קוש דיך היים און בעט גאָט פאַר דיר. ניקי.

אומזיסט האָט דער צאַר געוואַרט אין זיין קייזערלעכן צוג אויף דעפּעשן פון זיין ווייב, אויף ראַפּאַרטן פון זיין מיניסטער פּראַטאַפּאַפּאָוו. איבער דער רעזידענץ, איבער אלע רעגירונגס-גע-בידעס, אַמטן און קאַזאַרמעס האָבן די רויטע פּאַנען געפּלאַטערט. פון די אָפיצירישע מונדירן האָבן די סאָלדאַטן די עפּאָליעטן אָפּ-געריסן. דער אינערן-מיניסטער פּראַטאַפּאַפּאָוו, דער מאן מיט די נישט-קלאָרע געדאַנקען, אויף וועמען דער צאַר האָט איבערגעלאָזט אין זיינע הענט זיין פּאַמיליע, די רעזידענץ און דאָס לאַנד, איז געזעסן, צוואַמען מיט אלע אַנדערע צאַרישע מיניסטאַרן, אַרעס-טירט אין פעטראַפּאַוולאָוסקי פעסטונג, באַוואַכט פון סאָלדאַטן, וואָס די צייטווייליקע רעגירונג האָט אוועקגעשטעלט.

קאַפיטל זיבן

נישט איבערראַשונג, נאָר שמחה, האָט אַרומגענומען דעם אַרעסטאַנט ניסן אייבעשיץ פון לאָדזש, ווען אין קאַרידאָר פון פעטערבורגער טורמע „קרעסטי“ האָט זיך פּלוצלונג א טומל דער-טראָגן, שליסלען האָבן ביי די טירן פון די קאַמערן געסקריפעט און קולות האָבן גערופן :

— חברים פּאָליטישע, אַרויס פון די קאַמערן, די רעוואָלוציע באַפּרייט אייך!

ער האָט אויף דעם רוף געוואַרט, ניסן אייבעשיץ, געוואַרט יעדן טאָג, יעדע שעה, יעדע רגע פון זיין לעבן, געגלויבט אין דעם,

אז עס וועט קומען, וועט מוזן קומען. ווי זיין פאָטער דער מורה-הוראה, וואָס איז געווען צוגעגרייט אין זיין לעבן יעדע רגע צו דער גאולה, צו דערהערן דעם שופר פון משיח, אזוי איז ניסן גע-ווען צוגעגרייט שטענדיק צו דער רעוואָלוציע, צום פאלן פון דער אלטער קאפיטאליסטישער אָרדענונג און צו דער אַנטשטייאונג פון דער נייער, סאָציאליסטישער. ער האָט נישט געקאָנט אויסרעכע-נען גענוי, ער איז נישט געווען בטוח, צי ער וועט עס נאָך דער-לעבן, אָבער אז עס וועט קומען, איז ביי אים אויף קיין איין מי-נוט קיין ספק נישט געווען. ער האָט דאָס געזען לויט די אייזערנע געזעצן פון מאַרקסיום.

מער נאָך איז געשטאַרקט געוואָרן זיין זיכערקייט פון דעם טאָג אָן, וואָס די מלחמה האָט אויסגעבראַכן. ער האָט פון דער מלחמה געליטן, געזען דאָס אומגליק, טויט און פאַרוויסטונג, וואָס זי ברענגט, דעם ווילדן נאַציאָנאַליזם און פאַטריאַטיזם, וואָס זי פאַרשפּרייט צווישן די מאַסן. דאָס האָט אים וויי געטאָן. אָבער פון דער אַנדערער זייט האָט ער געזען, אז די צעפּאַלונג פון דער בורזשואַזיע קומט אָן, די אלטע וועלט גייט מיט שנעלע טריט צו איר אייגענעם קבר.

אויף דער געהימער פאַרטיי-קאָנפּערענץ אין דער סאַמע רע-זידענץ, וואָס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין ערשטן יאָר פון דער מלחמה, האָט ער טאַקע זייער אַ האָפּערדיקע דיאַגנאָזע געשטעלט איבער דער קראַנקער קאפיטאליסטישער וועלט, איבער די קרינערישע לענדער, וואָס אין זייער געיעג נאָך פאַרכאַפּן מערק, געטריבן פון גאָלד-לוסט, האָבן זיי זיך געמוזט אריינוואַרפן אין קריג, באַוואָ-פענען דעם פּראָלעטאַריאַט, וואָס וועט זיך שטעלען מיט די ביקסן קעגן זיינע באַדריקער. די אַנדערע דעלעגאַטן האָבן אים אָפּגע-גאָסן מיט קאַלט וואַסער, געהאַלטן אים פאַר אַ היץ-קאַפּ, וואָס טיילט זיך שוין מיטן בער, נאָך איידער ער איז געפאַנגען. זיי האָבן נישט געגלויבט, אז שוין די איצטיקע מלחמה וועט ברענגען צו דער צעפּאַלונג פון דער בורזשואַזיע. אָבער ער איז געבליבן פעסט ביי זיין גלויבן. ער האָט געזען אין דער מלחמה, צו וועלכער אַלץ נייע לענדער זענען צוגעשטאַנען, די אינערלעכע סמירות פון דעם צעפּוילטן קלאַס. ווי אַן אַלטער קערפּער, צו וועלכן אַלערליי

קראנקהייטן טשעפען זיך מיט איין מאָל, אזוי אז איינע שטערט דער צווייטער אין דער היילונג, און מוז צוליב דעם זיך פאָנאָנדער-פאלן, אזוי האָט ניסן געזען די סתירהדיקע קראַנקהייטן און פלאָגן פון דעם אָפגעלעכטן בורזשאַזן קערפער, וואָס ווערט צעפרעסן פון די אינערלעכע חולאתן און פלאָגן. ער האָט טאַקע אויף דער קאָג-פערענץ רעזאָלוציעס וועגן דער טאַקטיק פון דער גיך-אַנקומענדי-קער רעוואָלוציע אַריינגעטראָגן, ווי זי, די רעוואָלוציע, וואָלט שוין געשטאַנען פאַר דער טיר. די חברים זיינע האָבן אים באַעמפּט, געהאַלטן, אז ער רעדט וועגן פּריציטיקע זאַכן, וואָס האָבן איצט נישט קיין אָרט, און פאַרלאַנגט, אז מען זאָל פאַרנעמען זיך מיט מער אַקטועלע פּראָגן, אָבער ער איז געבליבן ביי זיינס.

די געהיימע קאָנפּערענץ איז פאַרשיט געוואָרן. אינמיטן דער באַראַטונג האָט פּאָליציי אַרומגערינגלט דאָס הויז, אַריינגעריסן זיך אין דער קאָנספּיראַטיווער דירה און אַלעמען אַרעסטירט.

— אַט האָסטו דיר דיינע רעוואָלוציעס, — האָט איינער פון די דעלעגאַטן, אַ פעסימיסט, געזאָגט ניסנען, ווען מען האָט זיי צו-זאַמען אין דער „קרעסטוי“ אָפּגעפירט.

— נאַרישקייטן, — האָט ניסן אוועקגעמאַכט, — וועסט זען מיינע רייד.

פאַר דער גאַנצער צייט זיצן אין טורמע, האָט ער נישט אויפ-געהערט גלויבן, אז אַט, אַט, און מען וועט עפּענען די טירן פון די קאַמערס און מען וועט אלע באַפּרייען אין נאַמען פון דער רעוואָ-לוציע. ער האָט וועגן דעם גערעדט מיט די אַרעסטירטע, דערמאָנט עס ביי יעדער געלעגענהייט, וואָס האָט אַרויסגערופּן שפּאַט ביי די איבעריקע. יעדער מאָל, ווען מען פלעגט סקרופּן ביי די טירן פון די קאַמערן, האָבן די אַרעסטירטע געוועקט ניסנען.

— חבר, די דעלעגאַציע גייט מיט איר באַפּרייאַונג, — האָט מען זיך געוויצלט.

ווען די טירן פון די קאַמערן האָבן זיך אין איינעם אַ סוף פעברואַר-טאָג געעפּנט און קולות האָבן גערופּן די פּאָליטישע אַרויס-צוגיין, זענען אלע געבליבן דערשטוינט. זיי האָבן זייערע אייגענע אויערן נישט געגלויבט. אַנדערש איז עס געווען מיט ניסנען. ער האָט זיך גיך אָנגעטאָן און אַרויס אין קאַנצעלאַריע נאָך דעם ביסל

זאכן, וואָס ער האָט איבערגעלאָזט אין צעכהויז, און נאָך דעם ביסל געלט, וואָס ער האָט געהאַט אין דער טורמע-קאַנצעלאַריע.

— חבר אייבעשיץ, זייט אונז מוחל! — האָבן די טורמע-חברים אים איבערגעבעטן. — איר זענט געווען ווייט-זענדיקער.

— חברים, קאָמיר זיך צעקושן! — האָט ניסן געזאָגט אַ שיינענדיקער און געקושט זיך מיט אַלעמען, אפילו מיט די סאָל-דאָטן, וואָס זענען געשטאַנען מיט געווער ביי די קאַמערן.

נישט קיין איבערראַשונג האָט ניסן געזען אַרומגענומען, נאָר שמחה, אומגעהויערע שמחה, וואָס דאָס, וואָס האָט געדאַרפט קו-מען, איז געקומען אזוי ניד, וואָס ער האָט עס נאָך דערלעבט צו זען.

מיט שמחה איז ער אַרויפגעקראָכן אויף דעם גרויסן לאַסט-אויטאָמאָביל, צוזאַמען מיט אַנדערע באַפרייטע חברים, און גע-פאָרן איבער די פעטערבורגער גאַסן, וואָס זענען פול געווען מיט אַרבעטער, סאָלדאַטן.

— הורא, זאָלן לעבן די חברים פאַליטישע אַרעסטאַנטן! — האָבן די מענטשן אויף די גאַסן זיי באַגריסט.

— זאָל לעבן די רעוואָלוציע! — האָבן געשריגן די באַפרייטע אויפן אויטאָמאָביל.

ניסן האָט, ווי אַ אינגל, וואָס קומט דאָס ערשטע מאָל אין אַ גרויסער שטאָט, נישט געוואוסט וואו פריער צו קוקן. יום-טוב איז געווען אויסגעשפרייט אויף די גאַסן, אויף די מויערן, אויף די פנימער פון המון, אויף די סאָלדאַטן. אַלץ האָט אים אָנגעפילט מיט שמחה. מיט גליק אין זיינע שוואַרצע אויגן האָט ער געקוקט אויף דעם טאַוורישן פאַלאַץ, וואָס איז געווען באַקלעפט פון אַר-בעטער, סטודענטן און סאָלדאַטן.

— זאָלן לעבן די חברים רעוואָלוציאָנערן! — האָבן די מאַסן באַגריסט די אָנקומענדיקע אויטאָמאָבילן.

— זאָלן לעבן די באַפרייטע מאַסן פון באַפרייטן לאַנד! — האָט ניסן געשריגן און געפאַכעט מיט זיין היטל.

עפעס אַ פרוי האָט זיך געוואָרפן קושן די באַפרייטע און גע-וויינט פון גליק. ניסן האָט מיט הייסע ליפן צוריקגעקושט די פרוי, וואָס ער האָט זי קיינמאָל אין לעבן נישט געזען. אַלץ איז אין זיינע

אויגן געווען גוט, ליכטיק און שיין אין די יום-טובדיקע שעהן: די מענטשן, די מויערן, אפילו די בעמלעך אין די גאסן. פונקט אזוי שיין האָט אויסגעזען דער דיקער ברייט-פלייציקער און ברייט-בערדיקער אומבאקאנטער פארשוין, וואָס איז אַרויס פון דער דומע און מיט אַ באַסישער גלחישער שטים באַגריסט די אַנקומענדיקע אַרעסטאַנטן. גאַרנישט רעוואָלוציאַנעריש האָט אויסגעזען דער באַ-גריסער. סיי מיט זיין צעקעמטער באַרד, סיי מיט זיין באַס-שטים, האָט ער דערמאָנט ניכער אין אַ מעטראָפאָליט איידער אין אַ רע-וואָלוציאַנער, אַ פאַרשטייער פון די באַפרייטע פראָקעטאָריער, ווי ער האָט זיך דאָס פאַרגעשטעלט. אָבער אין ניסנס אויגן האָט ער דעם זיבעטן חן געהאַט. די שמחה איז אים געלעגן אין די ביינער. אַ וואַרעמקייט האָט אים אַרומגענומען, אַ גליקעליקייט. ער האָט אַלעמען ליב געהאַט, אַלעמען אַרומגעמען געוואָלט, הענט דריקן, קושן. אַט די שמחה איז נישט מער אָפגעטרעטן פון אים פון איצט אָן, אין בלוט אים אַריין.

ניסן האָט אין דער באַפרייטער שטאָט מיט לייב און לעבן זיך אַריינגעוואָרפן, פון פאַרטאָג ביז שפּעט אין דער נאַכט אויף די פיס געווען, געאַרבעט, גערעדט, געמאַן.

די שטאָט, וואָס האָט געדאַרפט אַנפירן מיטן גאַנצן לאַנד, מיט העכער אַנדערהאַלבן הונדערט מיליאָן מענטשן, איז אַליין גע-ווען צעטומלט, הפקר און כאַאָטיש. די פאַבריקן האָבן געשטריקט, די טראַמוויען זענען געווען אָפגעשטעלט, די פּאָליציי צעלאָפן, די רעגירונג צעקראַכן. די סאָלדאַטן האָבן נישט געוואוסט, וועמען צו פּאָלן, וואָס צו טאָן. אין דער דומע, וואו עס זענען געזעסן די דע-פוטאַטן, די פאַרטיי-פירער, איז געווען אַן אומאַרדענונג, ווער עס האָט געוואָלט איז אַריין, אַרויס, ווער עס האָט חשק געהאַט, האָט געגעבן באַפעלן, פאַראַרדענונגען. דער צייטווייליקער קאָמיטעט איז געווען צונויפגעשטעלט פון מענטשן פון פאַרשידענע לאַגערן און פאַרטייען, פון מאַנאַרכיסטן, וואָס האָבן געוואָלט איבערלאָזן דעם צאַר ביי דער מאַכט און בלוזי שאַפן אַ רעגירונג, וואָס זאָל זיין פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער דומע, ביז פראַגרעסיסטן און רעוואָלוציאַנערן. מען האָט געהאַלטן אין איין רעדן, דיסקוטירן, פירן פּאָ-לעמיקעס. פון אלע זייטן האָבן סאָלדאַטן געבראַכט צו פירן דער-

שראָקענע און צעשלאָגענע זשאַנדארמען, פּאָליציאַנטן, הויכע באַ-
 אַמטע. מען האָט זיי געהאַלטן אונטער דער וואַך, אָבער עס איז
 נישט געווען קיינער, ווער עס זאָל זיי אויספאַרשן, באַפעלן וואָס צו
 טאָן מיט זיי. פּאָלקן סאָלדאַטן זענען געקומען צו דער דומע, גע-
 וואַרט אויף באַפעלן. זיי האָבן מער קיין אָפיצערן נישט געהאַט,
 פּאַנאַנדערגעטריבן זיי, די עפּאָליעטן ביי זיי אַראָפּגעריסן. זיי האָבן
 געדאַרפט האָבן נייע פירער, ווער עס זאָל באַפעלן געבן, אָבער
 קיין פירער זיינען נישט געווען, און זיי זענען געקומען צו דער
 דומע, הערן אַ באַפעל. דער דיקער ברייט-בערדיקער פאַרשויף, וואָס
 צוליב זיין הדרת-פנים און באַס-שטים, האָט ער זיך אַליין אַרויס-
 גערוקט אין דער צעטומלמער צייט, איז יעדער מאָל אויפסניי אַרויס
 באַגריסן די אַנקומענדיקע פּאָלקן. ער האָט זיי גליק געוואונטשן
 צום זיג פון דער רעוואָלוציע. זיי האָבן צו דריי מאָל הורא געשריגן,
 אָבער וואָס צו טאָן האָבן זיי נישט געוואוסט.

פונקט אזוי האָבן נישט געוואוסט וואָס צו טאָן די באַוואַפנטע
 וואַכן ביי די וואַקזאַלן, בריקן, פּאַסט, טעלעגראַף און אַנדערע וויכ-
 טיקע פונקטן. עס זענען אָנגעקומען מיליטערישע טיילן, אָבער מען
 האָט נישט געוואוסט, צי זענען זיי פאַר דער רעוואָלוציע אָדער קעגן,
 צי וועלן זיי אויסשטעלן די ביקסן פאַר דער רעוואָלוציע אָדער פאַרן
 צאַר, וואָס איז נאָך אַלץ געווען פון דער צווייטער זייט. ביי דער
 מינדעסטער קלייניקייט, ביי יעדן שאַס, זענען זיך די וואַכן צעלאָפּן
 פון די ערטער. זיי האָבן נישט געוואוסט, ווער עס איז שונא און
 ווער פריינט. אפילו אין דער דומע אַליין זענען די פאַרזאַמעלטע
 געווען צעטומלט. אַלערליי קלאַנגען און נייעסן האָבן זיך אַרומגע-
 טראָגן. מען האָט גערעדט וועגן באַוואַפנטע טיילן, וואָס קומען אָן,
 טרייע צום צאַר, גרייט אַלע בונטאַוושטיקעס צו דערשיסן. אינ-
 מיטן די באַראַטונגען האָבן די פאַרזאַמלטע אַליין גענומען לויפן
 אין פּאַניק צו די טירן.

אין די אָנגעפילטע זאַלן און צימערן פון דער דומע האָבן
 מענטשן זיך באַראַטן, גאַנצע נעכט אָפּגעזעסן, כדי צו שאַפן דער-
 ווייל אַ רעגירונג, אַן אָרדענונג אין צעטומלטן לאַנד. אָבער די
 מענטשן האָבן נישט געקאָנט דורכקומען צווישן זיך. אַלערליי
 אידעען און ריכטונגען, וועלט-אַנשוואַונגען און גלויבנס האָבן זיך

אין דעם געדיכטן פאלאץ צונויפגעקוועטשט. פארטייען אלערליי, מאַנאַרכיסטן און קאָדעטן, פראַנגרעסיסטן און סאָציאַליסטן-רעוואַ-
 לוציאַנערן, באַלשעוויקעס און סאָציאַל-דעמאָקראַטן. צווישן די רע-
 וואַלוציאַנערן אליין האָבן זיך די מענטשן ווידער געטיילט אויף
 רעכטע און לינקע, מעסיקע און צענטריסטן. ווער עס האָט געוואָלט
 אַ מאַנאַרכיע, בלויז מיט דעם טראַן-פאַלגער אָנשטאַט דעם צאַר,
 און ווער עס האָט געוואָלט, מען זאָל די צאַרישע פאַמיליע אַריי-
 זעצן אין טורמע און די מאַכט איבערנעבן צו די אַרבעטער און
 פויערים. ווער עס האָט געוואָלט מען זאָל גלייך פונאַנדערטיילן די
 ערד און איבעררייסן די מלחמה, און ווער עס האָט געוואָלט, אַז
 מען זאָל ווייטער פירן די מלחמה ביז אַ לעצטן זיג און ערשט דער-
 נאָך איינפירן סאָציאַליזם פאַר די זיגנדיקע אַרבעטער און פויערים.
 ווער עס האָט געוואָלט אַ רעפּובליק און ווער אַ דיקטאַטור פון די
 אַרבעטער און פויערים. ווער עס האָט פון די מאַרקסיסטישע בי-
 כער אויסגעטייטשט, אַז מען מעג זיצן מיט די בורזשואַזע פאַר-
 שטייער אין איין רעגירונג, כדי מיט געמיינזאַמע כוחות אַריי-
 ברענגען אָרדענונג, וואָס זאָל געבן די מעגלעכקייטן די פראַלעטאַ-
 ריער דערנאָך צו בויען דעם סאָציאַליזם, און ווער עס האָט פון די
 אייגענע מאַרקסיסטישע ביכער אויסגעטייטשט, אַז רעוואַלוציאַנערן
 טאָרן פאַר קיין פאַל נישט זיצן מיט זייערע קלאַסן-שונאים ביי איין
 טיש, ווייל דאָס איז פאַרראַט צו די אַרבעטנדיקע מאַסן.

אין די זייטיקע צימערן האָבן רעוואַלוציאַנערן געשאַפן דעם
 סאָויעט פון די אַרבעטער און סאָלדאַטן, וואָס זאָל שטיין אויף
 דער וואַך און אָפּהיטן די צייטווייליקע רעגירונג, וואָס שאַפט זיך,
 נישט אַוועקצוגיין אויף אַנטי-רעוואַלוציאַנערע וועגן. דערצו האָט
 מען געדאַרפט, אַז די אַרבעטער זאָלן וויילן זייערע פאַרשטייער
 אין די פאַבריקן און די סאָלדאַטן זייערע פאַרשטייער אין די קאַ-
 זאַרמעס. אָבער אין שטאַט זענען די פאַבריקן געווען געשלאָסן און
 די סאָלדאַטן זענען פּוֹל געווען אין די גאַסן; עס איז שווער געווען
 זיי צונויפצונעמען און לאָזן זיי וויילן. ווער עס האָט געוואָלט, האָט
 זיך פאַר אַ דעלעגאַט אָנגעגעבן.

און אין מיטן אַלע באַראַטונגען און רעדענישן, האָבן זיך
 גאָר מענער און ווייבער אַריינגעריסן און געפאַכעט מיט די הענט:

— איר רעדט און רעדט, — האָבן זיי גערופן, — און דער-
ווייל גייען די אַרבעטער אויס פון הונגער אין שטאָט. שאַפט ברויט
פאַר אונז! עפנט די שפּייז-קראַמען! מיר הונגערן!
די שטאָט איז געשטאַנען הפּקר, אָפּן פאַר יעדער שונא, צע-
טומלט, הונגעריק, צעריסן. מען האָט געדאַרפט טאָן, רעדן, אָרנא-
ניזירן, ברויט שאַפּן, אָרדנונג אַרײַנטראַגן. און ניסן האָט זיך מיט
הענט און פּיס אַרײַנגעוואָרפּן אין דער הפּקריקער שטאָט.
ער איז אַרײַן אין קאָמיסיעס, געאַרבעט ביים צונויפּשטעלן
דעם סאָויעט, ווי ביים שאַפּן ברויט פאַר דער באַפעלקערונג, גע-
היצט זיך ביי טעאָרעטישע דיסקוסיעס וועגן אויסטייטשונג פון
מאַרקסיזם, ווי ביי פירן אונטערהאַנדלונגען מיט גענעראַלן און
אַדמיראַלן וועגן איבערגעבן די מאַכט צו דער נייער אָרדענונג. ער
איז מיט מיליטערישע לאַסט-אויטאָמאָבילן געפאָרן אין קאַזאַרמעס,
גערעדט פאַר שיקן דעפּוטאַטן אין סאָויעט, און געלאָפּן איבער
פאַבריקן, כּדי צו אָרנאַניזירן די וואַלן פון די אַרבעטער-דעלעגאַטן.
נאָך אַ גאַנצן טאָג אַרומלויפּן, רעדן, דיסקוטירן ביז הייזעריקייט,
האָט ער זיך דערמאַנט, אַז ער האָט אפילו נישט געגעסן, קיין גלאַז
טײַ נישט אויסגעטרונקען, און ער האָט געכאַפט אַ שטיקל טרוקן
ברויט, אַ גלאַז טײַ, וואו עס האָט זיך געלאָזט, און אונטערגעהאַלטן
זיך דאָס האַרץ. פון זיינע עטלעכע רובל, וואָס ער האָט געהאַט
איבערגעלאָזט אין טורמע-קאַנצעלאַריע, האָט ער ווייניק צוריקגע-
קריגן. דאָס געלט איז פאַרשוואונדן געוואָרן צוזאַמען מיט דעם
טורמע-נאַטשאַלניק. ער האָט נישקשהדיק צוגעהונגערט אין דער
באַפּרייטער שטאָט נאָך דער טורמע. פונקט אזוי האָט ער נישט
געהאַט קיין דאָך איבערן קאָפּ. ער האָט גענעכטיקט וואו עס האָט
זיך געלאָזט. נאָך די גרויסע פאַלאַצן, וואו ער האָט פאַרבראַכט אין
די טעג, האָט ער אין קליינע אַרעמע שטיבלעך, אויף אַ שמאַל בעטל
אָדער גאָר אויף עטלעכע בענקלעך, איבערגעכאַפט די עטלעכע שעה
שלאָף. אָבער די שמחה איז ביי אים נישט פאַרשוואונדן. אויף קיין
רגע נישט אַרויס פון זיין בלוט. וויפּל מאָל אויפּסניי ער האָט זיך
אַרומגעקוקט און דערזען די רויטע פּאַנען, די סאָלדאַטן מיט די
רויטע שלײפּלעך ביי די באַיאַנעטן, די אָנגעשטאַפטע נאַסן מיט אַר-
בעטער, די קיזערלעכע דענקמעלער, אויף וועלכע אַרבעטער און

סאָלדאַטן שטייען און רעדן, איז אים אַן אומגעהויערע פרייד ווידער-
אמאָל אויפסניי באַפאַלן און אים דאָס בלוט אין אַלע אברים אויפ-
געקאָכט פון גליק.

— זי איז געקומען, — האָט ער געמורמלט צו זיך אליין, —
איך האָב עם דערלעבט.

קאַפיטל אַכט

ניי-לאָדזש אין פעטערבורג האָט זיך צוריק געעפנט. אָנשטאַט
די פריערדיקע צוועלף שעה אַ טאָג, וואָס די אַרבעטער האָבן גע-
אַרבעט, אזוי, אז די פאַבריק האָט צוויי שיכטן אין מעת-לעת גע-
טוישט, האָט מען איצט געאַרבעט בלויז צו אַכט שעה אַ טאָג, דריי
שיכטן אין מעת-לעת. אָנשטאַט פריער, ווען פאַר נאַכט-אַרבעט
האָט מען געצאָלט מיט אַ קליינעם פּראָצענט טייערער, ווי פאַר
טאָג-אַרבעט, האָט מען איצט געצאָלט פאַר נאַכט-אַרבעט טאָפּלט
אזוי פיל. אויך האָבן די פּראָפעסיאָנעלע פאַריינען, וואָס זענען
איצט אַנטשטאַנען אין שטאַט, געפאַדערט גרויסע לוינען פאַר די
אַרבעטער, פאַר די ווייבער פונקט ווי פאַר די מענער. די אַרבעט
איז אויך געגאַנגען שוואַך. מען האָט מער דיסקוטירט ביי די שטולן
ווי געאַרבעט. דערצו נאָך זענען אַלע טעג געווען נייע יום-טובים,
פאַראַדן, אויף וועלכע די פאַבריק האָט אַרויסגעשיקט דעלעגאַציעס,
און אַראָפּרעכענען פאַר די לידיקע צייט האָט מען נישט געטאָרמ.
צו דעם אַלעם זענען אָפּטע דעלעגאַטן און רעדנער אַראָפּגעקומען
אין פאַבריק, פאַרשטייער פון אַלערליי פאַרטייען, מענשעוויקעס
און באַלשעוויקעס, עסערן פון אַלערליי פאַרב, רעכטע און לינקע.
יעדער פון זיי האָט די אַרבעטער אַוועקגענומען פון די שטולן, פון
די קעסלען און געהאַלטן פאַר זיי לאַנגע רעדעס, פאַר וואָס די אַר-
בעטער האָבן זיי אָפּגעצאָלט מיט רושיקע אַפּלאַדיסמענטן, כאַטש
יעדער האָט געדרישט עפעס אַנדערש.

אַשכּנזי איז נישט געוואוינט געווען צו אַזאַ אַרבעט. ער האָט
פון אַזאַ אַרבעט נישט געהאַלטן. אָבער ער האָט געשוויגן.

אין די ערשטע טעג, ווען די פאבריק זיינע האָט זיך אָפּגע-
שטעלט און די אַרבעטער זענען אין די טויזנטער אין די גאַסן
אַרויס, האָט ער נישט קיין גרויסן גלויבן געהאַט אין דער אָנקומענ-
דיקער רעוואָלוציע. ער האָט נאָך גוט גערענקט די אַלע זאַכן פון
לאָדזש אין פינפטן יאָר, ווען די אַרבעטער האָבן זיך אויף די גאַסן
אַרויסגעלאָזט און געפאָדערט פרייהייט און ברידערלעכקייט. אַ סך
פון די לאָדזשער פאָבריקאַנטן האָבן זיך דעמאָלט דערשראָקן, גע-
מיינט, אַז די רעוואָלוציע קומט אָן, און זיי זענען באַצייטנס אַנט-
לאָפּן קיין אויסלאַנד. אַשכנזי האָט דערפון נישט געהאַלטן. ער האָט
געוואוסט, אַז דער שוסטער וועט סוף-בלי-סוף מוזן צוריקגיין צו
דער דראַטווע, דער וועבער צו דער שטוף, די דינסט אין קיך אַריין
און דער פאָבריקאַנט צו זיינע געשעפטן. און אזוי איז טאַקע געווען.
די וועלט איז געוואָרן צוריק וועלט. ווער עס איז געווען אַ קבצן,
איז געבליבן אַ קבצן און ווער עס האָט געהאַט די אפּוטיקי, האָט
ווידער געמאַכט געלט, אַ סך מער נאָך ווי פריער, פאַר די בונטן.
ער איז געווען אַ לאָדזשער, פון קינדווייז אָן האָט ער געקענט די
אַרבעטער, געוואוסט, אַז אַלעמאָל צעבונטעווען זיי זיך אויפסניי,
טומלען אָן, שרייען זיך אויס, און דערנאָך מוזן זיי צוריקגיין צו
דער אַרבעט, אַראָפּבוין די קעפּ. אזוי איז שוין אויף דער וועלט,
אזוי מוז זיין. יעדער צו זיינס. אויף דער וועלט מוזן זיין רייכע און
אַרעמע, הערשער און באַהערשטע, גליקלעכע און אומגליקלעכע.
אזוי איז עס געווען זינט די וועלט שטייט, אזוי איז עס און אזוי
וועט עס זיין שטענדיק. ווער עס קאָן, דער מאַכט זיך בעסער. יעדער
אויף זיין אָרט. שוסטער צו דער דראַטווע און רב צו דער בית-דין-
שטוף! אַנישט וואָלט די וועלט קיין קיום נישט געהאַט.

דערפאַר טאַקע האָט ער זיך נישט שטאַרק איבערגענומען,
ווען די אַרבעטער אין זיין פאבריק האָבן געוואָרפן די אַרבעט און
אַרויס אויף די גאַסן.

— קוואַטש, אומזין, — האָט ער געזאָגט צו די לאָדזשער
זיינע, וואָס האָבן אים דערציילט, אַז מיט דער מאַכט האָלט שמאַל.
זינט ער האָט געלעבט האָט ער געוואוסט, אַז אַרבעטער בונ-
טעווען זיך, אַז סטודענטן העצן אויף, וואַרפן פון צייט צו צייט אַ
באַמבע אויף אַ הערשער, אָבער ווייטער פון דעם גייט עס נישט. ווי

נאָר דאָס מיליטער גייט אַרויס און גיט זיי פּוּלֵווער צו שמעקן, צע-
לויפן זיך אַלע ווי די מייז און דערנאָך ווערט ווידער שטייל און
עס פירט זיך ווי עס דאַרף צו זיין. ווייניקער נאָך ווי פון די לאָדזשער
אַרבעטער האָט ער געהאַלטן פון די רוסישע אַרבעטער. ער האָט זיי
געזען אין זיין פּאַבריק, געהערט זייערע רייד, און זיי האָבן ביי
אים נאָר קיין פנים נישט געהאַט.

— קאַצאַפּעס, פּאַניע קוואַס! — האָט ער גערעדט וועגן זיי
מיט פּאַראַכטונג. — ס'איז דאָ פון וועמען צו רעדן!...

ער איז אַרומגעפּאַרן איבער די גאַסן אין זיין קאַרעטע, צוגע-
קוקט זיך צו דעם טומל, צו די געשלאַנגן צווישן די אַרבעטער,
ווייבער און פּאַליציאַנטן, און זיך ווייניק דערמיט איבערנענומען.
זאָלן נאָר די סאָלדאַטן אַרויס, די קאָזאַקלעך מיט די פּיקעס, וועט
קיין איינער פון די בונטאָווישטיקעס אויף קיין רפואה נישט
בלייבן. ווי די מייז וועלן זיי זיך צעלויפן און קומען צוריק אין די
פּאַבריקן אַריין.

אַז די קאָזאַקלעך מיט די פּיקעס האָבן זיך אָפּגעזאָגט צו
שיסן אויף די בונטאָווישטיקעס, איז אַשכּנזי אַנטוישט געוואָרן.
דאָס ערשטע מאָל האָט ער געהערט, אַז זעלנער זאָלן נישט פּאַלגן
די באַפעלן פון די עלטסטע. אָבער ער האָט נאָך אַלץ דעם גלויבן
אין דער מאַכט נישט פּאַרלירן. אַ צופּאַל, האָט ער געקלערט. באַלד
וועלן אַנדערע סאָלדאַטן אָנקומען און זיי אַליין, די פּריערדיקע
זעלנער, אַרעסטירן. נישקשה, פּאַראַן גענוג זעלנער אין רוסלאַנד.
אַז גאַנצע פּאַלקן האָבן זיך גענומען אויסצירן אין רויטע שלייפּ-
לעך און אַראַפּרייסן ביי די אָפיצירן זייערע די עפּאַליעטן פון די
אַקסלען און אַמאַל אויך די קעפּ פון די העלזער, האָט אַשכּנזי פּאַר-
לירן זיין זיכערקייט און אָנגעהויבן קוקן מיט מורא אויף די מענטשן
אין די גאַסן.

— ניכט צו בעגרייפן, — האָט ער געמורמלט, — זאָ עטוואַס!
מיט יעדן טאָג מער האָבן אים די געשעענישן אַלץ שטאַרקע-
רע אַנטווישונגען געגעבן. דאָ האָט מען אַרעסטירט מיניסטאַרן.
פּראָסטע זעלנער האָבן זיי איבער די גאַסן, ווי אַרעסטאַנטן, געפּירט,
ווי עפעס גאַסן-יונגען אָדער קעשענע-גנבים. אַשכּנזי האָט זיינע
אייגענע אויגן נישט געגלויבט. מיניסטאַרן! די גרעסטע מענטשן

פון דער מלוכה. דאָס אַרעסטירן דעם קייזערלעכן צוג און צווינגען דעם קייסער צו אַבדיקירן, האָט אַשכנזין שוין צולעצט פריטשמע-ליעט. נישט דער רחמנות, די ליבשאַפט צום קייסער איז עס געווען, וואָס האָט אַשכנזין אזוי פריטשמעליעט. ער האָט קיינמאָל דעם קייסער פאַר זיינע אויגן נישט געזען, נישט געוואוסט קיין סך וועגן אים. ער האָט אַפילו געלייענט אין די צייטונגען, אַז דער קייסער האָט פאַרגאַמטשטיקעס באַנגעדיקט, און איינמאָל אין אַ שטאָט, ווען אירן האָבן אים אַנטקעגן געטראָגן אַ ספר-טורה, האָט ער זיך אויף איר נישט אומגעקוקט און צוגעגאַנגען בעסער צו די גלחים. דאָס אַלץ האָט אים קיין גרויס ליבשאַפט צום קייסער נישט געגעבן. ער האָט בכלל וועגן אים נישט געטראַכט. אָבער געוואוסט האָט ער, אַז ער איז דאָס גרעסטע פון לאַנד, דאָס מעכטיקסטע, דאָס שטאַרק-סטע. ווייטער גייט נישט מער. דאָס איז ביי אים געווען אזוי פעסט און זיכער, ווי זיכער און פעסט עס איז גאַלד, די גלאַנציקע גאַלד-שטיקלעך מיט דעם קייסערס קאַפּ. און אַשכנזין האָט זיך אין מוח נישט געלייגט דאָס אַלץ, וואָס איז אזוי שנעל געקומען אין די אומרויאַקע טעג.

— עס לענט זיך מיר יא נישט אין מיינעם קאַפּ, — האָט ער געזאָגט צו זיינע לאַדזשער. — אונבעגרייפליך...

צום ערשטן איז אים אַ שרעק באַפאַלן, אַן אינערלעכע מורא פאַר דעם, וואָס איז געקומען, אַ פחד פאַר די אַרבעטער, וואָס ער האָט אזוי ווייניק פון זיי אַלעמאָל געהאַלטן.

ער האָט דערזען אַ ריזיקן כח אין אָט די קאַצאַפעס, אין די פאַניע-קוואַס-פאַרשוניען, וואָס אַרבעטן פאַרקאַפטשעטע אין די פאַבריקן, וואָס קענען רעכט נישט אונטערשרייבן זיך, אַ קראַפט, פאַר וועלכע מען דאַרף ציטערן, היטן זיך, זי זאָל נישט פאַרניכטן, צעטרייבן. אויב זיי האָבן געקאַנט אַראָפּוואַרפן דעם צאַר, דעם אַל-מעכטיקן הערשער; אויב זיי האָבן געקאַנט בייקומען אַזאַ קראַפט, וואָס האָט געהאַט אזויפיל זעלנער, פאַליציי און זשאַנדאַרמען, אזויפיל געווער — וואָס פאַר אַ ראַלע שפּילט איצט אַ פאַבריקאַנט, אַ סוחר?

אַן אונטערטעניקער, אַ דעררריקטער, האָט אַשכנזי געעפנט זיין פאַבריק נאָך די ערשטע עטלעכע וואָכן פון דער רעוואָלוציע.

ער האָט נישט געוואוסט ווי אזוי צו רעדן איצט צו אַן אַרבעטער, ווי אזוי באַפעלן צו געבן. אויף די שפיץ פינגער איז ער גענאָנגען, אויף אַ האַלבער שטול איז ער געזעסן אין זיין קאַבינעט. ווי דורך אַ זיידן טיכל האָט ער צו די מענטשן אין זיין פאַבריק אַ וואָרט אויסגערעדט. נאָך איידער די דעלעגאַטן האָבן פּאָדערונגען גע- שטעלט, האָט ער שוין נאָכגעגעבן. מיט אַ האַנט פאַרן אויער אונ- טערגעשפאַרט, האָט ער זיך פון זיין קאַבינעט ביי דער פאַבריק אונטערגעהערט צו אַט די אַלע דיסקוסיעס און גערעדערייען, וואָס די אַרבעטער האָבן געפירט צווישן זיך. ער האָט געוואַלט אויפ- כאַפן, פאַרשטיין; פון דעם מבול ווערטער, פון דעם גאַנצן פּלאַן- טער, באַגרייפן דאָס, וואָס איז פאַר זיין קאָפּ געווען אומבאַגרייפ- לעך.

מער נאָך האָט ער זיך צוגעהערט צו די רעדנער, וואָס זענען אַראָפּגעקומען אין דער פאַבריק אַריין האַלטן רעדעס פאַר די אַר- בעטער. פאַרשידן זענען זיי געווען, די רעדנער, און פאַרשידן זענען געווען זייערע מיינונגען. טייל האָבן געהאַלטן, אַז מען מוז דורכ- אויס ווייטער פירן די מלחמה ביז אַן ענדגילטיקן נצחון און דער- נאָך ערשט איינפירן סאָציאַליזם, און טייל האָבן געשריגן, אַז מען דאַרף גלייך אויפהערן די מלחמה און באַלד פאַנאַנדערטיילן די ערד און די פאַבריקן צווישן פּאָלק; יעדער פון זיי האָט גערעדט מיט פייער, מיט איבערצייגונג, אויפגעוויזן די אייגענע גערעכטיקייט און די קעגנערס פאַלשקייט. די אַרבעטער האָבן אַלעמען גלייך הייסע אַוואַציעס געמאַכט, יעדן רעכט געגעבן, ווען ער האָט גערעדט. אַשכנזי האָט זיך נישט אַריינגעמישט, קיין וואָרט וועגן די זאַכן מיט קיינעם פון די פאַבריק-מענטשן נישט אויסגערעדט. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז אין אַזאַ צייט איז דאָס בעסטע צו שווייגן, צו זען, הערן און האַלטן די צונג צווישן די ציין. אָבער ביי זיך אין געדאַנק האָט ער גלייך געשטעלט זיך אויפן צד פון זיי, וואָס זענען מעסיקער, איינגעהאַלטענער, איבערהויפט פון די, וואָס ווילן, אַז מען זאָל פירן די מלחמה ביז דעם ענדגילטיקן זיג. אַשכנזי איז נישט געווען קיין מלחמה-פאַטריאָט. ער האָט קיינ- מאַל פון קיין מלחמות נישט געהאַלטן. ער האָט אויף קיין בויס נישט געקאָנט קוקן. ער האָט טאַקע ביי זיך אין פאַבריק אין פּע-

טערבורג נישט איין יונגמאן אריינגענומען, כאָמט ער האָט אים נישט שטאַרק געדאַרפט, כדי אים אָפצוראַטעווען פון גיין אין פעלד. אָבער ער האָט געקוקט אויף דער מלחמה פון אַ געשעפט-לעכן שטאַנדפונקט. ער האָט זייער גוטע געשעפטן געמאַכט ביי אויסאַרבייטן קריגס-שטאַפן. ער האָט זי געדאַרפט, די מלחמה שטאַרק געדאַרפט. ער האָט זיך קוים איינגעהאַלטן נישט צו אַפלאַ-דירן, ווען די רעדנער האָבן גערופן צו מלחמה ביז דעם ענדגיל-טיקן זיג. ביי זיין גאַנצער פרעמדקייט צו קריג, צו שלאָגן זיך, ביי זיין עקל צו בלוט, איז ער אָבער קודם-כלל געווען אַ געשעפטס-מאַן, אַ פאַבריקאַנט, וואָס דאַרף אַ סך פראָדוצירן, יאָגן, ביימאַג און ביינאַכט אַרבעטן. אין דער אַרבעט האָט ער גאָר פאַרגעסן דעם זין פון מלחמה. ער האָט נישט געזען די שיסערייען, ער האָט געהערט בלויז דאָס וואָרט. מלחמה איז ביי אים געווען אַ באַגריף, ווי פרו-לינג, אַ שטייגער, איז ביי אים געווען אַ צייט, ווען ס'איז דער סע-זאָן פאַר זומער-סחורות, הערבסט — דער סעזאָן פון ווינטער-סחורות, טריקעניש — אַ שלעכטער סעזאָן און גערעטעניש — אַ גוטער סעזאָן. אויך מלחמה איז געווען פאַר אים אַ וואָרט, אַ נאָ-מען פאַר גוטע געשעפטן, פאַר אַ סך אַרבעט און גרויסע פאַר-דינסטן. ער האָט דעריבער נישט געקאָנט הערן די רעדנער, וואָס האָבן געהעצט קעגן דער מלחמה און הנאָה געהאַט פון די, וואָס רופן צו ווייטערדיקן קריג. זיי זענען דאָך גערעכט, האָט ער גע-טראַכט ביי זיך, ווען מען וועט אוועקוואַרפן דאָס געווער, וועלן די דייטשן אַריינקומען און פון זיי וועט מען קיין נחת נישט האָבן. זיי וועלן דאָס גאַנצע ברויט אַרויספירן, מען וועט קיין געשעפטן נישט קאָנען מאַכן.

גאָך די ערשטע פאַר וואָכן פון צעטומלעניש, האָט זיך אַשכנזי באַרואיקט. ער האָט זיך איינגעלעבט מיטן נייעם, צוגעוואוינט זיך, אָנגענומען עס, ווי ער איז געוואוינט געווען אָנצונעמען יעדן פאַקט, אונטערצוואוואַרפן זיך יעדער געשעעניש. ווי אַ געניטער לעבנס-מענטש, האָט ער געוואוסט, אַז אַלץ איז פאַרגענגלעך, אַז אַלץ, וואָס שטורעמט, באַרואיקט זיך, שוימט זיך אויס, און אַז נאָכן יום-טוב מוזן אַנקומען וואָכן-טעג, טעג פון אַרבעט און בויען. אַנדערש גייט עס נישט. זיי וועלן זיך אויסרעדן, אויסשרייען, מיד ווערן פון רעדן,

שרייען „זאָל לעבן“ און פאַראַדירן מיט די רויטע פענער, און צו-
 ריקגיין צו דעם, וואָס מען מוז. יעדער אויף זיין אָרט.
 ער האָט געזען, אז דאָס, וואָס איז געווען, וועט שוין מער נישט
 זיין. מען וועט נישט מער אַרבעטן אַזויפיל ווי פריער, אויך וועט
 מען כסדר האָבן עסקים מיט די פּראָפעסיאָנעלע פאַרזייענע, געבן די
 אַרבעטער אורלויבן, צאָלן פאַר קראַנקהייטן, פאַר פאַרקריפּלונג
 ביי דער אַרבעט, פאַר אַנדערע זאַכן. אויך וועט מען מער נישט
 טאָרן אויסרעדן אַ וואָרט אין דער אייגענער פאַבריק. מעט מוזן מאַכן
 אויף אַלץ אַ שווייג. אָבער דאָס זענען פאַרפאַלענע זאַכן. קעגן דעם
 קאָן קיינער גאָרנישט זאָגן. אַשכּנזי האָט אַפילו נישט געהאַט קיין
 פאַריבל דערויף. אויב זיי האָבן געקאָנט אָפּטאָן אַזאַ שטיקל אַר-
 בעט, זענען זיי ווערט. יעדער טוט פאַר זיך, און ווער עס זיגט,
 דער איז אויפן פּערדל. ער איז נישט געווען פאַרביסן קעגן די אַר-
 בעטער, ער האָט צו זיי גאָרנישט געהאַט. זיי זענען נאָר תּמיד גע-
 ווען ביי אים ציפּערן, אַ טייל פון זיינע חשבונות. די סוהרישע קאַל-
 קולירונג האָט געזאָגט, אַז ווען אַ פאַבריק קריגט אַרויס אַ סך סחורות
 פאַר ווייניק לוי, איז עס גוט פאַרן געשעפט, און פאַרקערט —
 איז שלעכט פאַרן געשעפט. אַשכּנזי האָט אַלעמאָל געוואָלט גוטע גע-
 שעפטן. איצט האָבן זיי זיך אַרויפגעכאַפט. זיי זענען די באַלעבאַ-
 טים און זיי פאַדערן זייערס. מען קאָן צו זיי גאָרנישט נישט האָבן.
 ער אויף זייער אָרט, חלילה, וואָלט אויך נישט בעסער געווען.
 וואָס אים האָט אינטערעסירט אין דער גאַנצער רעוואָלוציע,
 איז געווען איין זאַך — ווי אַזוי אויך איצט, ביי די אַלע נייע זאַכן,
 צו אַרבעטן ווייטער און מאַכן געלט. ער האָט געוואוסט אַז ביי אַלע
 זיגן פון אַט די אַרבעטער וועט פונדעסטוועגן די וועלט גיין מיט
 איר אַלטן גאַנג — שוסטער צו דער דראַטווע און רב צו דער
 בית-דין-שטול. רעוואָלוציע היינט, רעוואָלוציע מאָרגן, אָבער ווער
 עס איז אַן אינזשיניר, וועט פירן די אינזשיניעריע, דער כעמיקער
 וועט צונויפשמעלן פאַרבן, דער צייכענער וועט צייכענען, דער מע-
 כאַניקער וועט קאָנטראָלירן די מאַשינען, דער פאַבריקאַנט וועט
 פירן דאָס געשעפט און דער קעסל-הייצער ווען זיצן אַ פאַרסמאָ-
 ליעטער ביים קעסל. אַזוי גייט די וועלט און אַזוי וועט זי ווייטער
 מוזן גיין. נאָך אַלע רעדעס, וועט דער אַרבעטער מוזן צוריקגיין צו

זיין שטול און צו זיין קעסל, און ער, אשכנזי, וועט ווייטער פירן די פאבריק ווי ביז איצט. די וועלט בלייבט וועלט. ער האָט געוואָלט וויסן בלויז איין זאך, ווי אזוי צו מאַכן געלט אויך איצט. ער האָט זי גענומען, די רעוואָלוציע, פון אַ ריין סוחרישן שטאַנדפונקט, ווי אַלץ אין דער וועלט, ווי די צייטן פון יאָר, ווי טריקעניש און גערע-טעניש, ווי שריפות, עפידעמיעס און מלחמות. ער איז א סוחר, און ער האָט איין שטאַנדפונקט — דעם געשעפטלעכן.

אין דעם גאַנצן טומל און גערודער, צווישן די אַלע רעדעס און דיסקוסיעס, האָט ער דערווייל געאַרבעט, נישט אזוי אינטענסיוו ווי פריער, אָבער געאַרבעט האָט ער. ער האָט געגרייט אַ סך סחורות. פונקט ווי פריער, איז ער צו בענק, סוחרים און אַמטן געפאָרן, מיט די נייע מענטשן פון די אינטענדאַנטסטוועס געשעפטן געפירט, קריגס-סחורות געליפערט און פאַרדינט. ער האָט געשמעלט אַ פרייוו, אָפּגענומען זיך פאַר אַלע שאַדנס, וואָס די רעוואָלוציע האָט אים אַריינגעברענגט, פאַר אַלע אורלויבן, קלענערע אַרבעטס-שעהן, רע-דעס, פאַראַרן און אַנדערע ליידיקגייטריי. די פרייוו זענען געשטיגן אויף אַלץ. מען האָט געגעבן צו פאַרדינען, אָבער מען האָט אַליין אויך פאַרדינט. דערצו האָבן די נייע מענטשן קיין כאַבאַר נישט געפאָדערט, ווי די אַלטע, נישט געדונגען זיך, עס איז געווען צו לעבן און לעבן צו לאַסען. בלויז אויסערלעך האָט ער זיך צוגע-פאַסט צו דער אַרבעט. ער איז נישט געפאָרן מער אין דער קאַרעטע, נאָר בעסער געדונגען אַ פּיאַקער, אָדער געגאַנגען צופּוס. אויך האָט ער אויסגעטאָן דעם סויבעלנעם פעלץ און אָנגעטאָן אַן אַלט טולופל, אַן אָפּגענוצטס און אַ שמאַלס. ער האָט זיך נישט געוואָלט וואַרפן אין די אויגן אויף די גאַסן, וואָס זענען פול געווען מיט אַרבעטער, סאָלדאַטן און מאַטראָסן. פאַרן געלט האָט ער געקויפט ווערט-זאַכן, נאָלד, בריליאַנטן, וואָס בלייבן אייביק. ער האָט נישט גע-וואָלט האַלטן דאָס פאַפּיר-געלט, וואָס ער האָט אזויפיל געמאַכט איצט.

אין איינעם אַ טאָג איז אין זיין פאַבריק אַן אייגענער מענטש אַראָפּגעקומען האַלטן אַ רעדע פאַר די אַרבעטער. כאָטש דער מאַן אין די אַרעמע קליידער, מיט אַן אַרבעטער-היטעלע אויפן קאָפּ, איז שוין געווען אין די יאָרן, מיט אַ גרוילעך צעשוּיבערט אידיש בערדל

און מיט באקן-בערד, וואָס נעמען אָן דעם אויסזען פון פּיאָות, האָט אַשכּנזי גלייך אין אים דערקענט זיין אַמאָליקן חדר-חבר, ניסן ר' נאָסקע מורה-הוראה'ס זון, מיט וועמען ער האָט נישט איינמאַל דאָרט אין לאַדזש עסקים געהאַט. אַ וויילע איז אים געוואָרן ענג אין האַרץ פון אָט דעם וויזיט. ער האָט מורא געהאַט זיך צו געבן צו דערקענען צו דעם מענטש, וואָס איז איצט געווען אויפן פּערדל. ווער ווייסט, צי ער וועט זיך איצט נישט אָפּרעכענען פאַר אַלע צייטן? ער קאָן אים נאָך אַרעסטירן, ווי אַ שונא פון די אַרבעטער. אַלץ קאָן טרעפן. אָבער ניסן האָט אין זיין רעדע קיין נקמה נישט געפּאָדערט, אויך קיין שווערע דראָאונגען קעגן דער בורזשואַזיע, ווי אַנדערע רעדנער, נישט געוואָרפן פאַר די אַרבעטער. ער האָט בלוז גערופן צו פּראָלעטאַרישער איינהייט, צו שיצן די רעוואָלוציע, אפילו צו אַרבעטן דערווייל מיט די פּראָגרעסיסטן, ביז מען וועט איינפירן אַ טאַקס און נעמען בויען די סאָציאַליסטישע אָרדענונג. און אַשכּנזי האָט זיך באַרואיקט. יעדע מורא איז אויסגערוגען פון זיין האַרץ.

ווי אַ פּאָליטיקער, האָט ער אפילו פאַרכאַפט די פּיש פאַר דער נעץ, אַליין צוגעגאַנגען צו זיין בן-עיר און אים אויסגעשטרעקט אַ האַנט.

— שלום-עליכם, ניסן, — האָט ער געזאָגט נישט אין דייטש, נאָר אין לאַדזשער אידיש, — טורא בטורא לאַ פּגע, אינש באינש פּגע. — איר דערקענט מיך...
— אָ, ווי אַ בייזן שילינגער! — האָט ניסן געזאָגט מיט אַ שמייכל.

אַ וויילע האָבן זיך די מענטשן אָנגעקוקט, קיין וואָרט נישט אַרויסגערעדט. ענדלעך האָט אַשכּנזי איבערגעריסן די שטיקויט.
— איר זענט גערעכט געווען, נישט איך, — האָט ער געזאָגט, צעשפּרייטנדיק די הענט. — איזהו חכם הרואה את הנולד! איר האָט אונז באַזיגט!

— אונז וועט נאָך אויסקומען ווייטער צו פירן מלחמה, הער אַשכּנזי, — האָט ניסן געענטפּערט אין רוסיש, כדי די אַרבעטער זאָלן פאַרשטיין. — אַרבעט דערווייל, קאַנצענטרירט דעם קאַפיטאַל, אַנטוויקלט די פאַבריק, מיר וועלן אינניכן זי דאַרפן פאַר אונז...

אשכנזי האָט אַראָפּגעלאָזט די נאָז. ער האָט צוריק דערפילט אַ מורא פאַר דעם מענטש אין אַרבעטער-היטעלע, מיט וועלכן ער האָט אַמאָל געהאַט עסקים אין לאָדזש.

— אויב עס איז געקומען צו סכסוכים, — האָט ער געמורמלט אַ פאַרלוירענער, — איז עס נישט געווען פון ביז ווילן, נאָר פון אומשטענדן. אויך מיר, פאַבריקאַנטן, זענען נישט אַלעמאָל געווען פריי צו טאָן, וואָס מיר האָבן געוואָלט ווי מענטשן, נאָר ווי גע-שעפּטס-לייט. מען איז פאַרשקלאַפּט צום געשעפּט, צו די אומ-שטענדן... איצט זענען מיר ביידע קליינער געוואָרן, דערפאַרענער פון דער צייט... איך האָף, אַז איר טראַגט אויף מיר נישט מער קיין שנאה...

— איר האָט געהאַנדלט, ווי איינער פון אייער קלאַס דאַרף, — האָט ניסן געזאָגט, — פּערזענלעכע זאַכן אינטערעסירן מיך נישט... אַלס אייער קלאַסן-שונא וועל איך האַנדלען נישט ערגער פון איך, הער אשכנזי. לאָמיר נאָר זיך איינזעצן אין זאַטל, געווינען דאָס פאַלק אויף אונזער זייט און מיר וועלן אָפּנעמען אונזערס. די פאַ-בריקן וועלן אריבער צום פאַלק, צו די אמתע בויער זייערע. ער האָט געוויזן אויף די אַרבעטער אַרום זיך, וואָס האָבן זיך געשטויסן אַרום די צוויי מענטשן, צוצוזען דעם דועל צווישן בור-זשואַזיע און פּראָלעטאַריאַט.

— אויך די אַרבעטער וועלן דאַרפן אַ גוטן געשעפּט-פירער, — האָט אשכנזי געענטפערט מיט אַ שמיכל. — אַליין וועלן די גע-שעפּטן נישט גיין...

ניסן האָט זיך איינגעהילט אין זיין אָרעמען מאַנטל און אוועק מיטן לאַסט-אויטאָמאָביל צו אַנדערע פאַבריקן רעדן.

קאַפיטל נייַן

אין הויז פון יאקוב אשכנזי אין לאָדזש, דעם דירעקטאָר פון פלידערבוימס פאַבריק, איז געווען אומעטיק און שלעכט. די פאַבריק איז געשטאַנען די גאַנצע צייט זינט די דייטשן זענען אריין אין

שטאָט. ווי פון אלע אנדערע פאבריקן, האָט דער קאָמענדאַנט, באַראָן פּאָן היידעל היידעללאָו, אויך פון פלידערבוים פאבריק אַרויסגענומען וואָס עס האָט זיך געלאָזט און אוועקגעשיקט קיין דייטשלאַנד. מען האָט אַרויסגעפירט טראַנסמיסיעס, קעסלען, טיילן פון מאַשינען. וואָס אָן זיי איז די פאבריק געוואָרן פאַראַליזירט. אָבער מער פון אלץ האָט באַראָן פּאָן היידעל היידעללאָו אַרויסגע-פירט סחורות פון די פאבריק-לאַגערס. די דייטשע קריגס-רוישטאָף-שטעלע, וואָס אידן האָבן איר גלייך אַ נאָמען געגעבן קריגס-רויב-שטאָף-שטעלע, האָט טאַג-טעגלעך גערייניקט די לאַגערס, אַרויס-געפירט וואַנאַנען-ווייז פאַרטיקע סחורות, רוי-שטאָפּן. די סחורות זענען אָפּגעשאַצט געוואָרן דורך די דייטשע באַזאַמטע שפּאַט ביליק, אָבער אויך דאָס האָבן זיי נישט באַצאָלט, נאָר אַרויסגעגעבן צע-טעלעך, פאַר וועלכע מען וועט קאָנען קריגן געלט נאָך דעם קריג. אָט די צעטעלעך זענען געווען פּוּל אין לאַנד. עס האָבן זיי גע-האַלטן פאַבריקאַנטן און סוחרים אין די פּוּסטע אייזערנע קאַסעס. אידישע קרעמערלעך, וואָס מען האָט ביי זיי צוגענומען דאָס לעצטע פון קרעמל, די קליאַמקעס פון די טירן, האָבן די דייטשע קוויטלעך באַהאַלטן אין די פּסחדיקע הגדות, אין די סליחות; פּויערים אין די דערפער, וואָס מען האָט ביי זיי צוגענומען פּערד און קי, האָבן די צעטעלעך באַהאַלטן אונטער די הייליקע בילדער אויף די ווענט. אָבער קיין גראַשן פאַר זיי האָט מען נישט געקאָנט קריגן. זיי האָבן נישט געצאָלט, די דייטשן. זיי האָבן אלץ אָפּגעלייגט אויף נאָכן קריג, ווען זיי וועלן גענצלעך צעשלאָגן די לויזיקע רוסן, די סיפי-ליטישע פּראַנצווין און די גאָט-פאַרדאַמטע ענגלענדער. אָנשטאַט געלט האָבן זיי געצאָלט דער באַפּעלקערונג מיט פאַפּירלעך, מיט מיליטערישע מאַרשן און מיט פּראַפּאַנאַנדע-בילדער אויף די ווענט, מיט פאַרביקע מאַלערייען, ווי איין דייטש שטעכט צענטליקער שונאים, ווי פאַר איין דייטשיש זעלנערל לויפן גאַנצע פיינטלעכע מחנות. מער פון אלץ און אלע האָט מען אויפגעקלעפט אויף די גאַסן די פאַרטעטן פונם קיזער און הינדענבורג. מיט ראָזע בעקעלעך, ווי דאָרפישע כלה-מיידלעך צו דער חופּה, מיט שפּיוזיקע וואַנסן אַרויף, ווי די באַיאַנעטן, מיט אַרויסגעזעצטע ברוסטן באַהאַנגען מיט מעדאַלן און קרייצן, מיט הענט אָנגעשפּאַרט אויף די שווערן,

האָבן זיי אַראָפּגעקוקט פון אַלע אַלטע מויערן, פון אַלע ווענט און פאַרקאַנעס. נעבן זייערע פיס זענען געלעגן קרומע, הויקערדיקע, מיט קרומע קרוינען אויף די קעפּ, דער רוסישער צאַר, די ענגלישע, בעלגישע און סערבישע קעניגן. אויף אַנדערע פּלאַצאטן זענען גע-וויזן געוואָרן דער אונטערשיד פון דייטשלאַנד ביז די פיינטלעכע מלכּוּחַס. אויף דער דייטשער זייט איז דאָס גראָז געווען שטאַרק גרין, בלומען האָבן געשפּראַצט, אַ בלאַנד-האַריקע פּאַסטוכין האָט גרויסע ריזיקע קי מיט שווערע אייטערס געפיטערט. אויך די חזירים זענען געווען ראָזע, העל, גרויס און גליקלעך. אויף דער זייט פון די פיינטלעכע לענדער, אין פּראַנקרייך, ענגלאַנד, רוסלאַנד זענען די פעלדער געווען נאַקעט און אויסגעקראַכן, די קי דאַר און קוואַר, די חזירים נעבעכדיק, הויט און ביון. אונטן זענען געווען אָפּגע-דרוקט זייער פּאַטריאָטישע און סאָלאַריטיש-הומאָריסטישע גראַמען, וואָס האָבן זיך פאַרענדיקט מיט דער בקשה צו נאָט, ער זאָל שטראַפּן ענגלאַנד און מיט דער ביטע צו דער באַפעלקערונג, זי זאָל מאַכן קריגס-אַנגליהעס, אַריינטראַגן די אָפּגעשפּאַרטע געלטער אין די דייטשע קאַסעס, פאַרוואַס מען וועט נאָכן דייטשן זיג איבער די פיינט זייער גוטע פּראַצענטן קריגן.

ער האָט גערייניקט די שטאָט, דער באַראָן פּאַן היידעל-היי-דעלאָו, גערייניקט גרינטלעך, פּינקטלעך. די נאַסן זענען פול גע-ווען מיט מיליטערישע מאַרשן, פּלאַצאטן, ציווילע לוויות, אַנטלוי-זוננס-בעדער. בעדער און טעאַטר פאַרן פּאַלק — האָט באַראָן פּאַן היידעל-היידעללאָו געגעבן, ווי פאַר אַ יורש פון די רוימער שטייט אָן. מער פון אַלע אַנדערע האָט ער גערייניקט די גרעסטע פּאַבריקן — מאַס אַשכנזי און פלידערבוים. ער האָט גאַרנישט אויפּגעהערט צו פירן פון זיי, טאָג נאָך טאָג.

ביים דירעקטאָר יאַקוב אַשכנזי אין הויז איז געווען אומעטיק, די זאָרג איז אין אַלע ווינקעלעך געלעגן.

פלידערבוים יורשים האָבן פון קיין זאך נישט געוואוסט. ווי תמיד, זענען די זין פאַרטאָן געווען אין זייערע מיסטישע סעאַנסן. אויסלייגן פּאַסיאַנס, אַרומפירן זיך מיט גלחים. זיי האָבן אָפּט זייערע פאַרשטאַרבענע עלטערן ארויסגעחופּן פון יענער וועלט און מיט זיי לאַנג גערעדט. די טאָכטער, כאַטש שוין אַן עלטערע, האָט

נאך אלץ ארומגעיאגט זיך נאך ליבעס. וואָס עלטער זי איז געוואָרן, אלץ נאך אינגערע געליבטע האָט זי זיך אַרומגעטריבן. זיי האָבן פון קיין זאך נישט געוואוסט אין פאַבריק, נישט פאַרשטאַנען אין מסחר, נישט רעכט באַגריפן די צייט, און נאָר איין זאך געוואוסט — צו פאַדערן געלט פון דירעקטאָר. וויפּל ער האָט זיי נישט געגעבן, איז געווען צו ווייניק. דאָס געלט איז זיי פון צווישן די פינגער צערונען.

— געלט, נאך געלט! — האָבן זיי געשמעקט הענט צו יאָקוב אַשכנזי.

אַבער יאָקוב אַשכנזי האָט נישט געהאַט פון וואָנען צו נעמען. די רוסישע בענק, אין וועלכע די פאַבריק-געלטער זענען געלעגן, זענען אוועק, נישט אויסצאלנדיק קיין גראַשן. די אלע ווערט-פאַפירן, אַבליאַנציעס, וואָס זענען פול געווען אין אלע אייזערנע קאַסעס, האָבן קיין ווערט נישט געהאַט. ווי פּגרים זענען זיי געלעגן, די גרויסע שטייפּע פאַפירן מיט די אַדלערס. די אַרבעטער האָבן זיך געזאַמלט אַרום דער פאַבריק, געשטאַנען מיט היטלען אין די הענט בלאַסע, דאַרע, אומגליקלעכע. וויפּל די פאַבריק-וועכטער און די מיליציאַנטן האָבן זיי נישט געטריבן פון די פאַרמאַכטע פאַבריק-טויערן, זענען זיי נישט אָפּגעטרעטן. ווי אויסגעהונגערטע באַשע-פענישן, וואָס אין זייער הונגער פאַרלירן זיי יעדער שרעק און לָאָזן זיך נישט אָפּטרייבן פון שוועלן, כאַטש מען יאָגט זיי און מען וואַרפט אויף זיי שטיינער, אזוי האָבן די הונגעריקע מענטשן נישט געוואָלט אָפּטרעטן פון זייערע שטייענדיקע פאַבריקן. קיין שום פּאָליצייאַישע קלעפּ האָבן זיי נישט אָפּגעשראַקן.

— ברויט, — האָבן זיי גערופן, — מיר זענען הונגעריק!

פון די ברויט-קאַרטן, וואָס די דייטשן האָבן אויסגעטיילט פאַר אַ חודש פריעראַויס, האָט מען קוים געקאַנט אַ וואָך צייט זיך דערנערן. אויך איז דאָס ברויט געווען קלעפּיק און ליימי. עס האָט מער צערייצט ווי געזעטיקט. ווער עס האָט געהאַט עפעס געלט, האָט אויף די ווינקל-גאַסן ביי די קאַרטן-הענדלער געהיים ברויט-קאַרטן געקויפּט, אמתע אַדער פאַלשע. די אַרעמע, די אַרבעטסלאָזע האָבן אַפילו נישט געהאַט די עטלעכע גראַשן דאָס ביליקע קאַרטן-

ברויט צו קויפן. און זיי זענען געשטאנען ביי די פארמאכטע טויערן פון די פאבריקן און דארע הענט אויסגעשטרעקט.
— ברויט! — האָבן זיי געשריגן. — מיר קאָנען שוין מער נישט הונגערן!

די פאבריקאנטן האָבן געמוזט אַריינוואַרפן זיי צו ביסלעך געלט. דער קאָמענדאַנט אַליין האָט עס די פאבריקאנטן געלאָזט וויסן. ער האָט נישט געוואָלט קיין אומרוען אין שטאָט, קיין אַר-בעטער-רעדלעך. ער האָט געוואָלט רו, מיליטערישע מאַרשן און ריינע גאַסן, פון וועלכע די קריגס-קאַרעספּאַנדענטן זאָלן לעקן די פינגער, באַשרייבן זיי אין די בערלינער צייטונגען. צוזאַמען מיט דעם פאָטער פון דער שטאָט, דעם מוסטערהאַפטן באַראָן פאָן היי-דעל היידעללאָג.

אין אַנהויב האָט יאַקוב אַשכנזי געגעבן. ווי שטענדיק איז ער געווען אַ קנאַפער בעל-תכלית, נישט געזאָרגט וואָס שפעטער וועט זיין, געלעבט מיטן טאָג און געהאַט בטחון, אַז עס וועט שוין ווי נישט איז זיך אַרויסדרייען. פאַר מאַרגן זאָל נאָט זאָרגן. ער האָט פון די געבליבענע געלטער געטיילט מיט אַ ברייטער האַנט פלידער-בוימס יורשים, אַליין אויסגעגעבן, די אַרבעטער געלט אַריינגעוואַרפן, צדקה פאַר די שטאָטישע קיכן געטיילט.

זיין ווייב גערטרוד, די יונגע און שיינע, האָט, פונקט ווי איר באַבע פּריווע, געהאַט זייער שיטערע פינגער. אוצרות זענען דורך זיי צעשוואומען. זי האָט געמוזט האָבן די שענסטע קליידער, די טייערסטע פוטערס, די ווערטפולסטע צירונג, די עלעגאַנטסטע קאַ-רעטעס, די בעסטע בעלער מאַכן, אזוי, אַז קיינער זאָל זי נישט איבער-יאָגן, זי זאָל קיינען איבער אַלעמען, זאָלן די מענטשן צעפלאַצט ווערן! ווי די באַבע אירע, האָט זי כסדר אויסגעשטרעקט די ווייסע פינגער נאָך געלט.

— נאָך, נאָך, יאַקוב! — האָט זי געמאָנט.

שוין אין די ערשטע יאָרן נאָך דער חתונה, האָט זי דעם מאַן און אַנקל אירן געוויזן נעגל, געצייגט, אַז זי איז שמחה מאירס טאָכטער, אַ הערשערין און אַ דעספאָטין. אין די ערשטע חדשים איז זי געווען דעספאָטיש אין איר ליבע. זי האָט אים געליבט, דעם אַנקל אירן, וואָס איז מער ווי טאָפּלט אַלט געווען פון איר, שטאַרק

געליבט, אָבער אין דער ליבע אירער האָט זי דעם מאָן אויפֿער־
 פרעסן, ווי די שפינעכע, וואָס פרעסט אויף איר זכר. זי האָט פֿאַר־
 לאַנגט זיין ליבע בלוז פֿאַר זיך, אינגאַנצן פֿאַר זיך. זי האָט אים
 נישט געלאָזט רעדן מיט קיין מענטשן, נישט קוקן אויף קיין פֿרוי,
 נישט מאַכן קיין אַוואַציעס די אַקטריסעס אין די טעאַטערן. נאָר
 בלוז ער זאָל זיין מיט איר, כסדר קוקן אויף איר, שפיגלען זיך
 אין איר פנים. זי האָט אים אָפּגעצויגן פון מענטשן, וואָס ער האָט
 אזוי ליב צו פֿאַרקערן מיט זיי, אַוועקגעשלעפט אים פון פֿריינט,
 באַקאַנטע. זי איז געווען אייפֿערזיכטיק אויף יעדן, נישט נאָר אויף
 ווייבער, וואס ער האָט אזויפיל געקענט, נאָר אויך אויף מענער,
 אויף פֿריינט זיינע, קאַלעגן און באַקאַנטע. אין יעדן האָט זי געזען
 אַ קאַנקורענט פֿאַר זיך. אז דער מאָן האָט צו עמיצן געלאַכט,
 פֿריינטשאַפט אַרויסגעוויזן, איז עס געווען, ווי יענער וואָלט ביים
 מאָן אירן צוגערויכט דאָס, וואָס קומט איר, בלוז איר. זי האָט
 נישט געקאַנט פֿאַרטראַגן, ווען דער מאָן רעדט צו אימיצן פֿריינט־
 לעך, ווייזט אַרויס ליבשאַפט. דאָס איז געווען ביי איר, ווי מען
 וואָלט זי באַרויכט. זי איז געווען דעם טאַטנס טאַכטער. זי האָט
 נישט באַנוגנט זיך מיט עפעס, מיט האַלבע זאַכן. זי האָט געוואָלט
 אַלץ.

זי האָט אים דערווייטערט פון מענטשן, אָפּגעריסן פון פֿריינט,
 אין קאַפע נישט געלאָזט גיין, נאָר ער זאָל זיצן נעבן איר, נאָר
 איר אַליין אַרויסווייזן זיין ליבע, זיין איבערגעגעבנהייט.
 אַליין אַ שקלאַפֿין פון ליבע, וואָס אין גרויסער ליידנשאַפט
 קאַן זי זיך וואַרפֿן דעם מאָן צו די פיס, קושן זיינע טריט אין
 עקסטאַז און בעטלען מענערישע לאַסקעס און צערטלעכקייטן, איז
 זי אויך געווען אַ הערשערין; זי האָט נישט געוואָלט וויסן פון זיינע
 שטימונגען און באַנערן, פון זיינע נייגונגען און געפילן, פון זיינע
 געוואוינהייטן און לוינען, פון זיינע כחות און עלטער. זי האָט אים
 אויפגעגעסן, פֿאַרצערט, פֿאַרשקלאַפט, אויסגענאַגט.
 מיטן זעלבן אימפעט, ווי זי האָט זיך פֿריער געוואַרפֿן אויף
 אים, האָט זי שפעטער אָפּגעוואַרפֿן אים, אַוועקגעוואַרפֿן פון זיך
 ווי אַן אויסגענאַגטע פֿרוכט, וואָס מען דאַרף נישט מער. זי האָט
 זיך נישט לאַנג געקאַנט האַלטן אין קיין זאַך. איר איז גיך געפֿעלן

געוואָרן און ניד אויפגעהערט צו געפעלן. זי האָט אַלעמאָל געזוכט נייעס, געוואָלט ניין, לויפן ראַשיק, נישט שטיין אויף קיין אָרט. נאָך די ערשטע ווילדע חרשים פון ליבע-באַנער, האָט זי אַנדערע באַנערן געקריגן, באַנערן צו גלאַנצן מיט ברייטקייט, איבערצויאָגן אַלעמען מיט לוקסוס, צו פירן שטאַט. יאָקוב איז קיין קאַרנער נישט געווען. ער האָט אַליין געוואָרפן מיט געלט, מער אויסגעגעבן, ווי גערעכנט. אָבער זי, גערטרוד, איז ווילד געווען אין איר אויסברענג-גערשיקייט. מיט אַ נואַלטיקן אימפעט האָט זי איר הויז אויס-מעבלירט, די ווענט מיט טייערע זיידנס באַדעקט, די קאָסטבאַרסטע מעבלעך, טעפּיכער, בראַנזן, מאַלערייען, גלאַזוואַרק איינגעהאַנדלט. זי האָט נישט געוואָלט באַזעצן זיך אין הויז ביי דער פאַבריק, וואָס איז פאַר אַ דירעקטאָר אויסגעבויט געווען. עס איז איר נישט אָנגע-שטאַנען צו וואוינען אין דעם קליינעם הויז, וואָס זעט אויס ווי אַ צולאָג צו פלידערבוימס פאַלאַץ. זי האָט אַליין אַ קליין פאַלאַצל אויסגעזוכט, אַ פאַלאַצל מיט געשניצטע באַלקאָנען, מיט זיילן, פיגורן און מיט אַ רונדן צופאָר פאַר קאַרעטן, וואָס אַ באַנקראַ-טירנדיקער פאַבריקאַנט האָט פאַרקויפט.

גאַנצע טעג און נעכט איז זי אָפּגעלעגן ביי דעם פאַלאַצל, וואָס זי האָט רעמאָנטירט און אויסמעבלירט. זי האָט זיך אַרומגעריסן מיט די מוליאַרעס, מיט די סטאָליאַרעס, מיט די טאַפעצירער, אַלע-מאָל פאַרלאַנגט עפעס אַנדערש, מען זאָל איבערמאַכן, איבערבויען, איבערשמירען. זי איז געקראַכן איבער טרעפּ, איבער ברעטער, איבער רוישטאָוואַניעס, אַרומגעיאָגט מיט דעם מאַנס קאַרעטע איבער די געשעפטן, איינגעהאַנדלט זאכן, צוריקגעגעבן, אויסגע-ביטן, חרטה געהאַט, ווידער איינגעהאַנדלט. יאָקוב האָט שוין אָנגעהויבן זיך פאַרבענקען נאָך איר, אָבער זי האָט נישט געהאַט קיין צייט צו אים. איר משוגעת איז געווען איצט דער פאַלאַץ, די מעבלעך. זי האָט זיך אַרויסגעגליטשט פון זיינע הענט, ווען ער האָט זי אַרומגענומען.

— שרעקלעך פאַרנומען, — האָט זי געזאָגט און געלאָפּן, אויסשטרעקנדיק די האַנט נאָך געלט. — נאָך, נאָך געלט, יאָקוב, נאָך אַ סך...

יאָקוב האָט געגעבן, אומגעציילט געגעבן. אז דער פאַלאַץ איז

פארטיק געוואָרן, האָבן זיך אָנגעהויבן בעלער, איינלאָדונגען. שמענ-
דיק זענען דאָ געווען מענטשן, תמיד האָט מען דאָ געטאַנצט, גע-
שפילט, געטרונקען, געוויילט זיך. דאָס גאַנצע רעדל האָט געפירט
גערטרוד. זי האָט צונויפגעשטעלט די צעטלעך פון די מענטשן,
וואָס מען דאַרף איינלאָדן. זי האָט אויסגעשטרעכט דעם מאַנס באַ-
קאַנטע און פריינט, וואָס זענען נישט געווען גענוג אָנגעזען און
וויכטיק, און אַריינגעצויגן מענטשן, וואָס דער מאַן האָט נישט גע-
ליטן, אָבער דערפאַר זענען זיי געווען פון די הויכע פענסטער,
מיוחסים און אַריסטאָקראַטן.

יאַקוב, וואָס איז שוין געווען אין די העכערע פּערציקער, מיט
ערשטע סימנים פון מירקייט, מיט אַ ווילן צו רן און מנוחה נאָך אַ
צו-שטורמיש לעבן, מיט אַ באַגער צו תכלית און איינגעזעסענקייט,
איז מיד געווען פון די שטענדיקע הוליאַנקעס און בעלער, פון טומל
און לוסטיקייט. ער איז קיינמאָל נישט געווען קיין באַלעכאָס ביי
זיך אין הויז, קיינמאָל קיין מנוחה נישט געהאַט. אָדער גערטרוד
האָט געמאַכט בעלער, אָדער זי איז געגאַנגען אויף בעלער. אויך
מיט די השבונות איז געגאַנגען נישט גלאַטיק. די גרויסע געהאַלטן
זיינע אין פלידערבוימס פאַבריק זענען ווייט הינטערשטעליק גע-
בליבן ביי די ריזיקע הוצאות. אַלץ מער און מער האָט ער גענומען
אונטערשרייבן וועקסעלעך, נעמען הלוואות.

ער האָט נישט גערעדט דערפון, אָבער געעגבערט אין מוה האָט
עס אים, ווען ער איז איינער אַליין געלעגן וואָך אין די נעכט,
וואַרטנדיק ביז פאַרטאָג אָן שלאָף, כרי צו דעהערן גערטרודס אָנ-
קומען פון די בעלער. דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן איז ער
שלעכט געשלאָפן אין די נעכט, צום טיש אָן אַפּעטיט צוגעגאַנגען
און זאָרן אנשטאַט שמחה געהאַט אין בלוט.

ווען זי פלעגט אַמאָל אַפרוען זיך פון די טומלדיקע נעכט און
פאַרברענגען מיט אים אַליין אַן אַווענט, איז ער געווען גליקלעך,
גליקלעך מיט איר ליבע צו אים. ווי אין די ערשטע חרשים נאָך
דער התונה, פלעגט אויף איר פּלוצלינג אַ ליבע צו איר מאַן אָנ-
פאַלן. ווידער איז זי געווען זיין שקלאַפּין, ווידער געלעגן ביי זיינע
פיס און געבעטן זיך.

— בער, האַריקער בער מיינער, פרעס מיך אויף.

זיכער אין זיין מענלעכן שטאַלץ, האָט ער וועגן אַ קינד גע-
נומען רעדן.

— גערטרוד, וועסט זען ווי גליקלעך מיר וועלן זיין. אַ מיידע-
לע וועט עס זיין, מיט גאָלדענע לאַקסן, ווי דו...

ווי אַלע מענער אין די יאָרן, האָט ער געוואָלט האָבן אַ קינד,
און דוקא אַ טעכטער, אַ גאָלד־לאַקסיס און אַ צערטלעכס. שוין
באַלד נאָך דער חתונה מיט זיין ערשט ווייב האָט ער געוואָלט
האָבן אַ קינד. זי איז געווען אַ שוואַכע, אַ קראַנקע, זי האָט אים
קיין קינד נישט געגעבן. אָבער ער האָט שטענדיק דערנאָך געבענקט.
מיט רווישיקע קושן פֿלעגט ער באַפאַלן קינדער ביי זיינע באַקאַנט-
טע, איבערהויפט מיידעלעך. ער איז אויסגעגאַנגען צו האָבן אַ
טעכטער. אויסער דעם, האָט ער אויך געהאַט אַ שטיקל מיין
דערביי. ער האָט געוואָלט זי צוימען, די גערטרוד, וואָס וואָלט
געקאַנט זיין זיין טאָכטער. צופיל איז זי אַרומגעשפרונגען. שלעכטס
האָט פון אירע אויגן אַרויסגעקוקט, דעם טאַטנס בליק, אומרואי-
קייט און משוגעט. ער האָט מורא געהאַט פאַר איר, איינגעמען זי
געוואָלט, און קיין בעסער מיטל ווי אַ קינד צו האָבן, פאַר אַ מאַ-
מען זי מאַכן, האָט ער נישט געזען.

אָבער זי האָט נישט געוואָלט הערן.

מיט אַ מענלעכער עקשנות, וואָס האָט גאָרנישט געפאַסט זיך
פאַר איר ווייבערישקייט, האָט זי אָפּגעשאַקלט זיך דערפון.
— יאַקוב, קיין וואָרט מער, — האָט זי אים גערדאָט מיט אַ
פינגער. — איך וויל זיך נישט באַגראָבן שוין אין בעמגעוואַנט
און אין ווינדעלעך, איך האָב צייט!

זי האָט באַטראַכט איר קערפּער, דעם בויגיקן און שיינעם,
און זי האָט געשמייכלט מיט ווייבערישער פאַרבאָרגענער לוסט אין
די שלעכטע בלויע אויגן.

— פוי, ווי עקלאַפּט דאָס איז אַרומצוגיין מיט אַ בויך ביז
דער נאָז, — האָט זי זיך פאַרקרימט, — בררר.

נאָך עטלעכע יאָר, ווען זי איז שוין אַ פרוי פון דרייסיג יאָר
געווען, איז זי אַ מאַמע געוואָרן, אַ קינד געבוירן, און טאַקע אַ
מיידל, ווי יאַקוב האָט געוואָלט. יאַקוב איז געווען גליקלעך. אַן
עטלעכע פּופּציקער שוין, מיט גרויע האָר אין דער שוואַרצער

באָרד, האָט ער מיט דעם קינד זיינעם, ווי אַ אינגל, זיך געשפּילט, געלייגט זיך אויף דער ערד, געבילט, געשפרונגען, געטאַנצט דער-מיט. משוגע געוואָרן פון פּאָטערלעכער פּרייד. אָבער זי, די מור טער, האָט זיך נאָר ווייניק געפּרײט מיט איר קינד. נישט זי האָט עס געוויגט, נאָר איבערגעגעבן עס צו אַ פּוּלבלוטקער דייטשער אַם מיט צעוואַקסענע בריסטן; נישט זי האָט זיך רעכט אומגעקוקט דערויף. ווי פּריער, האָט זי זיך געוויילט. אַרומגעיאַגט מיט דער קאַרטע איבער לאַדזש, געקויפט אין די מאַנאַזינען, געגאַנגען אויף בעלער און אָפּגענומען זיך פאַר דער גאַנצער צייט פון טראָגן, ווען זי האָט געמוזט זיצן אין שטוב.

יאַקוב איז געווען די מאַמע. ער האָט מיט דער גרויסער צע-וואַקסענער דייטשער אַם גערעדט וועגן קינדס עסן, געזונט. ער האָט זיך דערמיט געשפּילט, געסמאָטשקעט דערצו מיט די פּולע ליפּן, געשאַקלט עס, אויף די הענט גענומען און אָנגעקוואַלן. ער האָט נאָר מער נישט געוואָלט גיין אין ערגעץ. גלייך פון פּאַבריק איז ער געלאָפּן אין קינדס וויסן צימער, געטאַנצט דערמיט, גע-טויליעט עס צו זיך. ער האָט מער קיין חשק נישט געהאט אין די יאָרן צו בעלער, צו וויילן זיך. ער האָט ליב געהאט די שטוב, דאָס ווייסע קינדער-צימער, געוואָלט איצט לעבן אַ רואיק לעבן, גליק-לעך מיטן אייגענעם ווייב און קינד. אים האָט אפילו געצויגן צו אַ גרויס פּאַמיליע-לעבן, ער האָט געוואָלט נאָך קינדער ברענגען אויף דער וועלט. ער האָט שוין געהאט גענוג דאָס פּריילעכע שטורמישע לעבן, איבערגעזעטיקט געווען דערמיט. ער האָט געבענקט אין די נעכט נאָך גערטרודן, וואָס איז, נאָכן האָבן, נאָך שענער און וויי-בערישער געוואָרן. אָבער זי האָט נישט געוואָלט טיילן מיט אים איר לעבן. זי האָט געוויילט זיך, גאַנצע נעכט אויף בעלער אַרומגעלאָפּן, געפּוצט זיך, געצירט. אויפן טעכטערל פּלעגט זי בלוזן עבן אַ בליק, אַ קוש ארייננוואַרפן איר און ווייטער לויפן.

יאַקוב איז געווען פּאַרביטערט, ביז, אויך פון די געשעפטן זיינע האָט ער קיין נחת נישט געהאַט. זינט די דייטשן זענען אַריין אין שטאָט און די פּאַבריק האָט זיך אָפּגעשטעלט, איז נאָר געווען נישט פּריילעך ביי אים אין הויז. די פּאַבריק האָט נישט געגעבן, די יורשים פּלידערבוימס האָבן פּאַרלאַנגט, דאָס אייגענע ווייב האָט

געפאָדערט, זי האָט גאַרנישט געוואָלט וויסן זיינע השבונות, די ביי-טערע צייט. זי האָט געדאַרפט א סך. וויפֿל דער מאן האָט איר נישט געגעבן, איז עס צווישן אירע ווייסע פינגער צערונגען. כאָטש זי האָט אליין פון איר אייגענעם ווילן חתונה געהאט מיטן עלטערן פעטער, אָנגעוואָרפן זיך אויף אים, האָט זי פונדעסטוועגן געפילט, ווי עס וואָלט איר אן עולה געשען דערמיט, וואס זי האָט א מאן א פיל עלטערן פון זיך, א מידן שוין און א באַלעבאַטישן. דערפאר טאַקע האָט זי געוואָלט כאָטש געניסן, אויסגעבן וויפֿיל זי וויל, לעבן אין לוקסוס, וואָס זאל זיין איר א פארגיטיקונג. כדי צו פאר-נעמען זיך די צייט, האָט יאקוב זיך אַרײַנגעוואָרפן אין קהל-זאַכן, ער האָט געהערט צו קאָמיטעטן, געפירט פילאַנטראָפישע געזעל-שאַפטן, געקהלט זיך, גענאָסן פון כיבודים.

גערטרוד זיין ווייב האָט איצט אָפּענע בעלער ביי זיך אין פאַ-לאַץ איינגעאַרדנט. פאַרשווענדעריש האָט זי דעם מאַנס לעצטע געלטער אויסגעגעבן, רייכע הוליאַנקעס געמאַכט און איינגעלאָרן יונגע פרויען און מענער. אפילו עטלעכע דייטשע לייטענאַנטן מיט שראַמען אויף די געזיכטער, אויסגעשטייפטע, נאוהדיקע און אָנגעצויגענע, ווי זיי וואַלטן געטאָן גענאָד די פּאָלנישע שוויינען און די לוויקע אידן דערמיט, וואס זיי לאָזן זיך אַראָפּ און קומען אין זייערע הייזער, האָבן זיך געדרייט אין יאקוב אשכנזים הויז, גע-טאַנצט מיט דער באַלעבאַסטע, איר האַלכ-סענטימענטאַלע און האַלב גראָבע מיליטערישע קאָמפּלימענטן געמאַכט, סיי פאר אירע וויינען, סיי פאר איר שיינקייט.

— היפש, זייער היפש, גנעדיקע פראַו, — האָבן זיי גע-מורמלט. — זי זינד יא איינע ראָזע אין דער מיסט-שטאַט לאָדזש... אשכנזי האָט געשטרעקט הענט צו די יונגעלייט, צו די דייטשע לייטענאַנטן, געזאָגט, אז ער איז זייער צופרידן די הערן צו זען אין זיין הויז, אָבער זיין בלוט איז גערונצלט געוואָרן פון פארדרוס און אייפערזוכט. יא, ער איז געווען אייפערזוכטיק אויף די יונגע מענער אין זיין הויז. ער האָט נאָך געדענקט פון זיינע יונגע יאָרן, מיט וואָס פאר א חזק ער האָט געקוקט אויף די עלטערע מענער, וואָס האָבן אים געזאָגט „זייער אַנגענעם“, ווען זייערע יונגע שיינע ווייבער האָבן אים פאר זיי פאַרגעשטעלט. ער האָט געוואוסט, אז

די מענער ווילן אים שיקן צו אלדי רוחות, און טאקע דערפאר האָט ער אויף זיי מיט שפּאַט געקוקט און געלאַכט פון זיי אין האַרצן דערפון, וואָס די ווייבער זייערע, די יונגע און די שיינע, קוקן אים מיט ליבע אין די אויגן אריין. ער האָט געקענט די קאָמעדיע. איצט האָט ער זי דורכגעמאכט ביי זיך אין שטוב.

ער האָט געקענט די ווייבער, מיט אלע זייערע באַהאַלטענע ווייבערשע כיטרעקייטן און שלוקייטן. ער האָט געוואוסט, וויפל ליידיגשאפט זיי פלעגן קענען אריינלייגן אין די טעניץ מיט אים, ווען ער איז יונג געווען, וויפל זינדיקייט זיי קענען אריינגעבן אין די כלמרשט אומשולדיקע טעניץ מיט א מאן, וואָס זיי האָבן ליב. ער פלעגט עס ארויספילן פון יעדער ווייבערישער נאָכניבוקייט צו זיינע באלאנסירונגען, אין האַלטן די האַנט, אין צודריקן דעם פוס, אין באַרירן מיט די האַר, אין יעדן בויג און קנייטש. ער האָט גע-דעקט וויפיל זינדיקע זיסקייט עס קענען ארויסברענגען די וויי-בערישע ליפן אין זייערע שטילע געשפרעכן מיט מענער אין די ווינקעלעך פון די זאַלן, ביי געדעמפטער רויטער ליכט. טוויזנטער וועגן האָבן זיי ווי אזוי צו רעדן צו א מאן, ווי אזוי דאָס בלוט אים אָנצוצינדן, אין א דרוק פון א האַנט, אין אָנשפּאַרן זיך אין אַן אָרעם, אין זיצן אין א קארעטע, אין יעדן ריר און קער. אין די אויגן פון זייערע מענער, פלעגן זיי אים זייער הייסע ליבע אַרויס-ווייזן, גענאָרט זיי, די מענער, אין זייער קעגנוואָרט. מיט וואָסער הנאה פלעגט ער דאָס אליין אמאָל עלענאנט זיך דערנענטערן צו א טיש, וואו א יונגע שיינע פרוי זיצט מיט איר עלטערן מאן, בעטן ביים מאן אן ערלויבעניש צו טאַנצן מיט זיין פרוי, און אים די פרוי פון די הענט ארויסגענומען. זיי זענען אים דאָנקבאַר געווען, די פרויען, דערפאר, וואס ער האָט זיי אויסגעלייזט פון זייערע נודנע מענער. די וויצן, וואָס די מענער אליין האָבן געמאַכט אי-בער זיך, כדי צו ראַטעווען זיך מיט א שפּאַס פון דעם ווייטאַק און פאַרדרוס, זענען געווען געבענדיק און פאַלש. ביידע, אי ער אליין, אשכּנזי, אי די פאַרטנערין זיינע, האָבן געפילט די נאַרישקייט דער-פון, געשפּאַט אָן ווערטער פון אלטן נאַר און זיך שטאַרקער גע-טוליעט צו זיך אין טאַנצן. אַ, ער האָט די אלע זאכן געקענט. ער האָט געקענט די תירוצים פון די פרויען, ווען זיי קומען אהיים צו

שפעט, די איבערגעטריבענע צערטלעכקייט זייערע צו די מענער נאכדעם ווי זיי נארן זיי, דעם שפאס און חוזק פון די ווייבער אי-בער זייערע פארדארטע מענער, ווען זיי זענען אין די אַרעמס פון זייערע געליבטע. וויפל האָבן זיי דאָס פאר אים אליין אויסגעשפעט זייערע מענער, אויסגעלאכט, ווען זיי האָבן זיך געצאָפלט אין זיינע אַרעמס, אזוי, אז אים אליין איז שוין געוואָרן איבערדריסיק פון דער ווייבערישער פאַלשקייט איבערן מענלעכן מין זיינעם. ער האָט זיי געליבט, נישט געקאָנט לעבן אָן זיי, אבער ער האָט געוואוסט זייער שלוקייט, זייערע באַהאַלטענע זינד. נענוג האָט ער זיך דער-מיט באַגענגט. איצט האָט ער זיך אליין געזען אין דער לאַגע פון אַט די מענער. ער האָט געזען מיט וואָסער מענלעכער גאווה די קא-וואַלירן טוליען זיין ווייב צו זיך אין טאַנץ, די חוצפהדיקע אויגן, וואָס זיי מאַכן, די שפאַטישע בליקן צו אים. ער האָט אויפגעכאַפט יעדע ווייבערישע נאָכגיביקייט פון זיין שוין יונג דעקאָלירט ווייב, ווען זי גייט נאָך ווי א שקלאַפּין די טריט פון אירע טענצער און פאַרערער. און אים האָט זיך איינגעשרומפן דאָס האַרץ, דאָס בלוט איז אים גערונען געוואָרן.

ער איז אוועק צו דעם ווייסן קינדער-צימער, אויף א קליין בעג-קעלע זיך נעבן קינדס בעטלע אוועקגעזעצט, אויסגעהערט דאָס גלייכע און נאָרמאלע קינדערישע אַטעמען און ער האָט געפילט א טרייסט אין זיין לעבן. פון די ווייטערע שטובן איז זיין שוויגער דינהלע ארויס און אויף די שפיץ פינגער אַרײַן אין קינדער-שטוב. זי האָט געוואוינט ביי איר טאָכטער נאָך דעם ווי די עלטערן אירע זענען געשטאַרבן. זי איז געבליבן אליין, עלנט. איר גאַנץ פאַרמעגן איז געבליבן שטעקן אין א רוסישער באַנק. פון איר זון אינגאָץ אין פאַריז האָט זי נישט געהערט. ער האָט איר בלוז גע-שריבן אין אָנהויב מלחמה, אז ער איז פּריוויליג אַרײַן אין אַ פּראַנצווײַשן רעגײַמענט. מער האָט זי פון אים נישט געוואוסט. און זי איז אין איר עלנט אריבער צו איר טאָכטער אין פאַלאַץ. שווייגן-דיק, אָן איין וואָרט אויסצורעדן, איז זי געזעסן ביים טיש צוזאַ-מען מיט איר טאָכטער, וואָס האָט חתונה געהאַט מיט דעם, וועמען זי האָט אזוי שטאַרק און אזוי שטיל געליבט. ווי שטענדיק איז זי געזעסן ביי אירע ביכלעך, געלעבט מיטן לעבן און די טראַגעדיעס

פון די העלדן און העלדינס. אויסער די ביכלעך, האָט זי געהאַט דאָס קינד, דאָס אייניקל. מער נאָך ווי צום קינד פון איר טאָכטער, האָט זי געפילט א שטארקע ליבע צום קינד פון אים, יאַקובן. אין איר קושן און האַלזן דאָס קינד, פלעגט זיך איר אויסדראַכטן, אז דאָס איז איר אייגן קינד, וואָס זי האָט געהאַט מיט אים, יאַקובן. זי פלעגט עס אינגאנצן דעמאָלט מיט קושן פון קעפל ביז די פיס-לעך באַדעקן.

— פּריוועשי, טרייסט מיינע, — האָט זי געצערטלט דאָס איי-ניקל, וואס האָט נאָך איר מוטער געהייסן.

אויך איצט, כאַטש עס איז שוין געווען שפעט, איז זי נישט געשלאָפן. זי האָט נישט געקאָנט הערן רואיק די מוזיק און טענץ, וואָס האָבן זיך געטראָגן פון זאַל, און זי איז אַרײן צום קינד. אַ וויילע איז זי געבליבן שטיין ביי דער טיר, ווען זי האָט יאַקובן דערוען ביים קינדס בעטעלע. ער איז געזעסן א געבויענער, א גע-בראָכענער, מיט א געזונקענעם קאַפּ. איר האָט ביים האַרץ פאַר-קוועטשט. באַלד איז זי צוגעגאנגען אויף די שפיץ נעגל און אים אַרויפגעלייגט די האַנט אויפן קאַפּ.

— יאַקוב, — האָט זי אים געמונטערט, — גיי שלאָפן. איך וועל זיצן ביים קינד.

יאַקוב האָט זי אָנגעקוקט מיט גרויסע שוואַרצע אומעטיקע אויגן.

— איך בין נישט שלעפּעריק, — האָט ער געזאָגט, — איך קאָן נישט שלאָפן.

— איך שלאָף אויך נישט אין די נעכט, יעקב, — האָט זי אַ טרויעריקע געמורמלט.

זי האָט אים גערופן מיטן נאָמען פון אמאָל, ווען זיי פלעגן זיך שפילן ביידע אין יאַגעלעך, אין ר' אברהם הערשם מויער אויף דער אַלטער שטאָט.

קאפיטל צען

ווי אלע רעוואָלוציאָנערן, וואָס זענען צוריקגעקומען פון קא-טאָרנע, פאַרשיקונג, פון טורמעס און פון אויסלאַנד צום באַפרייטן רוסלאַנד, האָט מען אויך דעם צוריקגעקומענעם באַלשעוויסטישן פירער באַגריסט אין פעטערבורג מיט רעדעס, מוזיק און רויטע פאַנען. אָבער דער קליינגעוויקסיקער פולער מאַן מיטן נאַקעטן שאַרבן און טאָטערישן פנים איז נישט ווייך געוואָרן, ווי אַנדערע, דערזענדיק דאָס פרייע רוסלאַנד. ער האָט נישט געוויינט פון פרייד, ווי א סך פון די אַנדערע רעוואָלוציאָנערן, נישט אָפגענטפערט מיט הויכע רייד אויף די רעוואָלוציאָנערע ווערטער פון די באַגריסער. אַ פירעקיקער, מיט הויך-אויפגעהויבענע אַקסלען, מיט די הענט אין די הויזן-קעשענעס אריינגעשטעקט, אַרויסשפאַרנדיק די ברוסט פאַראויס, מיט אן אַרויסגעשטרעקטן נאַקעטן קאָפּ, וואָס פאַר-ענדיקט זיך ביים קין מיט א געלבלעך שפיץ בערדעלע, א נישט-אַנ-זעעוודיקער, אָבער א האַרטער, ווי א דעמבן פירעקיק קלעצל, וואָס וואָס קלענער עס איז, אלץ שטאַרקער איז עס, איז ער געשטאַנען אַ האַרטער, א טרוקענער, א זיכערער אין דער יום-טובדיקער שטאַט, וואָס דורכן שניי אירן האָט דער פּרילינג שוין גענומען אַרויסקריכן. ער האָט געקוקט אַרום זיך אויף די רויטע פענער, געשפיגלט זיין נאַקעטן קאָפּ אין די גלאַנציקע מעשענע מיליטערישע טראָמייטן, וואָס האָבן געשפּילט די „מאַרסעלעזיע“ לכבוד אים, געמרוזשעט די אויגן אויף די רעפּרעזענטאַבעלע רעדנער, די באַגריסער זיינע, הדרת-פּנימער איינס און איינס מיט שיינע פיגורן, שיינע האַריקע קעפּ און בערד, און ער האָט געקנייטשט דעם הויכן שטערן זיינעם. די יום-טובדיקע רעדעס זענען אים אין איין אויער אריין און דורכן צווייטן אַרויס. אן איינגעהאַלטענער איראַנישער שמייכל איז אים געלעגן אין די ווינקלען פון די אויגן, אין די ליפּן, אין שפיץ געלעב-לעכן בערדעלע, אפילו אין געקנייטשטן שטערן, וואָס איז אים פאַר-קראַכן אין נאַקעטן שאַרבן אַריין. ער האָט געלאַנגווייליקט אויסגעהערט די קלינגנדיקע טענאַרן,

די ברוסט-טיפע באסן פון די רעפרעזענטאבעלע שיינ-אויסזענדיקע רעדנער, וואָס יום-טוב און פּאָעזיע רינט פון זייערע ליפן, כדי ענד-לעך אליין צו נעמען דאָס וואָרט און מיט קאלטע וואַסער אָפּגיין זייערע נעהויבענע האָפּערדיקע און פייערדיקע רייד.

ניין, נישט קיין זינדיקן טענאַר, נישט קיין גלעטנדיקע ברוסט-שטים האָט דער קליינער פירעקיקער מאן פארמאָגט, ווי די באַנרי-סער זיינע. זיין שטים איז געווען טרוקן, האַרט, ווי זיין פיגור, די קליינע און קלעצלדיקע. אויך האָט ער נישט באַנוצט קיין שיינע ווערטער, קיין ציטאַטן פון דיכטער נישט אריינגעפלאַכטן אין זיינע רייד, זיינע זאַצן מיט פּאָעזיע נישט באַווירצט. אבער איין גוטע קאָרט האָט ער געהאַט אין דער האַנט, וואָס האָט ביי די סאָלדאַטן, וועלכע האָבן געוועטשט זיך ארום די רעדנער, בעסער אויסגענומען פון אלע שיינ-קלינגנדיקע, יום-טובדיקע און פּאָעטישע רעדעס פון די רעפרעזענטאבעלע מענער.

— חברים, די גאַנצע מאַכט דעם פּראָלעטאַריאַט, — האָט ער גערופן, — חברים, פּאַרלאָזט די פּראָנטן, פאַרגיסט נישט אייער אר-בעטער-בלוט פאר די אימפּעריאַליסטישע מלחמות. שטעלט אָן די ביסקן קעגן אייער איינציקן שונא — דער בורזשואַזיע. נעמט צו ביי די פאַבריקאַנטן די פאַבריקן, ביי די פּריצים די ערד און טיילט עס איין צווישן זיך! נאָך אייך וועלן עס נאָכטאָן די ארבעטער און פּויערים פון דער גאַנצער וועלט. אויס מלחמה!

תחילת האָט מען דעם מאן מיט די גרילצנדיקע וואָכעדיקע רייד אין יום-טובדיקן לאַנד באַגעגנט מיט שפּאַט, חוזק. מען האָט אים אויסגעלאַכט, אין די אויגן פון פּאַלק פּאַרמיאַוסט. די ערשטע זענען ארויס די צייטונגען. אָ, מען האָט געקאָנט דערוואַרטן אַזוינס פון איינעם, וואָס איז געקומען אהער, אין באַפּרייטן רוסלאַנד, מיט דער הילף פון שונא — דייטשלאַנד. אין א פּאַרפלאַמבירטן דייטשן וואַגאָן איז ער געקומען. דאָס האָבן אים די דייטשע מיליטאַריסטן ספּעציעל געשיקט קיין רוסלאַנד, כדי צו דעמאָראַליזירן די מאַסן, כדי אויפצוהעצן די סאָלדאַטן קעגן דער מלחמה, צו פּאַרלאָזן די פּראָנטן, אַזוי, אז דאָס דייטשע מיליטער זאָל גלייך קאָנען פּאַרכאַפּן רוסלאַנד. א רוס, וואָס האָט געקאָנט גיין אויף אַזאַ וועג, קומען קיין רוסלאַנד מיט דער הילף פון שונא, איז אַ פּאַרדעטער, א שפּיאָן,

וואָס די באַפרייטע רוסישע מאַסן וועלן אים אויסשפּייען, וועלן זיך אָפּקערן מיט עקל פון אים און זיינע לייט.

אויף מיטינגען, פּאַרזאַמלונגען, האָבן די רעדנער פון אַנדערע פּאַרטייען געמאַכט אויסצודרייען פון דעם מאַן, וואָס איז אין אַ דייטשן פּלאַמבירטן וואַגאָן געקומען. נאָר אַ פּאַנאַטיקער, אַ דאָק-טרינער, וואָס האָט נישט קיין זין פאַר רעאַלע זאַכן, האָט זיך גע-קאָנט צו אַזאַ אומזין דערקלערן, אַז דאָס נייע באַפרייטע רוסלאַנד זאָל פּחדניש פון פּראָנט אָפּטרעטן, זאָל אירע פּאַרבינדעטע פּאַר-ראַטן, זאָל עפענען רוסלאַנד פאַר די דייטשע סאָלאַדאטן, פאַר די דייטשע רעאַקציאָנערן, וואָס וועלן עס דערדריקן, די אַרבעטער און פּויערים צוריק פּאַרשקלאַפּן. אומזין, דאָס רוסישע פּאָלק, די רוסי-שע אַרבעטער און פּויערים זענען נישט קיין פּחדנים. זיי האָבן זייער לעבן אָפּגעגעבן פאַר דער פּרייהייט, פאַר דעם וואויל פון לאַנד און זיי וועלן אויך ווייטער העלדיש קעמפּן ביז אן ענדגילטיקן זיג, כדי אין זיגערנישן לאַנד דעם סאָציאַליזם צו בויען.

ניין, עס האָבן נישט קיין אָרט אין רעוואָלוציאָנערן רוסלאַנד די פּאַנאַטישע רייד פון דעם דאָקטרינער און זיינע נאָכלויפער. דאָס בעסטע איז, מען זאָל זיי לאָזן לויפּן. נישט נעמען זיי ערנסט, נישט פּאַרפּאָלן זיי, נישט פּאַפּולער זיי מאַכן ביי די מאַסן. דאָס פּרייע רוסלאַנד אונטערדריקט נישט קיינעם, לאָזט יעדן האָבן זיין מיינונג. אַ, זיי וואַרטן נאָר דערויף, מען זאָל זיי אונטערדריקן, זיי ווילן ווערן מאַרטירער, וואס זאָל זיי טויגן צום עסק. אָבער מען דאַרף זיי די טובה נישט טאָן. דאָס בעסטע איז צו אינגאָרין זיי, לאָזן זיי גיין זייער וועג, ביז זיי וועלן זיך אליין פּאַנאַנדערפּאַלן, צעקריכן זיך, אויסגיין ווי אַ קאָפּטשענדיק חלבן ליכטל. די מאַסן אליין וועלן זיי אָפּשטויסן פון זיך, פּאַריאָגן, אָפּקערן זיך פון זיי, ווייל זיי רעדן קעגן די אינטערעסן פון באַפרייטן רוסלאַנד, קעגן דעם ווילן פון די מאַסן, וואָס שטייען ווי אן אייזערנע מויער פאַר דער באַפרייאַונג. די הומאַריסטן אין די צייטונגען, די צייכנער אין די בלעטער און זשורנאַלן, האָבן שפּאַטישע פּריילעכע קאַריקאַטורן געמאַכט פון דעם קליינגעוויקסיקן מאַן, וואָס איז אין אַ פּאַרפּלאַמבירטן דייטשן וואַגאָן געקומען. ער האָט געהאַט אַ דאַנקבאַרן קאַפּ און פיגור פאַר קאַריקאַטורן, דער פּאַרהאַסטער מאַן. זיין קורץ פיגורל, די אונטער-

געהויבענע אקסלען, דאָס טאָטערישע פנים, דאָס שפיץ בערדעלע, און מער פון אלץ דער נאָקעטער שאַרבן, ווי א קויל פון א ביליאַרד, האָבן די צייכנער גוט געדינט. זיי האָבן אים אין די מיאוסטע געשטאַלטן פאַרגעשטעלט פאַרן פּאַלס.

דער קליינגעוויקסיקער מאן האָט זיך נישט געמאכט פון די קאַריקאַטורן זיינע, וואָס ער האָט יעדן טאָג געזען אין די צייטונ-גען. ער האָט אליין הנאה געהאט פון זיי, געשמייכלט פון זיין לעכערלעכער געשטאַלט. ער האָט זיך בכלל גאָר נישט געמאכט פון קיין שום זאך וועגן זיין פערזאָן אָדער וועגן זיין נאָמען. ער האָט זיך נישט פאַרענטפערט אויף די באשולדיקונגען, וואָס ער איז מיט אַ דייטשן וואַגאָן געפאַרן, ער האָט נישט-וויסנדיק זיך געמאכט דערפון, וואָס מען באשולדיקט אים, אַז ער האָט גענומען געלט ביי די דייטשן, ער האָט מיט קיין איין וואָרט נישט געענטפערט אפילו, ווען מען האָט אים אָפן אין שפּיאַנאַזש-דינסט לטובת די דייטשן באשולדיקט.

— חבר, איר מוזט ארויסטרעטן קעגן דעם, רופן אַן ערן-געריכט און זיך ריינוואַשן, דאָס וואַרפט אַ פלעק אויף אייך, — האָבן די מענטשן זיינע געזאָגט.

דער קליינגעוויקסיקער מאן האָט געשמייכלט.

— צו וואָס? — האָט ער געפרעגט, קוקנדיק מיט חוזק אין די אויגן. — די ארבעטער און סאָלאַרטן ליינענען נישט קיין בלעטער, און די אינטעליגענטן זענען מיר גלייכגילטיק. מיר דאַרפן איין זאך, שלום און ערד. דאָס וועלן די סאָלאַרטן און פויערים פאַר-שטיין...

— אָבער מאַראַליש, — האָבן די מענטשן זיינע געמורמלט. — עם וואַרפט אַ פלעק אויף אונז.

— מיר זענען נישט קיין באַלעבאַטישע כלה-מיידלעך, וואָס דאַרפן היטן די אומשולד, — האָט דער קליינגעוויקסיקער מאן גע-ענטפערט. — מיר האָבן איין זאך אין זינען, די רעוואָלוציע...

ער האָט געוואוסט, וואָס ער זאָגט, דער קליינגעוויקסיקער מאן. די סאָלאַרטן אין די גאַסן, די מידע, פאַרהונגערטע פון די דריי יאָר קריג, פאַרבענקטע נאָך זייערע דאַרפישע היימען, נאָך דעם אַקער און שניידמעסער, נאָך זייערע ווייבער און נאָך זייער ערד, האָבן

נישט געלייענט די בייסיקע ארטיקלען אין די צייטונגען, האָבן נישט געזען די קאָריקאטורן אין די זשורנאַלן אויף דעם קליינגעוויק-סיקן מאַן. זיי האָט נישט געאַרט, וואָס דער מאַן איז אין אַ דייטשן פאַרפֿאַמבירטן וואַגאַן געקומען, זיי האָט נישט געקומערט, וואָס רוסלאַנד האָט די פאַרבינדעטע אַ וואָרט געגעבן און זי דאַרף מיט דער נייער אָפּענסיווע אָפּציען לודענדאַרפּס אָנגריף אויף די פראַנ-צויזן. דאָס אַלץ איז זיי געווען פּרעמד, נישט דערגאַנגען צו זייערע אויערן, וואָס ליגן באַהאַלטן אונטער פּוטערנע היטלען, נישט דער-גרייכט צו זייערע הערצער, וואָס ליגן אונטער ליזיקע העמדער. מיט געעפּנטע מילער, מיט אויפגעשפּיצטע אויערן, מיט אויפגע-ריסענע העלע אויגן, מיטן גאַנצן לייב און לעבן האָבן זיי זיך צו-געהערט צו די רייד פון קליינגעוויקסיקן מאַן און זיינע תּלמידים, די צוויי קלאָרע, פּראָסטע, היימישע פאַרשטענדלעכע ווערטער — שלום און ערד. דאָס האָבן פאַרשטאַנען די פּויערן, די זעלנער, די מאַטראָזן פון די קריגס-שיפּן, אַלע די, וואָס זענען מיד געווען פון מלחמה, לייז, פּוילן אין שוץ-גרובן, מיליטערישער דיסציפּלין, וואַגלען און וואַלגערן זיך. מיט דער גיכקייט פון אַ פּיער, וואָס ווערט געטראָגן פון ווינט איבער אויסגעטריקנטע הילצערנע הייזער, האָבן זיך די רייד גענומען טראָגן איבער גאַסן, קאַזאַרמעס, פּאַרטן, שוץ-גרובן, אַרבעטער-קלובן, פּלעצער און סקווערן.

אַז די מיניסטאַרן, פאַרטיי-פירער, קריגס-לייט און צייטונגס-שרייבער האָבן דערזען, אז די זאך ווערט געפּערלעך, האָבן זיי אויפ-געהערט שפּאַטן און גענומען קעמפּן קעגן פאַרהאַסטן מאַן. איבער אַלע גאַסן, פּלעצער און ווינקלען האָט מען וועגן אים און זיינע לייט מיטינגען אָפּגעהאַלטן, די בעסטע רעדנער ארויסגעשיקט, מאַניפעס-טאַציעס מיט מוזיק און רעוואָלוציאָנערע לידער איינגעאַרדנט, כדי צו וועקן ביי די סאָלדאַטן דעם ווילן צו העלדישקייט, צו קריג. מען האָט נייע מאָביליאַציעס גערופן, די סאָלדאַטן גוט באַוואָפּנט, באַ-קליידט, באַשוּכט און מיט דער מאַרסעלעזיע צום נייעם פּרילינגס-אָנגריף געשיקט. אבער דער גרויסער מיליטערישער גוף האָט שוין אין זיין בלוט אַ קליינעם באַציל געהאַט, וואָס דער קליינגעוויקסיקער מאַן מיטן נאַקעטן שאַרבן האָט אין אים אַריינגעלאָזט — אַ באַציל פון שלום און ערד. דאָס האָט דעם גרויסן גוף צעפּרעסן, פאַרצערט.

די סאָלדאטן האָבן געוואָרפן די ביקסן, פארלאָזט די שוץ-גרובן און מיט באַנען און צו-פוס געלאָפן פון די שלאכט-פעלדער, געיאָגט צו זייערע הייזלעך, ערד, ווייבער און פֿי.

נאָך דעם ערשטן אויפשטאַנד, וואָס דער קליינגעוויקסיקער מאן האָט אין דעם הייסן יולי-חודש אויף די פעטערבורגער גאַסן גע-מאַכט, האָט שוין די רעגירונג מער נישט גענוצט קיין רייד, נאָר גע-ווער. מיט ביקסן האָט מען די אויפשטענדער צעטריבן. אויך האָט מען דעם פירער צוזאַמען מיט זיינע נאָנטע מענטשן אָנגעקלאָגט אין פאַרראַט, אין פאַרבינדן זיך מיטן דייטשן גענעראַל-שטאַב. עטלעכע פון זיינע נאָנטע מענטשן האָבן זיך אליין איבערגעגעבן צו דער מאַכט, מען זאָל זיי שטעלן פאַר אַ משפּט, אויף וועלכן זיי וועלן אָפּוואַשן פון זיך די באַשולדיקונגען. דער קליינגעוויקסיקער מאן האָט זיך אויסבאַהאַלטן אין קראַנשטאַט ביי די מאַטראָזן און נישט געוואָלט הערן אפילו פון שטעלן זיך צו אַ געריכט.

— חבר, מען באַשולדיקט אייך און אייערע חברים אין שפּיאַ-נאַזש, — האָבן די מענטשן זיינע אים געזאָגט. — איר דאַרפט זיך שטעלן צו אַ געריכט און אָפּוואַשן פון זיך דעם פּלעס. דאָס פּאָדערט די ערע.

— אומזין! — האָט דער קליינגעוויקסיקער מאן געענט-פערט. — מיר האָבן נישט קיין צייט צו שפּילן זיך אין ערע, נאָר מאַכן די רעוואָלוציע, איינפירן די דיקטאַטור פון די אַרבעטער און פּויערן. מירן ווייטער אָנגיין מיט דער אַרבעט.

ער האָט חוזק געמאַכט פון די חברים זיינע, וואָס האָבן זיך געשמעלט צום געריכט און אָנגעוויזן אויף דעם געטרייען תּלמיד זיינעם, וואָס איז צוזאַמען מיט אים אַנטלאָפן.

— אָט ער איז ביים שכל, — האָט ער אָנגעוויזן אויף אים מיט אַ פינגער, — ער איז גענאַנגען מיט מיר.

איינער פון זיינע מקורבים האָט אים עטלעכע שלעכטע רייד וועגן זיין געטרייען תּלמיד געזאָגט:

— אויף אים קאָן מען זיך נישט שטאַרק פאַרלאָזן, חבר. ער לויפט וואו דער ווינט בלאָזט. ביי אים איז עס געווען נישט קיין רעוואָלוציאָנערע טאַקטיק, נאָר פּחדנות...

— איר וויסט דאך דאס רוסישע פאָלקס-ווערטל, — האָט דער קליינגעוויקסיקער מאן געזאָגט מיט א חוזק-שמיכל. — אין אַ נומער ווירטשאפט קומט יעדער פאסקודסטווע צונויף... ער טוט גוטע ארבעט פאר דער רעוואָלוציע...

צום ערשטן איז ער געווען זיכער, אז די רעגירונג וועט אים אליין, צוזאמען מיט אלע מענטשן זיינע, אויסגעפינען און דער-שיסן. א ווילע האָט ער געגלויבט אין זייער גלייכן שכל און גע-ריכט זיך אויפן טויט. אבער באלד האָט ער זיך ארומגעזען, אז זיי זענען, צום גליק, נאך אלץ ווייטע דעמאָקראַטן, וואָס האָבן מורא צו טאָן א געוואונטע נויטיקע זאך. און ער האָט ווייטער גענומען פירן זיין ארבעט פון דער באהעלטעניש אַרויס, פארפלייצן דאָס מי-ליטער מיט אַניטאַציע פאר דעזערטירן פון פראַנט, פאר שלום און ערד.

איבער דעם נאנצן גרויסן רוסלאַנד האָבן די פאַרטיי-פירער פאַנאַנדערנעשיקט מענטשן, אין אלע דערפער, שטעט, פאַבריקן, קלובן. אויף גאסן און מערקס האָבן רעדנער אַניטירט, גערעדט, צו די פאָלן פון דער קאָנסטיטואַנטע גערופן, כדי מיט די אויסגעוויילטע פון פאָלק א פאַרלאַמענט איינצושטעלן און אין זיין ווילן צו רעגירן. דער קליינגעוויקסיקער מאן האָט געוואוסט, אז זיינע מענטשן זענען נישט אימטשאַנד קעגנצושטעלן זיך אלע און אריבערציען דאָס פאָלק אויף זיין זייט, דעריבער האָט ער אָנגעשטעלט זיין גאַנצע קראַפט אויף ארבעטן צווישן די סאָלאַטן, אין די גאַרניזאָנען, אויף די קריגס-שיפן, צו געווינען די מענער מיט געווער, דער עיקר די פון דער הויפט-שטאָט. די קעגנער זיינע האָבן גענומען דעם קערפער, דאָס גרויסע רוסישע פאָלק, די צענטליקער מיליאָנען אין די שטעט און אין די דערפער. דער קליינגעוויקסיקער מאן האָט געזוכט דעם קאָפּ — פעטערבורג. דער עיקר, האָט ער געוואוסט איז דער קאָפּ.

און צו הערבסט, אז עס איז געקומען, אין א ווינטיקער נאַכט אין אַקטאָבער, איז ער מיט זיינע קראַנשטאַטער מאַטראָזן אין דער הויפט-שטאָט געקומען און זי פאַרכאַפט. וואָסזאָלן, טעלעגראַף, טעלעפאָנען, וואַסער-לייטונג, גאַרניזאָנען, געווער-פאַבריקן — אלץ איז פּלוצלונג באזעצט געוואָרן. אויף דעם ווינטער פּלאַץ, וואו די

רעגירונג האָט אָפּגעהאלטן א מיניסטערן-באָראַטונג, זענען אָנגע-
שטעלט געוואָרן די אָפּענע פּיסקעס פון האַרמאַטן.

אין די ערשטע טעג, ווען דער קליינגעוויקסיקער מאַן האָט זיך
נאָך נישט געפילט זיכער אין זאָמל און מורא געהאט פאַר דער פאַר-
טריבענער רעגירונג, וואָס דערנענטערט זיך אויף דער הויפטשטאַט,
האָט ער געשיקט שלוחים צו זיינע קעגנער, די סאָציאליסטן-רע-
וואָלוציאָנערן און די סאָציאל-דעמאָקראַטן, כדי 'צו שאַפן צוזאַמען
אַ רעגירונג פון אלע סאָציאליסטישע פאַרטייען. די חברים זיינע
האָבן אים נישט פאַרשטאַנען.

— ווי אזוי וועלן מיר קאָנען זיצן מיט זיי צוזאַמען ?

— נאַרישקייטן, דערווייל זענען זיי אונז נויטיק, וועלן מיר זיי
אַריינגעמען, דערנאָך, אז מיר וועלן זיך באַפעסטיקן, וועלן מיר זיי
שיקן צום טיילו... — האָט דער קליינגעוויקסיקער מאַן געזאָגט מיט
חוזק אין זיינע אויגן.

די קעגנערשישע פאַרטייען האָבן זיך געטרייסט מיט זייער נצחון
ביים פּאָלק. פון די זיבן הונדערט און דריי דעפוטאַטן, וואָס זענען
זיך צונויפגעקומען פון אלע עקן רוסלאַנד אין טאַוורישן פּאַלאַץ
צו דער עפענונג פון דער גרינדונגס-פאַרזאַמלונג, זענען בלויז הונ-
דערט און זעכציק געווען באַלשעוויקעס. די איבעריקע האָבן גע-
הערט צו די עסערן, סאָציאל-דעמאָקראַטן און אנדערע פאַרטייען.
די הערשער זענען געווען אומרויאיק. דאָס פּאָלק איז נישט געווען
מיט זיי. אבער דער קליינגעוויקסיקער מאַן האָט געהאט בלויז חוזק
אין זיינע אויגן. ער האָט געוואוסט, אז זיינע קעגנער האָבן שטימען
און ער — די מאכט. אלע גאסן, פלעצער, טעלעגראַף, וואָקזאַלן,
פעסטונגען, טורמעס, באַנען, זענען געווען באַזעצט דורך מיליטער,
דורך זיינע סאָלדאַטן און מאַטראָזן. און ער האָט געלאַכט פון די
אומרויאיקע חברים זיינע. שוין אין טאָג פון דער עפנונג האָט ער
געהייסן, אז די סאָלדאַטן זאָלן מיט געווער אין די הענט צעטרייבן
די מאַניפעסטאַציעס, וואָס זענען ארויס איבער די פּראָספעקטן, כדי
צו דעמאָנסטרירן לכבוד דער ערעפּענונג פון דער גרינדונגס-פאַר-
זאַמלונג.

דערנאָך האָט ער די דעפוטאַטן אליין, די אויסדערוויילטע פון
פּאָלק, געגעבן פעפער צו שמעקן.

ווי דורך א בראנד זענען די אויסדערוויילטע דורכגעגאנגען צום טאוורישן פאלאץ. די באוואָפנטע מאַטראָזן און סאָלאַראַטן האָבן זיי געזיילט, געשאַלטן, אויסגעשפיגן פאר זיי.

— קאָנטר-רעוואָלוציאָנערן, פארקויפטע נשמות, דינער פון קאפיטאל, מלחמה-פאטריאָטן! — האָבן די באוואָפנטע לייט אויס- גערופן צו דעפוטאטן, וואס האָבן זיך דורכגעשארט צווישן זיי. — אויף די לאַמטערנעס דארף מען אייך אויפהענגן!

צווישן די העכער 700 דעפוטאטן פון גרויסן רוסלאַנד צו דער גרינדונגס-פאראמלונג אין פעטערבורג, האָבן זיך געטראָפן די צוויי לאָדזשער רעוואָלוציאָנערן — ניסן אייבעשיץ און פאָוועל שטשינסקי. ביידע זענען זיי צוזאמען אין סיביר געזעסן, טעג און נעכט די מאַרקסיסטישע ביכער געלערנט, שפעטער, ביים יאָפאנישן קריג, פון דאָרט אנטלאָפן, אין לאָדזש געארבעט, דערנאָך ווידער אין טורמע זיך באַגענגט. די רעוואָלוציע האָט זיי ביידע באַפרייט. איצט זענען זיי ביידע געגאנגען אין טאוורישן פאלאץ צו דער עפע- נונג פון דער גרינדונגס-פאראמלונג, אויסגעוויילטע פון רוסישן פאלק. אבער אי זייערע קליידער, אי זייערע וועגן זענען געווען אַנדערע ביי יעדן פון זיי. שטשינסקי איז געגאנגען אָנגעטאָן אין אַ מיליטערישן פרענטש מיט שטיוול און מיט א רעוואָלווער אין טאַש. ער איז געווען פון די, וואָס האָבן געהאלטן די מאַכט איצט אין די הענט. מיט דער אייגענער עקשנות, ווי ער האָט פריער אַרומגע- טראָגן זיך מיט די מאַרקסיסטישע ביכער, נישט אַרויסגעלאָזט זיי אויף קיין ווילע, און פיינט געהאַט, געהאַסט אלעמען, וואָס נויגן אָפּ פון זיי, אזוי האָט ער איצט נישט אַרויסגעלאָזט דעם רעוואָלווער פון קעשענע, אַרומגעטראָגן זיך מיט אים אומעטום, און געהאַסט אלעמען, וואס גלויבן נישט אין קליינגעוויקסיקן מאן מיטן נאַקעטן שאַרבן, דעם פירער פון דער רעוואָלוציע. ניסן איז געגאנגען אין זיין צעקנעפאלטן מאַנטל מיט אַפּשטייענדיקע קעשענעס פון צייטונג- גען, בראַשורן, טעזיסן און רעזאָלוציעס. ער האָט, ווי שטענדיק, געגלויבט אין כוח פון וואָרט, גערעכטיקייט, אין דער שטים פון פאלק, וואָס איז ווי די שטים פון נאָט.

— הענגען די פאלקס-פאררעטער, שיסן, מיט דינאַמיט אויפ-

רייסן! — האָבן די באוואָפנטע מאַטראָזן געשריגן מיט רציחה. —
פאַרקויפטע נשמות, דינער פון קאפיטאל!
ניסן האָט אָנגעכאפט שטשינסקין ביים אַרבֿל פון זיין מילי-
טערישן פרענטש.

— הערט! — האָט ער געזאָגט. — שניידט דעם קאַרן, וואָס
איך האָט פארזיט!
שטשינסקי האָט גענומען עפעס מורמלען. ניסן האָט אים
איבערגעריסן.

— דאָס בין איך דאָס דער קאָנטר-רעוואָלוציאָנער, דער דינער
פון קאפיטאל, די פאַרקויפטע נשמה? זאָגט!
שטשינסקי האָט אַראָפגעלאָזט דעם קאַפּ. ער האָט נישט גע-
וואַגט ניסנען קוקן אין די אויגן אַריין.

דער גרויסער טאוורישער פּאַלאַץ האָט אויסגעזען ווי א קא-
זאַרמע, נישט ווי א פאַרלאַמענט. סאָלדאטן מיט ביקסן, מיט האַנט-
גראַנאַטן זענען געווען פול אומעטום. די שטאַלענע באַיאָנעטן האָבן
געגלאַנצט מיט קאַלטער רציחה. אויף דער גאַלעריע איז געווען פול
מיט טאַטואירטע מאַטראָזן.

— צעשיסן דאַרף מען די גאַנצע קאָנטר-רעוואָלוציאָנערע
געסט, מיט מאַשין-געווער אויסראַטן! — האָבן זיי מיט רויע קולות
געוואָלדעוועט און די פינגער ביי די צינגלעך פון די מויזערס און
נאַנאַנען געהאַלטן, גרייט א דריק צו טאָן, ווען מען וועט דאַרפן.
די דעפוטאַטן זענען געווען בלאַס, אויפגערעגט. דער צאָרן
פון די סאָלדאטן און מאַטראָזן האָט אָנגעפילט דעם גרויסן זאַל,
איבער די קעפּ זיך געטראָגן, ווי גיפטיקער גאַז. צו יעדער מינוט
האָט געקאָנט אויפרייסן. די קאָרעספּאָנדענטן פון די אויסלענדישע
צייטונגען זענען געזעסן דערשראָקענע. דאָס ערשטע מאָל האָבן זיי
אַזאַ פאַרלאַמענט-עפענונג דורכגעמאַכט.

די ערשטע זענען אַרויסגעטרעטן די תלמידים פון קליינגעוויק-
סיקן פירער. זיי האָבן פאַרגעלייגט, אז די קאָנסטיטואַנטע זאַל, פאַר
אַלעמען, אָנערקענען די מאכט זייערע און באַשטעטיקן אַלע געזעצן,
וואָס זיי האָבן אַרויסגעגעבן.

די דעפוטאַטן פון אַנדערע פאַרטייען זענען געוואָרן אויפגע-
קאַכט.

— אראָפּ, נידער מיט די דיקטאַטאָרן! — האָבן קולות גערופן.
 — נישט די גרינדונגס-פּאַרזאַמלונג דאַרף אייך זיך אונטער-
 וואַרפֿן, נאָר איר דער גרינדונגס-פּאַרזאַמלונג, דעם ווילן פֿון פּאָלק!
 דעמאָלט האָט איינער פֿון זיי אַרויסגענומען אַ גרייטע רעזאָ-
 לוציע, וואס דער קליינגעוויקסיקער מאן האָט באַצייטנס אָנגעשריבן
 און אים מיטגעגעבן, און פּאָרגעלייענט זי פאר די פּאַרזאַמלטע.
 — צוליב דעם, וואָס די גרינדונגס-פּאַרזאַמלונג איז אַ פּאַר-
 עלטערטע פּאַרם פֿון פּאָלקס-פּאַרשטייערשאפט, — האָט דער פּאַר-
 שטייער געריסן זיך אין גרויסן טומל, — אַ פּאַרם, וואָס איז נישט
 צוגעפּאַסט פאר דער איצטיקער צייט, ווען דעם פּאָלק דאָרט די פּאַר-
 ניקטונג מצד זיין שונא דער בורזשאַזיע און די רעוואָלוציע איז
 אין געפּאַר, ווערט די פּאַרזאַמלונג ערקלערט פאר געשלאָסן.
 די דעפּוטאַטן האָבן גענומען שרייען, פּראָטעסטירן, קלאַפֿן אין
 די טישן, פּאָכען מיט די הענט. אָבער אין דעם בליק האָט דער לאָך-
 דזשער איינוואוינער פּאַוועל שטיינסקי, דער הויכער מאן מיטן
 בלאָגדן בערדעלע און מיטן מיליטערישן פרענטש, אַ סיגנאַל געגעבן
 צו די באַוואָפּנטע סאָלדאַטן און מאַטראָזן, אז זיי דאַרפֿן זיך נעמען
 צו דער אַרבעט. מיט אויסגעשטרעקטע ביקסן, מיט מויוזערס און
 נאַנאַנען אין די הענט האָבן די באַוואָפּנטע מענער גענומען אָפּ-
 רייניקן דעם זאַל, טרייבן די אויסדערוויילטע פֿון פּאָלק.
 געבויענע, פּאַרשעמטע זענען די דעפּוטאַטן גענאַנגען איבער
 די פינסטערע פעטערבורגער גאַסן. די טראַמוויען זענען נישט גע-
 נאַנגען, די לאַמטערנעס זענען געווען צעבראָכן, די טויערן פּאַר-
 קלאַפט. אויף די פּוסטע גאַסן איז בלוז מיליטער געווען. מיט
 ביקסן, מיט האַנט-גראַנאַטן, מיט מאַשין-געווער, מיט קוילן-פּאַסן
 באַהאַנגען, האָבן די סאָלדאַטן און מאַטראָזן אַרומגעדרייט זיך אי-
 בער דעם נייעוויקסיקער פּראָספעקט, גערויכערט, געלאַכט און געשלאָסן.
 אויף די פּלעצער, ביי די דענקמעלער, זענען האַרמאַטן גע-
 שטאַנען אויסגעשטעלט מיט די פּיסקעס אין דער הויך. זעלנערישע
 קיבן האָבן געקאָכט, פּונקען געשאַטן אַרום זיך. אַ מאַטראָז האָט
 געשפּילט אויף אַ האַרמאָניע אַ פּריילעכע קאַמאַרינסקע. ניסן איז
 גענאַנגען אַ געבויענער איבער די פעטערבורגער גאַסן, אַ פּאַר-
 שעמטער פֿון דעם, וואס האָט געטראָפֿן, אַ דערנידעריקטער.

וויפל ער האָט געוואַרט אויף אָט דער צייט, אויף דער ער-
שטער זיצונג פון די פּאַלקס-אויסדערוויילטע פון פרייען רוסלאַנד!
וויפל האָט ער געקעמפט דערפאַר, וויפל טורמעס אויסגעזעסן, פּיין
אויסגעשטאַנען! ער האָט עס דערלעבט. אפילו אַליין פון פּאַלקס
אויסגעוויילט געוואָרן צו דער קאַנסטיטואַנטע. איצט האָט מען
אים פּאַרטריבן, מיט געווער און קללות ארויסגעיאָגט. און ווער?
אייגענע סאַלדאַטן און מאַטראָזן, אייגענע חברים רעוואָלוציאַנערן.
ער האָט זיך געפילט אזוי דערשלאָגן ווי דעמאָלט אין לאַדזש, ווען
די פּוילישע ארבעטער האָבן אין מאַי א פּאַגראַם אויף די אידישע
וועבער אין באַלוט געמאַכט.

אַ מידער, א דערשלאָגענער, א צעבראַכענער האָט ער זיך אין
זיין אַרעם צימערל אויפן שמאַלן בעטל אוועקגעוואָרפן, דעם קאָפּ
אין קישן איינגעגראָבן און געוויינט, געיאָמערט אויף דעם יום-
טוב, צו וועלכן ער האָט דערלעבט, נאָר מען האָט אים פון אים
פּאַרטריבן.

אין דרויסן האָבן ביקסן נישט אויפגעהערט קנאַלן אין דער
נאַכט.

קאַפיטל עלף

צווישן די פּוילישע לעגיאַנערן, וואָס דער קאָמענדאַנט מאַר-
טשין קוטשינסקי, דער פירער פון דער שלאָג-אַרגאַניזאַציע פון דער
פּוילישער סאַציאַליסטישער פּאַרטיי, האָט ארויסגעשיקט קיין
לאַדזש, כדי צו ווערבירן יוגנט פאר זיינע לעגיאַנערן, און צווישן די
דייטשע סאַלדאַטן אין שטאָט איז כסדר געקומען צו רייסערייען,
סכּוכים.

זיי האָבן נישט ליב געהאַט זייערע פּאַרבינדעטע פון עסט-
רייך, די דייטשע סאַלדאַטן, פון אָנהויב קריג אָן. ערשטנס, האָבן
זיי זיך נישט געקאַנט מיט די עסטרייכער אלעמאַל צונויפּרעדן.
אַלערליי פעלקער זענען צווישן די עסטרייכישע סאַלדאַטן געווען,
אונגאַרן, טשעכן, פּאַליאַקן, אידן, רוטענער, באַסניער, רומענער,

ציגייער. מערסטנס פון זיי האָבן, א חוץ דער קאָמאָנדע, קיין וואָרט דייטש נישט געקאָנט אויסרעדן. די דייטשע סאָלדאטן האָבן דאָס נישט ליב געהאט. זיי האָבן זיך מיט זייערע פאַרבינדעטע נישט געקאָנט צונויפּרעדן ביי א קופּעל ביר, ביי א ציגאַר. א סך פון זיי זענען גאָר געווען שונאים פון די דייטשן, אָפּן זייער שנאה אַרויסגעוויזן, ווען זיי האָבן זיך אָנגעטרונקען. די דייטשן האָבן דאָס נישט געקאָנט פאַרטראָגן. נעוואוינט ביי זיך אין לאַנד צו אן איינהייטלעך דייטשלאַנד, צו איין שפּראַך, צו די אייגענע מנהגים, האָבן זיי געקוקט מיט פאַראכטונג אויף די דייטשן פון עסטרייך, וואָס האָבן נישט זייערע פעלקער גענומען אין די הענט און נישט געמאַכט פון זיי קיין דייטשן.

— העי, דו, קיטשע, טשיטשי, פיטשי! — האָבן זיי נאָכגע-
שפּעט די עסטרייכישע סאָלדאטן, וואָס האָבן אין זייערע לשונות
גערעדט.

אויסער דעם זענען זיי שלעכטע קריגער געווען, די עסטרייכער.
אַלעמאָל אויפּסניי האָבן זיי פאַרשפּילט ביי די רוסן, און זיי, די
דייטשן, האָבן געמוזט זיי גיין צו הילף, אָפּטרייבן דעם שונא פון
זייער ערד. זיי האָבן דעריבער געקאָכט פאַר צאָרן אויף די סאָל-
דאָטן אין די וויקל-בענדער אויף די פיס און מיט די קליינע הי-
טעלעך, פול מיט פאַטריאָטישע בלעכלעך אויף די קעפּ.

די דייטשע אָפיצירן האָבן געקוקט פון אויבן אַראָפּ אויף די
עסטרייכישע אָפיצירן. צווישן די עסטרייכישע אָפיצירן זענען ווייט
נישט אלע געווען פון די העכערע ספּערן. אלערליי פעבל האָט מען
דאָרט געקאָנט געפינען, אלערליי שוואַרצהאַריקע, פרעמד-שפּרעכנ-
דיקע לייט, זיין פון קרעמער און פּויערים, אפילו גאַליציאַנער אידן
פון טאַרנאָפּאָל און קאַלאָמיע. מען איז קיינמאָל נישט געווען זיכער
אויף א באַל אין אָפיצירן-קאַסינאָ, אויף וועמען מען קאָן אַלץ אָנ-
טרעפּן, מיט וועמען מען באַגעגנט זיך. און זיי האָבן אויסגעמיטן, די
דייטשע בלאַנד-האַריקע, העל-אויגיקע און פאַרריסענע לאַנד-באַזיצער
און יונקערס, צו טרעפּן זיך מיט די עסטרייכישע אָפיצירן. אויך ביים
דינסט, אין די ערטער, וואו זיי זענען געשטאַנען צוזאַמען, האָבן די
דייטשן באהאַנדלט זייערע פאַרבינדעטע מיט פאַראכטונג. זיי זע-
נען געווען די ערשטע צו פאַרכאַפּן פאַר זיך די בעסערע וואוינונגען,

איבערלאָזנדיק די ערנסטע פאר די עסטרייכער. זיי האָבן איבער-גענומען די העכסטע אַמטן. ארויסגעגעבן די באַפעלן און די גאַנצע מאַכט אַריינגענומען צו זיך אין די הענט, וואָס האָט די עסט-רייכער א סך ביזן כלום געמאַכט.

די דייטשע סאָלדאַטן האָבן אָפט געמאַכט זיך נישט זען, ווען אַן עסטרייכישער אָפיציר איז פאַרבייגעגאַנגען, און נישט סאָלד-טירט פאַר אים. אָדער אפילו, ווען זיי האָבן שוין יאָ סאָלדטירט, האָבן זיי עס געמאַכט נישט אזוי גרינטלעך און זעלנעריש אויסגע-שטייפט ווי פאַר די אייגענע אָפיצירן, נאָר ניד, אָפגעלאָזן, אַבי יוצא צו זיין. די עסטרייכישע אָפיצירן האָבן זיך באַליידיקט צוליב דער שלעכטער זעלנערישער אויפפירונג און אָפט אָנקלאַגעס אין דער קאָמענדאַטור ביי די פאַרבינדעטע געמאַכט. די דייטשע אָפיצירן האָבן געבייזערט זיך אויף זייערע סאָלדאַטן פאַר זייער נאַכלעסיקייט, אָבער די סאָלדאַטן האָבן געזען, אז דאָס איז נישט מער ווי פליכט און אז אין דער אמתן זענען זיי שטאַרק צופרידן פון דער שלעכ-טער באַציאונג צו די שלימזלדיקע פאַרבינדעטע. און זיי האָבן וויי-טער שלעכט באַגריסט די עסטרייכישע אָפיצירן, אינגאָרנט זיי. נאָך די לעצטע מפלֹת, וואָס די עסטרייכער האָבן ווידער גע-כאַפט ביים רוסישן פּרילינגס-אַנגריף און די דייטשן האָבן זיי גע-דאַרפט קומען צו הילף, איז די שנאה פון די דייטשן צו די עסט-רייכער גאָר שטאַרק געווען. די סאָלדאַטן האָבן אפילו זייער נישט קיין שיינע ווערטער צונויפגעשטעלט פון די ק. און ק. — קייזער-לעך און קעניגלעך עסטרייך, ווערטער, וואָס האָבן די עסטרייכער אָנגעצונדן פאַר צאָרן און באַליידיקונג.

מיט נאָך מער פאַראַכטונג האָבן די דייטשן געקוקט אויף די פּוילישע לעגיאָנען אין די געפאַלדעוועטע היטעלעך, וואָס האָבן זיך אין עסטרייך געשאַפן און געפירט זיך אַ באַזונדערע אַרמיי, מיט אייגענע עלטסטע, קאָמאַנדע און אונטער אַרמען. זיי האָבן נישט פאַרטראָגן סיי זייער שפּראַך, סיי זייערע היטעלעך, וואָס זענען אויס ווי ציווילע, סיי זייערע געזאַנגען אויף די גאַסן. ווי נאָך די לעגיאָניסטן האָבן זייערע פּוילישע לידער גענומען זינגען, האָבן די דייטשע לאַנדשטורמער זיי איבערגעשריגן מיט זייער ליד וועגן די סלאַוון :

זיינע באַחבען אונד קאָזאַקען,
זיינע לויזע אונד פּאָליאַקען
האַבען וויר דעם רוטע נייע מיטגעגענט,
ברידער, ווו אופס פעלל איהן ברענט!

די נאַליציאַנער לעגיאַניסטן, וואָס האָבן פאַרשטאַנען דייטש,
זענען אויפגעקאָכט געוואָרן פון דעם באַליידיקנדיקן לידל. אָבער
די דייטשן האָבן עס נישט אויפגעהערט זינגען. אויף די אָפיצירן
פון די לעגיאַניסטן האָבן זיי זיך, די לאַנדשטורמער, אַפילו נישט
אומגעקוקט. זיי זענען זיי פאַרבייגעגאַנגען פאַר דער נאַז און נישט
אויפגעהויבן די האַנט צו א גרום, כאַטש דער באַסעל איז געווען,
אַז פאַרבינדעטע אָפיצירן געניסן פון די זעלבע האַנאַרן, וואָס די
אייגענע. דעם קאָמענדאַנט פון לאַדזש, אָבערסט באַראָן פאַן היי-
דעל-היידעללאַך, איז דאָס בלוט אַנגעלאָפן אין קאַרק, ווען אין זיין
שטאַט זענען די פּוילישע לעגיאַנערן אַראָפּגעקומען, מיט דאַרפישע
לייטער-וואַגנס, נעשפאַנט אין קליינע פּויערישע פּערדלעך, כדי צו
העלפן ווערבירן די פּוילישע יונגט אין זייערע רייען.

— אַך דויע לאַז-באַנדע! — האָט ער געוואָרטשעט, ווען
דער אַדוואַטאַט זיינער האָט אים געמאַלדן וועגן זייער אַנקומען.
ער האָט זיי פון שטענדיק אָן פּיינט געהאַט, די פּאָליאַקן, נאָך
פון זיין גוט אין אָסט-פּרייסן, וואו זיי האָבן ביי אים געאַרבעט. ער
פלעגט האַלטן זיי אין זיין גוט, וואָרום זיי זענען געווען ביליק און
אַרבעטסזאַם. אין די זומערן צום שניט און קאַרטאַפּל גראָבן האָט
ער אויך פּוילישע פּויערטעס פון דער רוסישער זייט גענומען צו
דער אַרבעט. זיי האָבן זייער ביליקן לוינ געפּאָדערט, געאַרבעט פון
זונען-אויפגאַנג ביז זונען-אונטערגאַנג. אויך האָבן זיי זיך באַנונגט
מיט שלאָפן אין די שטאַלן, אפילו אויף דער הוילער ערד. עס איז
זייער באַקוועם געווען מיט זיי צו אַרבעטן, בעסער ווי מיט די
דייטשן. אָבער נעקוט אויף זיי האָט ער אַלעמאַל נישט ווי אויף
מענטשן, נאָר ווי אויף אַרבעטס-פּי. ווי אַלע אָסט-פּרייסישע לאַנד-
באַזיצער, האָט אויך באַראָן פאַן היידעל היידעללאַז געקוקט שטענ-
דיק אַריבער דער גרענעץ, אַן אָנהענגער געווען פון דראַנג נאָך
אַסטן, וואו ערד איז דאָ א סך און די מענטשן אַרבעטן ביליק.

איצט האָט ער טאַקע גערייניקט די דעראַבערטע שטאָט, אין די הענט זי געהאַלטן. ער האָט געוווּן די לויזיקע פּאַליאַקסן און אידן זיין פּויסט, אָפּגעוואוינט זיי פון דער פּריערדיקער רוסישער חזירישער ווירטשאַפּט. מיטאַמאָל האָט מען אים פּוילישע לעגיאָניסטן אַרײַנגעשיקט, זיי זאָלן זיך אים דאָ אַרומשלענדערן מיט זייערע אַנגי-פּאַרמען און שפּראַך. ער האָט עס נישט געקאָנט פּאַרטראַגן.

ער האָט געמוזט זיי אויפּנעמען אין שטאָט, ווי דער באַפעל האָט געהייסן. באַפעל איז באַפעל. אָבער געכעסט האָט ער זיך אויף די הערן אין גענעראַל-שטאַב, וואָס האָבן אים די פּוילישע באַנדע אָנגעשיקט. אלץ די עסטרייכער, די נאָט-פּאַרדאָמטע פּאַר-בינדעטע, וואָס קיין שום הילף האָט מען נישט פון זיי, בלויז קאָפּ-דרייעניש און צרות. אין דייטשלאַנד וואָלט קיינמאָל אזא זאך נישט אָנגעגאַנגען, מען זאָל אין אייגענעם לאַנד לעגיאָנען לאָזן מאַכן, מיט אַ באַזונדערער שפּראַך, קאָמאַנדע און אַלע איבעריקע זאַכן, אַן אַרמיי אין אַן אַרמיי. אין דייטשלאַנד גייען נישט אָן אַזעלכע געשיכטן. יעדער מוז זיין דייטש, ווער אין רייך לעבט און עקזיסטירט. אויך דאָרט זענען דאָ פּאַליאַקסן, אָבער מען האָט זיי אין די הענט גענומען, פאַר דייטשן געמאַכט, נישט געלאָזט זיי האַלטן זיך מיט זייערע נאַרישקייטן און פּוסטע טרוימען. אויך דאָ, אין אַקופּירטן לאַנד, וועט מען מאַכן אַרדענונג, דייטשע אַרדענונג, ווי נאָר מען וועט פּאַרטיק ווערן מיטן קריג.

— אָבער די נאָט-פּאַרדאָמטע עסטרייכער, די האָבן נאָר קיין שכל נישט, זענען ווייך, ווייכער צעקראַכענע, וואָס ווייסן נישט ווי אזוי די מאַכט צו האַלטן אין דער האַנט. אַן אמתער דור-הפּלֶגה איז ביי זיי אין לאַנד, אַ געמיש פון פעלקער, נאַציעס, שפּראַכן. איצט זענען זיי, וואָסער צעקראַכענע אַרמיי זיי האָבן, קוואַטש פון ערשטן סאָרט. נישט קיין קריגער זענען זיי, נאָר פּאַליטיקאַנטן, דיפּלאָמאַטן פּאַרדאָמטע. אלץ גייט מיט פּאַליטיק. איצט האָבן זיי אויך מיט זייער פּאַרדאָמטער פּאַליטיק פּאַרדרייט אַ קאָפּ די הערן אין גענעראַל-שטאַב און געפּועלט, מען זאָל די פּוילישע לעגיאָנערן דאָ אַריינשיקן אין די גרעסערע פּוילישע שטעט, כדי צו ווערבירן נייע סאָלדאַטן פאַר זיי צווישן דער יוגנט.

באַראָן פּאַן היידעל היידעללאָז האָט געקריצט מיט די קינסט-

לעבע ציין זיינע פאר כעס. ער האָט זיי געמוזט אָננעמען, די צוגע-
שיקטע לעגיאָנערן, קוואַרטירן פאר זיי שאַפן, אָבער ער האָט זיי
געגעבן די סאַמע ערגסטע פּלעצער, אַ חרובע רוסישע קאַזאַרמע,
וואו עס רעגנט אַרײַן דורך דעם לעכערדיקן דאַך, און טיר-און-פענ-
סטער זענען צעבראַכן, וויסט. ניין, ער האָט נישט געוואָלט זיי פאַר-
שאַפן קיין פאַרגעניגן אין לאָדזש. ער האָט זיי דאָ נישט געדאַרפט.
ער האָט אזוי אויך גענוג געהאַט צו פירן מלחמה מיט די אלע גע-
היימע מיליטערישע אָרגאַניזאַציעס, וואָס האָבן זיך אויפגעהאַלטן
אין שטאָט און אַרומגעטראָגן זיך מיט נאַרישע פאַנטאַזיעס וועגן
אַן אייגענער פּוילישער מלוכה. ער האָט זיי אויסגעוואָרצלט, אין
די געפאַנגען-לאַגערן פאַרשיקט. איצט, מיטן אָנקומען פון די לע-
גיאָנען, וועלן אָט די אלע לייט ווידער קריגן שטימונג, ווערן האַפער-
דיק ביי זיך און אַרויסקריכן אויף דער ליכטיקער וועלט.

צווישן די אָפיצירן אין די לעגיאָנען, וואָס זענען דאָ אַראָפּגע-
קומען, איז אויך געווען דער לאָדזשער פּוילישער רעוואָלוציאָנער
פעליקס פעלדבלום, דער נאָנטסטער פאַרטיי-חבר פון מאַרטשין קו-
טשינסקי, וואָס איז איצט דער קאָמענדאַנט פון די פּוילישע לעגיאָ-
נען געווען.

נאָכן פאַנאַנדערפאלן זיך פון דער רעוואָלוציאָנערער פאַרטיי
„פּראָלעטאַריאַט“, איז פעליקס פעלדבלום, צוזאַמען מיט זיין חבר
מאַרטשין קוטשינסקי, אין דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פאַרטיי
אַרײַן, אין דער פאַרטיי, וואָס צוזאַמען מיטן קאַמף פאַרן סאָציאַ-
ליזם האָט זי אויך געפירט א קאַמף פאַר אַן אייגן אומאַפּעהנגיק
פּוילן. פּונקט ווי פריער אין „פּראָלעטאַריאַט“, אזוי האָט פעליקס
פעלדבלום שפּעטער געאַרבעט צוזאַמען מיט זיין חבר מאַרטשין
קוטשינסקי אין לאָדזש פאר דער ניי-געשאַפענער פאַרטיי. ער האָט
געדרוקט פּראָקלאַמאַציעס אין געהיימע דרוקערייען, צוזאַמענגע-
שטעלט די פאַרטיי-צייטונג, אָרגאַניזירט קריזלעך צווישן די פּוילישע
אַרבעטער, איבערגעזעצט סאָציאַליסטישע ביכער, געפאַרן אויף גע-
היימע פאַרטיי-קאָנפּערענצן, געזעסן אין טורמע, אַנטלאָפּן, ווידער
אַריינגעפאַלן. אין דער צייט פון יאַפּאַנישן קריג האָט פעלדבלום
שטאַרק געאַרבעט אין לאָדזש. זיין פאַרביסנסטער קעגנער און באַ-
קעמפער איז געווען דער פּאָליאַס פּאַוועל שטשינסקי, דער סאָציאַל-

דעמאָקראַט, וואָס האָט אין דער פּוילישער סאָציאליסטישער פּאַרטיי געזען שאַוויניזם, רעאַקציע און נאַציאָנאַליזם. אַליין א געוועזענער שילער פון א גלחישער שול, האָט ער פיינט געהאַט אַלע פּוילישע סאָציאליסטן, וואָס ווילן זיך אָפּרייסן פון רוסישן אַרבעטער, וואָס טרוימען וועגן אן אייגענער פּוילישער מלוכה. ער האָט אויסגע-לאַכט פּעלדבלומען דעם פּאַליאַק, חוזק געמאַכט פון זיין פּוילישער מיסיע, מיט וועלכער ער האָט זיך אַרומגעטראָגן, אויפגעוויזן זיין פּאַרבלענדקייט, צעקראַכענער ראַמאַנטיק.

ווען די מלחמה איז אויסגעבראַכן, איז פּעלדבלום געווען אין גאַליציע, אויסבאהאַלטן זיך פאַר דעם זשאַנדאַרמען-פּאַלקאַוויק קאַניצקי, וואס האָט אים שטאַרק געזוכט. צום ערשט האָט מען אים אַרעסטירט, ווי א רוס. באַלד אָבער האָט זיין חבר קוטשינסקי גע-שאַפן לעגיאָנען, פּוילישע לעגיאָנען, וואָס זאָלן מיט געווער אין די הענט העלפן אַרויסטרייבן די רוסן פון פּוילן, כדי צו שאַפן אין לאַנד אַן אייגענע פּוילישע מלוכה און איינפירן דאָרט די סאָציאַ-ליסטישע אָרדענונג. א סך פון די פּוילישע סאָציאליסטן האָבן אָנגע-עטאַן די בלויעכע פּוילישע מונדירן און היטעלעך און אַרײַן אין די לעגיאָנען. פּעליקס פּעלדבלום איז אויך מיט זיי געגאַנגען. ווי מערסטנס פּוילישע סאָציאליסטן, האָט ער אויך געגלויבט, אַז דער גרעסטער שונא פון דער פּרייהייט איז — רוסלאַנד. ווי מערסטנס פון זיינע חברים האָט ער געגלויבט, אַז אין באַפּרייטן פּוילן, וואָס וועט נישט האָבן איבער זיך דעם רוסישן יאָך, וועט מען איינפירן פּרייהייט און ברירערלעכקייט. ער האָט זיך געשטעלט געבן זיין חבר מאַרטשין קוטשינסקי, געקעמפט צוזאַמען, ווי אַמאָל ביי די פּראַקלאַמאַציעס אין בוידעם-שטיבל אין לאָדזש.

נישט זייער קריגעריש האָט אויסגעזען דער לעגיאָנער פּעליקס פּעלדבלום אין זיין זעלנערישן מונדיר. ער איז שוין געווען אין די יאָרן. אין זיין שוואַרצער געקרייזלעך טשופּרינע און בערדל האָבן זיך שוין פיל גרויע האָר דורכגעוואָרפן. אויך זיינע פענסנע, וואָס רייטן אויף זיין געבויענער נאָז און האָבן אַלעמאָל א טבע אַראָפּ-צוגליטשן זיך אויפן בענדל, האָבן זיך נישט שטאַרק געפאַסט צום זעלנערישן הלוך. א הויכער, אַביסל אן איינגעבויענער, מיט ראַ-שיקע טריט און לעבהאַפטע באַוועגונגען, א שטיקל צעטראָגענער.

אויף וועלכן דער מונדיר איז געשוואומען, דאָס זעלנערישע היטל האָט זיך פאַררוקט, האָט ער גאָרנישט קריגעריש אויסגעזען. אָבער אַ סאָלדאַט איז ער געווען אַ גוטער, אַ געטרייער, מיטן גאַנצן לייב און לעבן, ווי תמיד, ווען ער האָט זיך צו עפעס גענומען. צוגלייך מיט די יונגע איז ער געגאנגען אין שלאַכט-פעלד, געלעגן אין די שוין-גראַבנס, אפילו אליין זיך אויף אויסשפיר-פּאַסטנס אָנגעבאַטן. אינגיכן האָט ער זיך פון אַ פּראַסטן זעלנער ביו אַן אָפיציר דער-דינט. זיין חבר דער קאָמענדאַנט האָט אים די האַנט געדריקט און אַ העכערן ראַנג געגעבן.

איצט איז ער, צוזאַמען מיט אנדערע אָפיצירן, מיט זייערע סאָלדאַטן קיין לאָדזש געקומען, אין זיין שטאָט, כדי צו ווערברין נייע זעלנער פאר זיינע רייען. מיט אַן אָפיצירישן מונדיר, מיט אַ שווערד ביי דער זייט, איז ער אַרומגעגאַנגען איבער די לאָדזשער גאַסן, אויף וועלכע ער האָט אמאָל באַריקאַדן געבויט, דעמאָנסטראַ-ציעס געמאַכט, אַ קאָנספּיראַטיוו לעבן געפירט, אויסבאַהאַלטן זיך, פון פּאָליציי און אנגעטן זיך אָפּגעיאָגט. ערגער ווי צו די אַנדערע פּוילישע אָפיצירן, האָבן זיך די דייטשע סאָלדאַטן באַצויגן צו פעלדבלומען, דעם מאַן מיטן בערדל און ברילן, וואָס דורך אלע זיינע עפּאָלעטן און געווער שרייט אַרויס דער אידישער אינטעליגענט. אויך פון די אייגענע לעגיאָנערן האָט פעלדבלום דער אָפיציר אָפט שפּאַטישע בליקן באַגעגנט. די שקאַציעס מיט די פאַרריסענע נעזלעך און בלאַנדע קעפּ האָבן גאָרנישט באַפעלערישעס געזען אין דעם איבערגעוואַקסענעם עלטערן אָפיציר מיטן צעשוּבערטן בערדל און פענסע אויפן בענדל. ער האָט ניקער אויסגעזען אויף אַ לערער איידער אויף אַ מיליטער-מאַן.

אויך צווישן די אָפיצירן איז ער געווען אַ פרעמדער. נישט אלע זענען זיי געווען קעמפער, די אָפיצירן אין די לעגיאָנען. עס האָבן זיך אַריינגעקריגן מענטשן פרעמדע, וואָס האָבן גאָרנישט גע-וואוסט פון סאָציאַליזם, קאַמף, וואס האָבן קיין אַנונג נישט געהאַט וועגן פעלדבלומען און זיינע פאַרדינסטן. זיי האָבן, ווי אלע מי-ליטער-לייט, געלעבט מיט קאַרטן, טרינקען, ראַנגעס, ווייבער און זעלנערישע וויצן. אויף פעלדבלומען האָבן זיי געקוקט מיט חוּזק. ער איז זיי געווען פרעמד, ווי זיי אים. נישט ער האָט געשפּילט,

נישט געטרונקען, נישט קיין אנעקדאטן געקענט. ער האָט אפילו נישט אומגעקוקט זיך, ווען די דייטשן זענען פארכיי אים אָן אַ סאַלוט. אויך מיט די זעלנער זיינע איז ער געווען דעמאָקראַטיש, חבריש, גאַרנישט ווי אַן אָפיציר. די אָפיצירן, וואָס האָבן געקלונגען מיט די שווערדלעך, געצירט זיך אין די מונדירן, האָבן אויף אַזעלכע גענג נישט געקאָנט קוקן.

ניין, ער האָט זיך נישט אַריינגעפאַסט אין דער סביבה, פּע-ליקס פעלדבלום. אָנשטאָט אַרומצושפּאַצירן אין גאַס און פּאַראַדירן מיטן מונדיר, גיין אויף הוליאַנקעס צו וויבער, וואָס מאַכן אָוונטן פאַר די הערן אָפיצירן פון דער פּוילישער אַרמיי, איז ער גאָר גע-גאַנגען אין ביבליאָטעקן אין דער פּרייער צייט, געליענט ביכער, בראַשורן, געשריבן, איבערזעצט. ער האָט נאָך אַלץ געלעבט אַ לעבן פון אַן אינטעלעקטואַליסט, געגריבלט זיך מיט די קורצזיכטיקע אויגן אין ביכער, פּאַפּירן.

ער האָט געלייט, פעלדבלום. ער האָט געזען, ווי זיינע אייגענע חברים, אמאָליקע קעמפּער, זענען אין די לעגיאָנען פאַרסאָלדאַטע-וועט געוואָרן, פאַרגרעבט. די אָפיצירן האָבן געקרויגן פּריצישע מאַניערן, אַ שלעכטע באַציאָנונג צו די סאָלדאַטן. דער קאָמענדאַנט, זיין אמאָליקער פאַרטוי-חבר, האָט מיט יעדן טאָג מער פאַרגעסן אין זיין סאָציאליזם און אַריינגעקראָכן אין זעלנערישקייט. ער האָט גערעדט גראַבע סאָלדאַטסקע רייד, אַרומגערינגלט זיך מיט פּרעמדע מענטשן, אָפּגעטיילט זיך פון אמאָליקע חברים. אפילו מיליטע-רישע גלחים האָט ער אַריינגענומען צו זיך, וואָס פּראַווען גאָטעס-דינסטן מיט די סאָלדאַטן. די לידער אין די לעגיאָנען זענען פאַט-ריאָטישע, נאָר קיין רעוואָלוציאָנערע נישט. דאָס האַרץ האָט פעלד-בלומען געשראַקן צוליב דעם אַלעמען.

כדי זיך אַליין צו פאַרבלענדן, האָט ער ליטעראַרישע אָוונטן איינגעאַרדנט, גערעדט מיט זיינע חברים אין פעלד וועגן דעם פּויל-לישן מעסיאַניזם, וועגן דער באַזונדערער שליחות, וואָס פּוילן האָט, כדי מיט איר פּיין אויסצולייזן די וועלט. ער האָט זיך אָנגעצונדן ביי די ווערק פון מיצקעוויטש, נאָרוויד און וויספּיאַנסקי, געזען פאַר זיך אַ פּוילן, וואָס וועט זיין אַ מוסטער פאַר פעלקער מיט איר יושר און רעכט. דעמאָלט איז אים געוואָרן צוריק גוט, לייכט. ער

האָט דערזען, אז ער קעמפט פאר אן אידעע, פאר א גרויסער זאך, פאר וועלכע עס איז כדאי לייב און לעבן אָפּצוגעבן. די מענטשן האָבן אים אויסגעהערט, אָבער זיינע רייד זענען געווען זיי פרעמד. אַ מויער איז געשטאַנען צווישן דעם שוואַרץ-אויגיקן איבערגעבוי-גענעם מאן אין די בריִלן אויף דער געבויגענער נאָז און צווישן די אויסגעשטייפטע, פאַרקנעפּלטע, בלאַנד-האַריקע און העל-אויגיקע גוים, וואס דער זעלנער איז זיי געלעגן אין די ביינער.

— אַ מאַדנער מענטש, — דער פעלדבלום, — האָבן זיי גע-רעדט צווישן זיך, — אַ פרעמדער און אומהיימלעכער.

— א איר, — האָבן אנדערע געמורמלט שטיל.

קאַפיטל צוועלף

מען איז געקומען אינגיכן צו מאַקס אשכנזי נאָך זיינע פאַר-מעגנס, וואָס ער האָט אָנעזאַמלט, נאָך דעם קאַפיטאַל, וואָס ער האָט קאָנצענטרירט, ווי ניסן אייבעשיץ האָט אים נביאות געזאָגט. אמת, ער אַליין, ניסן, איז נישט געקומען, אבער אנדערע זענען געקומען. די וועלט איז נישט געוואָרן צוריק וועלט, ווי מאַקס אשכנזי האָט געגלויבט. דער שוסטער איז נישט צוריקגעגאנגען צו זיין קאַפיטע און דער פאַבריקאַנט צו זיין קאַבינעט. די וועלט האָט זיך איבערנעקערט.

אין די פּאַלאַצן זענען די רויטע גוואַרדייער ביי די קאַמינען גע-זעסן און געוואַרעמט זייערע פיס ביי די געשניצטע מעבלען, וואָס זיי האָבן געוואָרפן אין פייער. קיין האַלץ, קיין קוילן זענען נישט געווען אין דער שטאָט, און די גוואַרדייער האָבן אלץ צעבראָכן, די טיערסטע מאַהאָנען, רויט-האַלץ, בילדער מיט די ראַמען, כדי אַנ-צוואוואַרעמען זיך אין די גרויסע קאַלטע שטובן פון די פּאַלאַצן. פון דעם לעדער אויף די פּאַטעלן האָבן זיי מיט די זעלנערישע מע-סערס אויסגעשניטן שטיקער אויף צו פאַרריכטן שטיוול. פון פּלויש און סאַמעט האָבן זיי זיך אַניטשעס געמאַכט. אפילו פון די זיידן-געדעקטע ווענט האָבן זיי פּאַסן אויסגעריסן, כדי אַרומצוואוויקלען

די פיס אָדער געבן א מויד א מתנה אויף א טיכל. די רייכע און הערשער זענען ארומגענאנגען נידעריקע, פארשעמטע, הונגעריקע און דערשראָקענע. די בענק זענען געווען פארנומען, די סעיפן פארהתמעט, די געשעפטן געשלאָסן, די פאבריקן נאַציאָנאַליזירט, די הייזער הפקר. אויף די מויערן האָבן באַפעלן געהאַנגען, אונטער-געשריבן פון סאַמענדראַנט פאַוועל שטשינסקי, וועגן נאַציאָנאַליזי-רונג, רעקוויזיציעס, אַרעסטן. איבער דער ברייט פון די גאַסן האָבן גרויסע לאָזונגען געפלאַמערט אין ווינט, רויטע לייזונטן מיט ווייסע אויפשריפטן, אז די פאַלאַצן געהערן צו די אַרעמע פון די קליינע שטיבלעך, אז די גאַנצע מאַכט איז ביי די סאַוועטן, אז מען זאָל רויבן ביי די רויבער דאָס אָנגערויבטע. ריזיקע לייזונטן האָבן גרויסע פאַרביקע בילדער געוויזן, בילדער, ווי א רויט-גוואַרדייער שטופט זיין באַיאָנעט אין א גראַבן בורזשואַזן בויך, פון וועלכן בלוט שפּריצט ווי פון א פאַנטאַז, ווי א פויער דריקט צו מיט זיין שטיוול דעם פעטן קאַרק פון א ברייטן פּריץ, ווי אַרבעטער מיט מוסקולירטע הענט וואַרפן אַרויס א פאַפּ, א קסיאָנז, א רב און א מופטי, אַלע גראַב-בייכיקע און גיריקע, יעדער מיט זיין הייליקייט אין די הענט.

אין איינעם א טאָג זענען זיי געקומען צו אים, מאַקס אשכנזי, רויבן ביי אים דאָס אָנגערויבטע.

מיט אַפענע שינעלן, צעריסענע, וואס האָבן אויף די אַקסעלען נאָך סימנים געהאַט פון די אַפּגעריסענע עפּאָליעטן, מיט ביקסן אויף שטריקלעך אָנגעהאַנגען, מיט ווילד-צעשוּבערטע טשופּרינעס פון אַרויפגערוקטע זעלנערישע פּומערנע היטלען, מיט געוויקלטע פאַ-פּיראָסלעך אין די מילער אָדער מיט קערלעך צווישן די ליפּן, מיט רויטע שלייפּלעך אויף די ברוסטן און מיט צעריסענע שטיוול אויף די פיס — זענען זיי אַריינגעקומען ברייט אין דער פאַבריק און זי באַזעצט.

— חברים אַרבעטער, קיינער זאָל נישט פאַרלאָזן זיין ווערק-שטאַט, אַלע זאָלן איבערבלייבן אויף די פּלעצער! — האָט דער פי-רער, א יונגער בחור, אין א סטודענטיש היטל און מיט א ביקס אויף דעם אַפּגעריבענעם ציווילן מאַנטל, גערופן. — די פאַבריק גייט

איבער צו דער ארבעטער און פויערים-מאכט. באלד וועט אָפּגע-
האַלטן ווערן א מיטינג.

מיט ענערגישע טריט איז דער בחור אריין צו אשכנזין אין
קאבינעט און צונעגאנגען צום שרייב-טיש.

— מיט וואָס קאָן איך דינען? — האָט אשכנזי געפרעגט
מיט א נעמאכטער רואיקייט און העפלעכקייט אין טאָן, גלייך ווי
ער וואָלט גאַרנישט וויסן, וואָס אזוינס עס קומט פאַר. — זיצט!
ער האָט אָנגעוויזן אויף א שטול אַקעגנאיבער זיך.

— הויבט זיך אויף פון אָרט און לאָזט מיר צו, — האָט דער
בחור געענטפערט, — מיין פּלאַץ איז דאָ.

ער האָט אָנגעוויזן אויף דעם טיפּן ברייטן לעדערנעם פּאָטעל,
וואו אשכנזי איז געזעסן.

אשכנזי האָט ארויסגענומען א שליסעלע און גענומען אויפ-
שליסן די אייווערנע קאסע. דער בחור אין סטודענטישן היטל, וואס
ער האָט נישט אויסגעטאָן, האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט.

— לאָזט שמעקן דאָס שליסעלע, קיין זאך נישט רירן!

— נישט קיין געלט, — האָט אשכנזי זיך פאַרענטפערט, —

בלויז פּריוואַטע זאַכן.

— נישטאָ קיין פּריוואַטע זאַכן! — האָט דער בחור גע-
לערנט. — אלץ געהער דער ארבעטער און פויערים-מאכט. איר

וועט איבערגעבן אלע שליסלען. דערנאָך וועט איר זיין פריי.

כאָטש ער האָט זיך געריכט דערויף אין די לעצטע טעג, דער-
וואָרט עס מיט יעדער מינוט, איז מאַקס אשכנזי געווען פונדעסט-
וועגן איבערראַשט, ווען ער איז ארויס אויף דער גאַס און דאָס
פאַבריק-טירל האָט זיך פאַר אים פאַרמאַכט מיט א טראַסק. ער איז
געבליבן אפילו שטיין א ווילע א געליימטער פאַר דער פאַבריק-
וואַנט.

ארויסגעוואָרפן! — האָט ער נישט געקאָנט באַגרייפן, טאַקע

פּראַסט פשוט געוויזן די טיר, ווי א הונט!

ער האָט נישט געוואוסט וואו צו גיין. דער בחור אין סטודענ-
טישן היטל האָט אים געזאָגט, אז ער איז פריי, ער קאָן גיין וואו

ער וויל. אבער ער האָט נישט געהאַט וואו צו גיין, וואס צו טאָן.

דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן ווי ער איז געווען אָן אַרבעט, אָן באַשעפטיקונג. ער איז געשטאַנען פונקט אזא איבעריקער, מיט פרעמדע הענט, ווי אמאָל זיינע אַרבעטער אין לאָדזש, ווען מען פלעגט זיי אָפּזאָגן פון דער אַרבעט און פאַרהאַקן זיי אונטער דער נאָז דאָס פאַבריק-טירל מיט אַ טראַסק.

ער איז געווען אן איבעריקער אין דער גרויסער שטאָט, אַ הוילער. זיינע הייזער זענען געווען צוגענומען, די געלטער אין די בענק פאַרכאַפט, די סעיפן פאַרחתמעט, די אַבליגאַציעס און ווערט-פאַפירן אנטווערטעט. ניו, נישטאָ קיין אייביקע זאַכן, האָט אשכנזי דערזען. נישט נאָר פאַפיר-געלט און ווערט-פאַפירן, נאָר אפילו הייזער, גיטער, וואָס ער האָט איינגעקויפט, כדי צו זיין זיכער מיט זיי, האָבן קיין האַפט נישט אויף דער וועלט, ווען דאָס רעדל קערט זיך איבער. פון זיין גאַנצן פאַרמעגן, וואס ער האָט דאָ אין דער מלחמה געמאַכט, פון אלע מאַשינען, הייזער, גיטער איז אין איין טאָג גאַרנישט געבליבן. ער איז ארויס ריין, בלויז מיטן סויבעלנגעם פּעלץ און היטל, וואָס מען האָט אפילו נישט געקאַנט טראָגן אין דער שטאָט פון צעריסענע שינעלן און באַוואָפנטע מענער.

אין די ערשטע וואָכן איז מאַקס אשכנזי געווען צעטומלט, ווי פון אַ שטאַרקן קלאַפ, וואס מען כאַפט איבערן קאַפּ און מען קאָן צו זיך נישט קומען. וויי, וויי, וויפל ער האָט אַרײַנגעלייגט מי, אַרבעט, נישט געגעסן, נישט געשלאָפּן, נישט גערוט, וועלטן גע-קערט, ביז ער האָט זיך צו אַזאַ פאַרמעגן דערשלאָגן. ער האָט אין זיינע אויסרעכענונגען אויף רוסלאַנד זיין געבורט-שטאָט פאַרלאָזט, די פאַבריק אויף הפקר געלאָזן, די מאַשינען און סחורות אַרויסגע-פירט. אַליין איז ער דאָ אין דער פרעמדער רוסישער שטאָט געווען, נישט געוואוסט פון קיין רו, פון קיין לעבן, נאָר געבויט, געשאַפּן, הייזער אָנגעקויפט, גיטער, פלעצער. שטיין-רייך איז ער שוין גע-ווען, ווייט אין די מיליאָנען געהאַלטן. ער האָט שוין נאָר אַליין נישט געוואוסט וויפל ער פאַרמאָגט. איצט האָט עס דער טייוול גענומען, אין איין העלן טאָג איז אלץ אויסגערוגען. אשכנזי האָט זיך געפילט געקרויודעט, שטאַרק באַעולהט פון דער וועלט. דאָס איז רויבעריי, האָט ער זיך געקאַכט, אַליין זיך אַ לעבעדיקן אויפגע-געסן, דאָס איז גזילה, ערגער ווי מען שעכט עמיצן. עס איז דאָך

הימלשרייענדיק! מען נעמט א מענטש, וואָס האָט מיט די אייגענע הענט א פארמעגן געמאכט, וואָס האָט לייב און לעבן אוועקגעגעבן, דער מוח איז אים אויסגעטריקנט געוואָרן, וואָס האָט געטראכט, גע-זוכט, געפלייסט זיך ווי אזוי צו אַ פארמעגן צו קומען, און מען נעמט עס אים דיר-נישט מיר-נישט צו און מען הייסט אים גיין!

ער האָט געקוקט אויף די גרויסע אויפשריפטן, וואָס רופן, מען זאָל רויבן ביי די רויבער דאָס גערויבטע, און עס איז אים אין קאָפּ נישט געקראַכן. ער האָט זיך נישט געפילט פאר קיין רויבער, אשכנזי. ער האָט קיינעם נישט באַרויבט. ער האָט בלויז געהאַנדלט, געמסחרט און פארדינט. אמת, ער האָט אמאָל עסקים געהאט מיט סוחרים, מיט שותפים, אבער דאָס איז מסחר, ווער עס איז קליינער, דער נעמט. אנדערש גייט עס נישט. אָבער גע-רויבט האָט ער קיינעם נישט. ער האָט אויסגערעכנט, געוואָלט פארדינען, אבער דאָס איז קיין רויבעריי נישט. אזוי פירט זיך אויף דער וועלט. און מיט די ארבעטער, איז אויך די אייגענע זאך — ער האָט קיינעם נישט געצוואונגען. ער האָט געצאָלט ווי אלע פאב-ריקאנטן, אויסגערעכנט, דאָס געשעפט זאל האַלטן. ער האָט זיך געפילט ריין, ווי א שעפעלע, אשכנזי, ער האָט נאָרנישט געהאט אויפן געוויסן אזוינס, וואָס מען זאָל אים קאָנען דערפאר רויבער אָנרופן. רויבער זענען די, וואס קומען מיט ביקסן און נעמען צו ביים מענטש דאָס געלט פון די הענט, ווי באַנדיטן, וואָס נעמען די נשמה אוועק.

זייער עלנט, איינזאם, צעבראָכן און געקרויודעט האָט ער זיך געפילט אין די אומרואיגע טעג, מער נאָך אין די נעכט, אין וועלכע ביקסן הערן גאָרנישט אויף צו קנאַלן.

מיט א שלעכטן מאַנטל, דעם ערגסטן, וואס ער האָט נאָר גע-קאָנט אויסזוכן צווישן זיינע מלבושים, מיט אן ארבעטער-היטל אויפן קאָפּ, כדי נישט צו ווארפן זיך אין די אויגן אויף די גאַסן, איז ער ארומגעגאנגען איבער דער פרעמדער שטאָט, געבלאָנדרושעט אויף אירע פראַספעקטן און פלעצער.

די גרויסע לעבעדיקע שטאָט, וואס האָט אלעמאָל גענלאַנצט מיט קארעטן, שליטנס אין דריי פערד געשפּאַנט, מיט עלעגאַנטע דאַמען, שלאַנקע אָפיצירן, געלויבטן מיט געשעפטן, טעאטערס,

רעסטאָראַנען, לאַקאַלן, איז איצט געשטאַנען אָפּגעלאָזן, פאַרוואָר-
לאָזט, האָט אויסגעזען ווי א קריגס-לאַגער. זייער גיך זענען די
מענטשן אריינגעקראַכן אין אַרעמקייט, ארויפגעצויגן אויף זיך דעם
דלות. ביי די קאָאָפּעראַטיוון האָבן זיך לאַנגע רייען געצויגן, כדי
צו קריגן א שטיקל ברויט, א הערינג. די פרייזן זענען משוגענער-
ווייז געשפרונגען, מיט יעדער שעה, מיט יעדער מינוט. די פויער-
טעם, וואָס האָבן אריינגעברענגט א קריגל מילך אין שטאָט, האָבן
מורא געהאט עס צו פארקויפן; זיי האָבן נאָר נישט געקאָנט אויס-
רעכענען זיך אין די פּאַפּירן-געלטער, וואָס האָבן פארלוירן זייער
ווערט פון איין גאָס ביז דער צווייטער. די טויזנטער האָבן זיי צע-
מישט.

— איך האָב נישט צו פארקויפן, — האָבן זיי געזאָגט, האַלטן-
דיק די סחורה אין דער האַנט.

זיי האָבן מורא געהאט פאר די באַנקנאָטן, געשראַקן זיך
פאר די גרויסע סומען און געצלמט זיך אין פחד.

אשכּנזי האָט די פּאַפּירענע באַנקנאָטן אויסגעליידיקט פון
זיינע ווייניק-געבליבענע געלטער, ביי די מערק זיך ארומגעדרייט
און געקויפט זיך שפּיז, וואָס ער האָט אַליין אין שטוב ביי זיך
צוגעגרייט. אָבער אין שטוב איז נישט געווען קיין וואַסער, קיין
פּיער. פּרעסט האָבן געהאַלטן שטאַרקע. די וואַסער-לייטונג האָט
נישט געאַרבעט, די רערן זענען פון פּראָסט פאַרפרוירן געוואָרן.
וואַסער האָט מען געמוזט ברענגען פון ברונעמס צו שלעפּן, פון א
צווייטער גאָס. קיין קוילן איז נישט געווען. די מענטשן האָבן
דאָס מיסט אין די נעכט דורך די פענסטער אין די הויפּן געוואָרפן,
אויף די גאַסן.

פון דעם רייכן הויז זיינעם, אויף קאַמיענני אָסטראָווסקי
פּראָספעקט, זענען זיך די מענטשן צעלאָפּן. אויף זייער אַרט האָבן
זיך ארבעטער אריינגעצויגן, רויט-גוואַרדייער. זיי האָבן צוגענומען
דאָס מעבל, צעבראַכן, צעקלאַפט, אייזערנע אויוועלעך אַריינגע-
שטעלט, רערן דורך די ווענט דורכגעהאַקט און דורך די אויסגע-
בראַכענע שויבן דורכגעצויגן דעם רויך. די דינערשאַפט איז זיך
צעקראַכן, אוועק אין די דערפער, צו זייערע אייגענע, צו עסן דאָס
דאָרפישע ברויט און קאַרטאָפּל און צו וואַרעמען זיך ביי די גרויסע

אויוננס. אלע טאָג זענען אנדערע סאָלדאטן און מאַטראָזן אַרײַן-
נעקומען צו אשכנזין אין הויז און אים ארויסגעשטופט פון זיינע
צימערן אלץ ווייטער.

— דו, פאָטערל, פון וואָסערע לייט ביסטו? — האָבן זי אים
געפרעגט און נעקוט מיט פארדאכט אויף זיין אָנגעצויגענער פראָ-
לעטאָרישקייט, וואס האָט נאָר נישט געפאָסט צו די טייערע מעבלען
פון זיינע צימערן.

אשכנזי האָט זיך פאררוקט אין א ווינקל פאר די צעוואַס-
סענע דעקאָלמירטע מאַטראָזן, וואס האָבן געווייעט מיט שמחה,
הפקרות, גערעכטיקייט און רציחה צוזאמען.

— איך בין פון די מלחמה-אנטלאָפּענע, פון פּוילן, — האָט
ער געענטפערט מיט א רחמנות-קול.

— וועסטו זיך, פאָטערל, אַ ביסעלע אַרײַנרוקן, — האָבן די
מענער מיט רויטע געזיכטער געזאָגט מיט שפּאַס. — צופיל פּלאַץ
פאַרנעמסטו פאַר אײַן מענטש אין דער איצטיקער צײַט, און זאַכן
האָסטו אויך צופיל, א מעבל-קראָם א נאנצע.

זיי האָבן אים גערוקט פון צימער צו צימער, ביז ער איז ביי
איינעם געבליבן. אין די שכנותדיקע צימערן האָבן זיך די סאָל-
דאָטן באַזעצט, די מאַטראָזן. זיי האָבן מיט שמחה די טייערע
מעבלען זיינע צעהאַקט און אין די קאָמינען און בלעכערנע אוי-
וועלעך געוואָרפן. יעדער האָט ביי אשכנזין אין האַרץ א שניט
געטאָן. זיי האָבן מיידן געבראַכט, הוליאָנקעס געמאַכט, היימישן
פּויערשן בראָנפן, „סאַמאָנאָן“, גלעזערױוין געטרונקען, אויף האַר-
מאַשקעס געשפּילט, געטאַנצט, געלאַכט און מיט די מיידן זיך פּרײ-
לעך געמאַכט. אשכנזי איז געלעגן ביי זיך אין שטוב אין גרויסן
ברייטן בעט, צוגעדעקט מיט אלע קאָלדעס און פון אויבן מיט דעם
סויבלענעם פעלץ, כדי נישט געפרוירן צו ווערן אין די נעכט, ווען
די רערן אין די ווענט פּלאַצן פון פּראָסט. אָן לייכט, אָן פּויער און
וואַסער, איז ער געלעגן וואָך אין די גרויסע ווינטער-נעכט און קיין
אויג נישט געקאָנט צוטאָן. אין די שכנותדיקע צימערן האָבן די
מאַטראָזן געהוליעט, געזונגען, געקושט זיך און געשלאָגן זיך.
אשכנזי האָט אויסגעשפּיצט זיינע אויערן צו דער פּרייד פון די

מענטשן, וואס האָבן גאַרנישט, וואָס יעדער מאָג שטייען זיי גרייט צום שלאַכט, און ער האָט זיי מקנא געווען. די ווענט האָבן גע- קנאַקט פון זייערע געלעכטערן, פון זייערע טעניץ און קולות. אלע שוואַכקייטן, שטעכענישן אין די זייטן, ציאונגען ביים האַרץ, ברע- נונג אין די געדערים פון די שלעכטע עסנס, מאַגן-קראַמפן, אלע חולאַתן, וואָס האָבן זיך געהאַלטן ביי אים אין זיין עלטערן גוף און נישט אַרויסגעקראַכן אין זיין פּריערדיקער פאַרנומענקייט, אין זיין רוישיקן לעבן און שאַפן, זענען איצט אַרויסגעקראַכן, אין קליינעם קערפּער זיינעם אַרומגעקרייזט, געקוועלט, גענאַנט. אפילו קיין ביסל וואַרעם וואַסער איז נישט געווען, אפילו קיין אַרט פאַר אַ מענטשלעך געברויך איז נישט געווען אין דער אייגענער שטוב זיי- נער, וואָס איז געווען אָנגעשטעלט און אָנגעוואָרפן מיט זאַכן. דער פּראָסט האָט אלץ מיט פּיכטקייט און אייזיקייט באַדעקט.

ניין, דער מענטש, וואָס האָט געקענט פירן גרויסע פאַבריקן און געשעפּטן, מאַכן פאַרמעגנס, דערטראַכטן זיך צו די גרעסטע איינפאַלן און קאָמבינאַציעס, האָט נישט געקענט באַזאָרגן זיין קליינעם עלטערן גוף, בלייבנדיק אַליין אָן דינער און משרתים.

זיי האָבן געלאַכט פון אים, די מיידן אין די שטיוול, די יונגען אין די פעלצלעך, ווען ער פלעגט בייטאָג מיט דעם כינעזישן פּאָר- צעלייערנעם קרוג ניין אין אַ זייטיק געסל צום ברונעם נאָך וואַסער. ער האָט זיך געגליטשט אויף דעם פאַרפרוירענעם ברוק, אויף וועלכן אלע אנדערע זענען געגאַנגען ווי אויף ברעטער. ער האָט אומגעשיקט צוגעבונדן דעם אויער פון קרוג ביי דעם שטריק פון ברונעם און שליםזלדיק געשעפּט, שיער נישט אַרוינפאַלנדיק אין ברונעם אַרײַן. ער האָט מער פאַרגאַסן ווי אַהיימגעטראַגן. זיין האַנט, וואָס האָט אזוי גיך געאַרבעט מיטן בליישימפּט אויף אלע פאַפירן, טישטיכער, טישן, ביים רעכענען און חשבונען ווי אזוי געלט צו מאַכן, האָט נישט געקאַנט אויפהויבן קיין האַס צו צע- האַקן עפעס אַ חפץ פון שטוב און אָנצעוואַרעמען אַ ביסל טיי פאַר זיך. ער האָט אָנשטאַט אין האַרטן האַלץ שיער נישט אין די איי- גענע פיס זיך געטראָפן. אין שטוב איז געווען ביי אים אַ מושב. ער איז געוואָרן אָפּגעלאָזן, פאַרוואַרלאָזט.

ווי אייביקייטן האָבן זיך געצויגן ביי אים די לאַנגע ווינטער-

נעכט אָן שלאָף. ער האָט אויפגעכאפט יעדער שאַרף, יעדער קנאַל פון א ביקס אין גאַס. אָפּטמאָל זענען שריפות געווען אין די נעכט. פון די בלעכענע אויוועלעך, וואס מען האָט אומעטום אריינגע-שמעלט, פון די רערן, וואס מען האָט דורכגעצויגן דורך טיר און פענסטער, האָבן זיך שטובן אָנגעצונדן. קיין וואַסער איז נישט געווען, די פייערלעשער זענען אפילו נישט געקומען. ווי דאָרפישע שויערן האָבן די גרויס-שטאָטישע מויערן געפלאַקערט אין די נעכט, הפקר און פריי, באלויכטנדיק די פינסטערע גאַסן. די יאָמערן פון די מענטשן האָבן אָפּגעשלאָגן זיך מיט זייערע ציטערנדיקע ווידער-קולות ווייט אין דער נאכטיקער שטילקייט.

נאָך מער האָט אשכנזי אויסגעשפיצט זיינע אויערן צום גלאַק פון טויער. נאכט ביי נאכט זענען רעוויזיעס געווען. אין מיטן נאכט זענען באוואָפנטע מענער באַפאַלן די הייזער, די געוועזענע רייכע און מיוחסים פון די בעטן ארויסגענומען און דורכגעזוכט די שטובן. מיט די באַיאָנעטן זענען די סאָלדאטן אין די מאַטראַצן אַריינגעקראָכן, איבערגעקערט, איבערגענישטערט. מען האָט גע-זוכט געווער, געהיימע פאפירן, אויסבאַהאַלטן גאָלד און בריליאַנטן. אשכנזי האָט קיין געווער נישט געהאַלטן, אויך נישט קיין פאַרדעכטיקע פאַפירן. אים איז גאָרנישט אָנגעאנגען אין דער פרעמדער רוסישער שטאָט, וואו ער איז איצט געבליבן פאַרשטעקט. אזוי לאַנג האָט די שטאָט פאַר אים געהאַט א רייץ, ווי לאַנג זי האָט אים געדינט, גוטע געשעפטן געגעבן, געלט, פאַרמעגנס. איצט איז זי פאַר אים געווען פרעמד, ווי א וואַקזאַל, פון וועלכן מען איילט זיך וואָס גיכער צו דער היים. אמת, די נייע מענטשן פון דער שטאָט האָבן אים א סך שלעכטס געטאָן. זיי האָבן אים באַרויבט, באַזולט, ווי די גזלנים אים פארן האַלץ געכאפט און ארויסגעטריבן פון זיינע הייזער, פאַבריקן, בענק. זיי זענען ווערט מען זאָל לע-בעדיקע פאַסן פון זיי שינדן, אבער נישט ער האָט געטראכט זיך צו פאַרנעמען דערמיט. זייער סוף וועט קומען, איז ער געווען זי-כער, ווייל אַזעלכע זאַכן קאָנען נישט אויסהאַלטן. די וועלט וועט נישט שווייגן. אבער טאָן וועט דאָס די וועלט, האָט ער געוואוסט, נישט ער. ער, אשכנזי, איז א געשעפטסמאַן, א פאַבריקאַנט, ער האָט איין זאך צו טאָן, צו האַנדלען און מאַכן געלט. שלאָגן זיך,

ארומקריכן אין די גאסן מיט די ביקסן, האלטן רעוואָלווערן, דאָס איז נישט זיין זאך.

ניין, ער האָט נישט מורא געהאט פאר די מענער, זיי זאָלן ביי אים געפינען נעווער אָדער געהיימע פּאַפּירן. ער האָלט נישט פון אזוינע זאכן. אבער אַנדערע פּאַרבאָטענע זאכן האָט ער גע-האַט. ערשטנס, האָט ער אין די אומרויאַקע טעג אביסל סחורות פון זיינע לאַגערן ארויסגעפירט און באַהאַלטן זיי אין קעלערס אויף יעדער צופאַל, פּאַרשטעקט זיי צווישן באַקאַנטע און היימישע. היפש דערפון איז געלעגן אויך אין די אייגענע קעלערס אין הויף, זייער פּרייז איז געוואקסן מיט יעדן טאָג. אשכּנזי האָט געוואָלט פון זיי פּטור ווערן וואָס פּריער, פּאַרקויפּן זיי פאר וויפּל עס וועט זיך לאָזן, אבי ארויס פון זיי. אָבער עס איז שווער געווען עפעס צו טאָן דערמיט. נישט מען האָט געקאָנט די סחורות איבערפירן עפּנטלעך, נאָר בסוד סודות, נישט מען האָט געקאָנט צונויפקומען זיך מיט סוחרים. אלע זענען געווען צעטומלט, דערשראָקן.

צווייטנס, האָט ער געהאט פאר דער צייט אוועקגעלייגט אַ ביסל בריליאַנטן, גאָלד, וואס ער האָט אויסבאהאַלטן נישט אין די סעיפן, נאָר פּאַרשטעקט אין באַהעלטענישן ביי זיך אין שטוב, אין גאָר באַהאַלטענע ערטער, וואס קיינעם וועט נישט איינפאלן צו זוכן. די בריליאַנטן האָט ער אַליין אין די נעכט אין די מלבושים איינגע-נייט מיט קרומע אומגעשיקטע נעט, אין סויבעלנעם פעלץ, אונטער די קאַלנערס פון די ווינטער-מאַנטלען, מען זאָל עס מיט דער האנט נישט דערטאַפּן. ער האָט זיך נעריכט אויף דעם אומגליק, דאָס האַרץ האָט אים געזאָגט, אז עפעס שלעכטס וועט אַנקומען אין דעם לאַנד, און ער האָט זיך אָנגעגרייט קאָסטבאַרקייטן אויף דער שוואַרצער שעה, ווען זי וועט קומען.

ער האָט געוואָלט אנטלויפן פון דער שטאָט, וואס א חוץ רויטע שלייפן, באפעלן אויף די מויערן, באַזאָפּנטע מענער, פולע גאַסן מיט רייד און פּראַקלאַמאַציעס, האָט זי נאָרנישט, קאָן זי אים גאָר-נישט געבן. בלויז געפאר האָט זי פאר אים פאַרמאָגט. אָבער אַרויספאַרן איז געווען שווער. מען האָט געמוזט האָבן דערלויבע-נישן אלערליי, פּאַפּירלעך, און אשכּנזי האָט קיין חשק נישט געהאט צו דרייען זיך צופיל אין די רויטע אמטן, וואו עס זיצן די נייע

לייט, די מענער מיט די היטלען אויף די קעפ און די ווייבער מיט די פויערישע טיבלעך. ער האָט וואס ווייניקער געוואָלט לאָזן זיך הערן מיט זיין נאָמען אין דער שטאָט, וואו דער לאָדזשער פּאַוועל שטשינסקי איז געווען דער קאָמענדאַנט. ער האָט אים נאָך גע-דענקט פון לאָדזש, דעם שטשינסקין, נישט איינמאָל אין פינפטן יאָר עסקים געהאט מיט זיינע לייט, די שטריוקערס. ער האָט גע-וואוסט, אז נאָרנישט קיין נוטס קאָן ער דערוואַרטן פון אַט דעם פּאַרשוין, וואָס לעבן און טויט איז איצט ביי אים אין די הענט. איבעריקנס האָט מען קיין געלט נישט געקאָנט ארויספירן, אַ חוץ אַ קליין ביסל פּאַפּיר-באַנקנאָטן, וואס האָבן אַ קליינעם ווערט. אשכנזי האָט געוואָלט אנטלויפן פון לאַנד, קיין אויסלאַנד זיך ארויסקריגן, כדי פון דאָרט צוריק אריינצוקריגן זיך קיין לאָדזש. אבער ארויספאָרן אָן די אוצרות זיינע האָט ער נישט גע-קאָנט. וואס וועט ער טאָן אויף דער גרויסער וועלט אָן געלט? און אַרויספאָרן מיט די אוצרות איז געווען אַ סכּנה. מען האָט געזוכט אויף טריט און שריט. פאַר אזעלכע זאכן קאָן מען ווערן מיט אַ קאָפּ קירצער אין די איצטיקע צייטן. ער האָט געזוכט ווי אזוי זיך אַרויסצוקריגן פון לאַנד געהיים, דורך אייגענע געניטע מענטשן, דורך גוטן כאַבאַר. אבער נישט אזוי לייכט איז געווען אזעלכע מענטשן צו קריגן, וועמען זיך אָנצוטרויען. די נאַנצע וועלט איז פול מיט שווינדלער און באַטרינער. און ער איז דערווייל געזעסן אין דער שטאָט ווי אויף הייסע קוילן. ער האָט געלעבט דערפון, וואָס ער האָט חפּצים פון שטוב ארויסגעטראָגן אויף די מערק צו פאַרקויפן, אליין שפּייז זיך איינגעקויפט ביי די פויערטעס, אליין אַ לעפל עסן זיך אָפּגעקאָכט. די אוצרות האָט ער געהאַלטן אויף אַרויסצוקריגן זיך פון דער גיהנום-שטאָט, ווען די נוטע שעה וועט קומען.

און ער האָט געציטערט אין די נעכט, געשראַקן זיך פאַר יעדן קלאָפּ, פאַר יעדן קלונג אין טויער, פאַר יעדן שאָרף אויף די טרעפּ, צי מען גייט נישט אמאָל מיט אַ רעוויזיע, צי מען קומט נישט נאָך זיינע אוצרות און זיין לעבן. ער האָט זיי אָפּט געזען אויף די גאַסן, די לאַסט-אויטאָמאָבילן מיט די אַרעסטירטע, אַרומגערינגלט מיט זעלנער און ביקסן, אַרעסטירטע פאַר אַלטן יחוס, פאַר אויס-

באהאלטן סחורות, פאר שפעקולאציע. מען האָט נישט הויך גערעדט אין שטאָט וועגן זייער גורל, מען האָט מורא געהאט א וואָרט פאר די לייפן ארויסצוברענגען, אבער געמורמלט האָט מען, אז זעלטן ווער עס קומט צוריק פון די, וואס מען פירט זיי אוועק מיט די לאַסט-אויטאָמאָבילן. ער פארטיקט זיך מיט זיי גיך אָפּ, פאָועל שטשניסקי. אין די פינסטערע נעכט, זאָגט מען, פירט מען זיי הינטער דער שטאָט ארויס, מען ראַמט זיי אָפּ און מען פאָרוואַרפט זיי אין גריבער, וואָס קיינער ווייסט אפילו נישט וואו זייער געביין איז אהינגעקומען. דערפון זאָל דאָס שטאמען דאָס קלאַפן פון לאַסט-אויטאָמאָבילן אין די נעכט, דאָס קנאַלן פון ביקסן.

אשכנזי איז אומרואיס געלעגן אונטער די איבערגעדעקטע קאָלדרעס און סויבעלנעם פעלץ אין די שלאָפלאָזע נעכט. ער האָט אויפגעציטערט ביי יעדער שפרונג פון א מייזל, ביי יעדן טריט, וואָס האָט זיך אָפגעשלאָגן אין דער גאָס. כאָטש זיינע אוצרות זע-נען געווען באַהאלטן, פאַרשטעקט, פאַרנייט, האָט ער געציטערט פאַר זיי. ווער ווייס, צי די סאָלדאַטן מיט זייערע עלטסטע וועלן זיי נישט אויסגעפינען, צונעמען זיי ביי אים, אין טורמע אים איינזעצן, אָדער אפשר גאָר אוועקפירן מיט די לאַסט-אויטאָמאָבילן אין די נעכט.

ער איז נישט געווען זיכער מיט די שכנים אין הויף, וואָס האָבן געקענט אים פון די פריערדיקע צייטן. אמת, זיי פלעגן אים אלעמאָל שוין באַגריסן, די היטלען פאַר אים אַראָפּנעמען. אָבער איצט איז זייער צייט, זיי קאָנען מסרן אויף אים. נאָך ווייניקער גלויבן האָט ער געהאט אין די מאַטראָזן און סאָלדאַטן, וואָס האָבן זיך באַזעצט אין זיין דירה. ער האָט אלעמאָל דערוואָרט, זיי זאָלן פלוצלונג אויסהאקן די טיר פון זיין שטוב, וואָס ער האַלט פאַר-קייטלט און פאַרריגלט, זיי זאָלן אים צונעמען דאָס לעצטע און אים אַ קויל אין קאָפּ נעבן, אָדער גאָר דערשטיקן, אז א האָן זאָל נישט קריינען. קיינער וועט נישט וויסן אפילו וואו זיין געביין איז אַהינגעקומען. ווי א הונט וועט מען אים ערגעץ באַגראַבן, צוזאַמען מיט גוים און שלעפער.

עלנט, פאַרלאָזן, אליין איז געווען מאַקס אַשכנזי אין די נייע

טעג אין דער שטאָט, וואָס האָט זיך איבערגעקערט, אַ רחמנות האָט אים אַרומגענומען אויף זיך אַליין, אויף זיין עלנט לעבן.

צו וואָס איז ער געקומען דאָ אהער, אין דער פּרעמדער רוסישער שטאָט? נאָך געלט איז ער געקומען. ער האָט זיך אויף רוסלאַנד אָריענטירט, פון דער אייגענער שטאָט געלאָפן, די סחורה אַרויסגעפירט, די מאַשינען פון דער פאַבריק צוגענומען, אַ תל געמאַכט פון זיך, פון געשעפט, פון דער פאַבריק, פון פאַ-לאַץ. דאָס אייגענע ווייב איבערגעלאָזט, כאַטש זי האָט אים געבעטן, ער זאָל בלייבן. ער האָט געוואָלט געשעפטן מאַכן אין דער רוסישער שטאָט, מיליאָנען, וואָרום ער האָט אין די דייטשן נישט געגלויבט, דעם צוטרוי פאַרלוירן צו דער שטאָט, אָפּגע-ריסן פון רוסלאַנד. ער האָט טאַקע געמאַכט אַ פאַרמעגן, מיליאָ-נען געזאַמלט, דאָס געלט איז אַליין דאָ אים די הענט אַריינ-געלאָפן. אָבער וואָס איז געוואָרן דערפון? גאַרנישט. הויל און נא-קעט איז ער ארויס פון אלעמען, צום טיוול איז זיין גאַנצע מי, אַר-בעט און אַנשטרענגונג געגאַנגען. ער האָט זיך אַפילו נישט פאַרגו-נען אָפּצוועסן ווי געהעריק, נישט אויסצושלאָפן זיך אין די נעכט, כאַטש ער האָט שוין די אַלטקייט דערפילט. איצט איז דאָס אַלץ פאַרן רוח אַוועק, פאַר די פאַניעם מיט די צעריסענע שינעלן.

זיין קאַפּ, זיין איבערקלינגלען זיך, פאַרפירט אים אַלעמאָל צום טיוול. ניין, מען דאַרף נישט אזויפיל איבערטראַכטן, מען דאַרף לעבן ווי עס לאָזט זיך, נעמען פון לעבן ווי עס גייט, ווי זיין ברו-דער יעקב-בונם.

מיט קנאה האָט ער געטראַכט איצט וועגן דעם ברודער זיינעם, וועמען ער האָט שטענדיק אַזוי געהאַסט. איצט האָט ער צו אים קיין שנאה מער נישט געפילט, ער האָט אים בלויז מקנא געווען. ער איז פאַרבליבן אין לאָדזש, ער לעבט זיך מסתמא א גוט, רואיק לעבן, אין מנוחה און אין זיכערקייט. ער האָט נישט איבערגע-טראַכט, נישט געקלערט אַזויפיל, נישט געשפרונגען פון דער הויט. ער איז פאַרבליבן אין לאָדזש ווי אַ סך אַנדערע, געלאָזט גיין מיטן געוויינליכן וועג. איצט זיצט ער אַודאי מיט זיין גערטרוד און מיט די קינדער, וואָס זיי האָבן.

ער האָט זיך דערמאַנט אין זיין גערטרוד. אַ וואויל מיידל

געווען, — האָט ער געטראַכט וועגן איר דאָס ערשטע מאָל, — אַ שיינע און אַ קלוגע, מיט אַ מאַנסבילשן קאָפּ. וואָסער גליק דער יעקב-בונם האָט, זי אָנצוקריגן פאַר אַ ווייב; זי, וואָס וואָלט גע-קאָנט זיין זיין טאָכטער. ער איז אַפילו אויף דער חתונה ביי איר נישט געווען, אין שטוב צו איר קיינמאָל נישט געקומען, אַ פרעם-דער געווען. אים האָט עס פאַרדראָסן איצט אין די שלאָפֿלאָזע געכט, ער האָט פאַראיבל אויף זיך געהאַט, געפרעסן זיך דערפאַר. פון גערטרודן איז ער אַריבער טראַכטן וועגן זיין זון, אינגאַצין. ער מוז שוין איצט זיין אַ מענטש אין די יאָרן. ער האָט געפרוּאוּט ביי זיך אין געדאַנק אַרויסרופן זיין בילד, אָבער ער האָט נישט געקאָנט. עפעס צערונען און אָפּגעווישט איז אַלץ געווען. ווי וואָלט ער אים איצט געוואָלט זען. אמת, ער איז קיין לייט נישט געווען, אַ קאָפּ געהאַט אַ גראָבן, און אים, דעם אייגענעם פאַטער, שנאה אַרויס-געוויזן. דאָך וואָלט ער אים איצט געוואָלט זען, וויסן וואָס איז מיט אים, ווי אזוי זעט ער אים, ווי אזוי לעבט ער. מעגלעך, און ער האָט שוין גאָר ערגעץ אַ פאַמיליע, אַ ווייב, קינדער. און אפּשר, אפּשר איז גאָר חלילה מיט אים עפעס געשען? ער האָט געהערט, אַז ער זאָל האָבן פּריוויליגס אַרײַן אין דער אַרמײ צו די פּראַנצויזן. אים האָט אַלעמאָל געצויגן צו פּוסטע זאַכן, צו גוּיאישע און ווילדע. ווער ווייסט, צי ער איז נישט פאַרוואונדעט, אָדער, חלילה, נאָך ער-נער? אַשכּנזי האָט אַ ציטער געטאָן פון געדאַנק.

פון דעם זון איז ער אַריבער צו איר, צו דינהלען. ווי מיט אַ סך יאָרן צוריק, איז זי אים פּלוצלונג געשטאַנען פאַר די אויגן, אַ יונגע, אַ ווייבע, אַ שיינע און רייצענדיקע. מיט ווייטאַקס האָט ער זיך דערמאַנט אין איר, געדענקט זייער לעבן. אמת, זי האָט אים קיין ליבשאַפט נישט אַרויסגעוויזן, פרעמד געווען אים, אָבער אפּשר איז זי נישט אינגאַנצן שולדיק געווען. ער איז צופיל געווען פאַרטאָן, פאַריאַנט, נישט פּרובירט זיין נעבן איר, אַרייננעמען זי אין די הענט. דאָס נטן זיך איז גאָר געווען אַ משוגעת. זי האָט עס נישט געוואָלט. ער האָט זי באַליידיקט דערמיט, פאַר מענטשן מכּיּיש געווען. מיט געוואָלט האָט ער אַרויפגעצוואונגען אויף איר דעם גט. זי האָט אים אַפילו שוין דעמאָלט ליבשאַפט גענומען אַרויסווייזן, קוקן אים אין די אויגן. ער האָט צו איר גאָרנישט געהאַט. זי האָט

אלעמאָל שטענדיק זיך לייטיש געפירט, קיין חרפות און בושות, ווי אנדערע ווייבער אויף זייערע מענער, אויף אים נישט געבראכט, זיין נאָמען נישט באַשמוצט. גראָד ווען זי איז געוואָרן אַן אנדערע, גענומען רעדן וועגן לעבן ווי לייטן, וועגן נחת פון קינדער, איז אויף אים אָנגעפאַלן דאָס משונעת זי צו גטן.

ער האָט זי ליב געהאַט, האָט אַשכנזי געדענקט, אַפילו ביים גט האָט זי זייער שיין אויסגעזען. אָבער ער האָט זי אָפגעוואָרפן פון זיך, פאַרביטן אויף די מאַדאַם מרגליות. זי איז אַ קלוגע, דאָס נייע ווייב זינס, וואָס איז איצט אין לאַדזש אַליין פאַרבליבן. באַטש זי האָט קיינעם אין לאַדזש נישט געהאַט, איז זי פאַרבליבן דאָרטן, כדי צו היטן זיין פאַרמעגן. זי איז אַ מענטש מיט שכל, אַכטעט אים, האַלט אים כּבּוּר. אָבער קיין גליק האָט ער ביי איר קיינמאָל נישט געהאַט. זי איז געווען עלטער פאַר אים, מיאוס. ער האָט קיינמאָל ביי איר נישט געקאַנט געפינען קיין גליק נאָך די האַרטע טעג פון האַנדל, קריגעריי און רייסעניש, קיינמאָל נישט געקאַנט אַרײַנגראַבן זיין קאַפּ אין איר שוים און פאַרגעסן אין אַלע פּײַן, וואָס פאַרשווינדן אין ליבע, וואַרעמקייט און גליק. אַ חבּר איז זי אים געווען, נישט קיין ווייב. פּוסט זענען געווען די נעכט מיט איר, אומזיניק. דינהלע איז נאָך ווי אַ רוזי געווען, ווען ער איז אַוועק פון איר. און צוליב וואָס האָט ער עס געטאָן? צוליב געלט, פאַר-מעגנס. איצט האָט אַלץ דער טייוול גענומען. עלנט, אַליין, איז ער אין דער פּרעמדער שטאַט, גרייט אומצעקומען ווי אַ הפּקּרדיקער הונט. און אַלץ וואַלט דאָך געקאַנט אַזוי אנדערש זיין, אַזוי גלייך, גליקלעך, מיט ווייב, קינדער און נחת.

אַ מיטלייד האָט אים אַרומגענומען אויף זיך אַליין, אַ רחמנות אויף זיין לעבן, וואָס ער האָט מיט די אייגענע הענט צע-בראַכן. תמיד האָט ער געטאָן אַלץ, אַבי זיך אַליין שלעכטס צו טאָן. מיט טרייסט האָט ער געטראַכט וועגן דעם, וואָס ער האָט עפּעס איבערגעלאָזן אין לאַדזש, אַ פאַבריק, אַ פאַלאַץ, הייזער. עס איז באַשערט געווען, ער זאָל נישט אַלע בריקן פאַרברענען הינטער זיך. איצט וועט ער קאַנען צוריקערן דאָרט. אַ, ער וועט שוין וויסן איצט ווי אַזוי צו לעבן. ער וועט שלום מאַכן מיט די קינדער, מיטן אייגענעם ברודער. אומזיסט און אומנישט האָט ער

זיך שטענדיק ארומגעקריגט, אָפּגעריסן זיך פון אַלעמען און אַלץ. ער וועט שוין קלינגער זיין, די צייט האָט אים געלערנט, אַ גוטע לעקציע געגעבן. אפילו איר, דינהלען, וועט ער זיין פריינטשאפט ארויסווייזן, ארויסהעלפן איר. ווער ווייסט, ווי אזוי עס גייט איר דאָרט ?

מיט מענטשן וועט ער לעבן גוט, נישט איינרייסן מער, נישט זיין אזוי הארט. נישטאָ פאַר וואָס זיך מוסר-נפש צו זיין. דער מענטש טראכט און גאָט לאַכט. מען דאַרף נישט פאַרזאָרגן קיין וועלט, מען דאַרף נישט איינרייסן. ער וועט צדקה געבן, גוטע זאַכן טאָן. אבי נאָר ער זאָל אַרויס פון דאַנען, אַנטלויפן פון דעם גיהנום, פון דער פרעמדער רוסישער שטאַט, וואָס אויסער געפאַר האָט זי גאַרנישט מער פאַר אים. זאָל ער נאָר צוריקקומען קיין לאָדזש, צו זיין געבורטס-שטאַט, צו אייגענע, ער וועט שוין דאָרט עפעס אויפ-טאָן. נישקשה, אַשכנזי איז נאָך אַשכנזי. אַזעלכע פאַרקויפט מען נישט דריי פאַר אַ גראַשן. ער האָט אין פעטערבורג געמאַכט אַ פאַר-מעגן און ער וועט אויך דאָרט צוריק ווערן דער אַמאָליקער. ער קאָן גאַרנישט אויפטאָן אין אַ לאַנד, וואָס איז משוגע געוואָרן, וואו ער, אַשכנזי, דאַרף גאָר, צוזאַמען מיט שקאַצים און שיסקעס, גיין נאָך וואַסער, האַקן האַלץ, דינגען זיך אויפן מאַרק מיט פּויערטעס, איבער אַ פּלעשל מילך. אָבער אין לייטישע מדינות, צווישן מענטשן, וואו מען האַנדלט און מען וואַנדלט, וועט ער ווייזן זיין כּח. און אפילו מיט די דייטשן קאָן מען אויך אויסקומען. די וועלט איז אומעטום אַ וועלט, וואו עס איז נאָר נישט איבערגעקערט מיטן קאָפּ אראָפּ און די פיס אַרויף. ער וועט זיי ווייזן, די דייטשקעס, אַז ער איז דער חכם. נישט זיי. נישקשה, ער האָט שוין מיט זיי נישט איינמאָל געשעפטן געהאַט.

ער האָט אפילו מער נישט חרטה געהאַט אויף זיינע גרויסע היזקות אין רוסלאַנד. כאַפט עס דער רוח! זאָלן זיי זיך דער-וואַרן דערמיט. עס וועט זיי סיי-ווי-סיי אויספאַלן באַקאַם. זיי וועלן בלוין דאָס לאַנד חרוב מאַכן. ער פאַרגינט זיי, זאָלן זיי נעמען, זאָל זיך אים דאַכטן, אַז אַ פּיער איז אַראָפּ פון הימל און אַלץ פאַר-ברענט, אַז אַ מגפה איז געקומען, אַן אָנשיקעניש. וואָס איז געווען איז געווען. מסתמא איז אזוי באַשערט. דער עיקר איז, ער זאָל קאָ-

נען ארויס פון דאנען, ארויסקריגן זיך. דאנקען גאָט, וואָס אים איז איינגעפאלן נישט אַרײַנצולייגן אין סײַף, נאָר צו האַלטן בײַ זיך, אַבױסל ברייאַנטלעך, גאַלד, אויך סחורות אין די קעלערס. ווען גאָט זאָל העלפֿן און מען זאָל די סחורות באַצײטנס אָפּשטעקן פֿאַר אַ לײַטישן מקה, מען זאָל אַרויס בשלום מיטן גוף פון דעם ווײַלדן לאַנד, וועט מען שוין מיט גאָטס הילף נישט פֿאַרלוירן גײַן. מיט געלט קאָן מען נאָך אין לײַטישע מדינות אַלץ אויפֿטאָן. אַבױ אַרויס-קריגן זיך פון דעם גיהנום.

ער איז גרייט געווען, אשכנזי, אוועקצוגעבן א גרויסע סומע. אין גאָלד צאָלן, אַבױ מען זאָל אים דורך אַ זיכערן וועג אַרויס-פירן מיט זײַן ביסל אָפּגעשפּאַרט פֿאַרמעגן פון דאָנען, און וואָס פֿריער, ווײַל דערנאָך קאָן זײַן צו שפּעט.

נישט לײַכט איז עס געווען. זײַנע נאָנטע און באַקאַנטע זענען זיך צעלאָפּן, אויסגערונען אין די ביטערע טעג. אין די הײַזער, וואו פֿריער זענען געווען אײַגענע, טרעפט מען אײַצט אָן סאָלאַראַטן אַלערלײ, מאַטראָזן און אַרבעטער, וואָס ווײַל אַפֿילו רעכט נישט ענטפֿערן, ווען מען פרענט זײ אויף פֿרײַערדיקע באַלעבאַטיים. צווישן די נײַע לײַט, די אײַצטעקע מױחסים, האָט ער קײַן באַקאַנטע נישט געהאַט. נישט לײַכט איז געווען צו טאָן עפּעס, סײַ פון די סחורות פֿטור צו ווערן, סײַ אַרויסקריגן זיך. אַ מורא איז געווען אַ וואָרט גאָר אַרויסצורעדן. אָבער אשכנזי האָט דעם מוט נישט פֿאַרלוירן. כאַטש ער האָט שוין אין זײַן לעבן געזען, אַז אויסער געלט האָבן מענטשן אויך אַנדערע זאַכן, פֿאַר וואָס זײ גיבן אַוועק דאָס לעבן, פֿאַראַן פֿאַנטאַזיאָרן אַלערלײ, צעדרייטע, וואָס ווײַל אַלײן נישט לעבן און לאָזן אַנדערע דאָס לעבן נישט באַקומען, האָט אשכנזי פֿונדעסטוועגן פֿאַרשטאַנען, אַז בלוז געצײלטע זענען משוגעים. מערסטנס מענטשן זענען בײַם שכל, ווײַסן וואָס אַ מטבע איז און ווײַל כאַפֿן אַ פֿאַרדינסטל. אַזױ איז געווען, אַזױ איז און אַזױ וועט זײַן.

ער האָט זײ געקענט, די אַלע כאַבאַרניקעס בײַ אַלע צײַטן און רעגירונגען, און ער איז געווען זיכער, אַז אויך צווישן זײ, די אײַצטיקע הערשער, זענען דאָ גענוג בעלנים אויף אַ גוט פֿאַר-דינסטל, זענען פֿאַראַן חבֿרה-לײַט, וואָס מײַנען נישט די הגדה,

נאָר די קניידלעך. מען האָט גענוג גערעדט אין גאָס וועגן די נייע, וואָס פאַרקויפן אויף די מערק די זאַכן, וועלכע זיי רעקוויזירן ביי די רייכע פאַר די אָרעמע. אַשכּנזי האָט נאָרנישט געטראַכט אַנדערש. ער איז געווען זיכער, אַז פונקט ווי ביי די אַלטע טשינאַוו-ניקעס, אַזוי אויך ביי די איצטיקע אין די לעדערנע רעקלעך, קאָן מען פאַר אַ רובל אַלץ מאַכן. דער אומגליק איז נאָר, וואָס מען ווייסט נישט ווי אַזוי צו זיי צוצוגיין, מ'ווייסט נישט ווער עס איז ביים שכל און ווער עס נעמט טאַקע ערנסט אַט די אַלע פלוידערייען אויף די מיטינגען. נאָך ערגער דערפון איז דאָס, וואָס אַפילו מיט קיין אייגענעם איד איז מען נישט מער זיכער. אַמאָל, האָט אַשכּנזי געוואוסט, איז אַ איד געווען זיכער, אַז ווען איינער הייסט מענדל, מעג מען עסן פון זיין פענדל. איצט איז געוואָרן אַ צייט, אַז אין נאָט זאָל זיך דערבאַרעמען. די אידן ביי די רויטע לייט זענען נאָך ערגער ווי די גוים. אַ איד איז ביי זיי גאָרנישט. נישטאָ, זאָגן זיי נאָר, קיין איד און גוי, בלויז בורזשוען און פראָלעטאַריער.

אַשכּנזי האָט אַ סך געטראַכט אין די שלאָפלאַזע נעכט וועגן צוקריגן זיך צו עמיצן פון די נייע, און טאַקע צו אַ גרול אַליין, כדי מיט אים אָפצומאַכן דאָס געשעפט, לייטיש באַלוינען אים דערפאַר און כשר וישר ארויסצוקריגן זיך פון דער שטאָט ערגעץ צו אַ גרע-נעץ. ער איז גרייט געווען צו לאָזן זיך וואו נאָר עס וועט זיך מאַכן, אַפילו ביז יאַפּאַן און כינע, אַבי אַרויס פון דעם לאַנד. קיין זאך איז פאַר אים נישט ווייט געווען, נישט שווער געווען. ער איז אויך געווען זיכער אין דעם, אַז עפעס וועט שוין אונטערקומען. ווי שטייט עס: יגעתי ומצאתי — אַז מען זוכט, געפינט מען. און געפינען דאַרף מען טאַקע נאָר אַ וויכטיקן העכט. אַלעמאָל איז בעסער צו גיין מיטן קאָפּ איידער מיטן עס, און זיכערער איז עס אויך. ווייל וואָס עס קאָן טאָן אַ גרויסער, קאָן נישט קיין קליינער. ניין, ער האָט קיין ספּס נישט געהאַט אין דעם, אַז ווען ער טרעפט זיך נאָר מיטן ריכטיקן מענטש, וואָלט ער אַלץ דורכגעפירט. און אַזעל-כער וועט אונטערקומען. זיכער ווי דער טאָג.

דער עיקר איז נאָר, די פליגל נישט אַרופצולאָזן, צו זיין שטאַרק, אין די הענט זיך צו נעמען, מיט ציין און נעגל זיך האַלטן, און נישט אַריינפאַלן. נאָר נישט אַריינפאַלן, נאָט באַהיט!

ער האָט גענומען צוריק דערנענטערן זיך צו גאָט, מאַס אשכנזי, געדענקען אין אים, נאָך דעם, ווי ער האָט אים אין זיינע מסחרים געהאַט פאַרגעסן. ער האָט אַפילו געדאוונט איצט יעדן טאָג, אין שול געגאַנגען, געלייענט קריאת-שמע בינאַכט. ער האָט געווארט אויף גאָטס הילף. מיט אייזערנע צוואַנגען האָט ער זיך געהאַלטן, אַבי נישט שוואַך צו ווערן.

און ער האָט געציטערט אין די נעכט פאַר דעם אוצר זיינעם, מען זאָל אים חלילה נישט צונעמען. אָן דעם, האָט ער געוואוסט, איז ער אַ פאַרפאַלענער, וועט ער אויסגיין פאַר הונגער, וועט ער נישט קאָנען אַרויסקרעגן זיך, וועט ער אויסציען די קאָפּיטעס אין דער פּרעמדער הפּקדיקער רוסישער שטאָט און באַגראָבן ווערן אין איין אַלגעמיינעם גרוב, אַז אַפילו קיין צייכן וועט נישט בלייבן נאָך אים. ער האָט אויסגעשפיצט זיינע אויערן פון הינטער די קאָלדרעס און דעם איבערגעדעקטן פעלץ, ער האָט געשמעקט מיט דער נאָז אַרום, ער האָט אויפגעכאַפּט יעדן שאַרף פון אַ מייזל אין שטוב, וואָס זוכט אומזיסט וואַרעמקייט און שפּייז, ער האָט זיך צוגעהערט צום קנאַקן פון די געפרוירענע רערן, צו די שעפּטשע-רייען פון די מאַטראָזן און זייערע געליבטע אין די שכנותדיקע שטובן, צו יעדער סקריפּ פון טויער.

די קנאַלן האָבן גאָרנישט אויפגעהערט. מען האָט נישט גע-וואוסט ווער עס שיסט, וואו מען שיסט, וועמען מען שיסט. פון צייט צו צייט האָט אַ לאַסט-אויטאָמאָביל זיך צעטראָגן און גע-וואָרפן מיט אַלע שוויבן אין די פענסטער. אשכנזי האָט איבערגע-דעקט דעם קאַפּ מיט די קאָלדרעס, ווי אַ קינד, וואָס זוכט שוץ אין קישן, און געמורמלט מיט ציטערנדיקע פאַרטריקנטע ליפּן תּפּילות צו גאָט, ער זאָל אים באַשיצן פאַר ביז און אומרעכט און פאַר אַ פּריציטיקן טויט צווישן פּרעמדע און שונאים.

די קנאַלן פון די ביקסן אין די נאַסן האָבן באַגליינט זיינע שטילע שעפּטשענדיקע נאַכט-געבעטן.

קאפיטל דרייצן

דער געזוכטער מענטש האָט זיך באַוווּן מאַקס אַשכנזין. אין נאַטס-הויז האָט ער זיך באַוווּן צו אים, ווי אַ גואַל.

ביים אַרויסגיין נאָכן דאַווענען פון בית-המדרש, וואו אידן האָבן געדאַוונט, געזיפצט, גערעדט וועגן קורס פון געלט, וועגן יקרות פון ברויט און וועגן אידישקייט, וואָס גייט אונטער, האָט זיך אַ קליין רונדיק פאַרשויןדל מיט אַ שמיכלענדיק פנימל, מיט רונדע שוואַרצע וואָנסעלעך און מיט קיילעכדיקע שוואַרצע אויגן, כיטרע און קינדערישע גלייכצייטיק, אָפגעשטעלט נעבן אַשכנזין און פאַר אים זייער טיף און זייער אונטערטעניק אַראָפּ-גענומען דעם הוט, אַ האַרטן הוט, וואָס זעלטן, אַז מען האָט איצט געזען נאָך אזעלכע אין דער רויטער שטאָט.

— מאַיאָ פאַטשטעניע, נאַספּאַדין אַשקענאַזי! — האָט דאָס רונדע פאַרשויןדל באַגריסט אַשכנזין מיט אַ ברייטקייט, נישט ווי זיי וואָלטן זיך געטראָפּן אין דער רעוואָלוציאָנערער שטאָט, נאָר פאַר די אַלטע גוטע צייטן, ווען צו אַ גביר האָט געהערט די וועלט. — זייער צופרידן אייך צו זען, זייער! ...

מאַקס אַשכנזי האָט דאָס טשעקאַווע פאַרשויןדל באַטראַכט און נישט געקאַנט זיך דערמאַנען, וואו ער האָט אים געזען. פאַר דער גאַנצער צייט, וואָס אַשכנזי האָט אויף אים געקוקט, האָט דאָס פאַרשויןדל נישט אויפגעהערט שמיכלען, ווייזן די מיטל-ווייסע ציין פון די קויל-שוואַרצע וואָנסעלעך אַרויס. דערביי האָט ער אַזוי צוגעהאַלפּן מיט אלע אברים אַשכנזין אין זיין דערמאַנען זיך, ווי אַ געטרייע מאַמע, וואָס וויל העלפּן איר קינד אין אַרויסקריגן פון זיך אַ ניס, וואָס עס קומט עס שווער אָן.

— נו, נו, נו, — האָט ער אַשכנזין אונטערנגעבן חשק, — קוקט זיך גוט איין, גאַלובטשיק. אומגעלעך, איר זאָלט זיך נישט דערמאַנען! ...

וואָלט עס געווען פריער, פאַרן אומגליק, וואָלט מאַקס אַשכנזי זיך אויף קיין איין רגע נישט אָפגעשטעלט מיט אַזאַ אומבאַ-

קאנט פארשויןדל. גענוג פלעגן זיי אים נאָכיאָגן, אָט די אַלע לייט, אַלערליי וואַיאַזשאַרן, קאָמיסיאָנערן, מעקלערס מיט פאַרשי-דענע געשעפטן, עסקים. ער האָט זיי אַלעמאַל געווייכט. ער פלעגט זיי זעלמן געבן די האַנט, א פּינגער נאָר אַרײַנשטעקן אַמאַל אויף יוצא זיין, אָפּטמאַל אפילו אויף זייערע באַגריסונגען נישט געענט-פערט, געמאכט זיך זיי נישט-זען. זיכער, אַז דאָס איז איינער פון די פּיל וואַיאַזשאַרן, וועלכע האָבן זיך געדרייט אַרום אים, וואָס אַלע האָבן זיי אים געקענט, געגריסט זיך צו אים, נאָר ער האָט זיי קיין-מאַל נישט רעכט אָנגעקוקט, וואָרום אַלע האָבן זיי ביי אים איין פנים געהאַט. איצט אָבער, אין דער געפערלעכער שטאַט, אין די ביטערע צייטן, האָט ער אַנדערש געקוקט אויף מענטשן, אשכנזי. און ער האָט זיך געמאַטערט צו דערמאַנען, וואו ער האָט דאָס טשע-קאווע פאַרשויןדל געטראָפן. ער האָט זיך נישט געקאָנט דערמאָ-גען, כאָטש ער האָט דאָס בערדל זיינס עטלעכע מאָל צעשוּיבערט. דאָס פּריילעכע פאַרשויןדל האָט אויפגעעפנט זיינע רונדע שוואַרצע אויגן, וואָס קוקן מיט כיטרעקייט און סינדערישקייט גלייכצייטיק, און זיך ענדלעך אַליין פאַרגעשטעלט.

— מיראַן מאַרקאוויטש גאָראַדעצקי, א קאָמי-וואַיאַזשאַר, אַן אַלטער קונה אייערער, גאָספּאָדין אַשקענאַזי.
אַשכנזי האָט נאָך אלץ געשוּיבערט דאָס גרויע בערדל זיינס. דאָס פאַרשויןדל האָט אָפּגעזיפּצט, אָבער אין זיפּץ זיינעם איז גע-ווען מער שמחה ווי צער.

— ווען איך פאַרמאָג איצט א העלפט דערפון, וואָס איך האָב ביי אייך געקויפט, וואָלט איך מער נישט געדאַרפט, נאָספּאָדין אַשקענאַזי, ניין, ניין... אָבער ניטשעוואָ!

מאַקס אשכנזין האָט גלייך א שאָס געטאָן אין קאָפּ אַריין, אַז עס איז כּדאי מיט אָט דעם פאַרשויןדל צו גיין צוזאַמען אַ שטיקל וועגס און אַרײַנכאַפּן עטלעכע ווערטער. עפעס איז אים געפּעלן גע-וואָרן סיי זיין טשעקאווע אויסזען, סיי דאָס האַרטע קאַפּעליוש, וואָס ער טראָגט אין דער שטאַט פון אַרבעטער-היטעלעך, סיי זיין פלינקקייט און שמחה. אַ וועלט מיט כּמחון האָט אַרויסגעקוקט פון אָט דעם פאַרשויןדל. עס האָט דערמאַנט אין די אַלמע גוטע צייטן.

— איר זענט א פעטערבורגער? — האָט אשכנזי אים א פרעג געטאָן, כדי אריינצוקריכן אין א שמועס.

— אַליין בין איך אן אָדעסער, — האָט דאָס פאַרשוידל גע- זאָגט ניד. — געבוירן געוואָרן אין אָדעס, אָבער געוואוינט האָב איך נאָר וואו א שטאָט אין רוסלאַנד, און אַז איר ווילט זענען מיר נאָר לאָדזשער; אַ אינגל בין איך קיין לאָדזש געקומען, געאַרבעט אין די גרעסטע פירמעס. עך, אַ וואויל שטעטל לאָדזש, זייער גוט פאַרבראַכט דאָרט, די ווייבער אייערע זענען נאָר אַ מאַכל, קראַ- סאַוויצעס איינס און איינס.

דאָס פאַרשוידל האָט אַרויסגעשטעקט אַ שפיץ רויטע צונג און אָפּגעלעקט ביידע וואָנסן איבער די לאָדזשער ווייבער. ער האָט גענומען ווייטער רעדן, דערציילן וועגן זיינע דערפאַרונגען מיט אָט די לאָדזשער קראַסאַוויצעס, נאָר אשכנזי האָט אים באַ- צייטנס איבערגעריסן. ער האָט קיינמאָל נישט געקאָנט הערן די פּוסטע מעשיות פון די סוחרים און וואַיאַזשאַרן וועגן ווייבער און הולטאַיסטווע. איצט האָט ער אודאי נישט געהאַט דעם קאָפּ דער- צו. ער האָט בעסער געוואָלט רעדן וועגן תּכּלית-זאַכן, אויסטאַפּן ביי דעם פאַרשוין דעם דופּס און דערניין, צי קאָן ער עפעס האָבן אַ נוצן פון אים.

— איצט האָבן זיך די זיבן גוטע יאָר אויסגעלאָזן, גאַספּאָ- דין גאָראַדעצקי, — האָט אשכנזי פאַרזיכטיק געקניפט דאָס גע- שפרעך. — אויס מיט קאַמי-וואַיאַזשאַרן!

דאָס פאַרשוידל האָט זיך אָפּגעשטעלט, אַ פריילעכן קוק גע- טאָן אויף אשכנזי, גענומען אים פּלוּצלונג אונטערן אָרעם און צוגעבויגן זיינע וואָנסן צו זיין אויער.

— אַזויפיל מכות זאָל זיך שטעלן שטשינסקין אין טרייפּענעם האַלז, וויפּל געשעפּטן מיראָן מאַרקאַוויטש גאָראַדעצקי מאַכט נאָך איצט אין פעטערבורג יעדן טאָג, — האָט ער איינגערוימט אשכנזי, קיצלענדיק אים דאָס לעפּל מיט די באַוועגלעכע וואָנסן.

— און שטשינסקי וואָס זאָגט? — האָט אשכנזי אָנגעוויזן מיט אַ פינגער אויף אַ וואַנט, באַקלעפּט מיט באַפעלן פון אויבן ביז אַראָפּ, באַפעלן וועגן רעקוויזיציעס, שטראָפּן, ספּעקולאַציע, האַנדל, סחורה-אויסבאַהאַלטן און אנדערע זינד.

דאָס רונדע פריילעכע פאַרשויןדל האָט אָנגעקוקט אשכנזין מיט אַזאַ רחמנות-פנים, ווי ער וואָלט אים געהערט רעדן פון היץ. — שטשינסקי שרייבט און נאָראָדעצקי הערט אים ווי דעם הונט אין גאַס, — האָט ער געזאָגט שטיל, אומקונדיק זיך מיט די רונדע אויגן אויף אלע זייטן. — ערשט נעכטן האָב איך פאַרקויפט אַ טראַנספּאָרט מאַנופאַקטור און געמאַכט אַ לייטיש קערבל, הלואי ווייטער נישט ערגער...

אשכנזי האָט דערפילט וואָרעם בלוט אין די אָדערן. צו דעם, וועגן וואָס ער האָט אזוי לאַנג געטראַכט, האָט אים די השגחה אליין געפירט. ער האָט די אייגענע אויערן נישט געגלויבט. דאָס פאַר-שויןדל האָט אים נישט געלאָזט טראַכטן.

— זייער צופרידן, וואָס איך האָב אייך געטראָפן, גאָספּאָדין אשכנזי, — האָט ער גערעדט. — אזוי, דאַרפט איר וויסן, בין איך אַ קנאַפער דאוונער, נאָר איך זאָג קדיש, קום איך אין שול, כאַטש איך בין פאַרנומען. קדיש מוז מען אָפּהיטן...

— געוויס, געוויס, — האָט אשכנזי געמורמלט אַ צופרי-דענער דערפון, וואָס אָט דער מענטש זאָגט קדיש. ער איז זייער פרום געווען די לעצטע חדשים, זינט דאָס אומגליק אין לאַנד האָט זיך אָנגעהויבן. דערמיט, וואָס דער נייער מענטש זיינער האָט אים דערציילט וועגן קדיש, וואָס ער היט אָפּ, האָט ער אים אינגאנצן גענומען. ער האָט אים אפילו גענומען אונטער דער האַנט איצט, ווי אמאָל ער פלעגט עס טאָן מיט זייער וויכטיקע רוסישע סוחרים. — איר זענט דער אמתער פויגל, ווי איך זע, — האָט ער אים געזאָגט אַ קאָמפלימענט.

דאָס רונדע פריילעכע פאַרשויןדל האָט דעם קאָמפלימענט אָנגענומען.

— איך האָב אלעמאָל געלאַכט פון געזעצן, — האָט ער גע-זאָגט שטיל. — יאָרן-לאַנג האָבן זיי מיך נישט געלאָזט וואוינען אין רוסלאַנד, פאַרן איבער די שטעט, פראַוואָזשיטעלסטוואַ נישט געגעבן; נו, האָב איך זיי געהאט אין דער ערד און גאַנץ רוסלאַנד דורכגעפאַרן. נישטאָ דאָס ווינקעלע אין לאַנד, וואו מען זאָל מיראָן מאַרקאָוויטש נאָראָדעצקין נישט קענען. ביי דער פּאָליציי אליין פלעג איך וואוינען. דאָס איז דער בעסטער וועג, דער זיכערסטער.

איצט מעג מען וואוינען אומעטום, נאָר מען לאָזט נישט האַנדלען, האָב איך זיי ווידער אין דער ערד, און טו מיר מיינס. און ווידער אמאָל די קאָמיסאַרלעך אונטער דער נאָז... דאָס איז דער זיכער-סטער וועג, גלויבט מיר...

ער האָט זיך ווידער אָפגעשטעלט, באַטראַכט אשכנזין, ווי ער וואַלט אים געזען דאָס ערשטע מאָל, און געוווּזן מיטן פעטן רונדן הענטל א קרייז אַרום זיך.

— אלע זענען זיי ביי מיר דאָ, — האָט ער געוווּזן און צו-געמאַכט די האַנט. — לעבען און לעבען לאַסען!...

דאָס פאַרשויןדל איז אשכנזין געפעלן געוואָרן מיט יעדער מינוט מער. אָט דאָס איז עס דאָך, וועגן וואָס ער האָט די גאַנצע צייט געטראַכט, וואָרט אין וואָרט. ער האָט זיך פאַרקלערט א ווילע, כדי גוט אויסצורעכענען זיך, ווי אזוי צוצוקומען צום פּסוק. אָט דער מין מענטש איז אים פון ערשטן טאָג אָן נויטיס געווען. ער זעט אויס פון די, וואָס קיין שום זאָך אין דער וועלט איז פאַר זיי נישט צו שווער, וואָס קענען א וועלט און א וועלט קען זיי און וואָס גייען נישט פאַרלוירן אין פייער און אין וואַסער. ער האָט געדענקט אָט די חברה-לייט פון אמאָליקע צייטן. מיט זייער ענערגיע און פריילעכקייט האָבן זיי א וועלט געקערט, לאָדזש אין די פאַרוואָרפנסטע ווינקעלעך פון רוסלאַנד פאַרשלעפט, די שטאָט רייך געמאַכט. מען האָט זיי ליב, אָט די פאַרשויןען, איבערהויפט די רוסן גייען נאָך זיי אויס, קוועלן אָן סיי פון זייער פריילעכקייט, סיי פון זייערע וויצען, סיי פון זייער קאָנען צונויפפירן א וואַנט מיט א וואַנט. איינס און צוויי שמעקן זיי אָן ווער פון די רעגירער איז אַ כאַבאַרניק, א לייכטער פאַרשוין, און מאַכן מיט זיי אלע טרייפּענע עסקים. אשכנזי האָט שטאַרק חשק געהאַט מיט אָט דעם חברה-מאַן זיך צו האַלטן, דורך אים זיינע באַהאַלטענע סחורות אין די קעלערס אָפּשטעקן, פטור ווערן פון זיי, פון אַלעם איבעריקן מאַכן געלט, און די הויפט-זאָך, ארויסקריגן זיך דורך זיינע לייט פון דאַנען, אַוועק ווי לאַנג עס איז צייט. און טאַקע מיט א גוטן וועג, מיט דער הילף פון די קאָמיסאַרן אליין. א באַרעכנטער, א פאַר-זיכטיקער, ווייל שווייגן איז גאָלד און ווייל דאָס לעבן און דער טויט זענען ביי דער צונג אין דער האַנט, האָט ער נישט געאייילט

זיך באלד ארויסצופארן מיט דער צונג דאָס, וואָס איז אויף דער
לונג. ער האָט דורכגעטראַכט יעדער וואָרט. דאָס פריילעכע פאַר-
שווינדל האָט אשכנזין נישט געלאָזט טראַכטן. עס האָט פיינט
געהאַט שווייגן.

— ווי אזוי זענט איר עפעס ארויס אין דעם אומגליק ? —
האָט ער פלוצלונג א פרעג געטאָן אשכנזין, א דריק געבנדיק אים
ביי דער האַנט.

אשכנזי האָט נישט געענטפערט נישט יאָ, נישט ניין.

— זאָ, זאָ, — האָט ער א ברום געטאָן.

דאָס פאַרשווינדל האָט פאַרשטאַנען אויפן וואונק.

— הערט, גאָספאָדין אשכנזי, — האָט ער גענומען רעדן
ערנסט, געשעפטלעך. — איך בין מיך משער, אז מיר וואָלטן גע-
קאָנט מאַכן געשעפט. איך האַלט אייך נישט פאַר אַזאַ נאַר אָפּצו-
געבן זיי אלץ, די באַנדיטן, ווי זיי ווילן. קלוגע סוחרים האָבן בא-
צייטנס פאַרשטעקט ערגעץ סחורות. איצט פאַרקויפן זיי זיי פאַר
נוט געלט. סחורה ברענט. איך קאָן אייך קריגן סוחרים וויפּל נאַר
איר ווילט. וועגן ארויספירן דאַרפט איר נישט טראַכטן, לאָזט עס
איבער צו מיראָן מאַרקאָוויטש נאַראַדעצקי. און וועגן קאָמיסיע,
וועלן מיר צום רב נישט גיין...

אשכנזי האָט געשוויגן. ער האָט אַלעמאָל ליב געהאַט א זאָך
באַרעכענען, נישט גלייך ארויסשפּרינגען פון די האַלאָביעס. דאָס
פאַרשווינדל האָט אים נישט געלאָזט שווייגן.

— אויב איר זענט נישט זיכער מיט ממתקים, קאָן איך אייך
געבן א קאָנטאָ וויפּל נאַר איר ווילט, קערענסקי-געלט, צאַרסקי,
וואָס נאַר איר אליין ווילט. און אפשר דאַרפט איר אויסלענדיש
געלט, וועט אויך קיין מניעה נישט זיין. מיראָן מאַרקאָוויטש גאָ-
ראַדעצקי האָט פון אלעם... כיוויים, אז מען האַלט ביי אַוועקפאַרן,
איז אַלעמאָל גלייכער צו האָבן ביי זיך אויסלענדיש געלט...

אשכנזי האָט זיך האַסטיק אָפּגערוקט פון דעם פריילעכען פּלאַפּ-
לענדיקן פאַרשווינדל און אים אָפּגעמאַסטן פון קאָפּ ביז די פיס.

— ווער האָט דען אייך געזאָגט וועגן אַוועקפאַרן ? — האָט
ער אים איבערגעפרעגט מיט אומרואיקייט, ווי יעדער וואָלט אים
אַריינגעקוקט מיט די רונדע אויגן אין סאַמע האַרץ אַריין.

דאָס פריילעכע פארשויןדל איז געוואָרן פלוצלונג ערנסט.
 — הערט, גאָספאָדין אשכנזי, — האָט ער גערעדט שטיל און
 געלאָסן, גאָרנישט אויף זיין פלומעוואַטן שטייגער, — איך ווייס
 ווער איר זענט. מילא, איך בין אלעמאָל געווען א קבצן, וועל איך
 בלייבן. איך האָב נישט וואוהין צו פאָרן. איך וועל שוין דאָ מוזן
 מיר מיין שטעמל באשטיין. ווי לאנג מען וועט קאָנען, וועט מען
 דרייען דאָס רעדל, און אז עס וועט נישט געראָטן, וועט ווערן מיט
 איין גאָראַדעצקי ווייניקער אויף דער וועלט און מער אויף יענער
 וועלט. איר וועט אהיימפאָרן, איר האָט צו וועמען און צו וואָס.
 פאָלגט מיך און איך וועל עס אייך מאכן. איך האָב שוין נישט
 איינעם פון דאנען ארויסטראַנספאָרטירט דורך מייע לייט. איך
 קאָן אייך ווייזן די בריוולעך פון יענער זייט, וואָס זיי האָבן מיר
 צוגעשיקט.

איידער נאָך אשכנזי האָט פרוכירט איין וואָרט ארויסרעדן,
 האָט שוין דאָס פארשויןדל גיך ארויסגעצויגן פון בזוים-קעשענע
 א גרויסן פאָרטפּעל און גענראַבלט פלינק מיט די קורצע פליישיקע
 פינגער אין פעק מיט פאָפירן.

— דאָראַגאָי מיראַן מאַרקאָוויטש, — האָט ער גענומען לוי-
 ענען קליינע צעקנייטשטע צעטעלעך.

אשכנזי האָט נישט געוואָלט הערן די רייד אויף דער גאָס.

— הערט אויף, גאָט איז מיט אייך, — האָט ער אים גע-
 מוסרט. — און צוואוואָס לייענט איר עס מיר?

דאָס פארשויןדל האָט צוריק באהאלטן די פאָפירלעך און נאָכ-
 געיאָגט מיט די קורצע פיסלעך אשכנזי אין זיינע גיכע שפאָנען.

— גאָספאָדין אשכנזי, — גאָט אליין האָט אונז צונויפגעפירט,
 — האָט ער געזאָגט. — מיר וועלן שוין עפעס אויפטאָן. און אויב
 איר ווילט א קאָנטאָ, איז פאָזשאַלוסטע, וויפל איר פארלאַנגט, און
 אין קערינסקיס, נישט אין די נייע שמאַטעס...
 אשכנזי האָט קיין געלט נישט געוואָלט נעמען.

— א נומן טאָג, — האָט ער אים געשמעקט די האנט. —

מיר וועלן נאָך רעדן.

— אין שולעבל, וואו איך זאָג יעדן טאָג קדיש, — האָט דער

פארשוין געענטפערט. — מאַיאָ פאַטשטעניע.

ער האָט טיף געצויגן דעם האַרטן הוט, וואָס זעלמן, אז מען האָט געזען איצט אזעלכע אין דער רויטער שטאָט, געפאָכעט מיט דעם רונדן הענטל און צוגעוואָרפן נאָך א צולאָג א באַגריסונג אין לאַדזשער דייטש:

— האַבע די עהרע, הער דירעקטאָר!

אשכנזי איז אוועק אן אומרואיקער און פול מיט האָפענונגען צוזאמען. מער ווי פריער נאָך איז אים איצט די שטאָט געווען פרעמד. די שטיינער האָבן אים, ווי הייסע קוילן, געברענט די פיס...

קאָפיטל פערצן

דער קליינגעוויקסיקער מאן מיטן נאָקעטן קאָפּ, דער פירער פון נייעם רוסלאַנד, האָט ליב געהאט מאַטעמאָטיק. נאָך פון אינגלויז אָן, ווען ער האָט אין גימנאַזיע געלערנט, האָט ער בלוז פּינפן אהיימגעבראכט פון זיינע לערער פאר זיינע גוטע מאַטעמאָטישע אויפגאבן. פארקערט פון אלע אַנדערע אינגלעך, וואָס האָבן ליב ליטעראַטור און פארנאָבלעסיקן די שווערע רעכנ-ביכער, האָט ער ליב געהאט אַפּצוויצן שעהן לאַנג ביי די שווערסטע מאַטעמאָטישע אויפגאבן, ביז ער האָט זיי נישט געלעזט, זיי זאָלן שטימען. פונקט אזוי האָט ער ליב געהאט, אז אלץ אין דער וועלט זאָל שטימען. ער האָט נישט פארטראָגן קיין צויטן, קיין פּאָנאָסער, קיין איבעריקייטן. אלץ דארף זיין אויסגערעכנט, שכל-דיק און גענוי. פון די לימודים האָט ער נאָר געלערנט דאָס, וואָס איז שכלדיק, גלייך און נוצלעך. דאָס איז אויך געווען אין זיינע מלבושים. ער האָט נישט געטראָגן קיין שלייפעלעך, פארפּוצונגען, בלוז קליידער איינפאכע און נויטיקע צו פארדעקן דאָס לייב און צו האַלטן עס אין דער ווארעם. זיין שפראַך איז אויך געווען אַן פארפּוצונגען, אַן שיינע רייד, דערפאר זייער פינקטלעך, קלאָר, לאַגיש און גענוי. פונקט אזוי איז געווען זיין שטימ, טרוקן און קאָלירלאָז. זיין קערפער איז געווען קורץ, פירקאַנטיק, ווי א ציפער. צו צוואַנציק יאָר זענען אים אפילו די האַר פון קאָפּ אויסגעקראַכן,

דעם שאַרבן זיינעם געלאָזט קלאָר, ריין און אָן באַלאַסטן.
ווי נאָר ער איז אין דער פּריסטער יוגנט אין די געהימע רע-
וואָלוציאָנערע קרייזלעך אריינגעצויגן געוואָרן, האָט ער אויך די
נייע אידעע, דעם סאָציאליזם, גענומען מאַטעמאטיש, אָן סענטי-
מענטאַלן שליוער, ווי אלע אַנדערע אין רוסלאַנד. גיך האָט ער
זיך אָפגעשאַקלט פון די ראַמאַנטישע נאַראַדניקעס, וואָס האָבן
ביז איבערן קאַפּ געשטעקט אין געפילן, און אַריבערגעוואָרפן זיך
צום מאַרקסיזם, דעם קלאָרן און שכלדיקן.

ער האָט גענומען די אידעע זיינע מאַטעמאטיש. די אַרבעטן-
דיקע אויף דער וועלט, האָט ער געזען, זענען אַ סך און די עקספּלואַ-
טירער זענען ווייניק. א גרויסע צאָל, האָט ער געוואוסט, איז וויכ-
טיקער פון א קלענערער צאָל, דאָס גרויסע דאַרף איבערוועגן דאָס
קליינע. אָבער דורך געשיכטלעכע סיבות איז געשען, אז די קליינע
צאָל האָט זיך אוועקגעשטעלט איבער דער גרויסער, ווי א ציפער,
וואָס ווערט אוועקגעשטעלט אין שפיץ פון א סך נולן און האַלט
זיי אין די הענט. די נולן פאַר זיך זענען גאַרנישט, אבער ווען זיי
שטעלן זיך הינטער דעם ציפער, וואָס פון אויבנאָן, האַלטן זיי אין
איינ פאַרגרעסערן זיין ווערט. דאָס איז נישט ריכטיק, נישט שכל-
דיק. עס דאַרף זיין גלייכהייט אויף דער וועלט, אָרדענונג. יעדער
טעות איז אומזין, כאַאָס, וואָס דאַרף אויספאַרריכט ווערן, אויסגע-
גלייכט ווערן, עס זאָל שטימען. דעריבער דאַרף מען די נולן מאַכן
אויס נולן, אין ציפערן זיי פאַרוואַנדלען, אין גלייכע ווערטפולע
ציפערן. די, וואס ווילן די נולן ווייטער עקספּלואַטירן, דאַרף מען
אָפּמעקן, ווי א שלעכטן ציפער, וואס כאַפּט זיך אין א גלייכן חשבון
אַריין און צעשטערט די אָרדענונג.

פון דעם טאָג, ווען ער איז צו אַט דער איבערצייגונג געקומען,
האָט ער אלץ געטאָן, כדי צו דערפירן צו דער געשיכטלעכער אָרדע-
נונג — אויפצובונטעווען די נולן, אויסצומעקן די עקספּלואַטירער
זייערע.

ער האָט געמעקט די פאַלשע וועלט האַרט, אָן רחמנות, אָן גע-
פילן. ער האָט געוואוסט, אז אין מאַטעמאטיק קאָנען געפילן קיין
אַרט נישט האָבן. עס איז א פראַגע פון שכל, פון גענויקייט, פון
שטימען צו דער האָר. ער האָט נישט געהאַלטן פון קיין האַלבע

זאכן, דער מענטש מיטן נאקעטן קאָפּ. איינס איז נישט צוויי און דריי איז נישט פיר. זאכן דארפן זיין אבסאָלוט — גערעכט אָדער אומגערעכט, אמת אָדער לִיגן. קיין האַלבע גערעכטיקייטן זענען נישטאָ, פונקט ווי קיין האַלבע אמתן זענען נישטאָ. ווייל אויב אַ גערעכטיקייט איז האַלב, איז זי אומגערעכט; אויב אן אמת איז האַלב, איז ער א לִיגן.

אויב די אלטע וועלט איז אומגערעכט, איז זי אומגערעכט אין אלעם. איז זי אומגערעכט אין אירע געזעצן און מאָראַל, אין אירע געבאָטן און מנהגים. אויב די נייע אָרדענונג, וואס מען דאַרף איינ-פירן, איז גערעכט, איז זי גערעכט אין אלעם, וואָס זי טוט, כדי צו דערפירן צו דער גערעכטיקייט. עס איז ווי א חשבון, און ער האָט אַלץ געטאָן, כדי אויסצומעקן די פאלשע וועלט און איינצופירן די נייע, די גערעכטע. קיין זאך האָט אים נישט אָפּגעהאלטן אין זיין וועג.

ער האָט זיינע מענטשן געהייסן באַרויבן בענק, אָנפאַלן אויף פּאַסט-וואַגאַנען, כדי פאר די גערויבטע געלטער אָנצופירן אַגי-טאַציע אין די פאַבריקן. ער האָט געלאָזט דרוקן פאַלש געלט און עס פאַנדערגעשפרייט איבער לענדער און שטעט, כדי צו קאָנען טאָן זיין רעוואָלוציאָנערע אַרבעט. ווען די פאַרטיי-חברים האָבן אים צו ערן-געריכטן גערופן, פאַרוואָרפן געמאַכט קעגן זיינע אומ-מאַראַלישע טאַטן, האָט ער בלוז פאר זיי חוץ אין זיינע אויגן געהאַט.

— מאָראַל אין באַצונג צו אוממאַראַלישקייט איז אַמאָראַ-ליש, — האָט ער געענטפערט מיט שפּאַט.

— אָבער איר באַפּלעקט אייער נאָמען, — האָבן אים די מענטשן געפרוואווט איבערצייגן.

— וואָס אינטערעסירט מיך מיין נאָמען? מיך אינטערעסירט די זאך, — האָט ער אָפּגעענטפערט געלאַנגווייליקט.

פאַר דער זאך האָט ער אַלץ געטאָן. פאר דער זאך האָט ער זיך אַרומגעוואַלגערט אין די טורמעס, געהונגערט, צעריסן זיך מיט די חברים, פריינט, געצויגן אויף זיך שנאה, אַרומגערינגלט זיך מיט שלעכטע אָבער נוצלעכע מענטשן, געוואָרפן בלבלים אויף קעגנער, וויסנדיק אַליין, אז דאָס איז נישט אמת, פּאַליטיקירט,

פארטייען געשפאלטן, מענטשן אונטערדריקט, געהערשט, געוועל-
טיקט; אויף גלייכהייט, יושר און גערעכטיקייט געטרעטן, כדי
גלייכהייט, יושר און גערעכטיקייט איינצופירן.

אליין אן אסקעט, וואס האָט געקאָנט לעבן מיט ברויט און
וואַסער, האָט ער פארקוקט אויף זיינע פארטיי-מענטשן פון א
נידעריקער מאַראַל, ווען זיי האָבן אמאָל פארטיי-געלטער אַראָפּ-
געלאָזט אין קעשענע, אויב נאָר זיי זענען געווען נוצלעך פאר דער
אַרבעט. אליין אן איינגעהאלטענער מענטש, וואס האָט זיך קיינמאָל
אין קיין ראָמאנען און ליבעס נישט אריינגעלאָזט און אָפטמאָל
געלעבט ווי א נזיר, האָט ער זיינע מענטשן באפוילן מיט רייכע
מידלעך ליבעס צו פארפירן, גרויסע נדנעס צו נעמען און דאָס געלט
אָפגעבן פאר דער זאך. אליין א שונא פון ליגנער, באַרימער און
קאַריעריסטן, האָט ער זיך אָפטמאָל מיט ליגנער, באַרימער און
קאַריעריסטן ארומגערינגלט, כדי צו קאָנען דורכפירן, וואָס ער
דאַרף, ווייל מיט מענטשן פון בעסערע מידות איז עס שווער גע-
ווען דורכצוועצן. אפילו א פראָוואַקאָטאָר האָט ער אויסגענוצט,
כאָטש ער האָט געוואוסט פון זיינע פראָוואַקאָציעס, אבי דורך זיין
מויל לאָזן הערן אין דער רוסישער דומע רעוואָלוציאָנערע רייד פאר
די אַרבעטער און פויערים.

אים איז געווען אלץ איינס, ווי אזוי און מיט וואָסערע וועגן
ער מעקט די אלטע אומגערעכטע וועלט, כדי איינצופירן א נייע,
א גערעכטע.

מיט אן אייזערנעם בעזעם האָט ער אָפגעווישט אלץ, וואָס
האָט זיך אים געשטעלט אין זיין וועג צום ציל, איצט, ווען ער האָט
פאַרכאַפט די מאכט אין די הענט, כדי צו בויען די נייע וועלט. ער
האָט נישט געוואוסט פון קיין צוויי גערעכטיקייטן, דער מאן מיטן
נאַקעטן שאַרבן. אויב ער איז גערעכט, זענען דאָן אלע, וואָס גייען
נישט אויף זיין וועג, אומגערעכט. אויב זיין וועג איז דער רע-
וואָלוציאָנערער, זענען אלע אנדערע וועגן קאָנטר-רעוואָלוציאָנערע.
ס'איז אלץ איינס פאר דער רעוואָלוציע, צי אירע שונאים זענען
קלאַסן-פיינט, וואס ווילן אייגענעם גענוס, צי עס זענען פאַרבלאָגן-
דזשעטע, וואָס אין זייער ווילן צו גוטס, טוען זיי שלעכטס. אין רע-
זולטאַט זענען זיי שעדלעך. ביידע שטעלן זיי זיך. אין וועג, טראָגן

אריין פארטומלעניש, אָפּווענדונגען, שטערן דער אָרדענונג און פירן צוריק צו אומזין, פּלאַנטער און אַבסורד. אזעלכע דאַרף מען דערווייטערן, אָפּמעקן, ווי א פאלשן ציפער, וואָס כאַפּט זיך אַריין על-פי-טעות אין א גלייכן חשבון. וואָרום איין דורכגעלאָזטער שלעכטער ציפער, וואס מען מעקט נישט אויס צו דער צייט, קאָן די גרעסטע חשבונות קאַליע מאַכן. ער האָט צעטריבן די פּאַרטיי-פירער פון די קענגערישע פּאַרטייען, אייגענע אמאָליקע חברים אין די טורמעס איינגעזעצט, זייערע קלובן געשלאָסן, צייטונגען פאַר-מאַכט, די פירער פאַריאַגט, גערייניקט זיי און געמעקט.

א טייל פון די מענטשן זיינע האָבן אים צום האַרצן גערעדט, רחמנות געבעטן, דער מאן מיטן נאַקעטן שאַרבן האָט בלויז פאַר זיי חוץ אין זיינע אויגן געהאַט.

— מיר טאָרן נישט טאָן די זעלבע נאַרישקייטן, וואס די פריערדיקע רעגירונג האָט געטאָן. מיר מוזן באַזייטיקן אַלע, וואס שטייט אונז אין וועג, — האָט ער זיך געבייזערט אויף די מענטשן זיינע, וואָס האָבן אין די ערשטע טעג פון צעטומלעניש אָפּגעשאַפט טויט-שטראַף אין רוסלאַנד אָן זיין וויסן. — אָן פיינטס בלוט וועלן די רעדער פון דער רעוואָלוציע נישט גיין.

— אָבער מיר האָבן דאָך אַליין באַקעמפט די פריערדיקע רעגירונג פאַר אינפירן צוריק טויט-שטראַף אין לאַנד? — האָבן די מענטשן זיינע נישט פאַרשטאַנען.

— געוויס, ווייל מיר האָבן זיי געוואָלט באַקעמפן! — האָט דער מאן מיטן נאַקעטן שאַרבן געזאָגט מיט שפּאַט. — איצט זענען מיר ביי דער מאַכט און מיר מוזן אָפּרוימען אַלע, וואָס וועלן אונז שטערן.

— אָפּשאַפן דאָס געזעץ וועט מאַכן א שלעכטן איינדרוק, — האָבן די מענטשן גערעדט פאַרלוירענע.

— צו וואָס דען אָפּשאַפן? — האָט דער מאן מיטן נאַקעטן שאַרבן נישט פאַרשטאַנען. — פאַרן געזעץ פון דער רעוואָלוציע וועלן מיר שיסן אומגעזעצלעך...

ער האָט געזען די וועלט קלאָר, ווי אן אויספּרוּבירטער כירורג אין אָפּעראַציע-זאַל זעט דעם חוּלָה, וואָס ליגט פאַר אים אויס-

געצויגן אויפן טיש. נישטאָ קיין געפילן אין אָפּעראַציע-זאַל, ווען דער חוּלָה ליגט א פּאַרגיפּטעמער פּון באַצילן, וואָס צעפרעסן אים. נישטאָ קיין סענטימענטן און ווייכהאַרציקייט, קיין איבערנעמען זיך מיט קרעכצן און זיפצן פון שרעקעדיקן חוּלָה. פּאַראַן בלוז פליכט, קאַלטבלוטיקייט און א רואיקע פעסטע האַנט, וואָס שניידט אומברחמנותדיק אויס די מכה, לָאָזט אַרויס דעם אייטער און דאָס פּאַרגיפּטעם בלוט, כדי אָפּצוראַטעווען דעם גוף, ברענגען אים צו דער גענעזיקונג.

פון די סטאַטיסטישע ביכער, וואס ער האָט שטענדיק גע-
לערנט, האָט ער געוואוסט גענוי וויפּל די מערהייט קומט אום פּאַר
דער מינדערהייט. אין דער צייט, ווען ביי דער בורזשואַזיע שטאַרבן
אויס קינדער בלוז א קליינער פּראָצענט; שטאַרבן אויס די אַרבע-
טער און פּויערן-קינדער א נאנץ דריטל, ווייל זיי האָבן נישט קיין
הילף, מעדיצין, גוטע שפּיז, דערציאונג. אין דער צייט, ווען קלע-
פיקע קראַנקהייטן, שאַרלאַך, פּאַקס, דיפטעריע, כאַלערע, שווינד-
זוכט און אנדערע זענען ביי די באַזיצנדיקע קלאַסן זעלטענע דער-
שיינונגען, שניידן זיי די פּראָלעטאַריער מיט ריזיקע שנייד-מעסערס.
שכרות, ווענערישע קראַנקהייטן, פּראָסטיטוציע, אַלערליי אַנדערע
פּלאַגן פּרעסן אויף די פּראָלעטאַרישע רייען. די פּראָלעטאַריער
זענען די, וואס ווערן פּאַרשאַטן אין די קוילן-גרובן, געהרגעט ביי
די מאַשינען, פּאַרקריפּלט, אויפגעריסן אין די געווער-פּאַבריקן,
צעפרעסן ביי די שעדלעכע אַרבעטן. פון הונגער אין די דערפער,
פון מלחמות, וואָס די קאַפיטאַליסטן מאַכן, כדי צו דעראַבערן פּאַר
זיך נייע מערק, קומען אום צענטליקער מיליאָנען פּראָלעטאַריער.
און אים האָבן נישט אָפּגעשראַקן די טענות פון די מאָראַליסטן,
וואָס האָבן קעגן בלוט-פּאַרגיסונג גערעדט. פּאַר די טויזנטער יאָרן,
וואָס בלוט גיסט זיך, איז נישט קיין אומגליק, ווען עס וועט זיך
נאָך אביסל גיסן פּאַר דער טובה פון דער וועלט. נישט נאָר איז
אים נישט קיין שאַד געווען דאָס שלעכטע בלוט פון די קלאַסן-
שונאים, וואָס מוז אָפּגעצאַפט ווערן, ווי פּאַרגיפּטעם בלוט פון א
קראַנקן קערפער, נאָר אפילו דאָס ריינע בלוט פון אַרבעטער און
פּויערן האָבן אים נישט אָפּגעשטעלט אין זיין אַרבעט. ער האָט
אויסגערעכנט מאַטעמאַטיש, פינקטלעך, אויב די פּראָלעטאַריער

האָבן יאָרן-לאַנג אָפגעגעבן זייער בלוט פאר די קאפיטאליסטן, זיי-
ערע שונאים, פאר אלערליי מלחמות, פרעמדע אינטערעסן, מעגן זיי
אויך געבן אביסל בלוט פאר זיך אליין, פאר דער אייגענער רע-
טונג.

ווען מ'וועט איינפירן די סאָציאליסטישע אָרדענונג, וועט מען
זיך אָפגעמען פאר דעם איצטיקען בלוט, כּפּל כּפּלים וועט מען אָפּ-
נעמען. דעמאָלט וועלן נישט זיין מער קיין מלחמות, קאמפּן,
שטרייקן, רעוואָלוציעס. עס וועלן נישט זיין מער קיין הונגער און
ארבעטסלאָזיקייט, קיין קרויזסן און עקספּלאָאטאציע. די סאָציא-
ליסטישע אָרדענונג וועט אָפּהיטן דאָס פּאָלק, איינפירן בילדונג, מע-
דיצינישע אויפזיכט, ריינקייט, ליכטיקע הייזער, גערטנער, ווייניק
אַרבעט. א סך רו. די שטערבלעכקייט וועט דערגיין ביז א מיני-
מום, דער דור וועט זיך אנטוויקלען, אויסוואקסן געזונט, שטארק,
לעבנסלוסטיק. אין איינע עטלעכע יאָר וועט דער וואקס אזוי גרויס
זיין, אז ער וועט דעקן אלע איצטיקע פּאַרלוסטן. עס איז ווערט
דאָס ביסל פּאַרנאָסענע בלוט פאר דער אייביקער פרייהייט, ברידער-
לעכקייט און גליק, וואס וועט אַנקומען אויף אייביק. זאָל מען נאָר
אויסראַטן דאָס שלעכטס פון דער וועלט, וואָס וויל צום גוטן נישט
דערלאָזן, און די וועלט וועט זיין א גן-עדן.

דער קליינגעוויקסיקער מאן מיטן נאָקעטן שאַרבן האָט געזען
די נייע וועלט אזוי קלאָר, ווי א קלאָרן חשבון אויף א טאָוול. דער
גאַנצער ערד-קוגל איז איין לאַנד, אַן גרענעצן, אַן באַריערן. די
ערד איז אומעטום באַאַרבעט, קולטיווירט. אַלע מענטשן וואוינען
אין רו און מנוחה, אַן זאָרג פאר דעם מאָרגן, אַן קאַפּ-דרייעניש פאר
דער צוקונפט. נישטאָ קיין מיינס און דיינס, אַלע זענען גלייך. אַלע
אַרבעטן מיט געזאָנג זייער אַרבייט, רוען דערנאָך אין די אַלגעמיינע
גערטנער, פאַרקן. מוזיק שפּילט. די שולן און אוניווערסיטעטן
זענען אָפּן פאר אַלע, וואס לעבן נאָך וויסן. איינער דעם אַנדערן
איז נישט מקנא, נישטאָ קיין מחלוקות און רייסערייען, ווייל אַלע
זענען גלייך. נישטאָ קיין אַרמיען, קיין שווערדן און ביקסן, קיין
קאַזאַרמעס און קירכן. בלוז קאַרל מאַרקס-דענקמעלער שטייען
אומעטום, דער סימבאָל פון פרייהייט און סאָציאַליזם. ווי א שאַך-

ברעטל איז פאר זיינע אויגן די וועלט געשטאנען, גלייך, סימעטריש, גענוי. קיין איין אומפינקטלעכקייט שטערט נישט דער האַרמאָניע. און קיין זאך איז אים נישט טייער געווען, כדי אָט די האַר-מאָניע צו דערגרייכן. וואָסער ראָלע שפּילן בלוט און טרערן, צייט-ווייליקע פיין און שלעכטס, אומרעכט און ליגן, רציחה און פאַר-בלענדקייט, קרבנות און טעותן פאר דער גרויסער, גוטער, שיינער, האַרמאָנישער און אייביקער וועלט! ניין, קיין זאך איז נישט טייער דערפאַר. די וועלט קאָן זיין גוט, געזונט, נאָרמאַל, האַרמאָניש, אַ גן-עדן אן עכטער, ווען מען זאָל זי נאָר פון פאַרבליענדקייט ארויס-נעמען, ווען מען זאָל זי נאָר פון די מכות און געשווירן אויסהיילן, דאָס שלעכטע בלוט, וואָס פאַרגיפטעט זי, אָפּצאַפּן, אָפּרוימען פון איר קערפער דאָס קליינע הייפל ווערים, וואס צאַפן דאָס בלוט פון איר, ווי לייז ביי אן אָפּגעלאָזטן קערפער. מען דאַרף מיט געוואַלט אָפּרייניקן דעם קערפער פון אומפלייט. דער שמוציקער וויל עס נישט, ווייל ער איז אומבאוואוסטזיניק, ווייל ווי לאַנג אַ וואָרעם ליגט אין כריין, מיינט ער, אז קיין בעסערס איז נישטאָ. אָבער זאָל מען נאָר אראָפּנעמען דאָס אומפלייט פון אים, וועט ער דערפילן די גוטסקייט, וועט ער דערזען די פּלאַג, פון וועלכער מען האָט אים באַפרייט. ווי אַ נאַריש קינד איז זי, די וועלט, וואָס לאָזט זיך נישט די מכה עפענען, דעם אייטער ארויסלאָזן, ווייל עס האָט מורא פאר דעם מעסער פון כירורג. אבער דער כירורג בינדט דעם קינד די הענט, לייגט עס מיט געוואַלט ארויף אויף דעם אָפּעראַציע-טיש און עפנט די מכה, כדי ארויסצולאָזן דעם אייטער.

ער האָט געזען די וועלט קראַנק, פאַרגיפטעט, וואָס מען מוז זי היילן, אויב מען וויל נישט זי זאָל הרוב ווערן, גאַנגרירן. די אַנדערע שלעכטע דאָקטוירים און זנאכאַרעס ווילן זי מיט באַבסקע מיטלען היילן. אַ בייז-אויג איר אָפּשפרעכן, אַ פּלאַסטער אויף דער מכה צולייגן; טייל דערפאַר, וואָס זיי זענען שווינדלער, אַנדערע דערפאַר, וואָס זיי האָבן מורא אַ מעסער אין דער האַנט צו נעמען. אָבער ער איז דער כירורג, וואָס ווייסט, אַז פּלאַסטערס און באַבסקע רפואות זענען קיין היילונג נישט. אַ מעסער מוז מען האָבן, שניידן מוז מען. עס וועט וויי טאָן, אָבער דערנאָך וועט דאָס נאַרישע קינד זיין גליקלעך פאַר דעם דערווייליקן ווייטאָק.

זאל מען נאָר דערווייל איין אָרט אויסהיילן, איין גרויסן אבר פון דער וועלט, דאָס גרויסע רוסלאַנד, וואָס איז אַ זעקסטל פון ערד-קוגל, און באַלד וועלן אלע אַנדערע אברים איר מקנא זיין און נאָכ-טאָן. שוין איז אַ שטיק אייראָפּע אַרויס און גענומען טרייסלען די וואַסלענדיקע זיילן. אין דייטשלאַנד, עסטרייך, אין אונגאַרן, אין אַלערליי געגנטן און לענדער זענען די אונטערדריקטע אַרויס פון די לעכער קעגן זייערע באַדריקער. זאָלן זיי נאָר זען פאַר זיך דאָס גרויסע רוסלאַנד, וואָס וועט מיט איר רעוואָלוציאָנערן פּיער באַ-לויבטן די אַרומיקע פינסטערניש, און אלע אַנדערע וועלן אַראָפּ-וואַרפן פון זיך די קייטן און וועלן אַרויס קעגן זייערע הערשער. אלע לענדער, פעלקער, אויף אלע קאָנטינענטן, די ווייסע און די שוואַר-צע, די געל-הויטיקע, אלע קנעכט און שקלאַפן וועלן נאָכגיין די פּוס-טריט פון רוסלאַנד.

ניין, דער קליינגעוויסיקער מאַן מיטן נאַקעטן קאַפּ האָט נישט געהאַלטן, ווי זיינע קעגנער, אַז מאַרקסיסטיש איז רוסלאַנד נאָך נישט גרייט צו קיין סאָציאַליסטישער אָרדענונג, ווייל די בור-זשואַזיע איז נאָך נישט גענוג אַנטוויקלט און איז נאָך אין פּראָ-צעס פון וואַקסן און נישט אונטערגיין. ער האָט געלאַכט פון זייער שלעכטן פאַרשטיין דעם מאַרקסיזם. פאַרקערט, טאַקע דער-פאַר, וואָס אין רוסלאַנד איז נאָך די בורזשואַזיע זיך נישט צע-וואַקסן, וואָס בלוז אַ קליינע צאָל פעאַדאַלן און קאַפיטאַליסטן האַלטן דאָס לאַנד אין זייערע הענט, קאָן מען וואָס גיכער איינפירן די סאָציאַליסטישע אָרדענונג, איינטיילן די רייכטימער פון לאַנד צווישן אלעמען. אין אַנדערע לענדער, וואו די בורזשואַזיע איז שטאַרק, וואו דער מיטל-קלאַס איז צעוואַקסן, האָט מען צו טאָן מיט אַ שטאַרקן שונא, וואָס לאָזט נישט אַרויס די ממשלה פון דער האַנט און דער קאַמף קעגן אים איז אַ שווערער, אַ ביטערער. צו שווער איז צו שניידן די פאַנאַנדערגעוואַקסענע מכה, מען מוז אפּשר וואַרטן ביז זי וועט אַליין פּלאַצן. אין רוסלאַנד איז, צום גלויק, דער שונא אַ קליינער, אַ נישטיקער פּראָצענט, וואָס וויל נישט אוועק פון דער פעטער שיסל, וואָס וויל דורך פינסטערניש פאַרשקלאַפן די גרויסע מערהייט. לייכטער ווי אומעטום איז אין דעם לאַנד אויסצו-שניידן די מכה פון פּאָלקס-קערפער, אויסמעקן זי, עס זאָל קיין זכר פון איר נישט בלייבן.

ער האָט געלאַכט, דער קליינגעוויקסיקער מאַן, פון זיינע קעגנער, וואָס ווילן וואַרטן ביז די בורזשואַזיע וועט זיך ערשט אַנטוויקלען, כדי דערנאָך זי צו שטירצן. אומזין! ווען מען קאָן גלייך אויסשניידן אַ קליין מכהלע, איידער עס צעוואַקסט זיך, איז אַ משוגעת צו לאָזן עס זיך פאַנאַנדערבליען, כדי עס זאָל דער-נאָך אַליין פּלאַצן. צו וואָס די איבעריקע יסורים און צייט? שוין באַצייטנס דאַרף מען דעם געשוויר אויסברענגען, דאָס שלעכטע בלוט אַרויסלאָזן. אויסמעקן דאַרף מען דאָס שלעכטע און פאַלשע, ווי אַ פאַלשן ציפּער, וואָס גנבעט זיך אין אַ קלאָרן חשבון אַרײַן. און ער האָט געמעקט, דער קליינגעוויקסיקער מאַן, געמעקט מאַטע-מאַטיש, קלאָר און באַרעכנט.

ער האָט געזען די לעזונג קלאָר, ווי דעם אייגענעם האַנט-פּלאַך. אַביסל פון די קעגנער וועלן זיך צעלויפן, אַנדערע וועלן זיך פּראָלעטאַריזירן. אַ טייל וועט גלייך שלום מאַכן מיט דער נייער אָרדענונג, די איינגעשפּאַרטע און פאַרביסענע וועט ער אויסראָטן, אַפּרייניקן, און דעמאָלט וועט מער קיין פּראַגע נישט זיין פון קלאַסן-קאַמף. איין קלאַס וועט בלייבן, די אַרבעטער און פּויעריס, וואָס ווילן די סאָציאַליסטישע אָרדענונג. און ער האָט געשניטן די מכה, אַרויסגעלאָזט דאָס אומריינע בלוט.

יאַ, אָפּטמאָל איז צוזאַמען מיטן אומריינעם בלוט אויך ריין בלוט פאַרגאַסן געוואָרן, אָבער דאָס מוז אַזוי זיין ביי שניידן אַ מכה, האָט דער קליינגעוויקסיקער מאַן געוואוסט, דאָס קאָן מען נישט אויסמיידן און מען מוז עס אָננעמען פאַה ליב. מען קאָן נישט וועגן און מעסטן אין אַזעלכע צייטן, מען דאַרף זען דאָס גאַנצע.

— רייניקן, חברים, מעקן, — האָט ער געזאָגט צו די מענטשן זיינע אויף די זיצונגען. — אַ רעוואָלוציע איז נישט קיין שפּילכל. אויסגעפירט די רייניקונגס-אַרבעט, דאָס מעקן, האָט דער לאָדזשער רעוואָלוציאַנער פּאַוועל שטישנסקי, דער קאָמענדאַנט פון דער רויטער הויפט-שטאַט. אַ בלוי-אויניקער, אַ בלאַנדער, מיט אַ העל בערדל, וואָס דערמאָנט אין אַ בערדל פון אַ איד אַ לערנער. אַ שלאַנקער, אַ ראַמאַנטישער אַפּילו, האָט ער גלייך, ווי זיינע זענען געקומען צו דער מאַכט, אַוועקגעוואָרפן די ביכער, אין וועלכע ער האָט שטענדיק געוויקט זיך, און גענומען זיך צום רעוואָלוציער. פון

דער גלחים-שול, וואו ער האָט אינגלוייז געלערנט, האָט ער פון זיינע לערער די יעזואיטן איבערגענומען די תורה, אַז דער ציל הייליקט דאָס מיטל. פאַר דעם ציל פון דער מענטשהייט האָט ער די מענטשן ווי אומפלייט פאַרטייליקט.

נאכט ביי נאכט האָט ער זיינע לייט איבער דער שטאָט אַרויס-געשיקט, מיט לאַסט-אויטאָמאָבילן, רעוואָלווערן, ביקסן און האַנט-גראַנאַטן. זיי זענען די רייכע הייזער אין מיטן דער נאכט באַפאַלן, געזוכט אַלע אַמאָליקע מיוחסים, הויכע מיליטער-לייט, באַראָנען, גראַפן, הויכע באַאַמטע, כאַנקירן, פאַבריקאַנטן, עסערן, אַלע אַנ-דערע וואָס זענען אַליין קיין באַזיצנדיקע נישט, נאָר אין זייער אומבאַוואוסטזיין שלעפּן זיי זיך נאָך די שונאים פון פּראָלעטאַריאַט. מען האָט זיי פאַרשריבן אין די ביכער, כדי זיי באַלד אויסצומעקן. קיין געריכטן האָט שטשינסקי נישט געמאַכט. אויפן אַרט האָבן די מענטשן זיינע די אַרעסטירטע אויסגעפּרעגט, פאַראורטיילט, אויס-געמעקט זיי און מיט די לאַסט-אויטאָמאָבילן זייערע טויטע קער-פּערס צום סמאָלענקער בית-עולם אַוועקגעפירט און אין פּלאַכע גרויסע גריבער באַגראָבן. אַ סך זענען אין די קעלערס, אין דער קרעסטי-טורמע איינגעזעצט געוואָרן.

ער האָט זיך נישט שטאַרק אומגעקוקט אויף די מענטשן זיינע, פּאַוועל שטשינסקי. ער האָט זיי גענומען ווי עס האָט זיך געלאָזט, פון די אַמאָליקע זשאַנדאַרמען, פון די אַגענטן, ווער נאָר עס האָט אָנגעבאָטן צו טאָן די אַרבעט. קיין אַרבעטער האָט מען נישט אַרעסטירט, בלויז זייערע שונאים, וואָס זענען געשיכטלעך סיי-ווי-סיי פאַראורטיילט. און עס איז אים ווייניק אָנגעגאַנגען, וואָס די אויסגעמעקטע האָבן צו זאָגן וועגן זיך, ווי אַזוי די מעקער זייערע באַגליען זיך מיט זיי. זייער גורל איז געווען געהתמעט. שטשינסקי האָט געקענט געשיכטע. ער האָט געוואוסט פון דער פּראַנציוזישער רעוואָלוציע, אַז אַ שונא קאָן אַרויסשפּרינגען פּלוצלונג, אויף ווע-מען מען ריכט זיך אַמווייניקסטנס. ער האָט געוואָלט בעסער זיין זיכער, איידער צו האָבן שפּעטער עפּעס אויפן געוויסן און חרטה האָבן. און ער האָט עס אויך געלערנט די מענטשן זיינע.

— אַ לעבעדיקער קאָן אַמאָל זיין געפּערלעך, — האָט ער גע-זאָגט. — אַ טויטער קיינמאָל נישט.

געמעקט גאר אָן חשבון האָט פאָוועל שטשינסקי, ווען די שונאים האָבן אויפגעהויבן די קעפּ, אָרגאַניזירט אַרמיען צו גיין מיט געווער אויף דער רויטער הויפט-שטאָט און זי דעראַבערן, ווען אין שטאָט אַליין האָבן זיינע מענטשן געהיימע מיליטערישע אָר-גאַניזאַציעס געפונען, וואָס האָבן געגרייט אַטענטאַטן אויף די פירער פון דער רעוואָלוציע. אַפילו די היימישע אויספאַרשונגען, ווי פריער, זענען מער נישט געמאַכט געוואָרן. אין די הונדערטער האָט מען זיי, די קלאַסן-שונאים, פון די בעטן אַרויסגענומען אין די נעכט און יעדן צענטן פון זיי אויסגעמעקט גלייך, כדי אָפצו-שרעקן די אַלע איבעריקע.

מער פון פריער האָבן די לאַסט-אויטאָמאָבילן געקלאַפט אין די נעכט איבער די שטיינער פון די פעטערבורגער גאַסן. יעדער קלאַפּ האָט אָנגעשלאָגן אין אַשכנזים האַרץ אויף זיין געלענער. ער האָט שוין נישט געקאַנט דערוואַרטן די מינוט, ווען דאָס פריילעכע פאַרשויןדל זאָל אים אַרויספירן פון דער שרעקלעכער שטאָט. מיט שעפטשענדיקע קאַלטע ליפּן האָט ער געבעטן צו נאָט צו דערנענ-טערן די גוטע שעה.

קאַפיטל פּאָפּצן

שנעלער ווי מאַקס אַשכנזי האָט געהאַפּט, האָט דאָס פריילע-כע פאַרשויןדל מיטן האַרטן קאפּעליוש דורכגעפירט פאַר אים זיינע עסקים.

עס איז גאר נישט געווען קיין שווערע זאַך אין דער רויטער שטאָט, וואָס אָט דאָס קליינע רונדע פאַרשויןדל האָט נישט גע-קאַנט דורכברעכן. מאַקס אַשכנזי איז געווען אין זיבעטן הימל פון אים. קודם-כל האָט ער אים פאַרקויפט די סחורות פון די קעלערס, וואָס ער האָט כאַצייטנס געהאַט פאַרשטופּט, איידער די לייט אין די לעדערנע רעקלעך און אין די שינעלן זענען געקומען רויבן דאָס אָנגערויבטע. ער האָט אים אין מאָדנע זייטיקע שענקלעך מיט סחורים צונויפגעפירט און די סחורה פאַרהאַנדלט. אַשכנזי האָט

פארקויפט די טרייפענע סחורות אָן צושטעלן. ער האָט עס גלייך געזאָגט די סוחרים, אַז צושטעלן די וואַרע קאָן ער נישט, ווי עס פֿלעגט זיך פֿירן. ער וועט זיין לעבן נישט איינשטעלן. די סוחרים האָבן זיך דערמיט נישט איבערגענומען.

— מיראָן מאַרקאָוויטש וועט עס שוין באַזאָרגן, מיר פֿאַרלאָזן זיך שוין אויף אים! — האָבן זיי געזאָגט.

און מיראָן מאַרקאָוויטש האָט עס געמאַכט. גלאַטיק איז עס ביי אים אַרויס. מיט אויטאָמאָבילן, געפירט דורך פֿאַרשוניען אין לעדערנע רעקלעך, האָט מען די סחורות פֿון אַשכנזים קעלערס אַרויסגעפֿירט. קיינער האָט זיך נישט געכאַפט. ער האָט זיך גע- האַלטן אין זיין פֿרינציפּ, דאָס רונדע פֿאַרשונינדל — צו מאַכן אַלץ מיט די רעגירער אַליין, ווייל דאָס איז דער בעסטער וועג, דער זיכערסטער.

— מאַלאַדיעץ! — האָט אים אַשכנזי געקלאַפט איבער דער פֿלייצע, צופֿירדן דערפֿון, וואָס ער איז פֿון דער צרה פֿטור געוואָרן, און גלייך אויסגעצאָלט מיראָן מאַרקאָוויטשן אַ לייטישע קאָמיסע, מיט דער פֿולער האַנט.

מיראָן מאַרקאָוויטש האָט נאַכלעסיק אַריינגעוואָרפֿן דאָס פעקל באַנקנאָטן אין די הויזן-קעשענעס, ווי דאָס וואַלט געווען נישטיקע פֿאַפֿירלעך, און אַפֿילו רעכט נישט איבערגעצייילט.

— קומט, גאָספֿאַרין אַשכנזי, און מיר וועלן דאָס ערשטע גע- שעפט באַניסן! — האָט ער געזאָגט אַ פֿריילעכער. — אזוי אויפֿן אַמאָליקן שטייגער.

אַשכנזי האָט פֿון אזעלכע זאַכן נישט שטאַרק געהאַלטן, אָבער אַפּאָגן דעם פֿריילעכן פֿאַרשוין איז געווען שווער. איידער נאָך אַשכנזי האָט פֿרובירט זיך אַרויסדרייען, האָט אים שוין מיראָן מאַר- קאָוויטש גענומען אונטערן אָרעם און געפירט מיט זיך.

— העי, איזוואָשטשיק! — האָט ער אַ רוף געטאָן אַ שוואַרץ- בערדיקן דיקן קוטשער אין אַ פֿלאַכן צילינדער, וואָס זיין קאַרעטע און די פֿאַר שוואַרצע פֿערד האָבן נאָך קיין שום סימנים פֿון דער נייער צייט נישט געהאַט, אויסגעזען ברייט, פעט און רחבתדיק.

אַשכנזי האָט האַסטיק אַרויסגעכאַפט זיין האַנט פֿון מיראָן מאַרקאָוויטשעס אָרעם.

— וואָס טוט איר? איצט? — האָט ער גערעדט אַ פּאַר-
ציטערטער. — מיר וועלן צופאַרן מיטן טראַמוויי.

— גאָספּאַדין אשכנזי, לאָזט עס פאַר מיר! — האָט מיראָן
מאַרקאָוויטש געענטפּערט אַ לאַכנדיקער, קוקנדיק מיט אַלע ווייסע
ציין פון די שוואַרצע וואָנסן אַרויס.

איינס און צוויי האָט ער אשכנזין אין דער קאַרעטע אַריינגע-
שטופּט, אַליין זיך נעבן אים אַוועקגעזעצט אַ ברייטער, אַ פּאַנאָנדרע-
געלייגטער, און וואוילעריש באַפּוילן דעם קומטשער וואו צו פּאַרן.
ביים אויסשטייגן האָט אשכנזי גענומען גראַבלען ביי די קעשענעס,
כדי צו באַצאָלן דעם קומטשער. ער האָט גאָר אַליין נישט געוואוסט,
וויפּל מען צאָלט איצט פאַר אַזאַ רייזע. ער האָט יעדע ווערט פּון
געלט פאַרלוירן אין די ביטערע טעג. מיראָן מאַרקאָוויטש האָט אים
מיט כּוּח צוגענומען די הענט פון די קעשענעס. פּלינק האָט ער
אַריינגעשטעקט די האַנט אין הויזן-קעשענע, וואו ער האָט די באַנק-
נאָטן נאַכלעסיק געהאַלטן, ער האָט אַ וואָרף געטאָן דעם קומטשער אַ
פּאַק פּאַפּירן, צוגעלייגט נאָך אויף טיי אַ באַזונדער פּאַפּירל און
אַפּילו אַ קאָמפּלימענט פאַר זיין גיכן פּאַרן אים געגעבן.

— בלאַגאָדאַרויס, באַרין! — האָט דער קומטשער זיך פאַר-
נויגט פון געזעסל אַראָפּ און טיף געצויגן פאַר אים דעם נידעריקן
גלאַנציקן צילינדער.

אין דעם רעסטאָראַן, וואָס פון דרויסן האָט ער זייער אַרעם
אויסגעזען, האָט מיראָן מאַרקאָוויטש באַשמעלט אַ סעודה אויפן
גאָר גרויסן שטייגער, מיט פּלייש, צובייסעכצן. קאָניאַק און מיט
אַלע גוטע זאַכן. וואָס מען האָט זיי אין דער הונגעריקער שטאָט
שוין אַ צייט נישט געזען. אשכנזי האָט זיך צוגעכאַפּט מיט גירויקייט
צו די גוטע מאכלים נאָך די אַרעמע שפּייזן, וואָס ער האָט זינט אַ
צייט מיט אייגענע הענט זיך אַליין צוגעגרייט.

נעמט כּריין, גאָספּאַדין אשכנזי, און סאָוס גיסט אַרויף, זייער
געשמאַקער, — האָט אים געמונטערט מיראָן מאַרקאָוויטש און באַ-
דינט אים. — לחיים, גאָט זאָל געבן, מיר זאָלן האָבן נחת איינער
פון אַנדערן!

ביי די געשמאַקע מאכלים, ביי די גוטע קאָניאַקס, האָבן זיך
די מענטשן צעוואַרעמט. מיראָן מאַרקאָוויטש האָט געבליצט מיט

די רונדע שווארצע אויגן, האָט נישט אויפגעהערט קלאַפֿן אַשכנזין אין די פלייצעס און דריקן די קני.

— נו, וואָס, מיראַן מאַרקאָוויטש גאָראָדעצקי ווייסט ווי מען קאָן קריגן אַ גוטן ביסן, הע? — האָט ער זיך אַליין געלויבט און געוואָלט הערן עס אויך פון אַשכנזין.

ער איז ווייך געוואָרן, סענטימענטאַל און זיך צעקנעפלט פאַר אַשכנזין, דאָס העמד פון דער נשמה אויסגעטאַן, אויף דעם רו-סישן שטייגער. זיין גאַנץ לעבן האָט ער דערציילט איצט. פון אינגל-ווייז אָן אין אָדעס, וואו ער האָט געהאַלפֿן דער מאַמען זינער דער אלמנה אַרומטראַגן הינער און געזן צו רייכע שטובן, ביז ער איז אָנגעקומען קיין לאָדזש אין אַ געשעפט פאַר אַ שיק-אינגל, ביז ער איז געוואָרן אַ וואַיאזשאַר און גאַנץ רוסלאַנד אָן וואוי-רעכט אַרומגערייזט. ניין, נישט דורך שולן און דערציונג איז ער צום לעבן געגאַנגען, ווי אַנדערע. אַליין, מיט די אייגענע הענט האָט ער זיין וועג געמאַכט.

— שווער געווען דאָס לעבן מיינס, — האָט מיראַן מאַרקאָ-וויטש גערעדט מיט האַרץ אַשכנזין גלייך אין פנים אַרײַן. — שווער פאַר אַ איד געווען אַרומצורײַזן איבער רוסלאַנד אָן וואוי-רעכט. אָבער מיראַן מאַרקאָוויטש האָט געלאַכט פון דער וועלט און אומע-טום געקומען. אַנדערע האָבן צוגערעדט צו שמדן זיך, אַ לוטעראַ-נער ווערן און מאַכן זיך לייכט, אָבער מיראַן מאַרקאָוויטש גאָראָ-דעצקי האָט געזאָגט: — ניין, ברידערלעך, דאָס רענדל אויסבייטן נישט! זאָל מײַן נאָמען נישט זיין מיראַן מאַרקאָוויטש גאָראָדעצקי! אַשכנזין איז געפֿעלן געוואָרן דאָס, וואָס מיראַן מאַרקאָוויטש האָט נישט געוואָלט אויסבייטן דאָס רענדל. צום פריערדיקן קדיש, וואָס ער היט אָפּ, איז איצט צוגעקומען נאָך אַ מעלה, אַ גרעסערע, אַ וויכטיקערע. אַשכנזי האָט אים געלויבט דערפאַר. מיראַן מאַר-קאָוויטש איז זיך צעגאַנגען פון הנאה.

— ניין, איך בין נישט קיין צדיק, — האָט ער גערעדט מיט האַרץ. — איר ווייסט דאָך, אין וועג, מען עסט טריפות, מען היט נישט אָפּ שבת, און צווישן אונז זאָל עס בלייבן, מען טוט אויך אַנדערע עבירות, מען פאַקט אַ ווייבל, אַ שיקסע, אַנטשולדיקט מיר

פאר די רייד, פארשידן, אָבער יאָרצייט, יום-כיפור און דעם אידישן נאָט, דאָס, ברידערלעך, ניין! דאָס האָב איך אַלעמאָל אָפּגעהיט! צו די ווייטערע גלעזלעך אז עס איז געקומען, האָט אשכנזי אָפּגעשטעלט זיך, געגאָסן זיי אין טעלער, ווי שטענדיק ער פלעגט זיך פירן אין אַזעלכע פאלן, כדי נישט צו פארלירן דעם קאָפּ. מיראָן מאַרקאָוויטש האָט געטרונקען א גלעזל נאָך א גלעזל. באלד האָט ער אויך גענומען וויינען, אויסדערציילן פאר אשכנזין אַלע זיינע צרות, וואָס ער האָט געהאט אין זיין לעבן. ווי פאר א פאָטער האָט ער זיך מתודה געווען, אַלע סודות פון אונטערן לייב ארויסדערציילט, אַלע זיינע עגמת-נפשן מיטן ווייבל זיינעם, וואס ווען ער איז אין די וועגן, פארבייט זי אים מיט אנדערע מענער. אשכנזי האָט אים באַראַויקט, נאָר מיראָן מאַרקאָוויטש האָט זיך נישט געלאָזט טרייסטן און געכאַפט זיך קושן אשכנזין.

— ווי א טאַטע אן אייגענער זענט איר פאר מיר, טיערער, — האָט ער געטוליעט זיך צו אשכנזין און אים געדאַנקט פאר אַלע טובות זיינע, כאָטש אשכנזי האָט נישט אָנגעהויבן צו וויסן וואָסערע טובות ער האָט יענעם געטאָן.

פּלוצלונג איז ער צוגעלאָפּן צו דעם פּאַס וואָסער, עטלעכע שע-פער זיך אָפּגעגאָסן אויף דעם צעהיצטן קאָפּ און גלייך צוריק ניכטער געוואָרן, ווי ער וואָלט קיין איין גלעזל פריער נישט גענומען אין מויל. אין איין רגע איז ער צוריק געווען דער ענערנישער, האָפּער-דיקער און פריילעכער, וואָס קיין שום זאך איז נישט שווער פאר אים דורכצוברעכן.

מיט א נעוואַלדטיקן אימפעט האָט ער צוגעגרייט אשכנזים נסיעה. ערשטנס, האָט ער אים צונויפגעפירט מיט צוויי פאַרשוניען אין קליידער, וואָס זענען האַלב-מיליטעריש און האַלב-ציוויל, האַל-בע רוסן, האַלבע פינלענדער. הויכע, אָפּגעברענטע פון ווינט און זון, מיט ליולקעס אין די מיילער און גרויסע שוויינער, וואָס פונקט ווי מיראָן שיט מיט רייד, האָבן זיי שווייגנדיק אויסגעהערט מיראָן מאַרקאָוויטשעס מכול ווערטער און בלויז גערויכערט. דערנאָך האָבן זיי ביידע א שאַקל געטאָן מיט די קעפּ איינער נאָכן אנדערן און איינגעגאנגען צו נעמען מיט זיך מיראָן מאַרקאָוויטשעס פּאַ-סאָשיר.

אשכנזי האָט זיך געפילט אומהיימלעך מיט אָט די צוויי הויכע גוים, וואָס רעדן זעלטן א וואָרט ארויס און גייען אָנגעטאָן האַלב-מיליטעריש, האַלב-ציוויל. מיראָן מאַרקאָוויטש האָט אים אָנגע-רעדט א וועלט מיט גוטס אויף אָט די צוויי לייט. שוין נישט איי-נעם האָט ער אַריבערגעפעקלט מיט זיי און דערנאָך גוטע בריוולעך פון יענער זייט געקריגן. ער האָט זיי ביי זיך, די בריוולעך. זיי זענען קאָנטראַבאַנדיסטן, די צוויי מענער, שמוגלען אַריבער קיין רוסלאַנד שפּיז און סחורות פון דער פינלענדישער זייט. אַהין פּאָרן זיי ליידיק. רודערער זענען זיי גוטע און דאָס שיפל זייערס איז א קליינס, א פישער-שיפל מיט א זעגל. קינמאָל האָט נאָך נישט געטראָפּן, אז זיי זאָלן דורכפאַלן. איבעריקנס, זענען זיי איינס מיט די קאָמיסאַרן, טיילן זיך מיט די פּאַרדינסטן און עס איז זיכער מיט זיי, ווי ביי דער אייגענער מאַמען אונטערן פּאַרטן.

דערנאָך האָט מיראָן מאַרקאָוויטש אשכנזי געטאָן אלע אַנ-דערע טובות. ער האָט אים אויסגעביטן נעלט, אפילו אויסלענדישע וואַליוטע פאַר אים געקריגן, די פעקלעך אין שטוב געהאַפּן איינ-פאַקן, די אוצרות באַהאַלטן אין געווינלעכע לייזונגען זעקלעך.

צום טאָג, ווען מען האָט געדאַרפט ארויספאַרן, האָט מיראָן מאַרקאָוויטש אַריינגעכאַפט זיך נאָך אין שולכל, צוזאַמען מיט אשכנזי, כדי נישט דורכצולאָזן קיין קדיש. אשכנזי האָט זייער פרום אָפּגעדאַוונט, וואָרט אין וואָרט די שמונה-עשרה געזאַגט. באַזונדערס האָט ער פאַרהויבן די אויגן צום באַלען פון בית-המדרש ביי די תפילות, וואָס זענען געמאַכט קעגן שלעכטע מענטשן, גזלנים און בייזוויליקע, פון וועלכע נאָט דאַרף אויסהיטן.

אַלץ איז געגאַנגען גלאַטיק, ריין, גאָרנישט האָט זיך נישט פאַרהאַקט ביי דעם מיראָן מאַרקאָוויטש. שטיל האָט ער אשכנזי צוזאַמען מיט זיינע פעקלעך פון זיין וואוינונג אַרויסגענומען, מיט א צוגעגרייטער דראָזשקע אוועקגעפאַרן צום באַלטישן וואָקזאַל, פון וואַנען מען האָט געדאַרפט אָפּפאַרן מיט א צוג ביז צום ברעג אָפּע-נעם ים. לאַנג האָט געדויערט ביז מען האָט דעם צוג צוזאַמענגע-שטעלט. ער האָט היפש פאַרשפּעטיקט. אשכנזי איז געזעסן אן אומרויאיקער. יעדער מינוט איז געווען ביי אים אַן אייביקייט. מי-

ראָן מאַרקאָוויטש איז געזעסן ביי די פעקלעך א רואיקער, א פריי-לעכער ווי שטענדיק.

— צוגעוואוינט, שוין נישט דאָס ערשטע מאָל, — האָט ער איינגערוימט אשכנזין. — זייט רואיק, אלץ וועט גיין ווי אויף פוטער.

ביים אַריינגיין אין צוג האָט זיך אויפגעהויבן א טומל, א גע-רודער. כאָטש עס איז געווען קאלט, האָבן מאסן מענטשן גע-וואוינט אין די זומער-פלעצער ביים ברעג ים. אין שטאָט איז גע-ווען קאלט, ענג און הונגעריק. אין שינעלן און אין פעלצן, אין וואַלינקעס און אין לאַפטיעס, מענער, ווייבער, אַלטע, יונגע, אלע האָבן זיך א לאָז געטאָן צום צוג, געלאָפן דורך טיר און פענסטער, געשפרונגען, געריסן זיך. אשכנזי איז געבליבן א פארלוירענער צווישן דעם המון מענטשן. ער איז קיינמאָל נישט געוואוינט געווען צו אזעלכע צוגן. נאָך ווייניקער איז ער געוואוינט געווען צו שלעפן פעק אין וואַנגן אַריין. דאָס האָבן געטאָן פאר אים באַן-טרענער. אָבער מיראָן מאַרקאָוויטש האָט מיט שדישער פלינקקייט געמאכט זיך צווישן גאַנצן געדיכטעניש א וועג, אריינגעטראָגן די פעקלעך, אשכנזין אַליין אריינגעשטופט, און געשאפן אַרט. איינס און צוויי איז ער מיט אלע ארומיקע פרעמדע מענטשן באַקאַנט געוואָרן, גע-רעדט צו יעדן, געלאַכט און געמאכט זיך באַקוועם.

— נאָך אַביסעלע, חברים, אַט אזוי, א דאַנק, חברים! — האָט ער געשטופט זיך צווישן עולם און ברייט גערעדט אויף זיין אַרעסער רוסיש מיט ווייכע אידישע האַלז-רישן אין די אָפּטע, טאָ-וואַרישטשיי. די באַן האָט זיך געשלעפט פּויל, געפויפט אָפּט, גע-סאָפּטע, געריסן זיך, נאָר געגאַנגען איז זי לאַנגזאַם און נודע. אויף יעדער קליינער סטאַנציע איז זי אָפּגעשטאַנען א צייט, פון אַרט זיך נישט געריט. אשכנזי האָט זיך פאַרשטעקט צווישן די מענטשן. די צייט האָט אים אויפגעגעסן. מער פון אלץ האָט אים געקוועלט דער פעלץ זינער, דער רייכער פעלץ, אין וועלכן א פאַרמעגן איז געווען פאַרנייט מיראָן מאַרקאָוויטש האָט אים מיט זיין פּרילעכ-קייט געשטאַרקט. אפילו א פלאַץ צו זיצן האָט ער פאַר אים געקריגן. — העי, קראַסאָוויצאַ, — האָט ער פּלוצלונג א זאָג געגעבן צו א רויט-באַקיקער שיקסע מיט א פאַרריסן געזל, — זיי א וואוי-

לינקע און טרעט אָפּ מיין פּאָטער דעם פּלאַץ. דו האָסט יונגע שטאר-
 קע פּים און דער פּאָטער מיינער איז שוואַך...
 דאָס רויט-באַקיקע מיידל איז פון דעם מאַנס קאָמפּלימענטן
 נאָך רויטער געוואָרן, און זי האָט זיך אויפּגעהויבן פון אָרט.
 אשכנזי האָט זיך נישט געוואָלט זעצן. אַלע האָבן אויף אים גע-
 קוקט, און דאָס האָט ער נישט געוואָלט. ער איז אפילו ביזן גע-
 וואָרן אויף דעם פּלוט מיראָן מאַרקאָוויטש, וואָס טומלט אַזויפיל.
 נאָר מיראָן מאַרקאָוויטש איז געבליבן אַזוי פּריילעך און גוטמוטיק,
 ווי פּריער. אין גאַנצן געדיכטעניש האָט ער גענומען ווילן מיט
 אַנעקדאָטן, מיט פעטע וואַיאַזשאַרישע וויצן, פון וועלכע די פּא-
 סאַזשירן אין וואַגאָן האָבן האַרציק געלאַכט, ביי די זייטן זיך גע-
 האַלטן.

אין אַוונט, ווען עס איז שוין טונקל געווען, זענען זיי צוגעקו-
 מען צו אַ קליינער סטאַנציע. אשכנזי האָט געוואָלט נעמען די פעק-
 לעך, נאָר מיראָן מאַרקאָוויטש האָט נישט געלאָזט. אַליין האָט ער
 אַלץ געכאַפט אין די הענט און אשכנזי געפירט מיט זיך, ביז זיי
 זענען אַרויסגעקומען צום אָפּענעם ים. אַ ווינט האָט אַ כאַפּ געטאַן
 אשכנזי און אים שיער נישט איבערגעקערט. דער ים האָט גע-
 שמעקט מיט געזאַלצנקייט, האַרבקייט און רויקייט. די בוימער
 האָבן זיך געבויגן אין ווינט, געפּיפט, געריסן, נאָר ווי אויסצו-
 רייסן זיך מיט די וואַרצלען און אנטלויפן. די כוואַליעס האָבן גע-
 פּאַטשט און געשווענקט דעם טונקלען ברעג. הינט האָבן ערגעץ
 געבילט.

באַלד איז פון דער פינסטערניש אויסגעוואַקסן אַ טונקעלע
 פיגור. אשכנזי האָט אַ ציטער געטאַן. מיראָן מאַרקאָוויטש האָט
 אים אַ שטויס געגעבן.

— אונזערע, — האָט ער געמורמלט.

די טונקעלע פיגור האָט זיך דערנענטערט, צוגענומען ביי
 מיראָן מאַרקאָוויטשן די פעקלעך און מיט גרויסע שפּרייזן געגאַנ-
 גען פּאַראַוויס. מיראָן מאַרקאָוויטש האָט גענומען רעדן, אשכנזי
 האָט אים פּאַרהאַלטן דאָס מויל.

— שווייגט, אום גאָטס ווילן, — האָט ער אים געבעטן, —

שווייגט!

ער האָט געוואָלט הערן דעם ים, דעם רוישנדיקן און וואַשן-דיקן, וואָס פירט צו ווייטקייטן, צו פרעמדע גוטע לענדער, צו ישועה און צו רעטונג. שרעק צוזאמען מיט האַפּערדיקייט האָט אָנגעפילט זיין האַרץ אין דער ווינטיקער נאַכט ביים שטורמישן ים. ער האָט שטאַרק חשק געהאט צו פרעגן ביי דעם טונקעלן שפּרייזנדיקן מאַן, צי אין אַזאַ נאַכט איז נישט קיין סכנה ארויסצולאָזן זיך מיט אַ זעגל-שיף, נאָר ער האָט נישט געוואַנט אַ וואָרט אויסצורעדן צו דער טונקעלער שווייגנדיקער פיגור, וואָס איז מיט ריזיקע שפּרייזן גע-נאנגען פאַראַויס.

באַלד איז מען אָנגעקומען צו אַ הויז. דער מאַן מיט די פעק-לעך האָט אָנגעקלאַפט. מען האָט געעפנט. אלע זענען אַריין. אין דער שטוב, וואס איז געווען בלויז מיט אַ טונקל לעמפל באלויכטן, זענען געווען אָנגעלייגט זעק, פעלן, קעסטלעך. פעלצן זענען געהאנ-גען אויף די ווענט. די מענער, וואס זענען אַריינגעקומען, האָבן זיך נישט באַגריסט, נישט געפרעגט עפעס. זיי האָבן בלויז געשוויגן און גערויכערט. איינער האָט זיך געפאַרעט ביי אַ צעבראַכענער האַנט-לאַמטערנע, פאַרריכט זי מיט שווערע אומגעלומפערטע הענט.

מיראַן מאַרקאוויטש האָט זיך גלייך אויסגעצויגן אויף איינעם פון די זעק און איינגעשלאָפן, איינגעשלאָפן מיט אַ טומל, מיט אַ שנאָרכן און סאָפּען, ווי אלץ, וואָס ער טוט, ראַשיק און טומלדיק. אשכנזי האָט פרוכירט שליסן די אויגן, אבער ער האָט נישט גע-קאַנט. די אויפּרעגונג האָט אים נישט געלאָזט שלאָפן.

שעה-לאַנג איז אשכנזי געזעסן אין דער טונקעלער שטוב און געוואַרט אויף דער שעה, ווען מען וועט זיך אַרויסלאָזן אין וועג אַריין. דער ווינט אינדרויסן האָט נישט אויפּגעהערט צו יאָמערן, די וועלן האָבן אָנגעקלאַפט אין ברעג. ער האָט אלעמאָל אויף דאָס ניי אַ קוק געטאָן אויפן זייגערל, אויף דעם גאַלדענעם חתן-זייגער, וואָס ער האָט צו זיין חתונה געקריגן אַ מתנה. די שעה האָבן זיך געשלאָפּט לאַנגזאַם, ווי קריכנדיקע ווערים. צו דער נאַכט האָט נאָר קיין סוף נישט גענומען. נאָך לאַנגע שעהן האָט אשכנזי דערפילט אַ מידיקייט אין קאָפּ און פאַרמאכט די אויגן. דער פינסטערער צי-מער מיט זעק און פעסלעך האָט זיך פּלוצלונג פאַרוואַנדלט אין אַ

העל-באלויכמענעם עס-צימער אין זיין פאלאץ אין לאָדזש. אלע לאָמפן זענען אָנגעצונדן. דער טיש איז רייך געדעקט. אויבנאָן איז געזעסן ער, אשכנזי, נעבן אים זיין פרוי, נישט די צווייטע, נאָר די ערשטע, דינהלע. יונג איז זי, שוין, ווי באלד נאָך דער חתונה. אָבער כאָטש זי איז אזוי יונג און שוין, זענען שוין די קינדער זייערע דערוואַקסן. אָט זיצן זיי טאקע אויך ביים טיש, ליכטיקע, שיינענדיקע, פון איין זייט גערטרוד, פון דער אַנדערער זייט — אינגאָץ. אויך שווער און שוויגער זענען דאָ, ר' חיים און פרויווע. נעבן זיי זיצט יעקב-בונם. אלע זענען זיי פארזאָמלט. מען עסט, מען טרינקט וויין און מען פרייט זיך מיט אים, אשכנזי. ער דער-צוילט זיי פון וועג, פון די צרות זיינע. אלע באַגריסן אים, און ער עפנט דעם ריזע-טאַש זיינעם און טיילט יעדע איין מתנות, און דערנאָך צענייען זיך אלע, בלויז ער אליין מיט דינהלען בלייבען. זי טוט זיך אויס, בלייבט אין טייערע זיידענע נאַכט-וועש און זי גלעט אים מיט די ווייכע הענט, רופט אים אין רוים-באלויכמענעם שלאַפּצימער...

— שוין, דינהלע, — ענטפערט ער, — שוין גיי איך...

ער שטרעקט אויס די האנט, צו פאַרלעשן דעם לאָמפ, אָבער ווי אויף צו-הלכעים רייסט זיך אים די ליכט אין די אויגן. ער עפנט די אויגן א וויילע און ער שליסט זיי צוריק פון דער שטאַר-קער ליכט. גלייך אין די אויגן ליכט אים א העל האַנט-לעמפל. צוויי מענער אין לעדער רייסן אים ביי די אַקסלען.

— גענוג געשלאָפן, אויפגעהויבן זיך!

אשכנזי האָט אויסגעריבן די אויגן און געבליבן שטיין א פאַרגליווערטער. ביידע מענער אין לעדער האָבן רעוואָלוערן ביי די נאַרטלען געהאט שטעקן.

— מיראָן מאַרקאָוויטש! — האָט ער גענומען רופן. — מיראָן מאַרקאָוויטש!

די מענער האָבן געלאכט פון אים.

— מיראָן מאַרקאָוויטש איז גענאנגען אויף א חתונה, ער לאָזט אייך גריסן, נאָספאָדין אַשקענאַזי, — האָבן די מענער גע-שפּאַסט. — נו, גערירט זיך, דער אויטאָמאָביל ווארט.

אין איין רגע איז אשכנזי געקומען צום געדאנק, צום שרעק-
 לעכן קלאָרן געדאנק, וואוהין דאָס רונדע פאַרשווינדל האָט אים
 פאַרפירט, אין וועמענס הענט ער האָט אים אריינגענאַרט. ער האָט
 געוואָלט שרייען, שרייען אין דער פינסטערער נאכט ביים ברעג ים
 אויף דעם אומרעכט, וואָס איז קעגן אים באַגאַנגען געוואָרן, אויף
 דער געמיינהייט פון דעם מענטשלעכן מין, אויף דער אייגענער נא-
 רישקייט זיינער, אויף דעם אומגליק אויף זיין קאַפּ ביי די טויערן
 פון זיין רעטונג. ס'גאַנצע בלוט זיינס האָט געשריגן, אבער דאָס
 מויל זיינס האָט קיין קלאַנג נישט געקאָנט ארויסברענגען. די צונג
 איז, ווי א שטיק האַרטע פּאָדעשווע, צוגעוואקסן געוואָרן צום גומען,
 נישט באַוועגט זיך אין פחד. די פיס זענען אים שלאַבעריק גע-
 וואָרן אין די קני, ווי אויסגעשרויפט פון די געלענקען.
 — נו, גערירט זיך! — האָבן די מענער אין לעדער אים
 געטריסלט.

ער האָט נישט געקאָנט רירן מיט קיין פוס. ער איז געזונקען.
 די מענער האָבן אים גיך און נאכלעסיק א נעם געטאָן אונטער די
 הענט און אים ארויפגעוואָרפן אויף דעם זודנדיקן לאסט-אויטאָמאָ-
 ביל, ווי א זעקל, ווי די פעקלעך זיינע, וואס זיי האָבן געוואָרפן
 צו זיינע פיס.

— טרייב, וואַניאַ! — האָבן זיי גערופן דעם שאַפער. —
 אויף דער גאַנצער פאַרע יאָג! מיר האָבן נאָך א סך אַרבעט און
 ס'איז שפּעט.

דער אויטאָמאָביל האָט זיך געלאָזט לענגאויס דעם ברעג. דער
 ים האָט נישט אויפגעהערט וואַשן די ערד, צושלאַגן מיט די וועלן,
 צוריקגיין און ווידער אַנקומען, ווי ער טוט עס שוין אזוי מיליאָנען
 יאָרן, אין אלע צייטן, דורות, ביי אלע פעלקער און מאַכטן. דער
 ווינט האָט געריסן די בויער, געפליקט זיי, צו דער ערד געבויגן
 און אין זייערע צווייגן געבראַכן און געיאַמערט.

קאפיטל זעכצן

טוביה, וואס מ'רופט אים „ס'איז הפקר א וועלט“, האָט דער-
לעבט זיינס. דער קאָמענדאַנט אָבערסט פּאָן היידעל היידעללאָאָ איז
אוועק פון לאָדזש, מיט חרפה אנטלאָפּן.

אַז באַראָן פּאָן היידעל היידעללאָאָ האָט געקריגן די ערשטע
ידיעות פון דער דייטשער מפּלה, פריער וועגן דעם בראָך פון דער
הינדענבורג - ליניע און שפעטער וועגן דעם אויפשטאַנד אין בערלין
און וועגן קייזערס אנטלויפן איבער דער האַלענדישער גרענעץ, איז
ער צוערשט געוואָרן שטארק רויט, דערנאָך שטארק בלאַס, צום סוף
געל ווי אַ מת.

— אונזין, אַסגעשלאָסען! האָט ער געשריגן צום אַדיוטאַנט
זיינעם. — לעזן זי עס, מאַהל, לויטענאַנט, איך זעהע ניכטס מער!
דער לויטענאַנט האָט די טעלעגראַמען געלייענט הויך, מיט אַן
איבערגעטריבן שטארק קול. באַראָן פּאָן היידעל היידעללאָאָ האָט,
ווי אַן אלטע היסטערישע פרוי, גענומען שלוכצן, שלאָגן זיך מיט
ביידע הענט אין די שלייפן.

— פארדאַמט, פארפּלֹוכט, — טאַוזענד מאַהל פּערדאַמט!... —

האָט ער געוואָיעט.

ווי אַן אַלטער נאַסער האָן מיט אויסגעפליקטע פּעדערן נאָך
אַ מלחמה מיט אַ אינגערן און שטאַרקערן פון זיך, האָט דער הוי-
כער אָבערסט אויסגעזען איצט אין גרויסן קאבינעט פון פּאַלאַץ.
מיטאַמאָל איז די אַלטקייט און שלאַבעריקייט ארויס איבער דער
אַנגעצויגענער קריגערישער מיליטערישקייט. דער אַדיוטאַנט האָט
אים געגלעט.

— הער אָבערסט, אום נאָמעס ווילן, — האָט ער געבעטן, —

הער אָבערסט... —

— ניין, זאָ איינע שאַנדע, — האָט דער אַלטער געקערעכצט.
עס איז גערונען פון אים פון אלע זייטן, פון די אויגן, פון
דער נאָז, פון אלטן מויל. דער גלענצענדער אָבערסט-מונדיר איז
געווען פארפּלֹעקט ווי ביי אַ אינגל אַ ראַצער.

דער אדיוטאנט האָט די פֿלעקן גערייניקט מיט א טיכעלע.
— הער אָבערסט, איר דאַרפט זיך באַהערשן, שטארק זיין
יעצט...

— אַלעס קאָפּט, אַלעס! זאָ איינע שאַנדע! — האָט דער
אַלטער נישט אויפגעהערט זיפצן. די מיליטערישע כאָרכלדיקע
באַפֿעלערישע שטימע זיינע איז פֿלוצלונג פאַרשוואַונדן, אויסגע-
רונען. ער האָט גערעדט נעבעכדיק, קוויטשעדיק, ווי אן אַלטע
בייזע פרוי. ניין, ער האָט זיך נישט געלאָזט טרייסטן, דער באַראָן
פאָן היידעל היידעלאָאָ. מען איז שוין אזוי ווייט געווען. אין האַלב
איראַפּע האָט דאָס דייטשע מיליטער אָנגעשפּאַרט, אין בעלגיע און
אין פראַנקרייך, אין רומעניע, אין טערקיי, אין פּוילן, אין אוקראַינע,
אין די באַלטישע געגענטן, אין ליטע, אין קרים, אפילו וועגן פע-
טערבורג האָט מען שוין געטראַכט. אומעטום האָט געהערשט דאָס
זינרייכע דייטשע מיליטער. פֿלוצלונג אזא קלאַפּ, אזא וויסטע
מפּלה, א נידערלאַגע אויף אלע פּראָנטן. אין בערלין אן אויפ-
שטאַנד, און דער קייזער אליין, דער קייזער איז פון דייטשלאַנד
אנטלאָפּן, ביי די האַלענדער, ביי די ברייט-הויזיקע פישער-יונגען,
געבעטן זיך, מען זאָל אים דורכלאָזן. דאָס איז געווען צופיל.

מער פון אלץ האָט אים געווייטאַקט די חרפה. וואָסער פנים
וועט ער איצט האָבן דאָ אין שטאָט, וואָס ער האָט מיט אייזערנע
הענט געהאַלטן? זיי וועלן לאַכן פון אים, די לויזיקע פּאָליאַקן. ער
וועט זיך שעמען די אויגן ווייזן. אויך די סאָלדאַטן זיינע וועלן
חוצפה קריגן. זיי וועלן טאָן דאָס זעלבע, וואָס די רוסן אין רוס-
לאַנד. זיי וועלן ביי זייערע עלטסטע די עפּאָליעטן אָפּשניידן, און
אפּשר, גאָר אַרעסטירן, שלאָגן, א קויל אין קאַפּ אַרײַנשיסן. זיי
האָבן אים אלעמאָל פיינט געהאַט, געהאַסט שטילערהייט, ווייל ער
איז שטרענג מיט זיי געווען, אין די הענט זיי געהאַלטן.

— בלייבט נישט מער ווי א קויל אין קאַפּ זיך אַרײַנצוואַנגן,
לויטענאַנט, — האָט ער געזיפּצט.

אָבער ער האָט זיך קיין קויל אין קאַפּ נישט געגעבן. ניין,
ער האָט בלויז גענומען שילטן, זירלען די הערן פון די גענעראַל-
שטאַבן, די אלע קאָמאַנדירן, וועלכע האָבן צו אזא וויסטער מפּלה
דערלאָזט.

— פערפלוכטע באַנדע, — האָט ער געשריגן מיט די אַרײַן-געשמעלטע ציין, — הונדע, זאָ-קערלע, לאַז-באַנדע, טאַזענד מאַהל פערפלוכט, דאָנער וועטער, קררויץ, סאַקררראַמענט...

דעם גאַנצן פאַרמעגן זיינעם פון קללות, זידלערייען און מיאוסע ווערטער, וואָס ער האָט אָנגעזאַמלט אין זיין לעבן, צום ערשט אין די ביר-הייזער פון די סטודענטישע קאָרפּאָראַציעס, און דערנאָך אין מיליטער, האָט ער אויסגעשאַטן יעצט, געוואָרפן פון אלטן מויל די מיאוסקייטן, ווי פון א מיסטקאַסטן אַרויס. דאָס האָט אים באַוואַקט. באלד דערנאָך האָט ער זיך צוריק אויסגע-גלייכט, אָפּגעוואַשן דאָס פנים, די אויגן און די נאָז גוט אויסגע-רייניקט, אויסגעגלייכט דעם צעקנייטשן מונדיר, די מעדאַלן און דעם קרייץ צורעכטגעמאַכט, אַרויסגערוקט די ברוסט פאַראַויס, די צעשוויבערטע אָפּגעקראַכענע וואָנסעס שטאַלץ פאַרדרייט אַרויף, ווי ביים קיזער, דעם מאַנאַקל אַרײַנגעזעצט אין לײַנקן אויג און גע-נומען זיך אין די הענט אַרײַן.

קיין באַפעלן זענען נישט געווען. די הערן אין גענעראַל-שטאַב האָבן גאָר די קעפּ פאַרלאָרן. ביז וואָס-ווען, האָט באַראָן פאַן היידעל היידעללאָ אָפּגעמאַכט ביי זיך צו באַהאַלטן דערווײל די טרויעריקע נאַכריכטן. קיינער דאַרף נישט וויסן. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש, צוגערופן דעם אַדיוטאַנט זיינעם באַפעלע-ריש, פונקט ווי ער וואָלט נישט פריער אזוי ווייבעריש זיך באַראַצט אין זיין קעגנוואַרט, און געגעבן אים באַפעלן: קיין וואָרט נישט לאָזן פאלן פון דעם, וואס איז באַנאַכריכטעט געוואָרן, אפילו נישט פאַר די נאַנטסטע חברים-אָפיצירן. שטאַרק אכטונג געבן אויף דער פאַרדאַמטער פּרעסע, עס זאל קיין וואָרט נישט אַרײַן. אלץ זאל ווערן גוט צעגוזרירט. מיטן לעבן אין גאַרניזאָן, ווי אין שטאַט, אָנגיין נאָרמאַל. אלעס זאל פּינקטלעך אויסגעפירט ווערן.

— יא וואָהל, הער אָבערסט! — האָט דער אַדיוטאַנט גע-זאָגט אן אויסגעצויגענער.

— אבסאָלוטע דיסיפּלין, לױטענאַנט, — האָט דער קאָ-מאַנדיר באַפוילן שטרענג, — ווען עס וועלן אָנקומען באַריכטן, גלייך מיר מיטטיילן.

דער אדיוטאנט האָט אויסגעפירט די באַפעלן, קיין פּיפּס פאַר קיינעם נישט געמאָן. אבער ווי פון הימל אראָפּ האָבן די נאַכריכטן גענומען זיך טראָגן איבער דער שטאָט. די פּוילישע לעגיאָנערן, וואָס האָבן זיך דאָ נאָך פאַרוואַלגערט, האָבן פּלוצלונג הויכע קעפּ, פאַרריסענע, געקריגן. זיי האָבן אפילו פאַר די דייטשע אָפיצירן נישט סאלוטירט. אויף די גאסן האָבן זיך ציווילע פּוילישע לייט, מערסטנס שול-אינגלעך, באוויזן מיט לעגיאָנערישע הימעלעך. זיי האָבן מאַרשירט אין רייען און הויך אויפן קול פּוילישע מיליטע-רישע לידער געזונגען, א פּאָן מיט א ווייסן אָדלער ארויסגעצויגן. אויף אלע גאסן האָבן זיך מענטש געשאַרט, אויף די טראָטואַרן זיך פאַרהאַלטן, אויף די ראַגן זיך אָפּגעשטעלט, גאָרנישט ווי דעם קאָמענדאַנטס באַפעלן וועגן דער אָרדענונג אין שטאָט זענען געווען. מען האָט גערעדט, געמאַכט מיט די הענט, דערציילט, נייעס זיך איבערגעגעבן. די מיליציאָנערן האָבן קיינעם נישט געטריבן. מיט-אַמאָל האָבן זיך גרויסע אויפרופּן, בלויז אין פּויליש, אויף די ווענט באוויזן, וועגן די דייטשע מפּלות דערציילט, צו א זעלבסטשטענ-דיק פּוילן גערופּן. אונטערגעשריבן איז געווען דערויף די פּוילישע מיליטערישע אָראַניזאַציע. די דייטשע סאָלדאַטן האָבן זיך אָפּגע-שטעלט, אויסגעפרעגט זיך ביי אידן, וואס פאַרשטייען דייטש, וועגן די נייעסן. די אידן האָבן זיי אין לאָדזשער דייטש דערציילט די נייעס פון בערלין.

— יעצט געהען וויר צו האַווע, — האָבן די לאַנדשטורמער געזאָגט מיט צופרידנקייט.

די פּוילזנער סאָלדאַטן האָבן אליין געמאַטערט זיך ביי די פּוילישע אויסרופּן, זייערע דייטשע קאמעראַדן די נייעס דערציילט.

— יעצט וועלן מיר אין דער פּוילישער אַרמיי דינען, — האָבן זיי געזאָגט, יא, יא...

ווי דורך א באַפעל האָבן די שטענדיק-אויסגעגלייכטע דייטשן אַראָפּגעלאָזט די פּליגל, גענומען שלעפּן באַלעבאַטיש מיר די בא-נאַלטע פּיס, גאָרנישט ווי סאָלדאַטן, נאָר ווי פּוילע פּויערים. טייל האָבן אויפגעלאָזן א לעבל פון רימען, אַנדערע האָבן אָפּגעקנעפּלט א קנאַפּ ביים האַלז, אַריינצולאָזן א ביסל פּרייע לופּט אין דעם זעלנערישן קערפּער אריין; אינגערע האָבן איבערגעקערט די ביססן,

פלוצים זיי גענומען טראָגן מיט דער רער אראָפּ און מיט דער קאָלבע אַרויף. גענאנגען זענען זיי נישט רייענווייז, נאָר ווי סטאַרעס, אַרומגעגאַנגען, מיט הענט אויף אַקסלען פאַרליינט. זיי האָבן אָפּ-צירן דורכגעלאָזט, שלאָבעריק באַגריסט, אָדער אפילו אינגאַנצן נישט.

— נאך האַווע, נאך האַווע! — האָבן אלע גערעדט דאָס אייגענע, — וויר האַבען עס גענוג...

ניין, ער האָט נישט געקאָנט האַלטן די שטאָט מער, דער באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו. מען האָט געפּיפט אויף זיינע באַ-פעלן. די אַרמיי איז זיך צעטראַכן.

איבער די גאַסן האָבן זיך פּאָליאַקן מיט ביקסן אויף די אַקס-לען באַוויזן. זיי האבן דייטשן אָפּגעשטעלט און ביי זיי דאָס גע-ווער געפּאָדערט. אָפּיצירן האָבן זיך קעגנגעשטעלט, די רעוואָלוציען נישט געוואָלט אלעמאַל אָפּגעבן. די סאָלאַטן האָבן גלייך די ביקסן אַראָפּגענומען און אוועקגעגעבן. די אייגענע לאַנדשטורמער, וואָס האָבן דאָס לאַנד פריער אין די הענט געהאַלטן, וואָס איין סאָלאַט זייערער פּלעגט אויף אַ גאַנצן דאָרף גיין, האָבן איצט אָפּגעגעבן דאָס געווער יעדן שול-אינגל.

צוזאַמען מיט די פּאַטריאַטישע אויפרופן, באַצירט מיטן פּוין-לישן אָדלער, האָבן זיך אויך אַנדערע אויפרופן אויף די לאַדזשער מויערן גענומען באַוויזן; אויפרופן, וואָס הויבן זיך אָן מיט „פּראָ-לעטאַריער פּון אלע לענדער פאַראייניקט אייך“. אין פּויליש, אין אידיש און אפילו אין דייטש האָבן זיך די אויפרופן באַוויזן. זיי האָבן גערופן צו פּראָלעטאַרישער איינהייט אין דער דאָזיקער אַר-בעטער-שטאָט, צום קאַמף, גלייכהייט און ברידערלעכקייט.

טוביה וועבער האָט ווי אַ וויכער זיך געטראַגן איבער דער אויפגערועדערטער שטאָט. ער האָט געזען, ווי די זיילן פון דער וועלט ברעכן זיך, קנאַלן. פריער רוסלאַנד, איצטער דייטשלאַנד, עסטרייך. באַלד וועלן קומען די אַנדערע לענדער. די אַנטווישטע מאַסן, וואָס די קאַפיטאַליסטן האָבן זיי געגעבן דאָס געווער אין די הענט, וועלן אומעטום אויסדרויען די באַיאָנעטן קעגן זייערע איי-גענע שונאים. זי קראַכט, די אַלטע וועלט. אלץ טרייסלט זיך פון די קלעפּ, וואָס זי קריגט. די געקרוינטע ווערן אַראָפּגעוואָרפן פון

די טראַגעדיע, די מעכטיקע — פון זייערע שטולן. דער גרויסער ליי-מענער גולם, וואָס די געשיכטע האָט שוין לאַנג פאַראַוויסגעזען זיין סוף, צעפאלט זיך, צעברעקלט זיך. איצט ווערט דייטשלאַנד, דאָס מעכטיקע קאָפיטאַליסטישע לאַנד, רויט; אויך עסטרייך, אַנדערע לענדער. דער ערד-קוגל האָט זיך אָנגעצונדן. ווי אַ פּייער אין אַ הייסן זומער-טאָג וועלן די פּלאַמען פון דער רעוואָלוציע אַרומנעמען אַלע זייטן פון דער וועלט. באַלד וועלן אויך אויפּשטיין די אָפּגע-שטאַנענע לענדער, אינדיע, כינע, אַלע קאָלאָניעס, וואָס ווערן רע-גירט פון די רויבערישע קאָפיטאַליסטן.

ניין, ער האָט זיך נישט גענאַרט, האָט טוביה געזען, כאָטש מען האָט פון אים געלאַכט און געשפּעט, חוזק געמאַכט, פאַר אַ משונגענעם געהאַלטן. ער אליין פלעגט שוין אפילו שוואַך ווערן. אין די ביטערע טעג פון דער מלחמה איז אים אַ צווייפּל באַפאַלן נישט איינמאַל. ער האָט זיך געשטאַרקט, די פּליגל נישט אַראָפּגעלאָזט. איצט, זעט ער, אז דאָס, אין וואָס ער האָט געגלויבט, איז געקומען, מקוים געוואָרן. ער האָט געזאָגט אין דער אַרבעטער-קיך כּסדר, אז זייער סוף וועט קומען, אז דער קאָמענדאַנט וועט מוזן אַוועק. און אזוי איז עס. שוין האָט מען געפאַקט אין פּאַלאַץ ביי אים, געגרייט זיך צו אַנטלויפּן.

גאַנצע טעג איז ער איצט מיט זיינע מענטשן אין דער אַרבע-טער-קיך געזעסן, באַראַטונגען אָפּגעהאַלטן, פּראָקלאַמאַציעס גע-שריבן. אויף אים אליין איז געבליבן איצט די שטאַט. מען האָט געראַפּט די מענטשן אויפּקלערן, וועקן, רופּן צוריק אין די אַר-בעטער-רייען די, וואָס האָבן צוליב דער מלחמה געמוזט אַרויס פון זיי.

זי איז נישט אָפּגעטרעטן גלייך, די אַלטע וועלט, האָט טוביה געזען. ווי אַ פאַרוואַונדערטע בייזע חיה האָט זי פּרובירט נאָך שטשירען די צייטן, בייסן. די זיגערישע לענדער האָבן ווידער פּרו-בירט מיט טראַכטייטן און פאַראַדן, מיט פּוסטע פּאַטריאַטישע דרשות פאַרבלינדן די מאַסן, איינרעדן זיי נאַרישע נצחונות, כדי אָפּצויען פון זיך דעם צאָרן פון די אָפּגענאַרטע, פאַרוואַונדערטע און פאַר-קריפּלטע. דער פּאַטריאַטישער טשאַד וויל ווידער, אין זיין גסיסה, פאַרבלינדן די אַרבעטער-מאַסן. אין די ניי-אַנטשטייענדיקע לענדער

שאלט דער פאטריאטישער שופר אויף אלע זייטן. אויך דאָ, אין לאַנד, הויבט זיך אויף א טשאַד. די רעאַקציאָנערן און אונטער-דריקער קריכן פון די לעכער ארויס, די קירכן קלינגען, די שולן מאכן „מי-שברכס“ די נייע הערשער, פונקט ווי זיי האָבן נעכטן געמאכט די פריערדיקע הערשער.

טוביה האָט געקעמפט קעגן דעם. פון זיין אַרבעטער-קיך אַרויס, מאסן-מייטונגען אָפּגעהאלטן, קלאַרקייט אין טשאַד אריינגע-טראָגן. אויך די ציוניסטן, די שונאים זיינע, ווילן דעם אידישן אַר-בעטנדיקן מענטש פארטומלען. פריער, ווי לאַנג די דייטשן האָבן גע-הערשט, האָט מען נישט געקענט דערציילן וועגן דער דעקלאַראַציע, וואָס דער ענגלישער לאָרד באלפור האָט געגעבן די אידן, צוגעזאָגט זיי אַן אייגענע פאלעסטינע. דער באַראָן פאָן היידעל לאַלאָו האָט פארבאָטן א וואָרט צו שרייבן וועגן די טובות, וואָס די גאָט-פאַרדאַמטע ענגלענדער, די שונאים פון דייטשלאַנד, טוען. איצט, ווי נאָר די דייטשן האָבן אָנגעוואוירן די ממשלה, האָבן די ציוניסטן גענומען שרייבן אין אלע בלעטער וועגן דעם אידישן לאַנד, וואָס ענגלאַנד האָט די אידן געגעבן. אין די שולן האָבן די גבאים „מי-שברכס“ געמאכט דעם לאָרד פון ענגלאַנד. אויף אלע ווענט, מויערן און הייזער האָבן זיי וועגן דעם מעלדונגען אויסגעהאנגען. מען האָט אפילו געגרייט א מאניפעסטאציע, מיט ספר-תורהס און פענער אַרויס אויף די גאסן, מיט מוזיק און טענץ. טוביה האָט געוואוסט, וואָסער כוה די פראָפּאָגאנדע האָט, ווי לייכט די מאסן לאָזן זיך פאַרטשאַדען פון נאַציאָנאַליסטישן רויך. ער האָט דעריבער מיט פייער געשאַטן קעגן די פארפירער, וואָס ווילן מיט פוסטע הלומות אָפּציען די מאסן פון זייער קלאסן-קאמף, וואָס ווילן מיט זיסע הבטחות אָפּווענדן זיי פון קאמף פאר אינטערנאַציאָנאַליזם און אַל-געמיינער פרייהייט. מיט שפאָט האָט ער אויסגעלאכט אין די פראָקלאַמאַציעס די כלי-קודש און נגידים, וואס פאַרדרייען א קאָפּ די מאסן מיט פוסטע הבטחות פון אימפעריאַליסטישע לאָרדן.

ער איז מער גאָרנישט אהיימגעגאנגען צו זיך אין שטוב, אי-בערגענעכטיקט אויף א באַנק אין אַרבעטער-קיך, די נשמה דער-האַלטן מיט א שטיקל ברויט. ער האָט קיין צייט נישט געהאַט. ער האָט געדאַרפט רעדן, פראָקלאַמאַציעס פאַרפאַסן, אן אַרבעטער-

דעמאנסטראציע אָרנאניזירן, וואָס זאָל זיין א קעגננעוויכט קעגן די ציוניסטן.

און צו אלע ארבעטן האָט מען נאָך אויך געדארפט ביי די דייטשע סאָלדאטן לאָזן הערן א וואָרט. איבער די לאָדזשער מויערן האָבן זיך צווישן אלע פּאַפּירן און אויפרופן אויך די דייטשע אויפ-רופן געלאָזט ווייזן, אויפרופן צו די סאָלדאטן וועגן סאָלדאטן-ראַטן, וואס האָבן זיך געשאפן און וואס זיי דארפן פירן מיט אלעם, נישט לאָזן זיך פירן פון די אָפּיצירן און קאָמענדאַנטן. אויף זעל-נערישע ברוסטן, נעבן די מעראַלן און קרייצן, האָבן זיך רויטע שלייפעלעך באוויזן. אויפן פּאַלאַץ ביים קאָמענדאַנט האָט פּלוּצלונג א רויטע פּאַן גענומען ווייען, אָנשטאַט דער קייזערלעכער. א סך סאָלדאטן האָבן פון זיך די עפּאָליעטן אראָפּגעריסן. רעדנער אין סאָלדאטן קליידער האָבן רעדעס געהאלטן פאר די פּאַרזאַמלעט, וועגן דעם אויפשטאַנד אין בערלין דערצייילט.

באַראָן פּאַן היידעל היידעללאָו האָט די ראָלעטן איבער די פענסטער ביז אראָפּ ארונטערגעלאָזן, כדי נישט צו זען די הרפה. אין איינעם א טאָג האָט זיך טוביה אויף א מיטינג פון סאָל-דאַטן-ראַט געוויזן און פאר די דייטשן א רעדע געהאלטן.

אין א גרייזיקן לאָדזשער דייטש, וואס ער האָט געכאַפט פון די דייטש-רעדנדיקע סוחרים, פון די דייטשע וועבער אין שטאַט, האָט ער גערעדט פאר די הונדערטער סאָלדאטן. זיי האָבן נישט פאַרשטאַנען יעדער וואָרט זיינס, אָבער פאַרשטאַנען האָבן זיי דאָס פייער, וואס האָט געשפּריצט פון מויל פון דעם אויסגעדאַרטן שלעכט-געקליידעטן, פאַרחושכטן פּראָלעטאַריער. ער האָט גע-וואָרפן מיט די הענט, וואָס קריכן ארויס פון זיינע לויזע אַרבל, ער האָט געדראָט מיט א שפיציקן פינגער קעגן די הערשער און אונטערדריקער, וואס פאַרקנעכטן דאָס ארבעטנדיקע פּאָלק. זיינע אַלטע אויגן האָבן געברענגט מיט יוגנטלעכן האָס און צאָרן קעגן אלע, וואס ווילן נישט לאָזן איינפירן גלייכהייט, איינהייט און ברי-דערלעכקייט אויף דער וועלט.

— באַוואָ! — האָבן גערופן די שווערע לאַנדשטורמער, די פויערים און ארבעטער, די פאַרמאַטערטע פון קריג, די בענקנדיקע

נאך זייערע היימען, פון וועלכע מען האָט זיי אָפגעריסן. — שטימט, קאַמעראַדן!

באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו האָט געמוזט עפענען דעם ראָ-
לעט פון זיין פענסטער, צו זען, פארוואס די סאָלדאַטן ברומען אזוי
שטאַרק. ער האָט טיף אריינגערוקט דעם מאָנאַקל אין זיין אויג
און שטרענג באַטראַכט דאָס קאָמישע אויסגעדראַטע מענטשל, וואס
שרייט אזוי פאר זיינע סאָלדאַטן. ער האָט אים פריער קיינמאָל
נישט געזען, דעם איד, דעם קעניג פון די סאָציאַליסטן, מיט וועלכע
ער האָט נישט איינמאָל געהאַט צו טאָן. איצט האָט ער אים געזען.
אָט דאָס איז ער, האָט ער זיך אליין נישט געגלויבט. צו-אַרעם, פאַר-
שוואַרצט און איינגעשרומפן איז זיין קעגנער געווען. ער האָט זיך
אַזש פאַרשעמט פאר זיך אליין, וואָס דער קעגנער זיינער איז אזוי
געבעדיק. די האַנט האָט אים געביסן. ווי וואָלט ער מיט פאַר-
געניגן ארויסגענומען דעם רעוואָלווער פון טאַש און אָט די פלוי
דערשאַסן, אָט די ציווילע לויז, וואס האָט זיך דאָ ביי אים געבן
פאַלאַץ אוועקגעשטעלט רעדן פאר סאָלדאַטן, פאר דייטשע סאָל-
דאַטן.

אַבער די סאָלדאַטן האָבן אָט דאָס איינגעשרומפנע מענטשל
אויסגעהערט, אפלאַדירט אים שטאַרק, אז די שויבן אין די פאַלאַץ-
פענסטער האָבן אַזש געציטערט.

און באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו האָט מיט כעס אַראָפגע-
רוקט דעם ראָלעט און דעם קאַפ אַראָפגעלאָזט, פארוונקען אין בי-
טערע מחשבות. ער האָט געטראַכט וועגן קייזער, דער אַרמיי, וועגן
דייטשלאַנד, וועגן זיין גוט אין פרייסן. אָט פון אזעלכע ציווילע
פלי וועט איצטער דייטשלאַנד געפירט ווערן. זיי זענען די הערשער.
אַרבעטער, פעבל וועלן אין די אַמטן זיצן, אין די מיניסטעריומס,
אומעטום. שוין איז דער רעגענט פון דייטשלאַנד אן אַרבעטער,
אַ זאַמלער א פאַרדאַמטער. איין נאָט ווייס, וואס אין זיין גוט וועט
איצט זיין? די קנעכט וועלן אלע מיאוסע זאַכן אָפּטאָן. מעגלעך
נאָר, אז די לויזיקע פאַליאַקן וועלן די הערשער פון זיין גוט זיין.
זיי וועלן שטיקער פון אַסט-פרייסן אָפרייסן.

ער האָט דערפילט א פייכטקייט אין די אויגן, אין דער נאָז און
ביי די קנייטשן פון די אַלמע ליפּן. אַלץ אין אים האָט געוויינט.

אין דרויסן איז געשטאנען טוביה און מיט אזא ברען גערעדט פון דעם לאסט-אויטאָמאָביל אַראָפּ, אז עס האָט אויסגעזען ווי ער וואָלט פליען אין דער לופטן.

נאָך קיינמאָל האָבן די טעכטער זיינע, און אפילו קיילע זיין ווייב אליין, נישט געקוקט אויף אים מיט אזעלכע אויפגעריסענע אויגן פון חידוש.

— זעטס נאָר, ווי מ'הערט אים! — האָט קיילע געריסן די טעכטער ביי די ארבל. — ווען איך זע עס נישט מיט מינע אויגן, וואָלט איך עס נישט געגלויבט... די וועלט איז משוגע געוואָרן...

קאָפיטל זיבעצן

פעליקס פעלדבלום, דער אָפיציר, וואס איז א פרייוויליקער אויף דעם שלאַכט-פעלד גענאָנען, כדי צו דעראַבערן א פריי פוילן, ווייל נאָר אין פרייען אומאַפהענגיקן פוילן וועט מען קאָנען פריי-הייט און ברידערלעכקייט איינפירן, גלייכהייט פאר אלע פוילישע איינוואוינער — האָט זיינס דערגרייכט. פוילן איז געווען פריי. די דערנער-קרוין, וואס דער גורל האָט אַרויפגעלייגט אויפן קאָפּ פון פאָלק פון די פעלקער, צו טראָגן די פוילישע מיסיע פאר די נא-ציעס פון דער וועלט, איז אַראָפּגענומען געוואָרן. דער וואַוועל, דער קעניגלעכער שלאָס אין קראָקע אויפן באָרג, וואו עס ליגן די פוי-לישע מלכים און דיכטער, איז נישט מער קיין קאַזאַרמע פאר עסט-רייכישע קאַוואַלעריסטן און זייערע פערד, ווי פריער. די פוילישע פאָן האָט געפלאַטערט אין ווינט איבער קראָקע און איבער דעם נאנצן לאַנד.

די קראָקאַווער לעגיאָנערן, די יונגע פוילישע זין, וואס האָבן זיך „קראָסוסן“ א נאָמען געגעבן, זענען מיט שווערד און ביסס, מיט פוילישע פאָנען און געזאַנג גענאָנען צו מזרח, צו לעמבערג, דער שטאָט אין גאַליציע, וואָס די דאָרטיקע אוקראַינער האָבן גע-האַלטן, כדי זי צו דעראַבערן און פארשפרייטן אויף איר דעם פוי-לישן אַדלער. צוזאַמען מיט אנדערע רעגיימענטן איז גענאָנען דער

רעגמענט, אין וועלכן עס האָט געדינט פעליקס פעלדבלום, וואָס איז פון א פראַסטן סאָלדאט ביז אַן אָפיציר דערנאָנגען. מיט א שווערד ביי דער זייט, מיט די אָפיצירישע עפאָליעטן אויף די אי-בערגעבויענע אַקסלען, איז ער מיט גרויסע שפּרייזן גענאָנגען פאַראויס זיינע לעגיאָנערן און געפירט זיי צו מזרח. די לעגיאָנערן זיינע האָבן געזונגען דאָס „קראַקוסן“-ליד :

פון פאַרנט אויף אַ פערד,
גענעראַל ראיִאָ מיט דער שווערד,
נאָך אים זיינע „קראַקוסן“
צו פאַרטרייבן די קליין-רוסן.
הוליען וועט מען אַ גאַנצן טאָג,
אוי, צו אידן וועט זיין אַ קלאַג!

יא, איז עס געווען אַ קלאַג צו די אידן, ווי די „קראַקוסן“ האָבע געזונגען.

דעמאָביליזירטע סאָלדאטן פון פאַרשידענע פעלקער און נא-ציעס האָבן זיך ארומגעשלענדערט איבערן לאַנד. פון אוקראַינע, פון קרים, פון וואַלין און ווייס-רוסלאַנד, פון פּאָדאָל, פון אלע עסן זענען זיי געלאָפן, די צעלאָזענע דייטשע ארמיען, אַהיים צום פּאָ-טערלאַנד. די באַנען זענען נישט געווען גענוג אויף אַרויסצופירן די איילנדיקע מחנות. זיי האָבן זיך אָנגעהאָנגען אויף די טרעפּלעך פון די וואַגאָנען, אויסגעלייגט זיך אויף די דעכער, אָנגעטשעפעט זיך אין די בופאַרן, אבי אהיימצוקומען וואָס פריער. אבער די באַנען האָבן נישט געקאָנט אריינגעמען אזויפיל. אין די צענדליקער טויזנט-טער האָבן זיי זיך ארומגעשלעפט פרייע, צעקנעפּלטע, אויפגעהיי-טערטע און אומרואיקע פון דעם, וואָס איז געקומען, און מער נאָך דערפון, וואָס דארף קומען. די רעוואָלוציאָנערן האָבן זיך אָנגע-האַנגען רויטע שלייפעלעך אויף די ברוסטן. די עלזאַסער האָבן אָנשטאַט די אראַפּגעריסענע דייטשע צייכנס צוגעטשעפעט פראַנ-צויזיש-נאַציאָנאַלע צייכנס. זיי האָבן האַפּערדיק מאַרשירט איבער די גאַסן, גענומען רעדן פראַנצויזיש מיט די מילדלעך און שרייען :

— ווייו לאַ פראַנס!

די פאליאקן פון פויזנער געגענט האָבן פוילישע אָדלערס צו די דייטשע היטלען צוגעשפיליעט און אין א גרייזיקן פארדייטשטן פוי-ליש פאטריאָטישע אויסרופן געמאכט. זיי זענען גרויסע חשובים געוואָרן ביי די פוילישע מיידלעך. זיי האָבן אָנגעפילט די קאטוילי-שע קירכן, אלע ערטער און פלעצער.

א צעמישעניש, א דור-הפלגה איז געווען צווישן די עסטריי-כישע סאָלדאטן. ווי אן אלט, צעריסן, צונויפגעלאָטעט מלבוש האָט זיך דאָס באזיגטע לאַנד געריסן. שטיקער זענען דערפון געפאלן. די סאָלדאטן הפקדריקע, צעלאָזענע, האָבן אראָפגעוואָרפן פון זיך יעדער דיסציפלין. זיי האבן געכאפט, צענומען די אינטענדאַנטסט-וועס, פארקויפט דאָס געווער פאר גראַשנס, צעראַבירט די רעג-מענט-קאָסעס. יעדער האָט אָנגעהויבן רעדן זיין שפראַך, צוטשע-פען זיך די אייגענע נאַציאָנאַלע צייכנס. אין די בלוילעכע עסט-רייכישע מונדירן, אָן די רימענס, אָן נומער און צייכן, צעיאכ-מערטע, צעפאַרענע, האָבן זיי אָנגעהאנגען אויף זיך אלערליי נאַ-ציאָנאַלע בלעכלעך. די פאָליאקן זענען אריין אין פוילישן מילי-טער, געזונגען פוילישע לידער אויף די גאַסן. די טשעכן האָבן מיט די מעסערס אָפגעשניטן די פיל עסטרייכישע קריגס-צייכנס און בלעכלעך, וואס זיי האָבן געהאט אויף די היטעלעך מיט די פאָרט-רעטן פון זיין קעניגלעכער און קיזערלעכער מאַיעסטעט, און אָנ-געהאנגען זיך טשעכישע פענדלעך און בלעכלעך, וואס אינגלעך האָבן פארקויפט אויף אלע גאַסן. די אונגאַרן האָבן זיך אין זיי-ערע אייגענע פאַרבן געצירט. די באַסניער, רומענער, סלאָווענער, רומענער, סערבן, קראָאַטן, אלע האָבן זיי זייערע נאַציאָנאַלע לידער געזונגען, געפאַכעט מיט די הענט, גערעדט, ארומגעריסן זיך. יעדער האָט געאיילט אַהיים. די אידן זענען געבליבן אויף זייערע ערטער, אין דער היים, וואו עס זענען געשטאַנען זייערע הייזער און שולן, מערס און אלטע בית-עולמס. אבער אויף די ווענט פון זייערע הייזער האָבן די גאַסן-יונגען שימה-ווערטער און דראָאונגען אָנגע-שריבן, קללֹות און זלזולים. שול-אינגלעך האָבן מיט קרייד אלע ווענט און צוימען באַשריבן, אז די אידן זאָלן זיך קיין פאַלעסטינע אָפטראַגן, א נישט וועט מען זיי אויסמאַרדן. צוזאַמען מיט דער מוזיק פון די זיגערישע טראַמייטן, האָבן געקלונגען די אויסגע-

בראָכענע שויבן פון די אידישע הייזער, וואס די גוים האָבן אין זיי שטיינער געוואָרפן.

אומגליקלעכער פון אלע זענען געווען די אידן אין מזרח-גא-ליציע. די הייזלעך זייערע אין די שטעטלעך זענען געווען חרוב פון די קאָזאָקן, וואס זענען אין די ערשטע מלחמה-חדשים דורכגע-גאנגען ווי א היישעריק. א סך זענען געווען פאַרשיקט, געוואָלגערט זיך אין סיביר, אין אלע ווייטע רוסישע שטעט. דער הונגער איז געווען גרויס. מנפות האָבן געשניטן זייער שניט. גאַרנישט קיין גוטס האָט געוואַרט אויף די אידישע סאָלדאטן, וואס האָבן אין די צענטליקער טויזנטער געאייִלט צו זייערע היימען.

אַ טייל יונגע סאָלדאטן האָבן אויך פרוכירט אַנצוהענגען מן-דולדעך אויף זייערע זעלנערישע עסטרייכישע היטלען. אבער די גויאישע סאָלדאטן האָבן געשפּאַט פון זיי.

— פאַרוואָס פאַרט איר נישט אין דעם לאַנד אייערן? —
האָבן זיי געפרעגט מיט חוזק. — מיר ווילן אייך ביי אונז נישט האָבן!

די עלטערע אידן האָבן נישט אַנגעהאנגען אויף זיך קיין צייכנס. זיי האָבן וואס גיכער פון די זעלנערישע קליידער געוואָלט אַרויס. שוין, נאָך אין די עסטרייכישע מונדירן, האָבן זיי די בערד און פאות געלאָזט וואַקסן, ווי פריער. זיי האָבן די רוקנס אַראָפּגע-בויגן, אידישע גלותדיקע טריט געשמעלט און אין די שולן און בתי-מדרשים געדאַוונט און געלערנט. דער גאנצער אלטער, אידישער עול פון ביידע וועלטן איז ארויף אויף זייערע גלותדיקע פיגורן אין די זעלנערישע קליידער. מען האָט אלץ געדאַרפט אַנהויבן אויפס-ניי: אויסבויען נעסטן, אויסזוכן די אלטע באלעמעלאַכישע כלים, וואָס וואָלגערן זיך אויף די בוידעמס, כדי צו נעמען זיך צו אן אַרבעט, אויסקראַצן די לעצטע קראַנען, אַנצוהויבן א שטיקל פּרנסה, לערנען קינדער, חתונה-מאַכן טעכטער און טראָגן דעם יאָך פון לעבן. אין די בתי-מדרשים און שולן, אין חסידים-שטיבלעך און אין באלעמעלאַכישע אַרעמע מנינים האָבן זיי געזוכט טרייסט, אמונה און בטחון ביי גאָט, געדאַוונט צו אים, געבעטן צו אים, געריסן די טרויעריקע אויגן צו זיינע הימלען, אין וועלכע ער זיצט און רעגירט אלע רעגירער.

אָבער מלחמה, האָס, צאָרן האָבן גאַרנישט געוואָלט זיך איינ-
שטעלן. די אלטע מלחמות צווישן די בידע פעלקער, צווישן די
פּאַנעס און די פּויערן, האָבן געפלאַקערט. יעדער האָט געוואָלט
רעגירן. יעדער האָט געוואָלט פּאַרכאַפּן, ווייל ווער עס כאַפּט נישט,
דער האָט נישט, און די קוילן זענען געפּלויגן איבער די אידישע
גאַסן, איבער זייערע חרובע הייזער און צעשטערטע היימען. יעדער
האַט די אידן גערופן אויף זיין צד, קעגן דעם צווייטן.

די גרעסטע מלחמה איז אָנגעגאַנגען אין לעמבערג, אין מיטן
שטאָט. יעדע ארמיי איז זיך אין איר זייט געזעסן און אַריבערגע-
שאָסן צו דער קענגערישער זייט. דאָס אידישע פּערטל איז געלעגן
צווישן ביידע שלאַכטפעלדער, אויסגעשטעלט צו אלע פייערן.

די אידישע יונגע זעלנער און אָפיצירן פון דער עסטרייכישער
אַרמיי האָבן זיך באַוואָפּנט, אן אייגענע מיליץ געמאַכט, כדי אָפּצו-
שלאָגן די אידישע גאַסן פון באַנדיטן און רויבער, וואָס האָבן גע-
רױבט אין שײן פון טאָג. זיי זענען געבליבן נייטראַל, די אידן,
אין קאַמף צווישן די צוויי פעלקער. דערמיט האָבן זיי געוואָלט
אויסמיידן דעם צאָרן פון זיגער און באַזיגטע. אבער די פּאָליאַקן
האַבן די אידישע נייטראַליטעט נישט געקאַנט פאַרטראָגן. אליין
אונטערשרייבנדיק זייערע אָפּמאַכן מיט די אידן און זייערע זעלבסט-
שוצן, האָבן זיי געהעצט קעגן זיי, בלבלים אויסגעטראַכט, צו נקמה
גערופן קעגן די אידן, די פאַררעטער.

— וואַרט, וואַרט, — האָבן זיי געוואָרנט. — זאָלן נאָך די
ערשטע פּוילישע ארמיען אַרײן, פאַרטרייבן די אוקראַינער, וועלן
מיר אייך שוין ווייזן ווי אזוי צו זיין נייטראַל!

זייערע וואַרענישן זענען מקוים געוואָרן. פון קראַקע זענען די
„קראַקוסן“ געגאַנגען. עטלעכע טעג צייט זענען אָנגעגאַנגען די
שיסערייען איבער די אידישע גאַסן פון איין צד צום צווייטן. ווען
די אוקראַינער האָבן אָפּגעטרעטן, האָבן די זיגער דאָס אידישע
פּערטל אָפּגעגעבן צו די זעלנער א מתנה, צו רציחה און רױב.

זעלנער און אָפיצירן, אויבער-לייטאַנטן און גימנאַזיע-לערער,
באַזאַמטע און קראַנקן-שוועסטער, גנבים און פּראָסטיטוטקעס, בא-
פּרייטע אַרעסטאַנטן און קירכע-גבאים, מאַנאַכן און ווייבער, אלע
האַבן זיי זיך געלאָזט אויף דעם אידישן פּערטל.

— הורא אויף די אידן! אויסראָטן זיי! — האָט דאָס בא-
פרייטע פּאָלק געשריגן און געפּאָכעט מיט די הענט. — ביי די פּאות
זיי אויפהענגען! ווי די מייז זיי אויסברענגען!

פּאַראוים זענען געגאנגען די אָפיצירן מיט זייערע סאָלדאַטן.
יעדער צענטליק סאָלדאַטן מיט זיין אָפיציר. זיי האָבן ארומגע-
רינגלט די אידישע מיליציאָנערן, אנטוואָפנט זיי, די פירער דער-
שאַסן און די איבעריקע ארעסטירט, געבונדן אין שטריק, אונטער
דעם ווילדן געלעכטער פון המון.

— פאַרשטיינען זיי! — האָבן ווייבער געמאכט קולות און
געשפיגן אויף זיי. — פאַרברענגען!

דערנאָך האָט מען ארומגערינגלט דאָס אידישע פערטל.
מיט זעלנערישער פּינקטלעכקייט, גענוי זיבן אינדערפרי, האָבן
די לעגיאָנערן אוועקעשטעלט מאַשין-געווער, פּאַנצער-אויטאָמאָבילן
אַרום קראָקעווער פּלאַץ, ביי דער ציבעלע-גאַס, שול-גאַס, זשולקעווער
גאַס און אלע אַנדערע גאַסן, כדי קיינעם נישט ארויסצולאָזן פון דעם
אידן-פערטל.

— פּייער! — האָבן די אָפיצירן געגעבן א קאָמאַנדע.
די מאַשין-געווערן האָבן גענומען גראַנערן. די פּוס-גייער האָבן
געצילט אין די פענסטער פון די הייזער, אַנדערע האָבן געשליידערט
האַנט-גראַנאַטן. פון די הייזער האָבן יאָמערלעכע קולות געשפּאַלטן
די פּרימאָרנדיקע, קאַלטע נאָוועמבער-לופט. די סאָלדאַטן האָבן
געלאַכט.

— אַי, וויי, נוט, — האָבן זיי געשפּאַט און ווייטער געשליי-
דערט זייערע האַנט-גראַנאַטן.

נאָך אַ היפשער צייט האָבן די אָפיצירן באַפוילן אָפּשטעלן די
שיסעריי און פּאַנאַדערנעשיקט פּאַטרוילן איבער די הייזער. מיט
אָפיצירן און אונטעראָפיצירן פּאַרוים זענען די פּאַטרוילן אויסגע-
שטעלט געוואָרן. יעדער האָט געקריגן זיין ראַיאָן צו באַזאַרבעטן.
די אויבער-קאָמאַנדע איז געוועסן אין שטאַטישן טעאַטער און גע-
געבן באַפעלן ווי אזוי צו ארבעטן. אלעמאָל זענען אַנדערע שלחיים
פון דער קאָמאַנדע געקומען צום פּלאַץ, אויסגעצויגן זיך פאַר די
אָפיצירן, באַפעלן זיי געגעבן, ראַפּאַרט אָפּגענומען און צוריקגע-
טראָגן זיי צו די שטאַב-לייט טעאַטער.

מיט מיליטערישער אָרדענונג זענען די פּאַטרוֹלען, צו צען, געפירט פון אָפיצירן, געגאַנגען פון הויז צו הויז. זיי האָבן מיט האַנט-גראַנאַטן אויפגעריסן די פּאַרהאַקטע טויערן און מיט אויסגע-שטרעקטע רעוואָלווערן און באַיאָנעטן אריין אין די שטובן, וואו די אידן מיט זייערע ווייבער און קינדער האָבן אין פחד זיך געשאַרט צו די ווענט.

אין פּאַרמעגלעכע שטובן האָבן די אָפיצירן געהייסן די מענטשן אויפהויבן די הענט אין דער הויך און זיי באַזוכט. נעלם, זייגער-לעך, קירושין-פינגערלעך, אויערינגלעך, זיידענע קליידער, אַלץ נאָר, וואָס עס האָט אַ ווערט געהאַט, האָבן די לעגיאָנערן צוגענומען.

— איד, די בערזע אַהער! — האָבן זיי געוואַלטעוועט.

דאָס געלט האָבן זיי אַריינגעלייגט אין די טאַשן, די זאַכן האָבן די סאָלדאַטן איינגעפאַקט אין זעק, אין קאָלדערעס, וואָס זיי האָבן אראָפּגענומען פון די בעטן. די יונגע פרויען האָבן זיי פאַרגוואַל-טיקט אין די אויגן פון זייערע קרובים. אַלטע האָט מען געשלאַגן מיט די קאָלבעס פון די ביסקסן, ציין אויסגעהאַקט, אויגן אויסגע-שטאַכן. קינדער אין די וויגן האָט מען מיט די מעסערס דערשטאַכן. — עס זאָל אויף קיין זריעה נישט בלייבן! — האָבן די לע-גיאָנערן געשריגן.

אין אַרעמע הייזער, וואו מען האָט קיין געלט און קיין צירונג נישט געפונען, האָט מען דאָס בעטגעוואַנט אָנגעצונדן, האַנט-גראַ-נאַטן אַריינגעוואַרפן. ווען די מענטשן האָבן געעפנט די פענסטער און אַרויסגעשפּרונגען, כדי זיך צו ראַטעווען פון פייער, האָבן די לעגיאָנערן זיי מיט די ביסקסן דערשאָסן.

אין טייל שטובן האָבן די מענער זייערע מיליטערישע מונדירן פון פוילישן הויז-רעגמענט אָנגעטאַן, כדי זיך צו ראַטעווען. אָבער די לעגיאָנערן האָבן דערויף נישט געקוקט.

— אַלע אידן זענען גלייך! — האָבן זיי געזאָגט. — נישטאַ

קיין אויסנאַם!

זיי האָבן ווייבער פון אידישע לעגיאָנערן ביי די האָר גע-פליקט, די קליידער פון די קערפּערס אַראָפּגעריסן, מיט די שטיוול אין בייכער פון שוואַנגערע ווייבער געשטויסן. זיי האָבן מענער צוגעבונדן צו די בעטן, אויף וועלכע זיי האָבן זייערע ווייבער גע-

פייניקט. ביי די טויערן זענען געשטאנען די מיליטערישע אויטאָ-מאָבילן מיט די פּוילישע אָדלערס, אין וועלכע מען האָט איינגע-פּאַקט די גערויבטע זאַכן און אַוועקגעשיקט זיי אין די זאַמל-פּונקטן, וואו מען האָט זיי סאָרטירט און דעם המון פּאַנאָרענגע-טיילט. אַרבעטער-פרויען אין טיכלעך אויף די קעפּ, עלעגאַנטע דאַ-מען אין פּוטערס, גאַסן-מיידלעך, באַרמהערציקע שוועסטער, נאָ-נעם, לערערקעס, אלע האָבן זיי זיך געריסן, געשטופּט זיך, גע-שטויסן, כדי צו כאַפּן וואָס אַ בעסער שטיקל סחורה, וואָס אַ ש-נער קלייד, וואָס אַ טייערער חפּץ.

— מיר, מיר, הער קאַפיטאַן, — האָבן זיי געשריגן, געחנרלט זיך צו די אָפיצירן, וואָס האָבן געוואָרפּן דעם רויב, ווי ביינער צו אויסגעהונגערטע הינט. פאַרמעגלעכע זענען אין פּיאַקערס געקומען, כדי אַהיימצופירן דעם רויב.

אין די אירישע געשעפטן האָט מען די טירן אויפגעריסן, די סחורות ארויסגענומען, שפּייז, קליידער, און אַוועקגעפירט אין די מיליטערישע אויטאָמאָבילן. אפילו וועגענער און פּיאַקערס האָבן די אָפיצירן פאַרכאַפט און געהייסן זיי אָפּפירן דעם רויב צו די זאַמל-פּונקטן.

אויף דער צווייטער נאַכט האָט די קאָמאַנדע, וואָס האָט זיך באַזעצט אין טעאַטער, באַפוילן אונטערצוצינדן דאָס פאַרבליבענע פון אירישן פּערטל.

די מיליטערישע אויטאָמאָבילן האָבן געבראַכט צו פירן פון די אויפגעריסענע אירישע קראָמען פעסער נאַפט און בענזין. פון די הייזער האָט מען שטרוי-זעק מיט די קישנס און פּערענעס אַרויסגע-וואָרפּן. די אָפיצירן האָבן באַפוילן די סאָלדאַטן די ווענט מיט נאַפט צו באַגיסן, געלערנט ווי אַזוי די שטרוי-זעק אַוועקצולייגן, און מען האָט אונטערגעצונדן די הייזער פון אַלע זייטן. די גאַסן זענען געווען אָפּגעשלאָסן, קיינער זאָל זיך נישט קאָנען ראַטעווען פון דער שריפּה. ווער עס איז אַרויסגעשפרונגען דורך די פענסטער, איז דערשאָסן געוואָרן פון די קוילן. די טויערן זענען דורך די סאָלדאַטן פאַרשפּאַרט געוואָרן.

די קולות פון די אידן זענען געגאַנגען צו הימל צוזאַמען מיט די פּייער-צונגען און רויך-וואַלקנס. אַכער זייער געבעט איז נישט גע-

הערט געוואָרן. די סאָלדאַטן און אָפיצירן האָבן געשפּילט, געלאַכט און געשפּאַט פּון די יאָמערן.

— פּרעגלֵט זיך אין אייגענעם שמאַלץ! — האָבן זיי גערופן. דערנאָך האָבן זיי זיך גענומען צו די שולן און בתי-מדרשים, צו אידישן גאָט.

פיר אָפיצירן, יעדער מיט אַ צענטליק לעגיאָנערן, זענען אַריין אין דער פּאַרשטעטער-שול, זיי האָבן אַראָפּגענומען די פּרוכטן פּון אַרן-קודש, אַרויסגענומען אַלע זילבערנע קרוינען, הענטלעך, בלעכן, בעכערס, מנורהס, איינפּאַקט אין פּרוכט די אַלע קאַסט-כאַרטיסן און פּאַרפּאַקט. אויך די טישטעכער, מענטעלעך, די פּרוכטן פּאַר יום-טובים, ימים-נוראים, האָט מען פּון די ספר-תורהס אַראָפּ-געצויגן און פּאַנאָדערגעטיילט זיי צו די ווייבער, וואָס האָבן זיי גיריק געכאַפט און אַרומגעהילט זיך אין זיי. די נאַקטע ספר-תורהס האָט מען אַרויסגעוואָרפּן אויף דער ערד, געשטויסן מיט די באַיאָנעטן, געטאַנצט אויף זיי און פּאַראַומרייניקט. ווען מען איז דערמיט פּאַרטיק געוואָרן, האָט מען געוואָרפּן האַנט-גראַנאַטן אין אַרן-קודש אַריין, ביז די אַלטע געשניצטע עטלעכע הונדערט-יערי-קע שול האָט זיך צעפּלאַקערט.

צוויי בר-מצוה-אינגלעך פּון דער שול-גאַס, דוד רובינפּעלד און ישראל פּייגענבוים, האָבן זיך אַריינגעשלייכט אין דער ברענענדיקער שול, געכאַפט יעדער אַ ספר-תורה אין האַנט און געלאָזט זיך לויפּן. די לעגיאָנערן האָבן זיי ביידע דערשאַסן. זיי זענען געפּאַלן צוזאַמען מיט די תורה אין די הענט.

די חדושים-שול, אַלע אַנדערע בתי-מדרשים, חסידים-שטיב-לעך אויף דער שול-גאַס, אויפן אַלטן מאַרק און אַנדערע גאַסן זענען דורך די סאָלדאַטן באַגאַסן געוואָרן מיט נאַפט און אונטערגע-צונדן. אין טעמפל אויף דער זשולקעווער גאַס האָבן די אָפיצירן אויסגערויבט דאָס גאַנצע זילבער. טייל האָבן זיך אַרומגעבונדן די אַטלעסענע מענטעלעך אַרום די קעפּ, אין טורבאַנען פּאַרדרייט, ווי די טערקן, און געטאַנצט, געשאַקלט זיך, ווי אידן ביים דאַוונען, צום געלעכטער פּון די סאָלדאַטן און דעם המון. דערנאָך האָבן די אָפיצירן באַפוילן אויפצורייסן דעם דיל, אַריינגיסן בענזין אין די לעכער און אַנציןדן.

אויף דער שול-גאס האָבן עמלעכע אידן זיך איינגעהילט אין די טליתים און די קיטלען, זיי האָבן ווידוי געזאָגט צו גאָט, אין די הערצער מיט די פּוּיסטן זיך געשלאָגן, ביז דאָס פּוּיער איז צוגעקומען צו זיי און אָנגעכאַפּט די טליתים. אַן אָפּיציר האָט זיך דערשראָקן פאַר די מענטשן אין די ברענענדיקע טליתים און געעפנט זיי די טיר. אָבער אין יאָמער, תּשׁוּבָה, רויך און פּוּיער האָבן זיי נישט גע- הערט די רופן פון דעם גוי. די פּלאַמען האָבן זיי פאַרלענדט.

דריי טעג און דריי נעכט האָט געברענט דאָס אידישע פּערטל. דריי טעג און דריי נעכט האָבן געהוּלעט די רויבער אין מיליטע- רישע קליידער און אין ציווילע. אַפּילו די פּוּיערלעשער זענען נישט געקומען. מען האָט זיי פאַרבאָטן.

אויפן פּערטן טאָג זענען די אידן, טרויעריקע, פאַרשעמטע פון זייער אייגענעם אומגליק, מיט געבויגענע קעפּ און מיט אויסגעלאָ- שענע אויגן, אַרויס צו די טליענדיקע חורבות. זיי האָבן האַלב- פאַרברענטע קערפּערס פון ציגל און אייזן אַרויסגעשאַרט. ביינער צונויפגענומען. די קערפּערס האָט מען מיט טליתים איבערגעדעקט. די ביינער האָט מען אין ערדענע טעפּ אַרײַנגעלייגט, כדי זיי צו ברענגען צו קבר-ישׂראֵל. ביי די טליענדיקע חורבות פון די שולן האָט מען שטיקער נישט-דערברענטע יריעות צונויפגעקליבן, עץ-החיימם, און זיי אין ערדענע טעפּ נעבן די טעפּ מיט די ביינער אַוועקגעשטעלט. צוויי-און-זיבעציק טויטע זענען אין אַ גרויסער שורה געלעגן, איבערגעדעקט מיט טליתים. יאָמערנדיקע מענטשן האָבן געזוכט צווישן זיי זייערע אייגענע.

אויף דער לוייה פון די הרוגים און די ספר-תורהס זענען אַלע אידן פון שטאָט געגאנגען. די שוואַרצע מחנות האָבן זיך געצויגן גאָר אָן אַ סוף. שוואַרצער פון זייערע קליידער איז געווען זייער יאָמער. קינדער האָבן געביסן זייערע הענטלעך פון צער און יאוש. צווישן די טויזנטער שוואַרץ-געקליידטע מענטשן האָט זיך מיטגע- שאַרט איינער אין העל-בלויע פּוּלישע מיליטערישע קליידער. מיט איבערגעבויגענע פלייצעס, מיט אַ צעשוּיבערט בערדל, מיט טרויע- ריקע אויגן, האָט ער זיך מיטגעשאַרט מיט דער יאָמערנדיקער מאַ- סע. דאָס איז געווען פּעלדבלום, דער אָפּיציר פון די לענגיאַנערן, פון די „קראָקוסן“, וואָס זענען געקומען דעראַבערן די שטאָט.

ווי דאָס ערשטע מאָל אין לאַדזש ביים „ראַבונעק“, איז ער אַרומגעלאָפֿן איבער דער שטאָט, אָפּגעהאַלטן די רויבנדיקע סאָל-דאָטן, געלאָפֿן אין דער קאָמענדאַנטור, נאָר מען האָט אים נישט געהערט.

— אַזוי איז דער באַפֿעל, די אידן זענען אָפּגעגעבן געוואָרן דעם מיליטער אויף אַכט-און-פֿערציג שעה! — האָט מען אים גע-ענטפֿערט.

איצט איז ער געגאַנגען מיט די פיר מאָל צען טויזנט יאָמערן-דיקע מענטשן אין זייער גרויסן שווערן טרויער. די הויכע אַקסלען זיינעם האָבן זיך אַרויסגעריסן פֿון דעם מיליטערישן מונדיר. די פיס זיינע זענען געווען שלאַבעריק, געליימט.

אויף די גאַסן האָבן די צייטונגס-פאַרקויפֿער געריסן די העל-זער וועגן די סאַמע לעצטע נייעסן פֿון די פּוילישע צייטונגען.

— אידן האָבן געשאָסן אויף אונזערע העלדישע קעמפֿער, גע-גאַסן זיי הייס וואַסער אויף די קעפֿ, לעצטע נייעס! אונזערע קעמ-פֿער האָבן העלדיש באַזיגט די באַלשעוויסטישע שונאים, לעצטע נאַכריכטן.

פּאָליציי און מיליטער-פּאַטרולן האָבן געזוכט די פּאַגראַמ-שטשיקעס צווישן די רומענער און אידן, געכאַפּט זיי אויף די גאַסן און אָפּגעפירט אין די אַרעסטן אונטער געווער. די לעגיאָנערן האָבן מאַרשירט איבער דער קאַרל-לודוויג-גאַסע און געשפּילט זייערע מיליטערישע מאַרשן.

די פּוילישע טעלעגראַפֿן-אַגענטור האָט פּאַנאַדערנעשיקט קאָ-מוניקאַטן, אַז די אַנפּאַלן, וואָס די באַלשעוויסטישע אַניטאַטאָרן האָבן געמאַכט אויף לעמבערג, זענען דורך די העלדישע פּוילישע טרופֿן איינגעשטימט געוואָרן.

פֿון די טליענדיקע חורבות איז דער רויך געגאַנגען פּויל צום טריבן הימל. אַ צעשוּבערטע פּרוי אין צעריסענע קליידער האָט מיט פּאַרשוואַרצטע הענט געשאַרט צווישן די ציגל און מיסט.

זי האָט געזוכט די ביינער פֿון איר אומגעקומען קינד.

אין אַלע שטעט און שטעטלעך האָט דאָס מיליטער אַנטוואָפֿנט די אידישע זעלבסטשוצן און איבערגעגעבן די אידן און זייער האָב און גוטס צו רציחה און רויב פֿון די קריסטן. די, וואָס האָבן זיך

קעגננעשטעלט, האָט מען אַרעסטירט און איינגעזעצט אין די טור-מעס פאַר באַלשעוויוזם. אין די גאַליצישע שטעט האָבן די באַאַמטע אַרויסגעטריבן פון די אַמטן זייערע אידישע קאַלעגן, מיט וועלכע זיי האָבן יאָרן-לאַנג געאַרבעט צוזאַמען פאַר די עסטרייכישע צייטן. די באַן-באַאַמטע האָבן פאַרטריבן די אידישע קאַנדוקטאָרן, מאַשי-ניסטן. אַפילו די טויזנטער שוואַרץ-אַרבעטער, וואָס האָבן בעת דער דייטשער אַקופאַציע געאַרבעט ביי די באַנען, האָט מען צעיאָגט. די פוילישע געפּעק-טרעגער האָבן נישט צוגעלאָזט די אָפּגעריסענע אידן מיט די שטריק אַרום די לענדן אַראָפּצוטראָגן אַ פּעקל פון באַן. אויף די גאַסן האָבן סאָלדאַטן געשלאָגן אידן, געריסן זיי די בערד צוזאַמען מיט דעם לייב. פון די רעסטאָראַנען, קאַפּעען האָט מען די סוחרים אַרויסגעשלאַפּט און געפירט זיי צו קערן די גאַסן, צו גראָבן גריבער. אויף די באַנען האָט מען די אידישע פּאַסאַזשירן געשלאָגן, אַרויסגעוואָרפּן פון די וואַגאַנען אינמיטן פּאַרן.

און אין די קירכן האָבן די גלחים גערעדט וועגן נאָט און זיין זון יעזוס, דעם געבוירענעם פון הייליקן גייסט, וואָס האָבן אויסגע-לייזט דאָס פּאַלק פון פעלקער, דאָס פּאַלק מיט דער וועלט-מיסיע, וואָס דאַרף דינען פאַר אַ משל מיט זיין רעליגיע, יושר און גוטע זיטן פאַר אַלע קריסטן פון נאָר דער וועלט.

קאַפיטל אַכצן

יאַקוב אַשכנזי האָט פאַרגעסן אַלע מחלוקות און רייסערייען מיט זיין צוויילינג-ברודער און געלאָזט זיך איבער גרענעצן און פּראָנטן קיין פעטערבורג, כדי אים אויסצוגעפינען און ראַטעווען. פון אַלע זייטן רוסלאַנד זענען היימלאָזע צוריקגעקומען, מיט עשעלאָנען, אַליין, דורך אַלערליי גרענעצן און לענדער, נאָר מאַסס אַשכנזי האָט זיך נישט געוויזן. אויך איז קיין בריוו פון אים נישט אָנגעקומען. די פרוי זיינע, די אַלטע און קראַנקע, איז יעדן טאָג אויפּנסיי געפּאַרן צום וואַקזאַל, אַרומגעדרייט זיך מיט די שווערע, האַלב-געליימטע פּיס אַרום די וואַגאַנען, אפּשר וועט זי אָפּנעמען

א גרום פון אים פון אָנגעקומענע. אָבער קיין שפור איז נישט געווען צו דערגיין. זי איז צוריקגעפאָרן מיט דער אייגענער פוסטייט, מיט וועלכער זי פלעגט אַרויספאָרן, כדי צומאָרגנס ווידער צו האָפּן און זיך אַנטוישן.

אין איר וואוינונג, וואו אַמאָל האָט דער דירעקטאָר אַלברעכט זיין צעלאָזן לעבן געפירט און אין וועלכער זי האָט זיך אַריינגע-צויגן נאָכדעם, ווי באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו האָט זיך אין איר פאַלאַץ באַזעצט, איז זי געזעסן אַן עלנטע, איינע אַליין אין דער פרעמדער שטאָט און געוואַרט אויף איר מאַן, דעם איינציגן מענטש, וואָס זי האָט נאָך געהאַט אויף דער וועלט. זי האָט מיט קיינעם קיין באַקאַנטשאַפט נישט געמאַכט אין דער פרעמדער שטאָט, צו קיינעם נישט געקומען, קיינעם צו זיך נישט איינגעלאָרן, נאָר בלויז מיט איר דינסטמייַדל געווען, בייטאָג אין פוסטן פאַבריק-קאַ-בינעט, אין אָוונט אין שטוב. ווי אין די ערשטע טעג, ווען דער מאַן איז אַוועקגעפאָרן, האָט זי געהיט דאָס פאַרמעגן זיינס, כדי עס אָפּ-צוגעבן אים אומגעריירט, ווי נאָר ער וועט אַהיימקומען.

ווי פריער, מיט די דייטשן, אַזוי האָט זי איצט מיט די פאַ-ליאַקן געמוזט פירן מלחמה פאַר דער פאַבריק, פאַרן פאַלאַץ. די פּוּ-לישע מיליטער-לייט, וואָס האָבן איבערגענומען דעם פאַלאַץ ביים קאַמענדאַנט באַראָן פאָן היידעל היידעללאָו, האָבן זיך דאָרט באַ-זעצט און נישט געאייילט אַוועקצוגיין, כאָטש דער פאַלאַץ איז געווען אַ פּרוּוואַטער. זיי האָבן דאָרט געבאַלעבאַטעוועט, בעלער געמאַכט, פונקט ווי פריער די דייטשן. די פּרוּי אַשכּנזי האָט פון איר דירעק-טאָרישער וואוינונג אַרומגעריסן זיך מיט די, וואָס ווילן איר מאַנס פאַרמעגן צוגעמען. מיט שווערע האַלב-געליימטע פּיס, וואָס קאַנען קוים אַ טריט שטעלן, איז זי מיטן שירם אין האַנט צו אַרוואַקאַטן געפאָרן, אין אַלערליי אַמטן געקראָכן און אין אַ גרייזיקן פּוּליש, מיט אַ רוסישן אַקצענט, געפאָדערט גערעכטיקייט, מען זאָל איר איר פאַרמעגן צוריקקערן. אויך האָט זי זיך איבער דעם גרויסן פאַבריק-הויף אַרומגעשלייכט, אומעטום אויג געהאַלטן און געהיט, די אַרבעטער זאָלן נישט צעטראָגן אַלץ, צעשלעפּן.

ניין, עס איז איר נישט אָנגעקומען לייכט, דער אַלטער, שווע-רער פּרוּי מיט איר רוסישלעכן פּוּליש און אידישן אויסזען, צו פּוועלן

עפעס אין די נייע אמטן. די אמט-מיידלעך האָבן פון איר געלאַכט, נישט געענטפערט, די לאַקויען האָבן זי נישט אַריינגעלאָזט צו די הערן זייערע, געהייסן שפעטער קומען. אויך די אַרבעטער האָבן איר פעפער געגעבן צו שמעקן. אויפגעהעצט פון די אַנטיסעמיטישע צייטונגען און פֿלוגבלעטלעך, פון אַלערליי רעדנער, וואָס האָבן דורך אידן-האַס און בלבולים אויף די אידישע פאַבריקאַנטן, געזוכט אָפצואווענדן דעם צאָרן פון די הונגעריקע און אַרבעטסלאָזע, האָבן זיי געכאַפט, וואָס עס איז זיי אין די הענט געקומען, געגנבעט, גע-רויבט. אָפּטמאָל זענען זיי אויך צו די פאַבריקאַנטן געקומען, די שוויבן אין זייערע הייזער אויסגעבראַכן, געזיידלט, און אויך פאַר-שפאַרט זיי, געהאַלטן זיי אזוי לאַנג, ביז זיי האָבן געמוזט אונטער-שרייבן זיך, אז זיי וועלן לאָזן גיין די פאַבריקן און צאָלן אַזויפיל, וויפּל זיי, די אַרבעטער, פאַרלאַנגען. די פּאָליציי האָט זיך נישט געמישט אין אַזעלכע זאַכן, געלאָזט די אַרבעטער פרייהייט אין זייערע עסקים מיט די אידישע פאַבריקאַנטן.

אויך צו דער פרוי אַשכנזי זענען די אַרבעטער געקומען, גע-שריגן, געפאַדערט, זי זאָל זיי געבן געלט, זאָל לאָזן די פאַבריק אין גאַנג. זיי האָבן איר אפילו פאַרשלאָסן ביי זיך אין דער דירעקטאָ-רישער וואוינונג און נישט צוגעלאָזט קיין עסן צו איר, זי איז פון איר פּלאַץ נישט אָפּגעטרעטן. מיט אַן אייזערנער עקשנות האָט זי זיך געהאַלטן, קעגנגעשטעלט זיך אלע און אלעמען און געהיט דעם מאַנס פאַרמעגן. זי האָט שוין פון לעבן קיין סך נישט געוואַרט. זי איז געווען קראַנק און צעבראַכן. זי האָט געוואַרט אויפן טויט. אָבער איין זאך, וואָס זי האָט נאָך געוואָלט דערלעבן, אָן וואָס זי האָט זיך מיט נעגל געדראַפּעט, איז געווען — נאָך צו זען איר מאַן, איבערגעבן אים די שליסלען פון זיינע פאַרמעגנס, וואָס ער האָט געלאָזן אויף איר, און דערנאָך שטאַרבן.

אָבער ער איז נישט געקומען, אַשכנזי, קיין צייכן פון זיך נישט געגעבן. פרוי אַשכנזי האָט געגעבן מעלדונגען אין די ציי-טונגען צו מענטשן, זיי זאָלן זיך אָפרופן וועגן איר מאַן, זי האָט בריוו דורך דעם רויטן קרייץ געשיקט, דעפּעשן. גאַרנישט איז דער-פון אַרויסגעקומען. פרוי אַשכנזי האָט גענומען אַ דראַקשקע, דעם שירם אין האַנט, און אַוועק צום שוואַגער אירן, יאַקוב אַשכנזי,

וועמען זי האָט קיינמאָל נאָך פריער פאר די אויגן נישט געזען און געוואוסט, אז דער מאן אירער מיט אים זענען זיך שונאים, אויף מעסער-שטער. כאָטש זי איז אין ערגעץ נישט געגאנגען, האָט זי געוואוסט, אז ביי דעם שוואַגער אין הויז איז אויך דאָ די, וואָס דאָרף איר זיין אַ שונא, איר מאַנס ערשט ווייב. זי האָט גאַרנישט קיין סימפּאַטיע דערוואַרט פון דער שטוב, סיי פון שוואַגער, סיי פון דער ערשטער פרוי דעם מאַנס, סיי פון דער שטיף-טאָכטער גערטרוד, וואָס זי האָט בלוז איר נאָמען געוואוסט, אָבער קיינמאָל אין די אויגן נישט אָנגעזען, אָבער זי האָט פאַרבוין איר כבוד, גרייט געווען אויף אַלעס, אַבי צו זוכן היִלף אין אויסגעפינען איר מאַן.

מיט אַ ציטערדיק האַרץ האָט זי אָנגעקלונגען אין שוואַגערס וואוינונג. פון אייגענער געפאַלנקייט האָט זי אַפילו גענומען זיך ביזערן אויף דעם דינסטמיידל, וואָס האָט איר די טיר געעפנט און אין קאָרידאָר געלאָזט וואַרטן.

— מעלד, אז מאדאם מאַקסאָוואַ אַשכנזי וויל זען דעם הער, — האָט זי געזאָגט מיט אַן איבערגעטריבענער הויכער שטימ, ווי שטענדיק, ווען זי פלעגט וועלן פאַרדעקן די אייגענע געדריקטייט. — אזוי זאָלסטו זאָגן, מיידל, הערסט!

פון די שטובן האָבן זיך דערטראָגן אַקאָרדן פון אַ פיאַנאָ און אַ געלעכטער פון אַ קינד. די ביידע קלאַנגען האָבן נאָך מער פאַרשטאַרקט די געפאַלנקייט ביי דער אַלטער פרוי אין דעם ברייטן, טונקעלן קאָרידאָר, וואו זי האָט געוואַרט. מיט אומרואיקייט האָט זי געקוקט אויף דער טיר, וואָס וועט זיך עפענען. זי איז אַפילו נישט געווען גאַנץ זיכער, צי מען וועט זי אויפנעמען. צו-לאַנג האָט געדויערט איר וואַרטן אין קאָרידאָר, אָבער באלד האָט זיך די טיר ברייט געעפנט און יאַקוב אַשכנזי האָט, אַ שמיכלענדיקער און גריסנדיקער, זיין אומבאַשאַמטע שוועגערין באַגעגנט.

— איך בין זייער צופרידן אייך צו זען אין מיין הויז, שווע-גערין, — האָט ער געזאָגט און געדריקט איר האַנט אין זיין בריי-טער, שטאַרקער מענערישער האַנט.

די פרוי אַשכנזי איז גערירט געוואָרן פון דער וואַרעמקייט

און נישט געוואוסט, וואָס מיט זיך צו טאָן. איבערהויפט האָט איר געשטערט דער שירם, וואָס איז איר פֿלוצלינג שטאַרק איבעריק געוואָרן. יאקוב האָט ביי איר צוגענומען דעם שירם און איר גע- האַלפֿן אַראָפּציען דעם מאַנטל. זי האָט קיין חשק נישט געהאַט אויסצוטאָן זיך.

— איך וויל נישט קיין סך צייט אייך צונעמען, הער אַשכנזי, — האָט זי געמורמלט. — כּווייל בלויז זיך אַן עצה האַלטן...

— אָבער ווי פֿאַלט אייך איין, שוועגערין? — האָט יאקוב איר איבערגעריסן און אונטער דער האַנט זי אַריינגעפירט צו זיך, נישט אין קאַבינעט, נאָר אין עס-צימער. — איר וועט זיך אָפּ- רוען אַביסל, טיי מיט אונז טרינקען.

פרוי אַשכנזי איז געבליבן פֿאַרשטיינערט אויף אירע שווע- רע פֿיס, ווען זי האָט דערזען דאָ צוויי פרויען, איינע אַן עלטערע און איינע אַ יונגע, וואָס כאַטש זי האָט זיי נישט געקענט, האָט זי זיך משער געווען, ווער זיי זענען, זי האָט קיין טריט נישט געקאָנט שמעלן. יאקוב האָט זי מיט כוח צוגעפירט נענטער.

— די שוועגערין אַשכנזי, — האָט ער געזאָגט מיט אַ הויכער שטים.

ביידע פרויען זענען פֿאַרלעגן אַנטקעגנגעגאַנגען דער שווערער פרוי און איר אויסגעשטרעקט הענט.

— זייער אָנגענעם, זיצט! — האָבן זיי איר באַגריסט און גלייך גענומען קלינגען צו דער דינסט, זי זאָל ברענגען טיי. אין דעם איבערגעטריבענעם רופן נאָך טיי האָבן זיי געזוכט די אייגענע רעטונג פֿון דער אומבאַקוועמער לאַגע. אַ וויילע האָבן זיך די פרויען אָנגעקוקט. פרוי אַשכנזי האָט געוואָלט זען סיי די גערטרוד, דעם מאַנס טאַכטער, וועגן וועלכער זי האָט אַזויפיל געהערט, סיי די ערשטע פרוי זיינע. כאַטש אַן אַלטע שוין, אַ קראַנ- קע און צעבראַכענע, האָט זי מיט אויפגעריסענע אויגן געקוקט אויף די צוויי ווייבער, אין וועמעם קעגנוואַרט זי האָט זיך אַליין דערפילט נאָך מיאוסער און האַרטער.

דינהלע און גערטרוד האָבן געקוקט מיט חידוש אויף דער, וואָס האָט זייער הויז פֿאַרנומען, דער אויסוואַל איז געווען אַ

שלעכטער. גארנישט אָנציענדיקעס איז געווען אין דער אַלטערס פנים, פיגור. דינהלע האָט זיך פאַררויטלט ווי אַ קליין מיידעלע און צוגעטוליעט זיך צו גערטרודן, אין איר טיכל זיך איינגעהילט צו-זאַמען, ווי זי וואָלט פּלוצלינג אַ קעלט דערפילט. יאַקוב האָט פרו-בירט ראַטעווען די פיינלעכע לאַגע און רעדן עפעס, אָבער די ווער-טער זענען געבליבן הענגען אין דער לופט, נישט אָנגענומען זיך. די שטילקייט איז געווען אַ שווערע. איבערגעריסן האָט זי דאָס סינד אין שטוב. פּלוצלינג איז די קליינע פּריווע, יאַקובס טעכטערל, וואָס האָט נאָך איר עלטער-באָבע געהייסן, אריין פון איר קינדער-צימער און גלייך צו דער פּרעמדער פּרוי צוגעלאָפּן. אַ בלאַנד-לאַקיקע, אַ דרייסטע און אַ פּריילעכע, איז זי מיט שמחה צו דער אומבאַקאַנטער צו און זיך פאַר איר באַרימט מיט דער נייער ליאַלקע, וואָס מען האָט איר נעקויפט.

— דאָס איז מימי, מיין קליינע מימי, — האָט זי געוויזן איר ליאַלקע אין אַ בלוי זיידן קליידל און מיט אַ רויטער שלייף אין די האַר. — און אַ בער האָב איך אַ נייעס, אַ ביזן זייער... כּומבו איז זיין נאָמען...

פּרוי אַשכּנזי האָט זיך מיט ביידע הענט אָנגעכאַפט אין קינד. — מלאַך מייער, — האָט זי גענומען קושן ביי דער קליינער די פּולכנע הענטעלעך. — גאָלד, אוצר, די שטוב פאַרלייכט עס דאָך!

אין איין רגע איז דאָס אייז געבראָכן געוואָרן. אַלע דריי ווייבער האָבן גלייך געטוליעט די קליינע, נעקושט זי, פּיסקעלעך צו איר געמאַכט, חכמות פון איר דערציילט. יאַקוב איז געשטאַנען אין אַ זייט און געקוואַלן פון גליק.

זי האָט זיך נישט געאיילט מער צו אַנטלויפן, די פּרוי אַשכּנזי. זייער וואַרעם, גוט און נאָנט זענען די מענטשן צו איר געווען. זיי האָבן איר אונטערגעטראָגן כיבוד, אויסגעפרעגט וועגן איר לעבן, געבעטן עפּטער צו קומען. גערטרוד איז אַפילו אַזוי היימיש גע-וואָרן, אַז זי האָט איר אין דער מוטערס קעגנוואַרט מומע גערופן. אַליין נישט וויסנדיק ווי אַזוי, איז מען אַריבער צו דעם, וועגן ווע-מען אַלע האָבן געטראַכט אין דער שטוב — צו מאַקס אַשכּנזי.

— איין נאָט ווייסט, וואָס מיט אים איז אוינס געשען, —

האָט פרוי אשכנזי גערעדט און געווישט די אויגן, וואָס זענען איר סאַרלאָפּן.

אויף איר קוקנדיק, האָבן אויך מאמע און טאָכטער דערפילט טרערן אין די אויגן.

מיט געמיינזאמע כחות האָבן ביידע הייזער גענומען זוכן דעם פאַרשוואונדענעם מאקס אשכנזי.

קודם-כלּ האָט יאקוב אַראָפּגעכאַפּט זיך קיין בערלין, אין דער איינציקער שטאָט, וואו דאָס נייע רוסלאַנד האָט אן אַמבאַ-סאַדע געהאַט, כדי עפעס צו דערגיין דאָרט וועגן זיין פאַרפאַלן-געוואָרענעם ברודער אין פעטערבורג. נישט לייכט האָט מען גע-קאָנט פאָרן קיין בערלין. די באַנען זענען פול געווען מיט דעמאָ-ביליזירטע סאָלדאַטן. אויך איז מיט פעסער און וויזעס געגאַנגען שווער. יאקוב האָט אלץ דורכגעבראַכן. ער האָט פון אלע צייטן געקאָנט אומעטום אָנקומען, דורך אלע פאַרמאַכטע טירן דורכגיין. אין זיין ברייטער אימפּאַזאַנטער פיגור, אין זיין פעסטן טריט איז געלעגן אזויפיל זיכערקייט און ווירדע, אז וואָכן פלעגן אים דורכ-לאָזן צו אַמטן, אז לאָקייען האָבן אים אָפּגעטרעטן דעם פלאַץ פאַר געשלאָסענע טירן פון זייערע האַרן. און אויך איצט איז ער מיט זיכערקייט אין זיין נאַנג און מיט ברייטקייט אין זיין געלט-צע-טרענצלען אלע פאַרמאַכטע טירן דורכגעגאַנגען. אלע פאַרבאַטענע טויערן האָבן זיך פאַר אים געעפנט. איינס און צוויי האָט ער א וויזע געקריגן, דערנאָך אויך פאַר גוט געלט א פלאַץ אין באַן זיך געשאַפן, און אוועק קיין בערלין צו דער אַמבאַסאַדע, איבער וועל-כער א רויע פאָן האָט געפלאַטערט.

זייער העפלעך האָט מען אשכנזין אין דער אַמבאַסאַדע אויפ-גענומען, דעם נאָמען פון זיין ברודער פאַרצייכנט און אים צוגע-זאָגט צו-וויסן צו געבן, ווי נאָר עס וועט אָנקומען אן ענטפער. יאקוב אשכנזי איז יעדן טאָג אויפסניי געפאָרן אין דער אַמבאַסאַדע, אויסגעפרעגט די באַאַמטע, אָבער קיין ענטפער איז נישט אָנגע-קומען. נאָך עטלעכע וואָכן אומזיסטן וואַרטן, האָט ער אָפּגעלאָזן אלע אָפּיציעלע וועגן, פון וועלכע ער האָט געזען, אז עס וועט נאָר-נישט ארויסקומען, און ער האָט זיך געלאָזט אין וועג קיין רוס-לאַנד, כדי דאָרט אליין צו דערגיין א טאָלס.

מענטשן האָבן אים נישט געלאָזט פאָרן, אָפגערעדט פון לאָזן זיך אין אזעלכע צייטן אין וועג, אין א לאַנד, וואָס איז פול מיט מלחמה און בירגער-קריג. יאקוב אשכנזי האָט נישט געהערט. ער האָט פארשטאַנען, אז עפעס זייער שלעכטס האָט געמוזט געשען מיט דעם ברודער זיינעם, וואס איז נאָך ביז איצט נישט צוריקגעקומען פון דעם לאַנד, וואָס האָט מער נישט קיין געשעפט און מסחרים. פון אלע עקן רוסלאַנד זענען מענטשן אָנגעקומען קיין לאָדזש, ווער מיט די עשעלאָנען פאר היימלאָזע, ווער דורך געגנבעטע גרענעצן, בלויז מאַסס איז נישט געקומען. יאקוב האָט זיך משער געווען, אז נישט קיין געשעפטן האַלטן דאָרט דעם ברודער זיינעם, אז עפעס זייער שלעכטס האָט מיט אים דאָרט געטראָפן. און ער האָט נישט געקאָנט איינרוען אין לאָדזש. ער האָט פאָרגעסן אלע אלטע מחלוקת, אַרומרייסענישן. ער האָט קיינמאָל לאַנג קיין שנאה אין האַרץ נישט געקאָנט טראָגן. איצט האָט ער מער גאָרנישט געדענקט אין אַמאָ-ליסע מחלוקת און געפאָרן ראַטעווען זיין ברודער. ער האָט איינגע-פאָקט זיינע וואַליזן, איינגענייט געלט אין די קליידער, מיטגענומען בריוו, אלערליי אָפיציעלע פּאַפּירן און מעטריקעס, וואָס באַווייזן, אז שמחה מאיר איז א געבוירענענער אין לאָדזש, און ער האָט זיך גע-לאָזט אין וועג אריין, אין ווייטן און אומבאַקאַנטן.

מיט די האַלב-געליימטע הענט האָט פרוי אשכנזי אַרומגענו-מען דעם שוואַגער אירן און געקושט אים אין די האַרדיקע הענט, דערפאַר וואס ער פאָרט אויסגעפינען איר מאַן. דערנאָך האָט זי אויך אַראָפגענומען פון זיך דאָס צירונג און עס אריינגעשטופט אין די קעשענעס, פון שוואַגערס מאַנטל.

— נעמט עס, שוואַגער, עס וועט צונוי קומען דאָרט, — האָט זי זיך געבעטן. — דאָס האָט אומעטום א ווערט. יאקוב האָט דאָס צירונג נישט געוואַלט נעמען, נאָר די פרוי האָט אים מיט געוואַלט עס אריינגעוואָרפן. דערנאָך האָט זי אויך אַראָפגענומען פון האַרץ א קמיע און זי אָנגעהאַנגען אים אויפן האַלז.

— דאָס איז נאָך פון קאַרלינער רבין, א ירושה, — האָט זי געזאָגט. — נעמט עס אין וועג, און זאל עס אייך אָפהיטן פון יעדער שלעכטס... טוט עס מיר צוליב.

יאקוב האָט נישט געהאט די דרייסקייט אָפצוזאָגן דער אַל-
טער קראַנקער פרוי, וואָס האָט נאָך אַלץ געהאַט א שטאַרקייט אין
אירע פאַרלאַנגען.

פונקט אזויפיל וואַרעמקייט און טריישאַפט האָבן אַרײַנגע-
לייגט אין זייערע געזענענישן דינהאַלע און גערטרוד, די מאמע און
טאָכטער, צו יאקוב, וואָס האָט זיך אין אַזאַ סכנהדיקן וועג גע-
לאָזט, כדי צו ראַטעווען דעם, מיט וועלכן ער איז שטענדיק אויף
מעסערס געווען. נישט נאָר ביי גערטרוד, דעם ברודערס טאָכ-
טער, נאָר אויך ביי דינהאַלע, האָט ער געפילט א רחמנות, ליב-
שאַפט אפילו, צו דעם, וואָס האָט געקרויודעט שטענדיק, נאָר איצט
געפינט ער זיך אין סכנה און מען דאַרף אים ראַטעווען.

— יאקוב, טייערער מיינער, ריטער, — האָט גערטרוד גע-
רערט מיט ליבשאַפט צום מאן, ווי אין די ערשטע טעג פון זייער
ליבע, און צום וויפּלעסטן מאָל אויסגעקושט אים דאָס פנים, די
ליפּן, די אויגן, אפילו די באָרד.

דינהאַלע האָט א סך זאכן צוגעגרייט יאקובן אין וועג אַרײַן,
אַלערליי שפייז, וועש, פאר זיך אליין און פאר אים, שמחה מאירן.
זי האָט זיך גערויטלט דערביי ווי אמאָל, ווען זי איז א כלה-מיידל
געווען, געשעמט זיך קוקן יאקובן אין די אויגן.

— פאָר געזונט און קום געזונט צוזאַמען מיט שמחה מאירן,
— האָט זי געמורמלט און פאַרשעמט זיך פאַר זיך אליין. — גרים
אים פון מיר...

באהאַנגען מיט רייזע-טאַשן, באַזאָרגט מיט שפייז, באַוואָרנט
מיט פאַפירן אַלערליי, פאַרזען מיט בריוו, אַדרעסן, געלט, צירונג
און מיט דער קמיע פון קאַרלינער רבין אויפן האַלז, איז ער אַוועק
אין וועג, אין צעטומלטן און געפערלעכן. אויף די באַנען איז גע-
ווען א יאַרד, א בהלה. סאָלדאַטן פון אַלערליי לענדער און פעל-
קער, עלטער אין אויסזען, האָבן געשלעפט זיך פון לאַנד צו לאַנד,
פון מדינה צו מדינה. עשעלאַנגען מיט הימלאָזע האָבן מיט זעק,
פעק, קינדער און געוויינען אַנגעפילט אלע וואַקאַזאַלן. פון דייטש-
לאַנד זענען צענטליקער טויזנטער געפאַנגענע רוסן נאָך אַלץ גע-
לאָפן אהיים.

בערדיקע, באוואקסענע, בלאסע פון שטענדיקן הונגערן אין געפאנגענשאפט, אָפגעריסענע, אין הילצערנע שיד אויף די פיס, אין שמאַטעס ארומגעבונדן מיט שטריקלעך, מיט טעלעפאָן-דראָטן, מיט זעק אויף די אקסלען, מיט טאַרבעס, זענען זיי געלאָפן צו זייערע היימען אין רוסלאַנד, קיין אוקראַינע און סיביר, קיין קאווקאַז און קרים, צו אלע עקן לאַנד און געגענטן. פארלאָזן פון זייערע גענעראַלן און אָפיצירן, וואָס האָבן זיי צו די שלאַכטן גע-פירט, אליין געבליבענע אויף הפקר אין פרעמדע לענדער, אָרעם, הונגעריק, דערשלאָגן, קראַנק, נאָקעט און בלוזי זענען זיי געלאָפן איבער גרענעצן און לענדער, אָנגעהאָנגען זיך אויף באַנען, גע-שלעפט זיך, געבעטלט א שטיקל ברויט. צעוואַקסענע, בלוזי-אוי-ניסע, בלאָנדע גרויס-רוסן, שוואַרץ-אויגיקע, קרום-נעזיקע קאוּ-קאוּ-קאוּזער, קרום-אויגיקע און געל-הויטיקע טשוּאוואַשן, סאַרטן קאַל-מיקן, טשעטשענצעס, וויסרוסן, אידן, אוקראַינער, טאַמערן, טשער-קעסן, קאַזאַקן, ארמענער, פון אלערליי עלטער און אויסזען, פון שמעט און דערפער, פון בערג און טאַלן, אלע זענען זיי געלאָפן צו זייערע היימען. נישט מען האָט געפרעגט עמיצן אויף פאַפירן, פּע-סער; פריי זענען זיי אריבער לענדער, גרענעצן.

ווי די מענטשן פון דור-הפּלגה, וואס זענען צעזויט און צע-שפּרייט געוואָרן, אזוי זענען די מענטשן פון דער גרויסער רוסי-שער ערד געלאָפן פארלאָזענע, עלנטע, הפקר צו אלעמען און צו אַלץ.

אַנטוישטע פון די זיגערישע רייד און איינרעדענישן, מיט וועלכע די גרויסע לייט, זייערע פירער, האָבן זיי אין נאָמען פון קייזער און גאָט צו זיגן געפירט; פארביטערטע פון דעם, וואס מען האָט זיי צוגענומען פון זייערע היימען, ערד, ווייבער און קינדער און זיי צו רויב און רציחה איבערגעגעבן; פאַרטעמפטע פון בלוט, פּיין, הונגער, באַליידיקונגען; אָפגענאַרטע, פארלאָזענע פון די, וואָס האָבן זיי אין פרעמדע לענדער געפירט און זיי אויף אייגענעם באַראַט געלאָזט, זענען די מענטשן איבער די וועגן געלאָפן, ווי פי אָן אַ פּסטוך. די פעלקער-וואַנדערונג איז גענאנגען איבער אלע וועגן, ליניעס און שליאַכן. מניפות, העצער, באַטרייגער, זענען, ווי קראַען נאָך פּנירות, מיטגענאנגען מיט זיי, געטויט, געשניטן,

פארגיפטעט. מיט ביזע אויגן האָבן די מענטשן אין די שינעלן געקוקט אויף דעם ברייטן, נוט-געקליידעטן, זאטן און אימפּאַזאַנטן מאַן, וואָס האָט זיך מיטגעשלעפט מיט זייער אומגליק, געפלאַנטערט זיך מיט זייער קנױל.

זיי האָבן זיך גערייניקט, די אויסגעהונגערטע און פאראומ-רייניקטע מענטשן, די וואונדן אָפּגעדעקט, די אויסערלעכע ווי די אינערלעכע. זייערע פארלאָזענע היימען, ווייבער, ערד, נייע אָר-דענונג, האָבן זיי געצויגן און געשראַקן צוזאַמען. אלץ איז אין פינסטערניש געווען. מען האָט נישט געוואוסט צו וואס מען גייט, ווי אזוי דאָס לעבן וועט זיך אָנהויבן פונדאָסניי.

— איצט וועל איך א סך ערד האָבן, די, וואָס מען האָט צו-גענומען פון די פריצים, — האָט א סאָלדאַט א פויער געזאָגט. — א לעבן וועט זיין א גוטס.

— מען זאָגט, אַז זיי נעמען ווידער אין קריג, די רויטע, — האָט א צווייטער אים געענטפערט. — און שלאָגן דאַרף מען זיך קעגן אייגענע.

— אין אוקראַינע זענען צוריק די פריצים, — האָט א דרי-טער דערציילט. — די פויערים, זאָגט מען, שמייסט מען, ווי אמאָל פאַר דער פּאַנטשיזנע. מען טרינקט אונזער בלוט.

— נישט אמת, די אוקראַינער אליין ווילן דאָס ברויט פאַר זיך, נישט אוועקגעבן די קאַצאַפּעס פון גרויס-רוסלאַנד, וואָס ווילן אלץ צונעמען, און דערפאַר שלאָגט מען זיי. אלע אוקראַינער דאַרפן העלפן, — האָט א פערטער געלערנט.

— איך וועל אויפן פראַנט מער נישט גיין. גענוג געשלאָגן זיך. איצט וויל איך זיין פאַר זיך, מיט מיין ווייב. שוין לאַנג זיך נישט געזען... בענקט זיך נאָך איר, א יונגע זייער, א פרישינקע, — האָט א גרויסער צעוואקסענער יונג גערעדט מיט האַרץ.

— זי האָט שוין געוויס אן אַנדערן זיך אַריינגענומען, נאָר איינער, — האָט אים אן עלטערער אָפּגעגאַסן מיט קאַלט וואַסער. — שווייג, הינטישער זון, איך וועל דיר די מאַרדע צע-פראַסקען. רעד נישט, ווען דו ווייסט נישט, — האָט דער צעוואַק-סענער יונג געשריגן און געכאַפט דעם עלטערן פאַרן נאָרגל.

— קאך זיך נישט אזוי, לאנדסמאן, — האָט זיך א ברײט-
פלייציקער געשטופלטער סאַלדאט אָנגענומען, — דו ביסט נעבן איר
בעט נישט געשטאַנען. א נאַר וואָלט זי געווען, ווען זי זאָל וואַרטן
אַזוי לאַנג אויף דיר. א פרוי איז ווי א צויג, נישט דער הונט, איז
אַן אַנדערער... באקאַנט...

— יאָ, מיינע עלטערן האָבן מיר וועגן מײנער אויך דאָס
אייגענע געשריבן, — האָט זיך א בערדיקער סאַלדאט אריינגע-
מישט. — זי האָט זיך מיט אן אַנדערן אָנגעניוכעט און איצט האָט
זי שוין אפילו צוויי קינדער זיינע... ממזרים, הייסט עס....

— און וואָס וועסטו טאָן, אז דו וועסט אַהיימקומען? —
האָבן אלע מיטאַמאָל געפרעגט.

— איך ווייס נאָך נישט, — האָט דער בערדיקער סאַלדאט
געזאָגט. — אפשר מוחל זיין... און אפשר דערהרגענען...
פון היימישע זאכן איז מען אריבער צו אַנדערע.

— זיי צינדן די קלויסטערס אונטער, — האָט איינער פלוצ-
לינג א זאָג געטאָן אין א ווינקל. — דאַוונען לאָזט מען גאַרנישט,
די רויטע טיוולאָנים...

— און אידן זענען ביי זיי די גאַנצע מאַכערס. אפילו דער צאַר
דער נייער איז א איד, זאָגט מען...

— ער האָט הערנער, ווי אַ שד, — האָט אן אַלטער גויעצל
זיך געשוואוירן. — מען האָט עס מיר אַליין געזאָגט, אז אין צייטונג
האָט מען וועגן דעם געשריבן...

— יאָ, געוויס, אין אלעס, זאָגט מען, זענען די אידן שולדיק,
זיי האָבן די מלחמה געבראַכט, געלט צו פאַרדינען...
— שלאָגן דאַרף מען זיי.

— אָ, ביי אונז אין אוקראַינע דערלאַנט מען זיי, — האָט
זיך א הינקעדיקער סאַלדאט אריינגעמישט.

די שנאה, אָפגענאַרטקייט, אנטוישונג, פאַרביטערונג האָט גע-
ברענט אין דעם אָנגעשטאַפטן וואַגאָן, געריסן זיך אויסצולאָדן.
אַשכנזי האָט געפילט דעם האַס און פאַרביטערונג אַרום זיך, ווי
אַ רויך, וואס שטיקט און פרעסט. אבער ער איז נישט אָפגעטרעטן
פון זיינעם, געפאַרן אלץ ווייטער און ווייטער, געשלעפט זיך מיט די
אָנגעשטאַפטע צוגן, וואָס זענען ווי די ווערעם געקראַכן. מען האָט

נישט געוואוסט, ווען זיי גייען, וואו זיי גייען, דורך וועלכע ערטער, גרענעצן. פונקט אזוי האָט מען נישט געוואוסט, ווער די הערשער זענען ביי די גרענעצן. אלע טאָג זענען זיי געווען אנדערע, מיט אנדערע געזעצן, אנדערע משפטים. בלויז איין זאך האָט זיי אלעמען פאראייניקט — רויב און רציחה.

יאָקוב אשכנזי איז ווי דורך א בראַנד געפאָרן פון שטאָט צו שטאָט, פון גרענעץ צו גרענעץ. דאָס געלט אין קעשענע האָט אים, ווי א גואל, געפירט צווישן די ביסן, רעוואָלווערן און רוצחישע עלטסטע. דער גלאַנץ פון גאָלד האָט אים אויך אין דער געוועזענער רויטער הויפטשטאָט דעם וועג געלויבטן און צו די פינסטערסטע ווינקעלעך דערפירט. פאר גאָלד האָט ער זיך צו די מענער אין לעדערנע רעקלעך דערשלאָגן, צו די עלטסטע אָנגעקומען, צו שטשינסקים באַגלויבטע לייט דערגרייכט, און צום סוף ביז צו דער קאָמער פון זיין ארעסטירטן ברודער דערגאנגען.

עמלעכע מינוט צייט האָבן ביידע ברידער זיך אָנגעקוקט אין דער קאַנצעלאַריע פון געפענגניש, וואו מען האָט זיי צונויפגעפירט, ביז זיי האָבן זיך דערקענט.

יאָקוב איז געבליבן שטיין א פארנליווערטער אויפן אָנבליק פון דעם, וואס מען האָט ארויסגעפירט צו אים פון קעלער. פאר אים איז געשטאַנען אן איינגעבויגן, איינגעשרומפן, ווילד-באַוואַקסן מענטש מיט א געלער הויט, מיט שמוציקע גרויע האָר און באַרד, מיט צעריסענע קליידער, וואָס שטיקער פאַלן פון זיי, מיט אויסגע-דרייטע שיך. גאַרנישט איז געווען פון פריערדיקן ברודער זיינעם. אינגאנצן פארשטיינערט, מיט אויגן, ווי גלעזערנע, וואס מען האָט זיי לאנג נישט געוואָשן, האָט דער איינגעשרומפענער זקן מיטן אינגלערישן פיגורל געלאָצט אויף דעם הויכן, צעוואקסענעם, ברייטן, אימפּאַזאַנטן מאן נעבן זיך.

פון ערשטן טאָג אָן, וואָס מען האָט אים, מאַקס אשכנזי, אזוי פלוצלינג, אין דער סאַמע לעצטער מינוט, פון ברעג ביים אָפענעם ים צוגענומען, ביי דער טיר פון דער רעטונג, און אים אַריינגע-

וואָרפן אין קעלער, אין געדיכטן און פארדומפענעם, איז ער פאר-
גליווערט געוואָרן. ער האָט געוואוסט, אז אין דער פרעמדער שטאָט,
וואו ער איז עלנט, אָן א קרוב און גואל, אָפגעריסן פון אלעמען,
פון מענטשן, פון דער וועלט, איז ער פארלוירן, איז זיין גורל גע-
חתמעט. פאר אים איז נישט געווען מער ווי דער סוף, האָט ער
געוואוסט, א ביטערער סוף, אן עלנטער, אומצוקומען אזוי, אז קיי-
נער זאָל אפילו נישט וויסן וואו זיין געביין איז אַהינגעקומען. ער
איז אזוי זיכער געווען אין זיין סוף, אז ער האָט אפילו נישט פרו-
בירט זיך ראַטעווען, פארטיידיקן. מיט קיין וואָרט האָט ער נישט
אָפגעליקנט די באַשולדיקונגען פון דעם אויספאָרשער, צו וועלכן
מען האָט אים אריינגעפירט.

די שכנים זיינע האָבן אים געוואָלט אַריינציען אין אַ שמועס,
דערגיין ביי אים, פאַרוואָס מען האָט אים אַרעסטירט, פּונוואַגען
ער איז, וואָס ער רעכנט צו טאָן. ער האָט נישט געענטפערט.
וואָס איז דען נישט געווען אַלצאיינס, ווען סיי-ווי-סיי איז מער
נישט געבליבן ווי דער סוף? אפילו די רויט-גוואַרדיער האָט ער
נישט גערן געענטפערט, ווען פאַרלאַנגווייליקטע און פאַרנודיטע
פון היטן האָבן זיי פּרובירט אויספּרעגן אים וועגן זיין לעבן, שטאַנד
און לאַנד.

— אַ מרוק, — האָבן די וואַכן אויף אים געזאָגט, אַוועק-
מאַכנדיק מיט די הענט.
— יאָ, אַן אומפּריינטלעכער, — האָבן די אַרעסטאַנטן צו-
געשאַקלט.

פונקט אזוי האָט ער נישט געענטפערט דעם אויספּאָרשער
אויף זיינע פּראַגן.

— יאָ, איך האָב געוואָלט אַוועקפאַרן, — האָט ער געזאָגט, —
צו מיין היים, קיין לאַדזש. דאָס איז אַליץ, ווייטער האָב איך נאָר-
נישט אין וואָס זיך מודה צו זיין.

אין די ערשטע טעג האָט ער געזאָגט תהילים, וואָס ער האָט
נאָך געדענקט פון אויסנווייניק פון אינגלשע יאָרן. אַלע נאַכט האָט
מען אַנדערע אַרויסגעפירט פון קעלער אויף מעקן. ער איז געווען
זיכער יעדעס מאָל, ווען די לעדערנע פאַרשויענע זענען אַריינגעקו-
מען, אז מען קומט נאָך אים, נאָך זיין לעבן. און ער האָט זיך גע-

גרייט צום סוף. ער האָט צו גאָט געבעטן, אין האַרץ זיך געשלאָגן פאַר די זינד זיינע אויף דער וועלט. מען האָט אים נישט אַרויסגע-פירט. אַ סך אַנדערע האָט מען אַרויסגעפירט. אָבער ער איז אַלץ געווען זיכער אויפסניי, אַז מען קומט נאָך אים. ער איז אַזוי געווען צוגעגרייט דערצו, אַז ער פלעגט אפילו אויפשפרינגען פון שמוציקן שטרוי-זאַק ביי יעדער מאָל עפענען די טיר, ווי ער וואָלט זיך גע-איילט צו גיין צו דעם, וואָס מוז קומען, ווי ער וואָלט מורא געהאַט צו פאַרשפּעטיקן.

די סאָלדאַטן האָבן פון אים געלאַכט.

ליג איין, פעטערל, נישט דיך רופט מען! — האָבן זיי אים

באַרואיקט.

די שכנים האָבן אים מקנא געווען.

— איר וועט שוין אויסמידן די קויל, — האָבן זיי אים גע-

זאָגט. — מיט ספּעקולאַנטן באַגייען זיי זיך נישט אַזוי ווי מיט פּאָ-ליטישע.

מאַס אַשכנזי האָט די מענטשן נישט געגלויבט. ער האָט אויף קיין איין מינוט נישט פאַרגעסן אין זיין סוף, וואָס קומט, וואָס מוז קומען. ער האָט אַ גלייכגילטיקער צוגענומען דאָס קליינע שטיקל ברויט, וואָס מען האָט אים אַריינגעגעבן, אויסגעזופּט דאָס ביסל וואַסערדיקע זופ און ווייטער געוואַרט אויף דעם סוף. פון לאַנגן אומזיסטן וואַרטן איז ער אַריין אין אַ פאַרגליווערונג, ווי עמיצער, וואָס איז פאַרשטעקט געוואָרן אין אַ פּוסט אָרט, וואו קיי-נער וועט נישט קומען ראַטעווען, פון וואַנען קיינער קאָן נישט דער-הערן מער דאָס קויל, וואָס רופט. די שכנים האָבן גערעדט צווישן זיך, אַלע מעשיות זיך דערציילט פון די גליקלעכע צייטן. אַנדע-רע האָבן די לעצטע שטיקלעך ברויט צעקייט, אַ שאַך אויסגע-קלעפט און גאַנצע טעג געשפּילט. איינער אַן אַלטערער מאַן אין מיליטערישע קליידער האָט נישט אויפגעהערט מאַכן נימנאַסטיק, כדי זיך צו דערהאַלטן. מאַס אַשכנזי איז בלויז געזעסן אויף דער נאַרע, מיט די פּיס אונטער זיך, און געוואַרט. ער האָט זיך נישט אויסגעפּרעגט ביי די אַרעסטירטע, וואָס זענען צוריקגעקומען פון די אויספאַרשונגען, ער האָט נישט געפּרעגט די וואַכן, וואָסער ווע-טער עס איז אינדרויסן, ער האָט זיך נישט געבייזערט, נישט גע-

שאַלטן, נישט געבעטן. ער איז געווען טויב צו אַלץ און צו אַלע-
מען. ער האָט שוין זיין חשבון געמאַכט, אַ סך-הכל אונטערגע-
פירט פון זיין לעבן, אַ סך-הכל אַ ביטערן, אַ זינגלען, אָבער
אַ נויטווענדיקן, וואָס קיין שום זאָך אין דער וועלט קאָן נישט
ענדערן, ווי דעם גורל דעם אָנגעצייכנטן. און וואָס זענען אים אָנ-
געגאַנגען די מענטשן, די קללות, די אויסרעדענישן, די אויספאַר-
שער, דאָס וועטער אינדרויסן? זיי האָבן פאַר אים מער נישט
עקזיסטירט. עקזיסטירט האָט פאַר אים בלויז דער טויט, וואָס קומט,
וואָס קאָן קומען יעדע מינוט.

זיי האָבן אים נישט געזאָגט, די מענטשן אין די לעדערנע
רעקלעך, ווען זיין סוף וועט קומען. זיי האָבן פון אַזעלכע זאַכן
נישט געהאַלטן. זיי האָבן נישט געמאַכט קיין משפט. זיי האָבן
בלויז פון צייט צו צייט אויפסניי אים אַרויסגעפירט צום אויס-
פאַרשן, אויסגעפּרעגט, פאַרמאַטערט און אים צוריקגעשיקט אין
קעלער. אַרויספירן די מענטשן פון קעלער פלעגט מען אומגע-
ריכט, פון מיטן שלאָף זיי אויפרייסן, און אַזעלכע נאָר, וואָס
האָבן זיך אַמווייניקסטן געריכט דערויף. ער איז נישט איינמאַל
געשטאַרבן, מאַס אַשכּנזי, נאָר טוויזנטער מאָל, יעדע מינוט אין
טאָג, יעדע רגע אין די שלאָפּלאָזע נעכט. און ווי אַ טויטער, האָט
ער נאָר מיטן לעבן נישט געהאַט צו טאָן. נישט ער האָט די האָר
פון קאַפּ און באָרד אויסגעגלייכט אינדערפרי, נישט ער האָט די
צעקניטשטע קליידער פאַרריכט. דאָס העמד אויפן לייב איז אויף
אים צעפאַלן. די קליידער זענען צוגעוואַקסן געוואָרן צו זיין לייב.
ער איז געווען גלייכגילטיק דערצו. אַנדערע האָבן מיט די מייז,
פליי און אומפלייט מלחמה אין די נעכט געפירט, כדי נישט צו-
לאָזן זיי צו זייערע קערפּערס. שווערער פון אַלץ איז געווען מיט
די וואַנצן, וואָס האָבן מחנותווייז אויף די אויסגעמאַנערטע מענטשן
אין די נעכט געלאָקערט און באַפאַלן. ווען די מענטשן האָבן זיי
אויף די ווענט געטריבן און געהרגעט, האָבן זיי זיך אויפן באַלען
פאַרקליבן און פון דער הויך זיך אויף די מענטשן אַראַפּגעוואַרפן.
מאַס אַשכּנזי האָט זיך נישט געווערט קעגן זיי. אין זיין האַפּענונגס-
לאַזיקייט איז ער פאַרוואַרלאָזט געוואָרן. לעבעדיקערהייט איז ער
טויט געווען. די סאָלדאַטן האָבן פון אים געשפּאַט.

— אַט וואָס עס ווערט פון זיי אָן דינער און אָן דינסטן, —
האַבן זיי געזאָגט מיט פאַראַכטונג, — ווי אַ פּנירה...
ער האָט זיי נישט געענטפּערט.

אַנדערע האָבן אויף אים רחמנות געקריגן, אויסגערעדט אים,
גערופן צו נעמען זיך אין די הענט. ער האָט געשוויגן. ער האָט אָן-
געוואוירן אַלע חושים, טויב געווען צו פיין, באַליידיקונגען, מיט-
געפיל. בלוז איין חוש איז ביי אים פאַרבליבן. אַ חוש אַ שאַר-
פער, אַן אויסגעשפּיצטער, אַן עמפינדלעכער, וואָס האָט פאַר אַלע
איבעריקע חושים געאַרבעט — דאָס איז געווען דער חוש פון הערן,
פון אויפכאַפּן דעם מינדסטן שאַרד, וואָס דערטראַגט זיך פון דער
טיר, דעם לייכטסטן טריט פון די פאַרשווינען אין אַדער, וואָס
דאַרפן נאָך אים, אַשכנזין, קומען. וואָס מער טעג, וואָכן און
חדשים עס זענען אוועק, אַלץ מער האָט זיך אַט דער חוש ביי אים
פאַרשאַרפט, דערגאַנגען צו אַזא דינקייט, אַז ער פלעגט אין די
נעכט נאָר קיין אויג נישט צומאַכן. דעם ווייטסטן שאַרד פון יענער
זייט האָבן זיינע אויערן אויפגעכאַפט. ער איז געווען אין איין לאַג-
נער שטענדיקער געשפאַנטקייט צו דעם סוף זיינעם, פאַר וועלכן
ער האָט גאָרנישט מער מורא געהאַט, נאָר אַנגעשפּיצט געווען אויף
אים.

ווען אַ מאַן אין אַ אַדערן רעקל מיט אַ מוויזער ביי דער זייט
איז נאָך לאַנגע חדשים פּלוצלינג אַריין צו אים און אים גערופן
מיט זיך, איז ער גיך אויפגעשפרונגען פון זיין נאַרע און געלאָזט
זיך גיין, כאַטש די פיס זענען אים געווען אָפּגעשוואַכט. דאָס, אויף
וואָס ער האָט געוואַרט אַזוי לאַנג, איז ער געווען זיכער, קומט
איצט. אין זיין געשפאַנטקייט האָט ער אַפילו נישט ריכטיק פאַר-
שטאַנען דעם זין פון גיין. דער געפיל פון געשפאַנטקייט, פון לאַג-
נער דערווארטונג האָט אַלע אַנדערע געפילן פאַרטעמפּט. ער איז
געגאַנגען מעכאַניש, ווי אַ סאָלדאַט, וואָס הערט די קאָמאַנדע, ווי
א רייט-פערד, וואָס לויפט צום שלאַכטפּעלד אויפן קול פון דער
מוזיק, וואָס רופט. אין זיין פאַרגליווערונג האָט ער אַפילו פאַר-
געסן דעם אונטערשיד פון טאָג ביז נאַכט. כאַטש עס איז געווען
טאָג, ווען די אַדערנע לייט קומען קיינמאַל נישט נאָך די, וואָס
מ'דאַרף אויסמעקן, האָט מאַקס אַשכנזי עס נישט געזען. ער האָט

בכלל קיין זאך נישט געזען מער. ער האָט בלויז געהערט. ווען דער פירער זיינער האָט אים אין אַ ליכטיקער קאנצעלאַרע אַריינגעפירט און אים אָנגעוויזן אויף אַ מענטש, וואס וויל מיט אים זיך זען, האָט מאַס נישט באַגריפן דעם לעדערנעם מאַנס רייד. די הויכע און איינפאַכע.

מיט אויסגעלאַצטע אויגן, פאַרלאַפּענע מיט בלוט פון נישט שלאָפן אין די נעכט, פאַרגליווערטע און אויסגעלאַשענע, האָט ער געקוקט אויף דעם ברייטן, געזונטן און צעוואַקסענעם מענטש, וואָס איז געשטאַנען פאַר אים, אָבער געזען אים האָט ער נישט. ער האָט זיך שטאַרק געהאַט פאַרענדערט, יאַקוב, פאַר די פיל יאָרן, וואָס ער האָט זיך מיט זיין ברודער נישט באַגענגט. מאַס' אויגן, געוואוינט צו טונקלקייט און קעלער-לופט, האָבן געמרוזשעט אין דער העלער טאַג-ליכט, זענען פינסטער געווען. מער נאָך ווי זיינע אויגן איז געווען פינסטער זיין האַרץ הינטער די שמאַטיקע קליידער, איז געווען חושך זיין קאַפּ אונטער די גרויע צעקאַלטנטע האָר, פול מיט שטרויעלעך און מיסט אין זיי.

אַ היפשע וויילע האָבן זיך די צוויי מענטשן אָנגעקוקט און נישט געקאָנט פון אָרט זיך רירן אין זייער פאַרגליווערונג. פּלוצ-לינג איז דער גרויסער, אימפּאַזאַנטער מאַן צוגעלאָפן צו דעם שמאַ-טיקן זקן און מיט די ליפּן צו זיין קויטיק, האָריק פנים צוגעפאַלן. — שמחה מאיר! — האָט ער גערופן און געדריקט דאָס בינטל שמאַטעס צו זיך.

די צוויי אַלט-פאַרגעסענע נעמען האָבן ווי שאַרפע מעסערס אַ שניט געעבן אין דעם שמאַטיקן מענטשס פאַרגליווערטקייט, דעם נעפל פון זיינע אויגן, מוח און האַרץ צעריסן. צום ערשט האָבן זיינע הענט נאָכגעלאָזט, ווי פאַרפּוירענע, וואָס דערפילן לעבן און וואַרעמקייט; זיי האָבן גענומען שטאַרק ציטערן אין דעם מאַנס פעסטע און דריקנדיקע אַרעמס, צאַפּלען. דערנאָך האָבן די אויגן זיך געעפנט, גענומען נישט בלויז קוקן, נאָר אויך זען. טרערן האָבן אָנגעהויבן פון זיי פליסן נאָך די אַלע חדשים פון אויסגע-טריקנטייט. באַלד האָבן אויך גענומען עפענען זיך זיינע ליפּן, די פאַרטריקנטע און געשלאָסענע.

— יעקב בונם, — האָט ער געמורמלט און געוויינט. — יעקב
בונם...

מער ווי די צוויי ווערטער האָט ער גאָרנישט געקאָנט אַרויס-
ברענגען פון זיך.

פֿלוצלונג איז ער צוגעלאָפֿן צום ברודערס הענט און גענומען
זיי קושן, קושן גיך, צאָפֿלענדיק, ווי אַ בעטלער אין שמאַטעס,
וואָס קושט אין די הענט אַ פֿרייז, וואָס האָט אים אַ שיינע נדבה
געגעבן.

יאָקוב האָט אוועקגעריסן די הענט זיינע פון ברודערס מויל.
— שמחה מאיר, וואָס טוסטו? — האָט ער געמורמלט אין
שרעק, — גאָט מיינער!

מאָס האָט זיך אַראָפֿגעזעצט אויף דער ערד און מיט ביידע
קנאַכיקע הענט אַרומגעכאַפט דעם ברודערס פיס, געטוליעט זיך צו
זיי, געצאָפֿלט און געציטערט, ווי אַן אַלטער הונט, וואָס דער באַלע-
באָס האָט אים נאָך אַ קאַלטער רעגנדיקער נאַכט צוריק אַריינגע-
לאָזט אין שטוב.

— דו וועסט דאָך מיך נישט איבערלאָזן מער דאָ אַליין, —
האָט ער געשעפטשעט ווי אַ סינד. — וועסט דאָך מיך אַהיימנע-
מען, אמת, יעקב-בונם... זאָג...

יאָקוב האָט דערפֿילט דעם שרעקלעכן ריח, וואָס האָט זיך
פון ברודער געטראָגן, אַ ריח, וואָס פאַרטשאַדעט, ברענגט צו
חלשות, און ער האָט מיט רחמנות און עקל אָנגענומען אים ביי די
שמאַטיקע בגדים און אים אויפֿגעהויבן פון דער ערד.
טרערן זענען אים גערונען איבער די באַסן אין דער געפאַר-
טער באַרד אַרײַן.

קאַפּיטל נײַנצן

דאָס ערשטע מאָל נאָך אַ סך יאָרן פון ברוגז און אָפֿגעזונ-
דערמקייט זענען ביידע צווילינג-ברידער אַשכנזי געגאַנגען צוזאַמען
אויף איין וועג, האַנט אין האַנט.

יאקוב האָט זיין ברודער מאַקס אַרויסגענומען פון קעלער אויף דער שפּאַליערנע גאַס. מיט זיין גוטן פּריילעכן צוגאַנג צו מענטשן, האָט ער פונקט אזוי געפונען חן אין די אויגן פון לייט אין די לעדערנע רעקלעך ווי פּריער ביי אַנדערע מענטשן. איינס און צוויי האָט ער געפונען אַ וועג צו זיי, צו זייערע הערצער און קעשענעס און אַרויסגעקריגן פון זיי דעם פאַרמוטשעטן ברודער זיינעם, וואָס האָט לעבעדיקערהייט אין קעלער געפּוילט. זיי האָבן איינגעלעך גאַרנישט אַזעלכעס געהאַט צו דעם אַרעסטירטן מאַקס אַשכּנזי, אָבער זיי האָבן אים געהאַלטן אויף יעדער פּאַל. איצט, פאַר אַ לייטישער סומע נישט אין די אייגענע ווערטלעך פּאַפּיר-לעך, נאָר אין גוט אויסלענדיש געלט, האָבן זיי איינס און צוויי דורכגעזען די אַקטן און אַרויסגעלאָזט אים מיט אַ קוויטל אין דער האַנט, אַז ער איז באַפּרייט פון אַרעסט. מאַקס איז אזוי אַרויסגע-לאָפּן פון אייזערנעם טויער, וואָס איז באַוואַכט געווען מיט רויט-גוואַרדייער, אַז ער האָט אַפּילו פאַרגעסן אויפצומאַנען די קליידער זיינע, וואָס זענען פאַרבליבן ביים אַרעסט אין צעכהויז. ער האָט מורא געהאַט איין רגע נאָך צו בלייבן דאָ, מען זאָל אים נישט פאַרהאַלטן.

— קום, יעקב-בונם, גיך! — האָט ער זיך געבעטן ביי זיין ברודער, קלאַמערנדיק זיך אין זיין האַנט ווי אַ דערשראָקן קינד צו אַ דערוואַקסענעם.

ער האָט פּלוצלונג פאַרגעסן אין זיין לאָדזשער דייטש און אין דעם ברודערס פאַרדייטשטן נאָמען.

מענטשן האָבן זיך אָפּגעשטעלט קוקן אויף די צוויי מענטשן, וואָס האָבן זיך געפּירט ביי די הענט, אויף די צוויי מאַדנע לייט, וואָס איינער פון זיי איז גרויס, רייך-געקליידעט און אימפּאַזאַנט, און דער אַנדערער — ווילד באַוואַקסן, איינגעשרומפּן, אין שמאַ-טעם, פאַרקאַלטנט. אַפּילו אין דער שטאַט, וואו מען איז שוין צו-געוואוינט געוואָרן צו אַלערליי אוממעגלעכע זאַכן, האָט מען אָפּגע-שטעלט זיך קוקן אויף אַט די צוויי מענטשן, וואָס האָבן זיך, ווי קינדער, ביי די הענט געהאַלטן. ווייבער האָבן זיך אַפּילו געצאָמט און בעטלעך האָבן אָנגעהויבן נאָכיאַגן, בעטן נדבות. יאקוב האָט זיך אַריינגעכאַפט מיט דעם ברודער זיינעם אין אַ פאַרבייפאַרנדי-

קער דראַשקע און געהייסן דעם קומטשער אויפשטעלן די בויד, כאַטש עס איז געווען שוין אין גאָס. פון לאַנגן זיצן איז מאַקס געווען אָפּגעוואוינט פון ניין, די פיס האָבן זיך אים געוואַקלט. יאָקוב האָט אים ווי אַ קינד ביי די הענט אויפּגעהויבן און אין דראַשקע אַריינגעזעצט. פונקט ווי ער האָט פאַרלוירן די שנעל-קייט אין די פיס, האָט מאַקס אויך אין קעלער פאַרלוירן דעם חוש פון ריח. ער האָט אַליין נישט געפילט דעם גערוך פון פאַרדומפנקייט און טורמע, וואָס ער האָט מיט זיך מיטגעטראָגן. יאָקובן האָט דער ריח צום קאָפּ צוגעשלאָגן, שיער נישט צו חלשות געברענגט. מאַקס האָט עס נישט געפילט און זיך צום ברודער געטויליעט.

— שוין, לאָמיר אוועק, וואָס ניכער! — האָט ער זיך געבעטן.

— איך האָב מורא דאָ צו בלייבן.

וויפֿל יאָקוב האָט אים נישט אויסגערעדט, אז איצט איז ער שוין פריי, האָט נישט וואָס מורא צו האָבן, האָט ער עס נישט פאַרשטאַנען. ער איז אינגאַנצן ווי אַ קינד געוואָרן אין די לאַנגע טעג אין קעלער. און ווי מען באַגייט זיך מיט אַ קינד, איז יאָקוב זיך מיט זיין צווילינג-ברודער באַגאַנגען. ער האָט אים אַליין מיט די אייגענע הענט אַרומגעוואָשן מיט וואַסער דעם קערפער, געריי-ניקט אים פון שמוץ און פאַרדומפנקייט, וואָס איז גאַרנישט געווען צו דערוואַשן און צו דעררייניקן. ער האָט אים צו אַ ראַזירער גע-פירט, געלאָזט אים אָפּשערן די האָר און באַרד, וואָס זענען זיך ווילך אין קעלער צעוואַקסן. נאָך קלענער און איינגעשרומפענער האָט ער אויסגעזען אין שפיגל, ווען מ'האַט אים די האָר קורץ אָפּגעשניטן און די באַקן אָפּראַזירט, איבערלאָזנדיק אים בלוז אַ קליין שפיצל אויפן קין, ווי ער פלעגט שטענדיק טראָגן.

— אָפּשפּריצן מיט קעלניש וואַסער? — האָט דער ראַזירער

געפרעגט ביי יאָקוב, ווי מען פרעגט ביי אַ פּאָטער ווי אזוי זיך צו באַגייין מיט זיין אינגל. — געבליבן נאָך אַביסל פון די גוטע צייטן.

— באַגיסן! — האָט יאָקוב געזאָגט. — וויפֿל נאָר איר קאַנט.

דערנאָך האָט ער אים אין קלאַרע וועש אָנגעטאַן, אין וועלכע

דער קליינער אויסגעדראַטער מאַקס איז אַרומגעשוואַמען ווי אַ אינגל אין טאַטישע מלבושים; אַ העמד אויף אים אַרויפּגעצויגן,

אַ קראַג און אַ קראַואַט.

— וועש, פרישע וועש, — האָט מאַקס געמורמלט און גע-
גלעט מיט די פינגער דאָס העמד, ווי ער וואָלט קיינמאָל אין זיין
לעבן קיין קלאָר העמד אויפן לייב נישט געהאַט.

דער האָטעל-משרת, וואָס האָט מיט עקל צונויפגענומען די
שמאַטעס נאָך מאַקסן, איז געשטאַנען מיטן פעקל אין האַנט, וואָס
ער האָט בלוז מיט צוויי פינגער פּאַרוזיכטיס געהאַלטן, און גע-
פרעגט ביי יאַקובן וואָס דערמיט צו טאָן.

— אַרויסוואַרפן, פאַרבּרענען! — האָט יאַקוב באַפוילן.
ער האָט דעם ברודער געהאַלפן צושנירלעך די שיד, פאַרבינדן
דעם קראַוואַט, צוקנעפלען די קנעפלעך. די הענט האָבן ביי מאַקסן
נאַרנישט געאַרבעט. זיי האָבן מער געציטערט, ווי געטאָן עפעס.
און אז דערנאָך האָט יאַקוב אַרויסגענומען פון זיינע רייזע-טאַשן
גוטע שפּייז, קוכנס, שאַקאָלאַד, וואַרשט, סאַרדינען אַלערליי, וואָס
סיי גערטרוד, סיי דינהלע האָבען יעדער פון זיי איינגעפאַקט באַזונ-
דער, האָט מאַקס אזוי געציטערט, אז ער האָט אַפילו מיט די הענט
די גוטע זאַכן צום מויל נישט געקאָנט צוטראָגן.

— נעם, שמחה מאיר, דאָס איז אַ מתנה פון גערטרודן און
דינהלען, — האָט יאַקוב אים באַרואיקט. — זיי האָבן עס מיט-
געשיקט פאַר דיר.

אין מאַקס בלאַס פנים איז דאָס לעצטע ביסל בלוט פון זיין
אויסגעצערטן גוף אַרײן. ער האָט די אויגן אַראָפּגעלאָזט פון בושה.
דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן.

יאַקוב האָט זיין ברודער נישט דערקענט.

קאַפיטל צוואַנציק

דער וועג אַהיים איז געגאַנגען גלאַט, וואָס בעסער האָט גאָר-
נישט געקאָנט זיין.

פאַר אַ לייטישער מטבע האָט יאַקוב געקריגן ערטער אין וואַ-
נאָן. פאַר אַ ביסל קאַניאַק, וואָס ער האָט געגעבן דעם קאַנדוקטאָר,

האָט יענער אַפילו אַריינגענומען צו זיך אין חדרל דעם אָפגעשוואַכטן מאַקס און אים מכבד געווען מיט טיי פון סאַמאָוואַר. די באַן איז געגאַנגען נישט רעגולער, אַ סך געשטאַנען אויף די סטאַנציעס, אויך פיל מאָל אין מיטן פעלד, אָבער מען האָט זיך גערוקט פאַראַויס. אין אַרשע, דער גרעניץ-שטאָט צווישן די סאָויעטן און די דייטשן, וואָס זענען נאָך דאָ דערווייל געשטאַנען, איז די רעוויזיע דורכגע-
 גאַנגען גלאַטיק. די פאַרשויען אין לעדער און מיט רויטע שטערנס אויף די ברוסטן האָבן גוט דורכגעקוקט די פאַפירן ביי ביידע אַשכנזים, אויף די זאַכן דורכגעטאַפט, אָבער זיי האָבן קיין שום שלעכטס נישט געפונען. בלויז מיט צוגן איז געווען שלעכט. עטלע-
 כע וואָכן צייט האָט מען געהייסן וואַרטן, ביז מ'וועט צושטעלן אַ צוג ביז מינסק. די גיענדיקע באַנען זענען געווען באַלאַגערט מיט דעמאָביליזירטע. מאַקס איז געווען אומרואַיק. ער האָט מורא גע-
 האַט צו פאַרבלייבן אין דער גרעניץ-שטאָט, וואָס איז פול געווען מיט סאָלדאַטן אין לעדערנע רעקלעך. יאקוב האָט זיך אוועקגעלאָזט צום קאָמיסאַר. דער גרויסגעוויקסיקער עוואַקואַציע-קאָמיסאַר האָט צו זיך נישט צוגעלאָזט קיינעם, קיין וואַרט נישט געוואָלט אויס-
 הערן. צופיל האָט מען ביי אים טובות געבעטן וועגן וואַגאַנען. איר האָט נישט וואָס צו רעדן, — האָבן אים מענטשן געזאָגט, — מען לאָזט גאָרנישט נישט צו צו אים.

— איך וועל פרוואוון, — האָט יאקוב געזאָגט און געלאָזט זיך

אין וועג.

מיט דער זעלבער ברייטקייט און זיכערקייט, ווי ער איז אומע-
 טום געגאַנגען, איז ער אויך צום קאָמיסאַרס קאַנצלעאַריע אָנגעקו-
 מען. ער איז געגאַנגען אזא זיכערער, אז די וואַכן האָבן אים אַפילו נישט אָפגעשטעלט. פונקט ווי גיך ער איז אָנגעקומען צום קאָמי-
 סאַר, אזוי גיך איז ער געוואָרן מיט אים פאַני-בראַט און אַלץ גע-
 פועלט, וואָס ער האָט געוואָלט. אַנשטאַט עטלעכע וואָכן, האָט ער בלויז עטלעכע טעג געדאַרפט וואַרטן, ביז מען האָט אים צו אַ מי-
 ליטערישן וואַגאַן צוגעטיילט. מאַקס האָט אויפן אַלטן שטייגער דאָס שפּיץ גרויע בערדעלע גיך צעשוּיבערט, ווען יאקוב האָט אים די גוטע בשורה געברענגט אין דער אכסניא, וואו זיי זענען איינגע-
 שטאַנען.

— ס'איז דאָך גאָרנישט נישטאָ קיין שווערע זאָך פאַר דיר, יעקב-בונם, — האָט ער אים געלויבט, — איך ווער בטל פאַר דיר... ער האָט אים נישט דערקענט, דעם ברודער זיינעם, מאַקס. אומזיסט האָט ער אים געהאַלטן אַ גאַנץ לעבן פאַר אַ פּוסט-און-פּאַסניק, פאַר אַ טויגעניכטס. ער איז אַ מענטש, אַ שטיק פּייער. אַלץ גייט ביי אים ווי געשמירט. און אַ האַרץ האָט ער אַ גאַלדנס. מאַקסן האָט באַנג געטאָן זיין שטענדיקע שנאה צום ברודער. וויפל ברודער האָט ער דאָס דען? סך-הכל איינעם, אַ צווילינג-ברודער, און ער האָט נישט קיין שכל געהאַט, ווי אזוי מיט אים צו לעבן, שטענדיק אַרומגעריסן זיך און אַרומגעפליקט, ווי אַ קאַץ מיט אַ מויז, שונאים זיך געווען. אומזין! איצט זעט ער, אַז בלוט איז נישט קיין וואַסער. אין דעם גרויסן אומגליק זיינעם איז קיינער נישט געווען, נישט קיין גואל, נישט קיין פריינט, בלויז ער, דער ברודער זיינער, איז געקומען. אַלע געשעפטן איבערגעלאָזן, ס'לעבן איינ-געשמעלט און געפאַרן אים ראַטעווען. אָ, ער וועט שוין וויסן איצט, וואָס אַזוינס אייגן בלוט און פלייש איז. ער וועט שוין געדענקען, ווי אזוי צו שעצן און ליבן דעם איינציקן ברודער זיינעם, וואָס ער האָט אויף דער וועלט. איינס וועלן זיי זיין. אַרבעטן צוזאַמען, לעבן צוזאַמען, אַרויסהעלפן זיך, האַנט און האַנט גיין, אין אַלעס, אין עצות, אין מסחרים, אין נחת און, חלילה, אין צרות. פאַר אַלע צייטן וועט ער אים אָפּצאָלן.

פונקט אזוי וועט ער פון איצט אָן ווערן אַ טאַטע צו זיינע קינדער. ער וועט דעם זון אויפזוכן. ווי נאָר ער וועט אַהיימקומען, קומען צו זיך אביסל, וועט ער קיין פראַנקרייך זיך אַראָפּכאַפּן און אינגאנצן אויפזוכן. ער וועט אים אַהיימנעמען צו זיך, נעלט אים געבן, אין די מסחרים אים אַריינציען און מאַכן פון אים אַ לייט. צוגרייטן אַ יורש, וואָס זאָל ווייטער פירן דאָס הויז אַשכּנזי. אויך גערטרודן וועט ער מער פון די אויגן נישט אָפּלאָזן. זי איז אַ וואויל קינד, אַ טייערס. כאַטש ער האָט זיך געהאַלטן פון איר פון ווייט, אפילו אויף איר חתונה נישט געווען, פרעמד געווען צו איר, האָט זי פונדעסטוועגן אין איר טאַטן נישט פאַרגעסן. זי האָט אליין צו-גערעדט יאָקובן ער זאָל פאַרן ראַטעווען אים. זי האָט אים אויך מתנות מיטגעשיקט. ער וועט שוין זיין איצט אַ טאַטע, ווי עס דאַרף

צו זיין. אלע עולות וועט ער פארריכטן. און דאָס, וואָס זי האָט גענומען יאָקוב, איז אדרבה. ער זעט ערשט אַליין איצט איין, וואָס-סער טייערער מענטש ער איז, אַ גוט-האַרציקער, אַ גאָלד. ער איז מער ווערט אין נאָגל פון די אלע יונגעלייטלעך אין גאַנצן לייב-און לעבן. זי האָט טאַקע אויך מיט אים אַ טייער טעכטערל. יאָקוב האָט אים די פּאָטאַגראַפיע דערפון געוויזן. שיין ווי אַן אוצר איז עס, און אַ נאָמען הייסט עס אויך אַ היימישן — פּריווע.

דער נאָמען פון דער שוויגער זיינער האָט אים ביים האַרץ פאַרקוועטשט, אויף אומעטיקע געדאַנקען אַרויפגעבראַכט. ניין, ער האָט נישט ווי אַן איידעם געהאַנדלט אמאָל קעגן אַט דער פּריווען. זי האָט אים פּינט געהאַט דערפאַר, אַ שונא אים געווען און אים אפילו איינמאָל מיט אַ גלאָז טיי אָפּגעגאַסן דאָס פנים. אַשכנזי האָט זיך געשעמט איצט דערפאַר. ווי נאַריש ער איז געווען, פאַרבליענדט אין זיין געיעג נאָך געלט. אַ, ווען ער וואָלט זי איצט געקאַנט איבער-בעטן, אָפּצאַלן, אויסגלייכן אלע עולות קעגן איר און קעגן ר' היימען, דעם שווער זיינעם. אָבער זיי לעבן שוין נישט. געבליבן איז בלוז זי, דינהלע. זי האָט אים מיט יאָקוב א גרום מיטגעשיקט, מוחל געווען אים אלץ. מאַקס האָט דערפילט אַ וואַרעמקייט אין האַרצן צו איר, אַ דאַנקבאַרקייט. צוזאַמען דערמיט איז געוואַקסן דער פאַרדרום צו זיך אַליין, צו זיין נאַריש לעבן, וואָס ער האָט געפירט, צו זיין פאַרבליענדקייט און פּוסטקייט. ווי וואָלט אלץ אַנדערש גע-קאַנט זיין, ווען ער וואָלט געהאַט דעם איצטיקן שכל מיט יאָרן צוריק, ווען ער וואָלט פאַרשטאַנען דאָס לעבן, מענטשן, ווען ער וואָלט זיך אַריינגעטראַכט אין לעבן! אָבער ער איז געווען פאַר-בלענדט, בלינד געווען. בלוז געלט האָט ער געזען, געלט און מאַכט. פאַר געלט האָט ער פּרעמדע לעבנס אומגעבראַכט, זיין אייגן לעבן. ווי אמאָל אירן צום אָפּגאַט מולך, אזוי האָט ער פּרעמדע און איי-גענע לעבנס מקריב געווען אויפן מזבח פון געלט, געטאַנצט אַרום ענגל-הזהב. שווער און שוויגער, דעם אייגענעם פּאָטער, אַ לייבלעכן ברודער, שוועסטער, קינדער אייגענע, די פרוי, וואָס ער האָט ליב געהאַט, אלע און אלץ, און צוזאַמען דערמיט זיך אַליין — האָט ער געאַפּפערט צו דער גאָלדענער עבודה-זרה. אַ נישט-גוטער, ווילדע כחות, טריף בלוט האָט אים געיאָגט, קיין רגע קיין מנוחה נישט

געגעבן, דעם מוח אים פארשטעלט, די אויגן פארבלענדט, דעם שכל ביי אים צוגענומען, און געטריבן צו איין זאך — צו אומזין און פוסטקייט.

מאקס אשכנזי האָט אויך געפילט א דאנקבארקייט צו דער איצטיקער פרוי זיינער. מיט גרויס באגייסטערונג האָט יאקוב גע-רעדט וועגן איר, וועגן איר סוחרישן קאַפּ, וועגן איר זיצן איינע אליין אין דער איינזאמער שטאָט און היטן זיין פארמעגן. אויך האָט ער אים איבערגעגעבן, ווי זי האָט די ערשטע געבוירן איר שטאַלץ און געקומען צו אים אין שטוב בעטן וועגן ראַטעווען אים, מאַקסן. דאָס אלץ איז מאַקס אשכנזי דעם סוחר און תכלית-מענש שטארק געפעלן געוואָרן. ער איז איר דאנקבאַר געווען דערפאַר, ער האָט אָפּגעשאַצט אירע מעלות, איר טרישאפט. אבער צו איר האָט ער געפילט בלויז דאנקבארקייט, אכטונג. ווארעמקייט אין הארץ, בענק-שאפט האָט ער געפילט צו דער ערשטער, צו דינהלען, צו דער גע-ליבטער פון די ערשטע יאָרן, צו דער מוטער פון זיינע קינדער. ווי גוט וואָלט דאָס געווען, ווען ער קאָן אזוי אַהיימפאַרן איצט צו איר, פאַרברענגען די לעצטע יאָרן אין ליבשאפט און אין גאַנצקייט, צוזאַמען מיט די קינדער און אייניקל! שווער וועט זיין איצט, נאָך דעם אלעם, וואס ער האָט דורכגעלעבט, צו פירן איצט ווייטער אַ פוסט לעבן אין גרויסן פאַלאַץ זיינעם, דערדריקט פון דער אייגע-נער גרויקייט און פאַרלוירנקייט, בלויז מיט דער אַלטער מאַנסביל-שער סוחרישער פרוי.

מאקס אשכנזי האָט עס גוט געפילט און מורא געהאט דערפאַר. ער האָט א פאָר מאָל געוואָלט רעדן וועגן דעם מיט יאקובן, נאָר ער האָט נישט געקאָנט, געשעמט זיך פאַר אים. גאָרנישט פון דער פריערדיקער דרייסטקייט און לאַכן פון דער וועלט איז איצט גע-בליבן ביי מאַקסן פון אַמאָל. ער איז געווען דערשראָקן, ווי א קינד, ווי א יונג פארשעמט בהורל, וואָס דאַרף זיך צוריקערן אַהיים צו טאַטע-מאַמע, וועמען ער האָט שלעכטס אָפּגעטאַן, אַנטלאָפּן און מוז דערנאָך צו זיי זיך אומקערן. יאקוב האָט אים פרויברט פריילעך מאַכן, אָנשטעקן מיט דער אייגענער שמחה. מאַקס האָט געשמייכלט, אָבער קיין פרייד נישט געפילט. זיין גאַנץ אומזיניק לעבן איז אים געשטאַנען פאַר די אויגן. צוזאַמען מיט דעם קלאַפּן פון די וואַגאַ-

נעם, האָט אים געקלאַפּט אין קאָפּ די חרטה אויף זיין לעבן, דעם שווערן און אומזיניקן.

גיך איז איצט די רייזע געגאנגען. אין מינסק, וואָס איז געווען ביי די דייטשן, האָבן ביידע ברידער בלויז זיך אויף אַ נאַכט פאר-האַלטן. א צימער אין א האַטעל פאר גוט געלט געקריגן. נאָך חדשים לאַנגע, האָט מאַקס דאָס ערשטע מאָל אין א בעט גענעכ-טיקט, ווי עס דאַרף צו זיין. דער וועג ביז ווילנע איז געווען גע-פאַקט, אבער יאקוב האָט זיך שוין אן עצה געגעבן. געלט האָט פאַר אים, ווי אומעטום, אלע טירן געעפנט. פון ווילנע האָבן ביידע ברידער שוין געוואָלט פאַרן גלייך, פאַסיר-שיינען ביז אהיים גע-בעטן, נאָר די דייטשע באַאַמטע האָבן בלויז די קאַרטן ביז דער סטאַנציע לאַפּי אויסגעשריבן.

— לאַפּי איזט שאַן פּאַלען, — האָבן זיי געזאָגט, — דאָרט

זינד זי צו האַוזע...

אַבער שוין אין צוג, וואָס גייט ביז פּוילן, האָבן די ברידער אשכנזי דערפילט, אז זיי וועלן נישט זיין „צו האַוזע“, ווי די דייטשע באַאַמטע האָבן זיי געזאָגט.

— העי, וואו שטופט איר זיך, פאַרשאַלטענע? — האָבן די פּוילישע פאַסאַזשירן געשריגן אויף די אידישע. — טראַגט אייך פונדאָנען! קיין פאַלעסטינע גייט!

די וואַגאַנען זענען געווען פול מיט שנאה, האַס.

— זאָלן נאָר די דייטשן פונדאָנען אוועק, ווי פון איבעריקן לאַנד, וועלן מיר אייך אַנלערנען, — האָבן יונגע פאַרשויענע אין סקוויטן-קליידער געדראַט.

— אזוי ווי מען האָט עס געמאַכט אין לעמבערג, אויף גלאַטיק,

— האָבן אַנדערע צוגעגעבן.

— העי, אַ שערל גיב, וועט מען שניידן בערד! — האָט אַ פאַרשוין מיט וואַנסעס גענומען טאַפן זיך ביי די קעשענעס.

— זאָל מען נאָר צוקומען צו לאַפּי, — האָבן אַנדערע אים באַרואיקט. — דאָ לוינט זיך נישט אַנצוהויבן. די דייטשן זענען נאָך דאָ. ביי אונז וועלן מיר זיי שוין געבן צו שמעקן פעפער...

וואָס ווייטער דער צוג איז אוועק פון ווילנע און דערנענטערט זיך צו דער פּוילישער זייט, אלץ חוצפהדיקער זענען געוואָרן די

נוים, אלץ דערשלאָגענער די אידן. זיי האָבן זיך אין די ווינקעלעך פאַררוקט. מאַסס האָט מיט ברייט-געעפנטע אויגן געקוקט אויף זיין ברודער. דער ברודער האָט געשוויגן. בלויז אין זיינע אויגן, די שוואַרצע און ברייט-געעפנטע, האָבן פּיערן געגליט. ביידע האָבן געשוויגן.

אָפּגעשטעלט האָט זיך דער צוג אין מיטן פעלד.

— אויסשטייגן! — האָבן די דייטשע גערופן. — ביז לאַפּי זענען פאַרבליבן עטלעכע קילאָמעטער, ווייטער פּאָרן מיר נישט. אלע זענען ארויס פון די וואַגאַנען. ביי אַ קליינער בודקע איז געשטאַנען אַ זעלנער מיט אַ פּויליש אָדלערל אויפן היטל. אויף צוויי בוימער איז געהאַנגען אַ לייונט מיט אַ ברוך-הבא פאַר די אומקערנדיקע פּוילישע בירגער אויף דער פּרויער פּוילישער ערד. די אויסשטייגנדיקע פּאָליאַקן האָבן גענומען זינגען. ווייבער האָבן זיך געוואָרפן אויף דער ערד און געקושט זי. איינע איז צוגעלאָפּן צום זעלנער ביי דער בודקע און געקושט אים די גראַבע רויטע הענט.

— יעזו, — האָט זי גערופן און געטוליעט זיך צום סאָלדאַט, — אַ פּוילישער זעלנער!

גלייך דערויף האָט אַן אלטער איד גענומען שרייען געוואַלט. פון אלע זייטן זענען סקוויטישע פּויסטן געפאלן אויף זיין קאַפּ צו-זאַמען מיט ווילדע געלעכטערן.

— איצט זענען מיר „צו האַווע“, — האָט יאַקוב געברומט. עטלעכע קילאָמעטער וועג זענען ביידע ברידער געגאַנגען אי-בער די זאַמדן. זייערע רייזע-טאַשן האָט געפירט אַ פּויער אין אַ בלוּי געפאַלדעוועט היטל. ביי דער סטאַנציע, איבער וועלכער עס האָט געפלאַטערט אַ רויט-ווייסע פּאָן, זענען געשטאַנען זשאַנדאַר-מען, וואַנסענדיקע, באַוואַפנטע, קלינגנדיק מיט די לאַנגע שווערדן, וואָס זיי האָבן נישט לאַנג אָנגעטאַן און געצאַצקעט זיך מיט זיי פול מיט גאווה.

— אידן און באַלשעוויקעס באַזונדער! — האָט אַ זשאַנדאַרם מיט פלאַקסענע וואַנסן אויסגערופן.

אין וואַקאַל, אין וועלכן עס איז געהאַנגען אַ נאַקעטער יעזוס אויף דעם קרייץ, אַ פּוילישער אָדלער, פּאַרטערטן פון גענעראַלן

און א סך קליינע פענדלעך, פארפוצט מיט נאָדל-צווייגן, איז געווען פול, געדיכט מיט פאסאזשירן, פעק און באוואָפנטע לייט. ביי א הילצערנעם פראָסטן טיש איז געזעסן א פארשוין אין א צעבראָס-טעט העמד און געשלאָגן זיך מיט ביידע פויסטן אין האַרטיקן האַרץ אַרײַן.

— נו, עפנט דאָס האַרץ, שניידט אויף און קוקט אַרײַן, — האָט דער מענטש געשריגן. — איך שווער ביי אונזער האַר יעזוס און זיינע הייליקע וואונדן, אז איך בין נישט קיין באַלשעוויק. פון ווייט פאַר איך, פון סיביר. די פאַפירן זענען מיר אין וועג פארלוירן געגאַנגען.

— עהע, ברודערל, מיר קענען זיך אויף די פארלוירענע פאַ-פירן, — האָט אַ קרום־פויסיקער זשאַנדאַרם מיט אַ הינטיש שלעכט פנים געלאַכט. — מיר האָבן אויסקונפטן, אז דו ביסט אַ קאָמיסאַר געווען דאָרט אין באַלשעוויע... מיר וועלן דיר אַזעלכע זאַכן מיט ריטער פון קאַפּ אַרויסשלאָגן...

דערביי האָט דער זשאַנדאַרם אויפגעהויבן דעם רעוואָלווער אין דער הויך און געפאַכעט איבער דעם מענטשנס קאַפּ.

ביי מאַקס אַשכנזי איז גלייך הויך געוואָרן אין האַרץ. ער האָט פאַרשטאַנען, אז קיין גוטס דערוואַרט אים נישט פון אַט דעם זשאַנדאַרם מיט די קרומע פיס. יאַקוב איז געזעסן אַ בלאַסער, נאָר אומבאַוועגלעך. ביידע ברידער האָבן געוואַרט זייער ריי. באלד איז אַ זעלנער צוגעקומען און צוגעפירט זיי צום פראָסטן טיש.

— ס'עט זיין פריילעך, אינגלעך, — האָט ער געזאָגט אויפן וועג צו די איבעריקע. — אידן פירט מען צום טיש...

דער זשאַנדאַרם מיט די קרומע פיס אין רייטער־שטיוול האָט געהייסן דעם פרידערדיקן צוכראַסטעטן פאַרשוין אַוועקפירן אין אַ זייטיק צימערל און גענומען זיך צו די צוויי אידן.

— פונדאָנען שלעפט מען זיך און וואוהין, מוישעס? — האָט ער געפרעגט, אויסטשירנדיק די געלע ציין.

יאַקוב האָט אַרויסגענומען די פאַפירן זיינע און אַוועקגעלייגט אויפן טיש. דער קרום־פויסיקער זשאַנדאַרם האָט אין זיי אפילו נישט אַריינגעקוקט.

— אויסטאָן זיך! — האָט ער באַפוילן.

די ברידער זענען געבליבן שטיין פאַרגליווערטע. ארום זיי זענען געווען פיל מענטשן. אויך ביים טיש, נעבן זשאַנדאַרם, איז אַ שיקסע אין מיליטערישע קליידער געזעסן. זיי האָבן זיך אָנגעד-קוקט ביידע. דער זשאַנדאַרם האָט אַ געשריי געטאָן צו אַ זעלנער:
— אויסטאָן זיי! אלץ! גוט אַרומטאַפן זיי, צי זיי באַהאַלטן נישט עפעס אויס!

דער זעלנער איז צו און גענומען רייסן פון זיי די מלבושים. צום געלעכטער פון די סאָלדאַטן און די גויאישע פּאַסאַזשירן. אן אַפּיצירל, אַ יונגער, אַ דאַרער, אַ שפּיציקער, מיט דינע, לאַנגע פּיס, מיט אַ דינער שאַרפּער נאַז, מיט דינע וואַנסעלעך, אָנגעטאַן אין אַן אונגאַרישער הוואַרן-קורטקע בלויו אויף איין האַנט. איז צו צום טיש. יאַקוב האָט אָפּגעשטויסן דעם זעלנער פון זיך און צוגעגאַנגען צום אַפּיציר.

— פּאַניע פּאַרוטשניקו, — האָט ער געזאָגט, — איך און מיין ברודער זענען פּאַבריקאַנטן און הויז-אייגנטימער פון לאַדזש. איך בעט אונז נעמען אין שוץ!

דער שפּיציקער אַפּיציר האָט אויסגעטאַן שווינגנדיק דאָס אונ-גאַרישע רעקל. ער האָט אַראָפּגענומען דאָס היטל פון קאַפּ, באַוווּזן אַ שאַרף-געשניטן נזשיווקעלע פון האָר פּלאַקסענע און שטייפּע, ווי אַ חזיר-רוקן, און ער האָט אָנגעקוקט דעם הויכן, בלאַסן און אימ-פּאַזאַנטן מאַן, מיט זייער שמאַלע, גרויע אויגעלעך.

— אזוי, פּאַבריקאַנטן און הויז-באַזיצער פון לאַדזש? — האָט ער איבערגעפרעגט. — נישט קיין באַלשעוויקעס אמאַל?
— נאָט באַהיט, הער אַפּיציר, — האָט מאַקס, אין די בלויוזע הויזן און אין וועסטל, זיך אַריינגעמישט. — דאָס קום איך פון רוסלאַנד, וואו מען האָט מיך אין טשעקאַ געהאַלטן. אַט איז מיין דאָקומענט.

— נו, גוט, מיר וועלן זען, — האָט דאָס שפּיציקע אַפּיצירל געזאָגט, — שרייט: זאָל פּגן לייבוש טראָצקי!
— אַ, ער מעג פּגן, — האָט מאַקס געזאָגט מיט אַ שמייכל, — איך האָב נאָרנישט דאַקעגן.

— שרייען האָב איך באַפוילן! — האָט דער אָפיציר א קלאַפּ
 געטאָן אין טיש — הויך!
 — זאָל פּגן טראַצקי! — האָט מאַקס געזאָגט העכער.
 — נאָך העכער! — האָט דער אָפיציר געשריגן.
 מאַקס האָט נאָך העכער די אייגענע ווערטער אויסגערוּפּן,
 אָבער דער אָפיציר איז נישט געווען צופּרידן.
 — העכער, איד פּאַרשאַלטענער! — האָט ער געקלאַפּט אין
 טיש. — אויף אלע ציין! א נישט וועסטו שוין ביי מיר שרייען.
 מאַקס האָט געשריגן מיט די לעצטע כוחות, צום ווילדן גע-
 לעכטער פּון די סאָלדאַטן און דער מויד אין די מיליטערישע קליי-
 דער.
 — איצט שריי: א טויט אלע אידישע לייבושעס! — האָט
 דער אָפיציר אים אָפּגעשטעלט. — הויך!
 מאַקס האָט, א באַגאָסענער מיט שווייס, נישט געעפּנט דאָס
 מויל. ער האָט שווער געאָטעמט. דער אָפיציר האָט אים דערלאַנגט
 מיטן שפיצרוט איבער דעם קאָפּ.
 — שרייען, וואָרום איך וועל די נשמה אַרויסיאָגן!
 יאַקוב האָט זיך אַ רים געטאָן פּון אָרט צום טיש. עטלעכע
 זשאַנדאַרמען האָבן אים אַרונטערגעדרייט די הענט.
 — שרייען! — האָט דער אָפיציר באַפוילן.
 מאַקס האָט אויפּגעהויבן די אויגן, אַ קוק געטאָן אויף די
 צעיושעטע נויס ארום, וואָס ווילן זיין שאַנד, דערנידעריקונג, און
 ער האָט זיי געגעבן, וואָס זיי ווילן.
 — זאָלן פּגן אלע אידישע לייבושעס! — האָט ער גערופּן אלץ
 העכער און העכער, וויפּל נאָר דער אָפיציר האָט געוואָלט און זיינע
 לונגען האָבן געקאָנט אַרויסברענגען.
 דער המון האָט געהירוּשעט פּון הנאה.
 — גוט, — האָט דאָס שפיציקע אָפיצירל געלויבט. — און
 איצט אַביסעלע טאַנצן און זינגען, פּאַבריקאַנט און הויזבאַזיצער
 פּון לאָדזש, אזוי אַ מהיפּית־מענצעלע פּאַר אונזערע אינגלעך די
 זעלנער, לעבעדיק!
 ווידער האָט זיך יאַקוב אַ רים געטאָן פּון אָרט און ווידער
 האָבן די זשאַנדאַרמען אים פּאַרהאַלטן, אַנקלאַפּנדיק אים די זייטן.

— ניין, מאַס! — האָט ער געשריגן.
מאַס האָט איהם נישט געהערט. מיט דעם גרעסטן ביטול,
וואָס ער האָט נאָר געהאַט צו גוים, האָט ער ארומגעקוקט זיך אויף
די צעלאָזענע באַריקער זיינע, ווי מען קוקט אויף הינט, וואָס באַ-
פאַלן, און געטאָן זייער ווילן, געדרייט זיך אין אַ קאַראַהאָד צווישן
די זעלנער.

— לעבעדיק, שנעלער! — האָבן אלע געשריגן און צוגע-
פאַטשט מיט די הענט.

מאַס האָט זיך אזוי לאַנג געדרייט, ביז ער איז פון די פים
געפאַלן און געבליבן ליגן אויף דער ערד, א באַגאַסענער מיט שווייס,
אַטעמענדיק שווער און אָפּגעהאַט.

— לאָזן אים ליגן און צופירן דעם אַנדערן איד! — האָט דער
אָפיציר באַפוילן.

די זשאַנדאַרמען האָבן צוגעפירט יאַקובן צום טיש. ער איז גע-
שטאַנען א טויט-בלאַסער, אָבער א גלייכער, אן אימפּאַזאַנטער.

— פאַרטועצן דעם טאַנץ! — האָט דער אָפיציר באַפוילן.

יאַקוב האָט זיך נישט גערירט פון אָרט.

— טאַנצן, איד פאַרשאַלטענער! — האָט דער אָפיציר גע-
נומען קלאַפּן אין טיש. — וואָרום ס'וועט זיין ערגער!

יאַקוב האָט זיך נישט גערירט פון אָרט.

דאָס אָפיצירל איז רויט געוואָרן. אלע סאַלדאַטן האָבן אויף
אים געקוקט, געזען, וואָס ס'וועט אַרויסקומען צווישן זייער עלט-
סטן און דעם צעוואַקסענעם איד. אים איז נישט אָנגעשטאַנען, וואָס
זיינע באַפעלן ווערן נישט אויסגעפירט. ער האָט זיך אויפגעהויבן
פון אָרט און אָנגעכאַפט דעם איד פאַר דער באַרד.

— טאַנצן! — האָט ער געשריגן און געריסן דעם איד צו דער
ערד.

אין איין רגע האָט זיך יאַקוב אַרויסגעריסן פון אָפיצירל און
אים אַראָפּגעלאָזט אזא פאַטש, אז דער דאַרער פאַרשוין איז אָפּגע-
שפרונגען אויף עטלעכע איילן און גלייך מיטן קאַפּ אין דער וואַנט
אָנגעשלאָגן.

אַ וויילע איז דאָס וואַקזאַלעכעל פאַרגליווערט געוואָרן. בלוז
די מויד אין מיליטערישע קליידער האָט זיך געלאָזט לויפן צום אָפּיר-

ציר ביי דער וואנט און מאקס האָט פון דער ערד זיך געלאָזט צו-
שאַרן צום ברודער אינמיטן שטוב.

— יאָקוב ! — האָט ער גערופן אין שרעק. — יאָקוב ! ...

באַלד האָט זיך דער אָפיציר אויסגעגלייכט, אָפּגעווישט די
פאַרפלאַמטע באַק און גענומען מיט אַ ציטערדיקער האַנט גראַבלען
ביים לעדערנעם שייטל, וואו דער רעוואָלווער זיינער ליגט. אלע
זענען געשטאַנען מיט אָפּענע מיילער און געקוקט. עטלעכע מאָל
האָט דער אָפיציר געמוזט עפענען דאָס שייטל, ביז ער איז צום רעד-
וואָלווער צוגעקומען. די הענט די שפיציקע האָבן שטאַרק זיך געד-
טרייסלט. דערנאָך האָט ער אַ געשריי געמאַן צו די אַרומיקע :

— אָפרוקן זיך !

און אויסגעשאָסן עטלעכע מאָל, איינס נאָכן אַנדערן, אין
גרויסן אימפּאָזאַנטן בלאַסן מאַן, וואָס האָט זיך נישט גערירט פון
אָרט.

— די קורטקע מיטן היטל, שנעלער ! — האָט ער געשריגן
צום זשאַנדאַרם ביים טיש מיט אַ געבראַכן קוויטשיק קול, וואָס ער
האָט עס געוואָלט צוגעבן מיליטערישע באַפעלערישקייט.

מאקס האָט זיך צוגעשאַרט צום אויסגעצויגענעם בלוטיקן כרו-
דער אויף דער ערד און אַרומגענומען אים מיט זיינע הענט.

— פאַרוואָס האָסטו עס געמאַן, יאָקוב ? — האָט ער געשריגן
און אים געריסן פון דער ערד.

אָבער ער האָט אים נישט געקאָנט אויפהויבן. יאָקוב האָט
נישט געלעבט. פון קאָפּ איז אים גערונען אַ שנירל וואָרעם בלוט
גלייך אין דער באַרד אריין.

פון די היצערנע וואָקזאַל-ווענט האָט יעזום אַראָפּגעקוקט פון
צלם, צו וועלכן ער איז געווען צוגעקרייציקט.

מאקס איז זיך פאַרגאַנגען אַרום דעם צוויילינג-ברודער זיינעם,
וועלכער האָט אַ שטייפער, גרויסער און אימפּאָזאַנטער געקיניגט
איבער אַלעמען און אלץ. די מענטשן אַרום זענען געשטאַנען קליי-
נע, נידעריקע, אונטערטעניקע. נידעריקער פון אַלע איז געווען
מאקס, לינגדיק ווי אַ צעטרעטענער וואָרעם אַרום זיין צוויילינג-
ברודער, וואָס האָט אים ווידער באַזיגט, ס'לעצטע מאָל.

קאפיטל איין און צוואנציק

פאר די גאנצע זיבן טעג פון דער שבעה, וואָס מאַס אשכנזי איז געזעסן אין די זאַקן נאָך זיין אומגעקומענעם צווילינגס-ברודער, האָט זיין קאַפּ, דער אויסגעדאַרטער, פּריציטיק צעקנייטשטער און גרויער, נישט אויפגעהערט טראַכטן וועגן זיין גורל.

געזעסן שבעה איז ער ביים ברודער אין הויז. גלייך פון דער לוייה האָט מען אים אויף א דראָזשקע אויפגעזעצט נעבען זיין טאַכטער גערטרוד און אים צום ברודערס הויז אוועקגעפירט, אין וועלכן ער איז קיינמאָל פריער נישט געווען. אין די זאַקן אויף קליינע בענ-קעלעך, זענען זיי געזעסן, פּאָטער און טאַכטער, איינער נעבן אנדערן, אין גרויסן זאַל, וואו די שפּיגלען זענען געווען פארהאנגען און די זשיראַנדאָלן פארדעקט מיט שוואַרצער קרעפּע, און גע-שווינגן, געשווינגן אויף זייער אומגליק.

אין דעם ערשטן טאָג האָט ער קיין שום זאַך צום מויל נישט געוואָלט נעמען, א הויז רויך. דינהאַלע האָט ביידע שבעה-זייער גלע-זער מיַך צוגעטראָגן צו די קליינע בענקעלעך, זיי זאָלן שטאַרקן זייערע כחות. מאַסס האָט נישט געוואָלט נעמען. בלויז רויך פון ציגאַרן האָט ער געשלונגען, און אַרויסגעלאָזט אים צוריק אויף די פארהאַנגענע שפּיגלען, אויף דער אבלידיקער שוואַרצקייט פון אַ בלישטשענדיקן קלאַוויר. דאָס אַש האָט זיך געוואַלגערט ביי זיינע פיס אין די זאַקן. ער האָט מיט קיינעם נישט געוואָלט רעדן, קיי-נעמס רייד נישט אויפגענומען. בלויז דאָס ספר אויב האָט ער גע-לערנט, די רייד, די שווערע און ביטערע, צו וועלכע קיין טרייסט-ווערטער קאָנען נישט צוקומען.

זאַל זיין פאַרשלאָטן דער טאַג, אין דעם איד בין געבוירן -- האָט ער געלייענט -- און די נאַכט, אין דער עס איז אָנגעזאָגט גע-וואָרן, אז אַ מאַן האָט געמאַכט טראָגן. זאָלן אים שילטן די שיל-טערס פון טאַג, וואָס זענען אָנגעגרייט צו דערוועקן קלאַגן...

גערטרוד האָט אַריינגעבויגן דעם קאַפּ צום פּאָטער אין ספר, געקוקט אויף די אותיות, וואָס זענען איר פרעמד געווען, אָבער גע-

זען האָט זי אין זיי דאָס גאַנצע אומגליק אירס. ער האָט זי נישט געטרייסט, דער פּאָטער. ער האָט גאַרנישט געהאַט וואָס צו זאָגן דער טאָכטער זיינער, וואָס ער האָט איר קיינמאָל קיין גליק נישט געגעבן, קיינמאָל צו איר אין הויז נישט געקומען, און ווען ער איז שוין יאָ געקומען, האָט ער טרויער מיטגעבראַכט מיט זיך, אומ-גליק. טויט האָט ער געבראַכט אַהיים צו די, וואָס האָבן אים מוחל געווען און געוואָלט אים ראַטעווען. שבעה און אבילות האָט ער געבראַכט אַ מתנה אין הויז פון זיין טאָכטער, ביי וועלכער ער האָט דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן די שוועל פון הויז איבער-געטרעטן. מיטן קאַפּ איינגעגראָבן אין ספר איוב, כדי נישט צו זען די מענטשן אַרום זיך, כדי נישט אויפצוהויבן די אויגן אויף די, וואָס אַ גאַנץ לעבן האָט ער געקרווידעט, שלעכטס געטאָן, האָט ער געשעמט זיך פאַר זיין אייגענער טאָכטער גערטרוד, פאַר זיין געוועזען ווייב דינהלע, וואָס האָט אים גלעזער מילך צונע-טראָגן צו זיין טרויער-בענקעלע. זיין צווייט ווייב איז געקומען אין הויז, אוועקגעזעצט זיך אויף דער ערד נעבן אים און אים מיט די שווערע, האַלב-געליימטע הענט דעם אַקסל געגלעט. ער האָט צו איר קיין וואָרט נישט אויסגערעדט.

דען עס איז אַ צייט צום מענטש אויף דער ערד — האָט ער געלייענט אין ספר איוב — און ווי די טעג פון אַ טאַג-לוינער זע-נען זיינע טעג, און ווי אַ קנעכט טוט ער וואַרטן אויף שאָטן. אויף דעם צווייטן טאַג זענען מענטשן צו אים געקומען. צוליב דעם אומגליק זיינעם האָבן די מענטשן פאַרגעסן אין זיין אמאָלי-קער אָפּגעזונדערטקייט, אין אַלטע עוולות, און געקומען צו אים, צום אַמאָליקן קעניג, וואָס זיצט אויף אַ קליין בענקעלע אין זיין צער. זיי האָבן דערציילט פון שטאַט, פון פאַבריקן, געשעפטן. מאַסס האָט נישט גערן געהערט. וואָס האָבן אים אינטערעסירט איצט מסחרים, געשעפטן? נין, גאַרנישט איז אים פאַרבליבן מער איצט, צוליב וואָס ער זאָל אַרבעטן, טאַן, איינרייסן אַ וועלט. זיין לעבן איז פאַרשפּילט. ער איז אַלט, אויסגעפייניקט, צעבראַכן. ער האָט גע-וואָלט אַנהויבן צוריק אַ ניי לעבן, אַ לעבן אַ מענטשטלעכעס, אַ וואַ-רעמס, צוזאַמען מיט אייגענע, נאָנטע. אָבער גאָט האָט נישט גע-וואָלט. ביי דער שוועל פון זיין ניי לעבן האָט ער אים אוועקגע-

שטויסן, פארטריבן ווי א קרעציקן הונט, וואָס וויל אריינקריגן זיך אין אַ שטוב. זעט אויס, אז ער קאָן נאָך בריינגען אומגליק אויף דער וועלט. אזוי איז עס געווען פריער, אין זיין פארבלענדעניש, ווען ער האָט זיך איין אויג אַרויסגענומען, אַבי דעם אַנדערן ביידע אויגן אויסצושטעכן; אזוי איז עס אויך איצט, ווען דער שכל איז שוין געקומען, אָבער דאָס מוזל איז אַוועק. אומגליק האָט ער געבראַכט מיט זיך, טרויער אין הויז פון זיין ברודער און טאָכטער. אז מען זייט שטורם, שניידט מען ווינט. ניין, נישטאָ פאַר אים מער קיין לעבן אויף דער וועלט. זיין גורל איז געחתמעט. ער וועט שוין אזוי איבערשלעפן זיינע לעצטע יאָרן אין טרויער און אין נישטיקייט. ווי לאַנג דען נאָך וועט ער אָנטרייבן נאָך דעם אַלעם? נישט כדאי אָנצוהויבן דאָס רעדל דרייען אויפסניי. וואָס דאַרף ער, מ'שטיינס געזאָגט? ער האָט קיינמאָל אין זיין לעבן קיין גרויסע זאַכן נישט געדאַרפט. איצט דאַרף ער אורדאי גאַרנישט. זיין שטיקל ברויט, אַ העמד אויפן לייב און אַ ווינקל וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאַרן וועט ער האָבן. מער דאַרף ער נישט. מער וויל ער גאַרנישט פון דער וועלט. גערעכט זענען די ספרים, די חכמים, נישטאָ מער קיין חילוק צווישן דעם מענטש און דער בהמה, דען אַלץ איז נאַרישקייט. פונקט ווי די בהמה אין יאָך, אזוי שלעפט דער מענטש די משא, דעם שפּאַן, יאָגט, לויפט, ביז ער פאַלט פּלוצלונג פון די פיס און די אַנדערע טרעטן איבער אים אַריבער, כדי שפעטער אויך אזוי צו פאַלן.

אויפן דריטן טאָג האָט ער אָפּגעוואָרפן די הבל-הבלימדיקע גע-דאַנקען און אויף זייער אָרט איז געקומען פליכט, תכלית און עול. ניין, ער טאָר נישט אָפּלאָזן די פליגל, וואָרום אַלץ איז איצט גע-בליבן אויף אים, אויף זיין אחריות. אויב ער אַליין דאַרף נאָר-נישט, וויל גאַרנישט פון דער וועלט, זענען אָבער געבליבן אַנדערע, פאַר וועלכע ער דאַרף זאָרגן, זיין א פאָטער א געטרייער. אלע, גערטרוד, זיין טאָכטער, איר קינד, דינהאַלע, דער זון אין פראַנק-רייך, דאָס צווייטע ווייב זיינס, די קראַנקע און אַלטע, אלע זענען איצט געבליבן אַליין. ער דאַרף זייער היטער און פאַרזאָרגער זיין. ער דאַרף איצט פאַר אַלע זאָרגן, אַ באַשיצער זיין. ניין, ער קאָן נישט איבערלאָזן אַלץ אויף הפקר. פאַרקערט, ער דאַרף איינשפּאַ-

נען זיך, מיט די לעצטע כוחות ארבעטן, אבי די שטוב אויפהאלטן, אבי צוריק אין שלום און אין איינהייט די משפחה אשכנזי אויפֿהאלטן. ווי אמאָל ביי אידן, ווען א ברודער איז געשטארבן, האָט דער לעבעדיגער ברודער געמוזט אויפבויען דאָס הויז פון דעם אוועקגעגאנגענעם, אזוי דאָרף ער איצט אויסבויען צוריק דאָס הויז אשכנזי, וואָס זאָל בלייבן א געדעכעניש נאָך דעם אומגעקומענעם ברודער. ניין, דאָס הויז אשכנזי וועט נישט אונטערגיין. ער וועט עס צוריק אויפשטעלן. אלע עוולות וועט ער פאַרריכטן, אָפּצאָלן פאַר דעם אומגליק, וואָס ער האָט געבראַכט.

ער האָט זיך שוין צוגעהערט צו די מענטשן, וואָס זענען אים געקומען מנחם-אבל זיין, פאַרנומען אלע זייערע געשיכטן וועגן מסחרים, פאַבריקן, רייסענישן, מערק. אָבער קיין אַנטייל אין די אלע זאַכן האָט ער נישט גענומען. נישט געמישט זיך גאָר. ער וויל נישט קענען מער די פאַרשאַלטענע שטאַט, דאָס לאַנד, וואָס האָט אים אזוי מיאוס באַליידיקט, געשפיגן אויף אים, ווי א וואָרעם מיט די פיס געטרעטן, זיין אייגן בלוט און פלייש אזוי רציחהש אומגעבראַכט. ווען מען זאָל אים אָפּגילטן, וועט מער זיין פום דאָ נישט בלייבן, ווייל אש און שטויב איז מען דאָ, נידעריקער פון גראַז. ער וועט אוועק פון דאַנען. ער וועט קיין ארץ-ישראל אוועק, ווי זיינע פריינט די ציוניסטן ראַטן אים. ער האָט קיינמאָל דערפון נישט געוואָלט הערן, געהאַלטן די אלע ציוניסטן פאַר פאַנטאַזיאַרן, פוסטע קעפּ, וואָס ווילן, אז אידן סוחרים זאָלן מיטאַמאָל ווערן פויערים. אָבער איצט זעט ער, אז ער האָט א טעות געהאַט. וואָס האָט מען פון די פאַבריקן און הייזער, וואָס מען בויט אויס, אז פרעמדע נעמען זיי צו? צייט צו בויען עפעס פאַר זיך, נישט זיין תמיד ללעג ולקלם. ער וועט אוועק פון דאַנען, אלץ פאַרקויפן, פאַר ביליק אלץ אָפּלאַזן, מאַכן צו געלט און אוועק, צוזאַמען מיט אלע, מיט דער גאַנצער משפחה זיינער. אונטער זיין וויינישטאַק און פייגנבוים וועט ער זיצן, צווישן אידן זיין, אַליין ביי זיך, פאַר קיינעם קיין מורא נישט האָבן, און לעבן אַ לעבן א שטילס, א גע- מיטלעכעם, נישט יאָגן און טרייבן, נאָר עסן דאָס ברויט פון די אייגענע פעלדער, טרינקען די מילך פון אייגענע בהמות. א סך אידן פאַרן איצט פון דאַנען קיין ארץ-ישראל. מיט אלע באַנען,

זאָגט מען, לויפן מענטשן אַהין, יונג און אלט, פרומע און פריי-
געזאָגענע. גלייך נאָך דער שבעה וועט ער אלץ ליסווידירן און
אוועק, אַנטריגען פון די, וואָס לעכצן נאָך אידיש בלוט.
די אידן, וואָס האָבן אים מנחם-אבל געווען, האָבן אים גע-
לויבט דערפאַר.

— אמתע רייד, — האָבן זיי געמורמלט. — מאַכט איר די
התחלה, הער אשכנזי, און האַלב לאָרזש וועט אייך נאָכלויפן.
אויפן פערטן טאָג האָט מאַקס אשכנזי פארוואָרפן דעם פלאַן
פון פלאַנצן ווייניגערטנער און אַקערן ערד. דאָס איז אן עסק פאַר
יונגע בחוריםלעך, וואָס האָבן פרישע כוחות און טויגן נישט צו
עפעס אנדערש. פאַר אים, אשכנזי, איז עס נישט קיין עסק צו ווערן
אויף די עלטערע יאָרן א פויער. קיין גרויסע זאכן קאָן ער דערביי
נישט אויפטאָן. וואָס קאָן מען בכלל אויפטאָן ביי ערד? דאָס איז
א פראַסטע זאך: לייגסט אריין קערנער און נעמסט ארויס קער-
נער. א סך מאָל נעמט מען גאַרנישט אַרויס, וואָס מען לייגט אריין.
די פאַרדינסטן זענען נישטיקע. אויך מוז מען קוקן אין הימל אריין,
בויען אויף דער זון, ווינטן, רעגן, אָפהענגיק זיין פון יעדער קאַפריו
פון דער נאַטור. אויך דאַרף מען אַ וועלט מיט כוחות אריינלייגן אין
דער ערד. מיט שווייס פון דיין פנים וועסטו עסן דיין ברויט —
שטייט געשריבן אין דער תורה — און ער, אשכנזי, האָט מער
קיין כוחות נישט דערצו. איבעריקנס דאַרף יעדער מענטש טאָן דאָס
צו וואָס ער טויג, ביי וואָס ער קאָן אַרויסווייזן זיין בריהשקייט און
נוטע איינפאַלן. עס איז אן אומזין צו געבן א ברייאַנטן-שלייפער
א לאַפאַטע צו גראַבן ערד, וואָס א פראַסטער פויער קאָן מאַכן
בעסער. ניין, דערמיט, וואָס ער וועט אין ארץ-ישראל באַארבעטן
די ערד, וועט ער קיינעם קיין טובה נישט טאָן, נישט זיך, נישט
דעם לאַנד. ער וועט בעסער אויפטאָן דאָרט גרויסע זאַכן. ער וועט
די פאַבריק זיינע אַריבערפירן דאָרט. פון בלוין ברויט קאָן זיך
קיין לאַנד נישט האַלטן. דאָס רייכקייט פון אַ לאַנד ליגט אין דער
אינדוסטריע. און ער, אשכנזי, וועט דאָרט אנטוויקלען אן אינ-
דוסטריע, ווי פריער אין לאָרזש. פאַבריקן וועט ער אויסבויען אויף
דער הייליקער ערד, טויזנטער אַרבעטער ברויט געבן, די סחורות
צו אַלע לענדער אַריינפירן, אַריינציען קאַפיטאַל אין לאַנד, ווערן

דער קעניג פון ארץ-ישראל. אזא ארבעט איז כדאי, איז ווערט נאָכ-אמאָל אָנצוהויבן. ער וועט זיי ווייזן, אשכנזי, וואָס ער וועט פון דעם לאַנד מאַכן! טאַקע דערפאַר, וואָס דאָרט איז קיין אינדוסטריע נישטאָ, דאָרף מען זי דאָרט אַנטוויקלען. אויך לאָדזש איז גאַרנישט לאַנג צוריק געווען א פּוסט שטעטלע, נאָר אז מענטשן מיט ענער-ניע האָבן זיך גענומען צו דער ארבעט, האָבן זיי דערפון געמאַכט אַ וועלט־שטאָט. איצט איז צייט פאַר דעם אייגענעם לאַנד עפעס צו טאָן, צו גיין פאַר זיך, ווי יעקב האָט געזאָגט צו לבנען — מתי אעשה גם אנכי לביתי. גענוג שוין געארבעט פאַר די לבנים, וואָס א חוץ שנאה און רויב האָבן זיי גאַרנישט פאַר יעקבן.

אויפן פינפטן טאָג איז דער ברען צום נייעם פּלאַן אָפּגעקילט געוואָרן ביי אשכנזי, און באַטראַכטקייט, ישוב־הדעת איז אָנגעקור-מען אויף דעם אָרט. א מענטש טאָר נישט יאָגן, פּליען אין דער וועלט אריין. אָפּטאָן עפעס אויף דער הייסער מינוט איז קיין חכמה נישט: דאָס קאָן יעדער. א מענטש מיט שכל דאָרף זיך גוט מיטש זיין ביז ער טוט עפעס. גלייכער פריער צען מאָל אויסצוטאָפּן דעם באָדן, ווען מען שטעלט א טריט, איידער צו לאָזן זיך אויף הפקר און אריינפאַלן. אויסבויען אַן אינדוסטריע אין לאַנד פון די אבות איז טאַקע זייער א שיינע זאַך, א אירישע זאַך. אָבער בויען לופט־שלעסער איז קיין קונץ נישט. עס איז נישט קיין גרויסע חכמה אויס-צובויען א פאַבריק אָדער א סך פאַבריקן אין אַן אָרט. די הויפט־זאך איז, אַז די פאַבריקן, וואָס מען בויט אויס, זאָלן האָבן א מאַרק; וויכטיק איז צו שאַפן פּלעצער, וואו די אויסגעארבעטע סחורות אָפּ-צוזעצן. אמת, אויך לאָדזש איז אויסגעוואַקסן אויף זאַמער, אָבער די שטאָט איז געווען אין אַ לאַנד, וואָס האָט קיין אינדוסטריע נישט געהאַט, וואו מען האָט געדאַרפט האָבן סחורות. די שטאָט האָט גע-האַט דאָס גרויסע רוסלאַנד ארום זיך. אפילו פוילן אַליין, אָן רוס-לאַנד, האָט מיליאָנען מענטשן. וואָס איז ארץ-ישראל? א לאַנד מיט אַראַבער, וואָס גייען סרועה־בלועה, דאַרפן גאַרנישט, קויפן גאַר-נישט. מיט די ענגלענדער צו קאָנקורירן איז אויך נישט פון די לייכטע זאַכן. זיי זענען אַליין גוטע סוחרים. איין ענגלענדער קאָן צען אידן פאַרקויפן. דאָס ביסל אידן, וואָס ארץ-ישראל האָט, זענען ווייניק, דערצו איז יעדער פון זיי א מיוחס, א שיינער איד. מיט אידן

איז גוט קוגל צו עסן, נישט צו האנדלען. יעדער פון זיי איז אַליין א בעלן צו מאַכן געלט. אויך איז מיט וואַסער שווער דאָרט. ווער ווייסט, צי די דאָרטיקע וואַסערן וועלן גאָר גוט זיין צו וואַשן סחורות. אַלערליי אנדערע מניעות זענען דאָ. לייכט קאָן מען דאָרט אַרײַנקריכן, אָבער שווער אַרויסקריכן. גאָרנישט קיין גוטעס הערט מען פון דאָרט, פון לאַנד, וואָס האַלט זיך אויס פון נדבות, טובות. מען דאַרף גוט באַרעכענען, איידער מען שטעלט דאָרט אַרײַן א פּוס. טאָמער וועט אים נישט געראַטן, וועט מען נאָר פון אים חוזק מאַכן. די אידן אַליין וועלן אים אויסלאַכן.

אויפן זעקסטן טאָג האָט שוין אשכנזי ביידע אויסגעשפיצטע אויערן צוגעלייגט צו די רייד פון די סוחרים און פאַבריקאַנטן, וואָס זענען געקומען אים מנחם-אבל זיין. אלע האָבן זיי אים געקוקט אין די אויגן אַרײַן, געוואַלט וויסן, צי עפנט ער די פאַבריק זיינע, ווען ער עפנט און וואָס ער רעכנט אָנצוהויבן ארבעטן. די וועלט האָט זיך נאָכן קריג גענומען איינשטעלן. קאָמיסאַנערן און וואַיאזשאַרן האָבן, ווי די ערשטע שוואַלכן אין פּרילינג, זיך געוויזן. אויך האָבן זיך אָנגעהויבן ווייזן נייע מערק אין די שכנישע אַגראַר־לענדער, וואו מען קאָן אָפּזעצן לאָדזשער סחורות, ווען מ'זאָל זיך נאָר צופאַסן צו דעם גוט און געשמאַק פון אָט די לענדער. אלע אויגן זענען געווען געווענדט צו אשכנזין, צום לאָדזשער אמאָליקן קעניג, וואָס איז איצט צוריקגעקומען אין שטאָט. ווי קינדער, וואָס לערנען זיך גיין, האָבן די מענטשן אין דער אָפּגעשטאַרבענער שטאָט געקוקט אשכנזין אין די אויגן אַרײַן, צו זען, וואָס ער טוט. און צו וויסן, וואָס מען דאַרף נאָכטאָן.

— הער אשכנזי, הויבט איר אָן, און אלע וועלן אייך נאָכ־גיין, — האָבן די מענטשן אים געבעטן. — אלע קוקן אויף אייך. אויפן זיבעטן טאָג, דעם לעצטן פון זיין טרויער, האָט אשכנזי זיך אויפגעהויבן פון זיין קליין בענקלע און אָנגעהויבן ארומגיין אין די זאָקן איבער די ווייכע טעפּיכער פון זיין טאָכטערס גרויסן זאָל.

— ניין, ער וועט נישט אָפּטרעטן פון פּלאַץ, — האָט ער אָפּ־געמאַכט ביי זיך. — דוקא ווייל זיי ווילן אַזוי. די גוים, ער זאָל אוועק פון דאַנען; טאַקע דערפאַר, וואָס זיי ווילן אַרויסרויכערן אים,

אויף צוויי שפענדלעך ארויסטראָגן, וועט ער זיי נישט צוליב טאָן. א מכה זיי א גרויסע! מיט זיינע צוויי הענט האָט ער אויפגעבויט זיין פארמעגן, נישט געלעבט, נישט גערוט, נאָר געארבעט און גע- האָרעוועט. אין דער צייט ווען זיי, די פריצים, האָבן געהולטאיע- וועט, אָפגעזעסן אין פאָרז, מיט ווייבער און קאָרטן דאָס לעבן פאר- בראַכט, איז ער געלעגן, ווי א הונט, אויפן אָרט, געבויט, געשאַפן. איצט ווילן זיי קומען צום גרייטן, איבערנעמען אלץ, און די בויער און שאַפער שיקן צו אלדי רוחות. אָבער ער וועט זיי דאָס נישט צוליב טאָן. ער וועט בלייבן אויפן פלאַץ, זיין האָב און גוטס קיי- נעם נישט שענקען. נישטאָ קיין געשאַנקענע זאָכן. הלאַזי וואָלט יעקב-בונם, עליריהשלום, געווען אַנדערש געטראַכט, וואָלט ער איצט צוזאָמען מיט אים געארבעט, לאָדזש אין די הענט אריינגענומען. ער איז געגאַנגען אין גויאישע וועגן, אין נאָרישקייטן זיך געהאַלטן, אין פוסטן שטאָלץ, און אומגעקומען, נעבעך. אָבער דאָס איז אַן אומזין. א איד דאַרף זיך נישט האַלטן אין די גויאישע פוסטע דרכים, דאָס לעבן אָפצוגעבן פארן נאָרישן האָנאַר. ווען הינט באַפאַלן א מענטש, איז נישט קיין שכל, דער מענטש זאָל ביי זיך געפאַלן ווערן דעריבער. הינט האָבן טאַקע ציין, זענען שטאַרקער פון מענטש, אָבער דערמיט הערן זיי נישט אויף צו זיין קיין כלבים און דער מענטש בלייבט מענטש. בעסער האָבן געטאָן אונזערע זיידעס און עלטער-זיידעס, וואָס האָבן דעם גוי אזוי מבטל געווען, אז זיי האָבן זיך גאָרנישט געמאַכט פון זיינע באַליידיקונגען און בזיונות, ווי מען מאַכט זיך נישט פון אַ הונט אין גאַס. ניין, נישט כדאי אוועק- צונעבן דאָס לעבן פאר אַזעלכע זאָכן. נישט אין נבורה איז דער כוח פון ישראל, נאָר אין קאַפּ, אין שכל. פון אלע צייטן האָבן זיי, די גויעצערס, מבוה געווען דעם איד, חוזק געמאַכט פון אים, געפיי- נקט אים, און דער איד האָט געמוזט שווייגן, ווייל ער איז געווען אין גלות, ווייל ער איז דאָס שעפעלע צווישן די וועלך. דאָס שע- פעלע קאָן זיך מיט דעם וואָלף נישט שלאָגן, ווייל דער וואָלף איז שטאַרקער. וואָלטן אידן טאַקע געגאַנגען מיט גויאישע דרכים, וואָלט שוין לאַנג זייער געביין נישט געווען, קיין שריד ופליט וואָלט פון זיי נישט געבליבן. אָבער אידן האָבן פאַרשטאַנען, אז זייער וועג איז אַן אַנדערער, אז נישט די גויאישע וועגן זענען זייערע, אַז

נישט די גויאישע כיבודים זענען אידישע. דאָס טאקע האָט זיי גע-
געבן דעם כוח בייצושטיין אלץ, און א סך מאָל אפילו אזוי גרויס
דערגיין, אז די גוים זאָלן מוזן צו זיי אָנקומען, בעטן זייערע טובות.
דאָס איז די גבורה פון איד, די נקמה זיינע אין גוי. נישט מיט
דער שווערד, נישט מיט דער פויסט, ווייל די פויסט געהער עשיון,
און דאָס קול, דער שכל — יעקבן. הונדערטער יאָרן האָבן אידן
געזונגען און געטאַנצט פאַר די גוים, ווייל זיי האָבן געמוזט, ווייל
די רוצחים האָבן עס פון זיי פאַרלאָנגט. ווען ביטערע צייטן קומען
אָן אויף אידן, דארפן זיי נישט אומברענגען זיך, נאָר צופרידנשטעלן
די בייזע חיה אויף א ווייל, כדי צו בלייבן און צו קומען צו זיך.

הלואי וואָלט דאָס יעקב־בונם, עליו השלום, פאַרשטאַנען, ווי
ער אַליין, וואָלט ער געבעך אזא סוף נישט געהאַט. בזיון, וואָס אַ
שטאַרקער טוט אָן אַ שוואַכן, איז נישט קיין בזיון פאַר דעם געפיר-
ניקטן, נאָר פאַר דעם פייניקער. דער סוף קומט אַליין די פייניקער.
ווי שטייט עס אין פרק — ווייל דו האָסט דערטרונקען, האָט מען
דיך דערטרונקען, און די, וואָס האָבן דיך דערטרונקען, וועלן אויך
דערטרונקען ווערן. ער האָט אים געבעטן, געשריגן צו אים, ער זאָל
זיך נישט קעגנשטעלן. ווייל עס איז אַן אומזין קעגנצושטעלן זיך
א וואָלף, וואָס וויל דיך פאַרצוקן. א בייזע חיה דאַרף מען אַרומ-
גיין, מיט שכל און ערמה אויסמיידן, מציל זיין זיך. ווי גוט וואָלט
דאָס געווען, ווען זיי קאָנען ביידע איצט אזוי גיין האַנט אין האַנט,
צוזאַמען די שטאַט אין די הענט אַריינגעמען. אָבער ער האָט אים
נישט געפאַלגט. ער איז שטענדיק געגאַנגען אויף קרומע וועגן,
געלעבט נישט אויסגערעכנט, נאָר לויט דעם בלוט, און בלוט איז
נישט קיין אידישע זאַך.

אשכנזי האָט דערפילט א פייכטקייט אין די אויגן, דערמאַנענ-
דיק זיך אין ברודערס אומגליק. ניין, זיי וועלן שוין צוזאַמען נישט
קאָנען גיין. נישט באַשערט געווען. אָבער ער אַליין וועט איצט
אַרויס אין מלחמה קעגן די אַלע, וואָס ווילען אים פאַרטרייבן,
פון שטאַט אויסרויכערן, צורויבן זיינס. ניין, ער וועט זיי נישט צו-
ליב טאָן! זיי וואַרטן נאָר דערויף. מיט די נעגל וועט ער זיך האַלטן
אין זיינס. צוריק וועט ער דער קעניג פון לאַדזש ווערן. די היטלען
וועלן זיי מוזן אראָפּנעמען, די שונאים זיינע, פאַר אים, אויף די

נעגל שטיין, ווי אמאָל די דייטשוקעס, וואָס האָבן אים פּינט גע-
האַט, אָבער דרך-אָרץ געמוזט האָבן. ער וועט נאָך ווייזן, ווער עס
איז באַלעבאָס אין לאַדזש.

איינמאָל האָבן זיי אים געכאַפּט אין אַ ווינקל ווי רוצחים און
אים דערנידעריקט, געשפיגן אויף אים. אָבער זיי וועלן אים אָפּצאָלן
דערפאַר, אויך פאַר זיין ברודער וועלן זיי אים אָפּצאָלן. זאָל ער נאָר
זיך צוריקנעמען צו דער אַרבעט, פונאַנדערפירן די הענט, אריינגע-
נעמען די שטאַט, ווערן דער קעניג פון לאַדזש. ווי די קנעכט וועלן
זיי מוזן שטיין פאַר אים, בעטן זיין טובה. דער איד האָט קיינמאָל
קיינ אַנדער כלי-זיין נישט געהאַט אין די הענט ווי דאָס געלם. דאָס
איז געווען זיין שווערד, זיין שפיז. און אויך ער וועט מיט דעם כלי-
זיין אין די הענט גיין. אַ נאַר איז דער, וואָס וויל אָפּטרעטן פון
קאַמף, וואָס אין צאָרן וואַרפט ער דעם שונא צו דאָס שלאַכט-
פעלד. ניין, נישט ביי מאַקס אשכנזי!

אויפן אַכטן טאָג האָט אשכנזי ארויפגעצויגן די שייך אויף
זיינע פיס, אָפּראַזירט דאָס פנים, אויף וועלכן די האָר זענען זיך
שטעכיק צעוואַקסן איבער די טרויער-טעג, אָנגעטאָן אנדערע קליי-
דער, אָן דעם קריעהררים אין לאַץ, און אַרויס צו דער שטאַט, וואָס
ער האָט זי עטלעכע יאָר פאַרלאָזט, כדי זי ווידער אין די הענט
ארויף צוריק צו נעמען, כדי צו דעראַבערן אויפסניי.

קאַפיטל צוויי און צוואַנציג

מיט באַנייטער ענערגיע און ווילן, ווי אין די גאָר יונגע יאָרן,
איז אשכנזי געגאַנגען צו זיין חרוב קעניגרייך אין לאַדזש, צו דער
קרוין פון גרעסטן מאַנאָפאַקטור-קעניג, וואָס ער האָט אויף אַ צייט
פאַרלוירן.

ווי שטענדיק, האָט ער דעראַבערט זיינס מיט קאַמף, מיט פאַר-
ביסנקייט און עקשנות.

אָנגעהויבן האָט ער מיטן פאַלאַץ. אין פאַלאַץ זיינעם, וואָס

איז איבערגעגאנגען פון דייטשן קאמענדאנט צו די פוילישע מי-ליטער-לייט, האָט איצט דער עלטסטער פון לאָדזש געוואוינט, דער וואָיעוואָדע פּאָנטש-פּאָנטשעווסקי. אים איז נישט אָנגעשטאַנען אין דער שטאָט פון פּאַלאַצן צו וואוינען אין קאַזאַרמע-אויסזענדיקן מלוכה-הויז, וואָס איז נאָכן רוסישן אָבער-פּאָליצייסטער פּאַר-בליבן. וואָרום כאָטש אויף די אָפיציעלע פּאַפּירן האָט זיך דער וואָיעוואָדע פּאָנטש-פּאָנטשעווסקי געמוזט אונטערשרייבן בלוז מיטן נאָמען, אָן קיין אַדעליקן טיטל, ווי דאָס נייע געזעץ האָט געהייסן, איז ער אָבער אין דער אמתן געווען פון גאָר אַ גרויסן יחוס, א פּירשט. און ער האָט זיך אין אשכנזים פּאַלאַצ באַזעצט, וואָס איז פון דייטשן קאָמענדאָנט אָפּגענומען געוואָרן. אשכנזי האָט געפּאָדערט זיינס, אָבער דער וואָיעוואָדע האָט אים נישט געענט-פּערט. האָט אשכנזי די גרעסטע אַרוואַקאַטן גענומען און דעם וואָ-יעוואָדע אין געריכט אָנגעקלאָגט. די ריכטער האָבן פּרובירט שלעפּן, אָפּלייגן דעם פּראָצעס, אַרויסרופן נייע עדות, כּרי אשכנזי זאָל דער עסק מיאום ווערן. אָבער אשכנזי האָט נישט געשוויגן, מיט געלט געוואָרפן, אונטערגעשמירט, וואו מען האָט געדאַרפט, און צום העכסטן געריכט די זאך דערפירט. דאָרט האָט ער אַן אורטייל קעגן וואָיעוואָדע ארויסגעקריגן און אים געצוואונגען אָפּצורייניקן דעם פּאַלאַצ.

דער זויערער וואָיעוואָדע מיט די גרויסע וואָנסן, וואָס זעלטן, אז מען זעט אַזעלכע אפילו ביי פּאָליאַקן, מיט דעם הויכן שטייפן אלטמאָדישן קראָג און שוואַרצן קראָואַט, פּאַרפּוצט מיט אַ גאַלדן צלמל, האָט געקלאָפּט מיט דער שלאַבריקער האַנט אין זיין טיש פאַר כּעס, וואָס די ריכטער האָבן אין סכסוך צווישן אים און דעם איד געגעבן גערעכט דעם איד, נישט אים, דעם וואָיעוואָדע. ער האָט כאָטש געוואָלט בלייבן אין פּאַלאַצ פאַר דיר-הגעלט, וואָס ער וועט דעם אשכנזי צאָלן. אים איז נישט אָנגעשטאַנען אַרויסצוציען זיך פון דעם פּאַלאַצ אויף דעם אידס פּאַרלאַנג. אָבער אשכנזי האָט אויך דערויף נישט געוואָלט אַיינגיין. ערשטנס, איז ער געגאָנגען איצט אויפּסניי אַייננעמען לאָדזש, ווערן צוריק דער קעניג, און אָן דעם פּאַלאַצ זיינעם וועט זיין מלוכה קיין פנים נישט האָבן; צווייטנס, איז עס אים געגאָנגען אין אַמביציע. ווען זיי האָבן גע-

קאָנט, האָבן זיי אים געהייסן טאַנצן, איצט, ווען ער קאָן, וועלן זיי ביי אים טאַנצן. ניין, זאָלן זיי נישט מיינען, די פרוצים, אז פאר געלט קאָן מען אליץ ביי אים אָנקריגן. ער וועט נישט אָפטרעטן פון זיינס, וואו ער איז באַלעבאָס. דאָ איז נישט קיין פאָרוואָרפן וואָקזאַלעל אין עפעס אַ לאַפּי. דאָ איז ער באַלעבאָס, און ווי לאַנג דאָס געזעץ איז געזעץ, וועט אים קיין וואָיעוואָרע אין דער וועלט נישט זאָגן קיין דעות.

נישט אין קיין געהויבענעם צושטאַנד האָט דער פירשט פאַנטש-פאַנטשעווסקי איבערגעלאָזט אַשכנזין דעם פאַלאַץ. די דינער זיינע האָבן שטאַרק צורעכט געמאַכט דעם איד זיין פאַלאַץ פאַרן ארויסזיען זיך. אשכנזי האָט אָנגעטראָפן אָפגשיילטע ווענט, צעבראַכן מעבל. אויך האָבן זאכן געפעלט, ביִלדער אַלערליי, גלאַז-וואַרג און בראָנזן. אָבער עס איז ווערט געווען. אין דער גאַנצער שטאָט האָט מען גערעדט וועגן אשכנזים זיג.

— אשכנזי איז געבליבן אשכנזי, — האָט מען געזאָגט, — דער רוה האָט אים נישט גענומען...

אשכנזי האָט גלייך אַרײַנגעקליבן זיך אין פאַלאַץ אַרײַן און דערפילט זיך צוריק אין דער אַלטער הויט.

נאָך דעם פאַלאַץ האָט ער גענומען זיך צו דער פאַבריק, דער פאַרלאָזטער און הרובער. מער ווי אין פאַלאַץ, זענען די חורבנות אין דער פאַבריק געווען. די דייטשן האָבן אַרויסגעפירט מאַשינען אַלערליי, די טראַנסמיסיעס אַראָפגענומען, די קעסלען אַרויסגע-שלעפט. מען האָט געדאַרפט האָבן אַ פאַרמעגן מיט געלט די פאַ-בריק צו לאָזן אין גאַנג. אשכנזי האָט קיין קאַפיטאַל נישט גע-האַט. מער ווי די צוויי הענט האָט ער איצט נישט פאַרמאָגט.

תחילת האָט ער גענומען זוכן קרעדיטן ביי דער מלוכה-באַנק. אין די שענסטע קליידער, וואָס ער האָט פאַרמאָגט, מיט דעם צי-גאר אין מויל און מיט רייד שכלדיקע און גלאַטע, וואָס לייגן זיך אויפן האַרץ, איז ער צום דירעקטאָר פון דער מלוכה-באַנק אַוועק און געבעטן אַן אודיענץ. דער דיקער אויסגעפּוצטער דירעקטאָר, אַ געוועזענער באַנק-באַאָמטער ביי די רוסן, וועלכער פלעגט אשכנזין קענען נאָך פון פריערדיקע גוטע צייטן, האָט זייער שיין אויפגע-

נומען דעם אמאָליקן לאָדושער קעניג, אויסגעדריקט אים אפילו באַדויערן פאר זיין אומגליק, און כסדר צוגעשאַקלט מיט אלע גוים דערס פון זיין אויסגעגאָלטן קיין צו אלעס, וואס אשכנזי האָט אזוי הייס און שכלדיק פאַרגעלייגט.

געוויס, דאָס איז זייער א שיינער טאַט אויסצובויען צוריק די אינדוסטריע אין באנייטן הוילן, וואָס די פאַרדאַמטע דייטשע אָסור-פאַנטן האָבן חרוב געמאַכט. דאָס איז א פאַטריאָטישער טאַט, וואָס איז לויבנסווערט. אויך וועט דאָס פאַרקלענערן די ארבעטסלאָזיקייט, וואָס איז ליידער זייער גרויס. מען האָט פון זיי גענוג צרות, פון די ארבעטסלאָזע, שטענדיקע דעמאָנסטראַציעס, מיטינגען, גע-שלעגן מיט דער פּאָליציי.

אָבער, אז עס איז געקומען צום עיקר, וועגן גרויסע קרעדיטן, וואָס די באַנק זאל געבן אשכנזין צו לאָזן אין גאַנג זיין פאַבריק, איז דער העפלעכער דירעקטאָר מיטאַמאָל פאַרוואַלקנט געוואָרן און גערוועזן גענומען פויקן מיט די דיקע פינגער איבער דעם טיש.

— שווער, זייער שווער, געערטער הער פּרעזעס, פאר דער פּוילישער באַנק איצט גרויסע קרעדיטן צו געבן. ביים בעסטן ווילן, זענען מיר עס נישט אימשטאַנד. זאל נאָר דאָס לאַנד קומען זיך, איינפעסטיקן זיך, און מיר וועלן מיט פאַרגעניגן העלפן דער אינ-דוסטריע און האַנדל... איך פאַרזיכער איך...

ניין, זיי האָבן נישט געהאַט בדעה, די נייע הערשער, אויפצו-בויען צוריק דאָס אירישע לאָדוש. כאַטש דער וואַיעוואָדע פאַנטש-פאַנטשעווסקי האָט ביי יעדער געלעגנהייט גערעדט פאר די פאַר-זאַמלטע אינדוסטריעלער אין שטאָט, אז ער וועט מיט אלע כוחות זען העלפן אויפבויען די שטאָט, וואס די דייטשע אָקופאַנטן האָבן אויסגעליידיקט און פאַרוויסט, האָט ער נישט געטראַכט צוריקצו-שטעלן אויף די פיס די פאַראידישטע שטאָט, דעם ירושלים אויף דער פּוילישער ערד. ער האָט פון אלעמאָל פיינט געהאַט די שטאָט, נישט געוואַלט אריינשמעקן צו איר, נישט געקאַנט פאַרטראַגן די פאַלאַצן, וואָס די געוועזענע אַרענדאַרן האָבן זיך אויסגעבויט, די קאַרעטן, אין וועלכע זיי האָבן ארומגאלאָפּירט. איצט, זינט ער איז געוואָרן וואַיעוואָדע דאָ, איז ער נאָר געווען בייז אויף דער שטאָט, געהאַסט זי.

כאָמט ער האָט געהאט א הויכן אמט אין נייעם פּוילן, דער-
לעבט צום גרויסן כבוד צו זיין וואָיעוואָדע אין דער צווייטער שטאָט
אין לאַנד, איז דער וואָיעוואָדע פּאָנטש-פּאָנטשעווסקי געווען נישט
צופרידן. ער האָט בעסער געשטרעבט צו אן אנדער אמט, צו אן
אַמבאַסאַדע ערגעץ אין פּאָרוז אָדער אין רוים, וואו מען זאָל האָבן
צו טאָן מיט הויכע נאָבעלע פּערזאָנען, נישט מיט אַלערליי פּאָר-
קאנטן, קנאַבל-אידן און קרעמער. אבער אין נייעם פּוילן זענען נישט
די אַדל-לייט גערופן געוואָרן צו די העכסטע פּאָסטנס, נאָר אַלערליי
אַדוואָקאַטן, פּאַרטימאַכער, אָפּטמאַל אפילו געוועזענע ארעסטאַנטן
און פּעבל פון ערגסטן סאָרט. בלויז נעציילטע אריסטאָקראַטן האָט
מען הויכע אמטן געגעבן. דערביי האָבן זיי נישט געטראָט אפילו
אונטערשרייבן זיך מיט די אריסטאָקראַטישע טיטולן אויף די אָפּ-
ציעלע פּאַפירן, נאָר בלויז ביים נאָמען, ווי יעדער אנדערער בירגער.
אין דער רעגירונג זענען געזעסן לייט, וואס ער, פירשט פּאָנטש-
פּאָנטשעווסקי, וואָלט זיי פריער די האנט ניט געגעבן. אליין דער
אינערן-מיניסטער, דער שעה זיינער, איז אין טורמע ביי די רוסן
געזעסן. אָט, אונטער דעם פּאַרשוין, האָט ער, א פירשט פון בלויסטן
בלוט, געמוזט זיין אונטערגעוואָרפן. אבער ערגער פון אלץ איז גע-
ווען דאָס, וואס מען האָט אים אין דער אידישער פּאַרמיסטיקטער
שטאָט אריינגעזעצט, וואו ער מוז זיך צונויפטרעפן מיט אַלערליי
אידן, פּאַבריקאַנטן און סוחרים, געוועזענע אַרענדאַרן, הערינג-פּרע-
סער, רעדן מיט זיי ווי מיט זיינסגלייכן, און טייל פון זיי, די בערן,
אפילו אויף בעלער צו זיך אין הויז איינלאַדן. אויך קומען אָפּט
זשורנאַליסטן צו אים, שמירערס אַלערליי פון אויסלענדישע בלעטער,
מערסטנס אידלעך, נאָך אינטערוויען וועגן אָנפאַלן אויף אידן אין
שטאָט. ער מוז צו זיי א פריינטלעך פנים מאַכן, אויפגעמען און
פּאַרזיכערן אין זיין גלייכער באַציאונג צו די אידן אין לאַנד.
לעצטנס האָט ער גאָר געהאט א מיאוסע ארבעט. פון אויסלאַנד איז
אַ וויכטיקער דיפּלאָמאַט געקומען, כדי אויסצופאַרשן, וואס אין
לאַנד טוט זיך מיט די אידן, וואָס די זעלנער לופטערן זיי דורך. מיט
אים צוזאַמען זענען פון וואַרשע הויכע באאַמטע געקומען. אָט דעם
דיפּלאָמאַט, וואס איז טאַקע א איד דערצו, — שבת איז ער אפילו
צו זיינע לייט אין שול אריינגעגאַנגען, — האָט ער, פירשט פּאָנטש-

פאנטשעווסקי, געדארפט באגלייטן, העפלעך זיין צו אים און אפילו א מיטאג געבן ביי זיך פאר זיין כבוד מיט טאָסטן, רעדעס. און ווי די צייטונגען האָבן געשריבן, שטאַמט ער גאָר פון פּוילן, איז ער סך-הכל אן אייניקל פון א פּוילישן איד, אן אַרענדאר אָדער א קרעמער.

פירשט פאָנטש-פאָנטשעווסקי, דער טאַטע פון דער שטאַט, האָט געהאַט די שטאַט זיינע, פיינט געהאַט זי נישט ווייניקער פון באַ-ראָן הידעל-הידעללאָו. יעדער מאָל אויפסניי, ווען ער פלעגט דארפן באַגעגענען זיך מיט די אידישע פּאַבריקאַנטן, סוחרים און אינטע-ליגענטן, איז אים דאָס בלויע פירשטלעכע בלוט פּאַרגליווערט גע-וואָרן פון דערנידערונג. ער איז גאָרנישט געווען אַזא שונא-ישראל, פירשט פאָנטש-פאָנטשעווסקי, אבער ער האָט זיי געוואָלט זען, די אידן, אזעלכע ווי אין די קינדער-יאָרן — מיט לאַנגע קאַפּאַטעס, אַרענדאַרן, דאָרפס-גייער, וואס קושן ביים פּרייז די פּאַלע, דערשראָ-קענע, אונטערטעניקע. ער האָט ליב געהאַט אלץ, וואס איז אלט, טראַדיציאָנעל, אלץ זאל זיך פירן ווי ביי טאַטעס און זיידעס האָט זיך געפירט. א פּרייז זאָל זיין א פּרייז, א פּויער — א פּויער און א איד — איד. ער האָט זיך גאָרנישט געקאָנט פּאַרשטעלן פּוילן אָן א איד, נישט הנאה געהאַט פון א פּוילישן וועג, וואס אז מען פּאַרט פּאַרביי מיט דער קאַרעמע, זאָל מען נישט אָנטרעפן א בערדיקן גע-בויגענעם איד, וואס טרעט אָפּ אונטערטעניק דעם וועג און ציט אראָפּ דאָס הימל.

פיינט געהאַט האָט ער די אידן מיט די וואָנסן, וואָס זיי לאָזן וואָסן ווי די פּרייזים, די באַנקירן זייערע מיט די פּראַקן אויף די בע-לער, די אינטעליגענטן, וואס קריכן אומעטום אריין און רייסן זיך צו זיין דעה-זאָגער, די מאַנאַטן אין די פּאַלאַצן און אין די קאַ-רעטן. ווי לאַנג די רוסי זענען געווען אין לאַנד, האָט פירשט פאָנטש-פאָנטשעווסקי גאָרנישט געקאָנט טאָן קעגן דעם. דער גו-בערנאַטאַר אליין פלעגט גערנער פּאַרברענגען אין די אידישע פּאַ-לאַצן אויף בעלער און קאָרטן איידער ביי די פּרייזים אין די הויפן. אָבער איצט, אז פּוילן איז געוואָרן צוריק פּוילן, דאַרף מען איינ-פירן אַרדענונג, ווי אין די גוטע גאָלדענע צייטן האָט זיך געפירט —

פריץ צו דער הערשאפט, פויער צום מיסט און איר צום זעקל אויף די פלייצעס.

קעגן די פויערים און פעבל האָט ער גאָרנישט געקאָנט טאָן. זייער צייט איז אָנגעקומען. אבער ביי די אידן האָט מען יאָ געקאָנט פאָנאָנדערנעמען די הענט. אליין אין דער רעגירונג זענען פיל פון די מיניסטאָרן געווען קעגן זיי. מען האָט געוואָלט דעם מסחר און אינדוסטריע אין פּוילישע הענט איבערפירן, און קודם-כל לָאָדזש, די אידישע מלוכה, אויסרויבערן און פון איר א ליטישן אייגענעם עכט-פּוילישן אינדוסטריע-צענטר מאַכן, אָן די אלע קרומענזיקע קע-ניגן און קעניגלעך, וואס האָבן זיך דאָרט פאָנאָנדערגעלייגט.

און וואָיעוואָדע פאָנטש-פאָנטשעווסקי האָט אלץ געטאָן זיין זאך דורכצופירן. ער האָט איבערגערעדט זיך מיט דעם דירעקטאָר פון דער באַנק און אים געהייסן זיין איינגעהאַלטן מיט קרעדיטן ווען אידן וועלן קומען נאָך געלט. דערפאר זאָל מען ארויסגעבן ברייטע קרעדיטן, אויף לאַנגע טערמינען, יעדן פּאָליאק, וואס וועט פארלייגן א פאבריק אָדער אָפּקויפן א פאבריק ביי א אידן. מער נאָך דערפון האָט ער שטארק געשטיצט די נייע פּוילישע מאָנו-פאקטור-אַקציען-געזעלשאפט, וואס די קריסטלעכע פּאַרטיי „איי-ניקייט“ האָט געשאפן, כדי צו אנטוויקלען אייגענע גרויסע וועבע-רייען און שפינערייען אין דער פאַראידישטער שטאָט. ער האָט מיניסטאָרן פון דער הויפט-שטאָט אראָפּגעבראַכט צו דער עפענונג פון דער ערשטער „אייניקייט“-פאבריק. אויך קארדינאַלן און גלחים זיי זאָלן מיט קריסטלעך וואסער די נייע בנינים אָפּשפּריצן און הייליקן. אויך האָט ער געלאָזט רופן צו זיך דעם פאַרשטייער פון נאַציאָנאַלן קריסטלעכן ארבעטער-פאַריין און זיך דורכגערעדט מיט אים, מען זאָל די נייע וועבערייען אנטקעגנעקומען, קיין שטרייקן נישט מאַכן און לאָזן זיי ארבעטן במנוחה. אָבער מער פון אלץ האָט ער געלט זיי געשאפן, קרעדיטן געגעבן אלערליי, סובסידיעס. ער אליין, דער וואָיעוואָדע, עטלעכע מיניסטאָרן, וויכטיקע דעפּו-טאַטן האָבן טאַקע אויך אליין שיינע עטלעכע פעקלעך אַקציעס פון דער נייער אונטערגעמונג געהאַט און געטאָן אלץ, אז זיי זאָלן וואסן און הויבן זיך.

די אידן זענען געלאָפֿן מיט דעפוטאָציעס קיין וואַרשע, אויפֿ-
 געוויזן, אז דערמיט, וואָס מען העלפֿט זיי נישט קיין קרעדיט געבן,
 וואַקסט די אַרבעטסלאָזיקייט, אָבער דער וואַיעוואָדע האָט אַלע זייע-
 רע שתדלנותן אָפּגעשלאָגן. אַליין דעם פרעמיער-מיניסטער האָט ער
 אויפֿגעוויזן, אז פּוילן דאַרף דער עיקר זיין פּאַראַינטערעסירט אין
 דער ערד, אין די גרויסע ניטער, פעלדער און וועלדער, וואָס דאָס
 איז דער קערן פון לאַנד, נישט אין דער אויפֿגעבלאָזענער אידישער
 אינדוסטריע און האַנדל. אויב שוין אינדוסטריע, דאַרף זי זיין אַן
 אייגענע, אַ פּוילישע, וואָס די פּריצים און מאַגנאַטן דאַרפֿן אויס-
 בויען, זייערע קאַפּיטאַלן אין דעם אַריינלייגן. נאַטירלעך, האָט עס
 דער דירעקטאָר פון דער מלוכה-באַנק אין לאָדזש נישט געזאָגט די
 אידן, וואָס זענען געקומען צו אים נאָך קרעדיטן, וואָרום מען
 ווייסט, וואָסער טומל די אידן הויבן באַלד אויף דער וועלט, ווען
 מען רירט זיי אָן, מען האָט דערנאָך צו זינגען און צו זאָגן פון זיי.
 פאַרקערט, ער האָט שטאַרק געלויבט זייער וועלן אויפֿבויען די
 אינדוסטריע, אָבער אז עס איז געקומען צו געבן געלט, האָט ער
 זייער אַ פּאַרוואַקאַנט פנים געקריגן און געקלאָגט זיך, אז דאָס לאַנד
 האָט קיין געלט נישט. אַלע קרעדיטן זענען אַוועק פאַר די פּריצים
 אין די דערפער, אויך פאַר דער אייגענער פּוילישער אינדוסטריע,
 וואָס מען האָט געבויט.

מער ווי אויף אַלע אַנדערע, האָט דער וואַיעוואָדע אויף
 אַשכּנזין געהאַט אַ האַרץ, סיי פאַרן פּאַלאַץ, וואָס ער האָט אַזוי
 פּרעך צוגענומען, נאָך מער פאַר דער מלוכה, וואָס ער האָט דאָ
 אין שטאַט אַמאָל געפירט. ניין, ער איז נישט געווען פאַראַינטערע-
 סירט, דער באַלעבאָס פון שטאַט, אַ אידישן קעניג צו האָבן. זאָל
 ער זיך שטיקן מיט דער הרובער פּאַבריק, וואַרגן זיך מיט איר
 אָן קרעדיטן, און דעמאָלט וועט די געזעלשאַפֿט „אייניקייט“ זי
 אָפּקויפֿן ביי אים, פאַר אַ קלייניקייט אָפּקויפֿן. נאָך אים, וועלן אַנ-
 דערע אידן זיך אָפּטראַגן פון דאַנען, אַרויס פון זייערע פּאַלאַצן
 און קאַרעטן, און צוריק זיך נעמען צום זעקל און דער קאַפּאַטע, ווי
 זיי שטייט אָן.

עטלעכע וואָכן צייט האָט אַשכּנזי געאַרבעט אין לאַנד, קיין
 וואַרשע געפאַרן, מיט מענטשן זיך געזען, כדי צו דערגרייכן זיינס.

מענטשן האָבן אים צוגערעדט מיט פּריוואַטע באַנקירן אַרײַנצוגיין אין עסקים, אַנדערע האָבן אים געגעבן אַנצוהערן, ער זאָל אַ גוי אַ מיוחס אַרײַנציען אין געשעפט, ווי אַנדערע אידן טוען עס, און דורך זיין שותף צו די הויכע פענסטער אַנשלאָגן. אַ סך זענען זיי געגאַנגען, די גויאישע מיוחסים, צו אידן אין שותפות, וואוּל-קליני-גענדיקע נעמען אין אידישע געשעפטען אַרײַנגעלייגט, מיט זייערע עכט-פּוילישע „סקי“ פאַרדעקט די אַלע אידישע „זאָהנס“, „בערגס“, „מאַנס“ און „שטיינס“, מיט וועלכע מען האָט אין קיין מלֹכה-באַנק זיך נישט געקאַנט ווייזן, קיין רעגירונגס-באַשטעלונג קריגן. אַליין די רעדאַקטאָרן פון די אַנטיסעמיטישע צייטונגען, וואָס האָבן פרומע קאַטוילישע אַרטיקלען קעגן אַזעלכע שבת-גוים געשריבן, זע-נען שטילערהייט אין אידישע עסקים אַרײַנגעקראָכן און פאַרדעקט די טריפהנע אידישע פירמעס. זייער אַ גרויסן מיוחס האָט מען געשדכנט אַשכנזין צו זיין פאַבריק, וואָס קיין אײַגן געלט אַרײַן-טראָגן וועט ער טאַקע נישט, אָבער דערפאַר וועט ער מיט זיין אַריסטאָקראַטישן נאָמען דעם שלעכט-קליינגענדיקן „אַשכנזי“ פאַר-דעקן. די פאַבריק וועט גרויסע קרעדיטן קריגן, באַשטעלונגען און מיוועט דעם וואַיעוואָדע אויסשטעלן אַ פּײַג.

— טראַכט נישט און כאַפט דעם פּײַגל, — האָבן מעקלערס צוגערעדט אַשכנזין, — ווייל איידער איר וועט זיך אומקוקן, וועלן אים אַנדערע אויסכאַפן... זיינע אַקציעס זענען גרויס...

אַשכנזי האָט די עצות נישט געהערט. ער האָט שוין פון לאַנג געהאַלטן, אַז אַ מענטש דאַרף גיין אַליין אויף דער וועלט, אָן שותפים. אויסער דעם איז ער קיין בעלן נישט געווען אָפּצוגעבן אַ פאַרמעגן עפעס אַ לידיקגייער בלוז פאַר זיין מיוחסדיקן נאָמען. ניין, אַשכנזי דאַרף זיך מיט זיין נאָמען נישט שעמען. נישטאָ צו-ליב וואָס! אַשכנזי האָט געוויזן ווי אַזוי מיט לידיקע הענט צו ווערן דער קעניג פון לאַדזש און אַשכנזי וועט ווייטער דעם נאָמען זיינעם נישט פאַרשעמען. ער דאַרף נישט קיין אומזיסטע שותפים, צוטשעפענישן און באַשיינער. ער קאַן אַליין זיין שטעטל באַשטיין. און אויב דאָ איז זיין נאָמען איצט אַ פּסול, אַ ממזר, איז אָבער נאָך דאָ אַ גרויסע וועלט, וואו דער נאָמען אַשכנזי האָט אַ ווערט,

וואו מען ווייסט, וואָס אַזוינס אַשכּנזי איז. אין לאַנדאָן ביי די ביינוול- און וואָל-מאַנגאַטן, וואו ער האָט יאָרן לאַנג מיליאָנען- געשעפטן געמאַכט, רוי-שטאַף איינגעקויפט, ווייסט מען ווער עס איז אַשכּנזי און וואָס אַזוינס אַשכּנזי קאָן אויפּמאַן. דאָרט איז דער נאָמען זיינער נישט קיין ממזר, דאָרט איז ער מער ווערט פון אַלער- ליי עכט-פּוילישע „סקים“, וואָס מען וועט פאַר זיי קיין צעבראַכע- נעם שילינג נישט געבן. קיין לאַנדאָן וועט ער פאַרן, מיט די מאַג- נאַטן זיך דורכרעדן, וועגן זיין אומגליק אין רוסלאַנד דערצילן זיי, וועגן זיינע פּלענער פאַר ווייטער, וועגן דעם נייעם מאַרק, וואָס ער וועט שאַפן פאַר ענגלישע רוי-שטאַפּן אין אָפּגעשטאַרבנעם לאַדזש, וועלכעס ער גרייט זיך אויפּצולעבן. זאָל מען אים נאָר צוהעלפּן מיט קרעדיטן, אונטערשטעלן אים אַ פּליצע, די פּאַבריק העלפּן צוריק אויפּבויען, און ער וועט ווידער פאַר מיליאָנען פּונטן רוי-שטאַפּן איינקויפן. ס'וועט זיך לוינען אריינצולייגן געלט אין זיין פּאַבריק, כדי אריינצוקריגן אַזאַ גוטן אָפּנעמער. גענוג געלט האָבן זיי ביי אים געמאַכט פאַר די פּיל יאָרן, וואָס ער האָט מיט זיי געהאַנדלט. דער גרעסטער אָפּנעמער פון פּוילן איז ער געווען, שווערע מיליאָנען- טראַנזאַקציעס געמאַכט און שטענדיק געווען רעיעל, קיינמאַל פּליטה נישט געגאַנגען, ווי אַנדערע, נישט אָנגעזעצט. דער רוה וועט זיי נישט נעמען איצט אריינצולייגן אַ גרויסע סומע אין זיין פּאַבריק אַרײַן, גרויסע קרעדיטן אים געבן. אַזוי טוען אַלע גוטע געשעפטס- לייט. און זאָלן זיי צעפּלאַצט ווערן, די אַלע שונאים זיינע!

מיט נייע קליידער, מיט אַ סך רייזע-טאַשן, פּעלצן, אָן אַ וואָרט ענגליש אין מויל, בלוזי מיט דעם לאַדזשער דייטש, אָבער דערפאַר מיט אַ סך שכלדיקע רייד, סוחרישע פּלענער, חשבונות, באַלאַנסן, קאָנספּעקטן, דיאַגראַמעס און עלוישע המצאות, איז ער שטילערהייט אַוועק קיין לאַנדאָן, ווי אַמאַל, ווען ער האָט ביי די הונצעס זיך אַראָפּגעכאַפט קיין פּראַנקפורט אַם מאַין וועגן אַ כע- מיקער, וואָס ער האָט געדאַרפּט. כּסוד-סודות, בלוזי אַנטרויענדיק זיין אייגן ווייב, דער אידענע מיטן מאַנסבילישן קאַפּ, איז ער קיין לאַנדאָן און מאַנטשעסטער אַוועק. מיט זיין לאַדזשער דייטש איז ער צו די העכסטע ביינוול-מאַנגאַטן אָנגעקומען און מיט זיינע שכלדיקע רייד און פּלינקע איינפאַלן אַזאַ איינדרוק אויף די קאַל-

טע „קעניגן“ געמאכט. אז ער האָט זיי אינגאַנצן געוואונען, אין די הערצער זיך זיי איינגעבאַקן.

ניין, ער האָט נישט קיין טעות געהאט, מאַס אשכנזי. ער האָט זיך נישט איבערגעשאצט, אָבער אויך זיך נישט אונטערגע-שאצט. דער נאָמען זיינער איז אין לאַנד פון גרויסן קאפיטאַל נישט געווען קיין פסול צוליב דעם אידישן קלאַנג. דאָ האָט מען קיין שווער-קלינגענדיקן פּוילישן נאָמען נישט געפאָדערט. דאָ האָט מען געוואוסט ווער אשכנזי איז, וואָסער טיטול ער האָט אין פּוילן געהאַט — דער קעניג פון מאַנפאָקטור. און ווי אַ קעניג, כאַטש אַ געפּאָלענעם, האָט מען אים אויפגענומען. אויף אַ גרויסער פּאַר-זאַמלונג, אין איינעם פון די גרעסטע האָטעלן האָט אשכנזי אין זיין לאַדזשער דייטש זיינע פּלענער פּאַרגעלייגט און אַלעמען איבער-צייגט. מיט נצחון האָט ער דערנאָך שבת געדאוונט אין דער שול צו נאָט פאַר זיין חסד, וואָס ער טוט מיט אים ווידער, און ס'ערשטע מאָל געגעסן מיט אפּעטיט דאָס שבתדיקע כשרע עסן אין אַ אידישן רעסטאָראַן אין דעם אָרעמען ווייטשעפּל.

צוריק פון לאַנדאָן איז ער שוין נישט געפאָרן אַליין, נאָר מיט אַן ענגלענדער אַ ספּעציאַליסט, וואָס די קרעדיטאָרן זיינע האָבן מיט אים מיטגעשיקט, כדי צו זען די זאַך אויפן אָרט. ווי אַן אבן-טוב האָט ער דעם ענגלענדער געהאַלטן ביי זיך אין פּאַלאַץ, נאָרנישט אויף דער ליכטיקער שיין אַרויסגעלאָזט. נישט איבעריק ליכט האָט דער רויט-האַריקער ענגלענדער מיט דער ליולקע אין מויל פאַרשטאַנען אשכנזים דייטש, אָבער אַזוי שלעכט פאַרשטיי-ענדיק דאָס לשון, האָט ער זייער נוט פאַרשטאַנען זיך אין פאַבריק-זאַכן, מסחרים. אינגיכן האָט אשכנזי געקראָגן די ענגלישע קאַפּי-טאַלן, שיינע מיליאָנען אויף אויפצובויען זיין קעניגרייך. נישט נאָר האָט ער די אַלטע פאַבריק צוריק אויסרעמאַנטירט, נאָר די סאַמע נייעסטע מאַשינען פון ענגלאַנד אַראָפּגעבראַכט, וואָס אין פּוילן זעט מען נאָרנישט אַזעלכע און וואָס אַרבעטן אויס פּילפאַך מער ווי די פּריערדיקע מאַשינען. אַלץ איז געוואָרן איבערגעבויט, אויספאַרריכט, אַוועקגעשטעלט לויט די נייעסטע מעטאָדן, צוועק-מעסיק, ריין און ראַציאָנעל, אַז הימישע אינזשעניערן און ספּע-ציאַליסטן האָבן פון חידוש גענאַפּט.

אוראי זענען די אַנטיסעמיטישע צייטונגען אין לאַנד אַרום קעגן דעם אידישן „קעניג“, וואָס האָט אין פרייען פּוילן אויסלעבן-דישן קאָפיטאַל אַריינגעפירט, כדי צו פאַרשקלאַפן דאָס לאַנד, אָנ-שטאַט אַן אייגענע אומאַפּהענגיקע אינדוסטריע אויפצובויען. די צייכענער אין די פּלוג-בלעטלעך האָבן אין זייער מיאוסע געשטאַלטן פאַרגעשטעלט אַשכּנזין, מיט אַ קרומער קרוין אויפן קאַפּ, פּון וועלכער פּיאַות קוקן אַרויס. אויך האָבן זיי זיין נאָז שטאַרק אויס-געצויגן, פאַרקרימט, זי זאָל וואָס אידישער אויסזען. די ליפּן זיינע, שאַרפע און דינע, האָבן זיי געמאַכט גראָב און אַראָפּהענגענדיק, עס זאָל שטאַרק וויילן דעם לייענער, קוקנדיק אויף דעם אידישן מלך, דעם שונא פּון לאַנד. אָבער אַשכּנזי האָט זיך דערפּון ווייניק געמאַכט. קיין זאך האָט אים נישט פאַרשאַפט אַזויפּיל נחת, ווי ווען מען האָט געקעמפט קעגן אים. דעמאָלט האָט ער געפּילט, אַז ער לעבט, אַז ער הערשט. ווידער איז ער געווען ביי אַלעמען אויף די ליפּן. ווידער איז ער געזעסן אין זיין פאַבריק-קאַבינעט און אַ דינער אין אַן אַוניפּאַרם, שוין נישט דער אַלטער מעלכיאָר. נאָר אַ צעוואַקסענער גוי, אַ גלייכער און אויסגעשטייפּטער, איז געשטאַ-גען גרייט, ווי אַ זעלנער פאַר אַ גענעראַל, גרייט צו דינען אים, וואָך צו יעדן וואונטש זיינעם. פּוילישע אינזשעניערן, דירעקטאָרן, צייכענער, מעכאַניקער, אַרכיטעקטן, אַלערליי אַנדערע לייט, פּריצים, שליאַכטיציעס, זענען ווי די קנעכט געשטאַנען פאַר אים מיט די הענט אויף די לענדן, מיט חניפה אין די וואָנסנדיקע מיילער און געדונערט אויף יעדן וואָרט זיינעם:

— טאַק יעסט, פּאַניע פרעזעסיע!

אַלערליי אָפּגעקומענע פּריצים, גראַפּן און באַראַנען, האָבן די טירן אָפּגעשלאָגן, אין דער ריי געוואַרט, מיט בריוו און רעקאַ-מענדאַציעס, אַבי צו קריגן אַ פּאַסטן, די מינדסטע אַרבעט. האָ-ניק האָט געטריפּט פּון זייערע וואָנסנדיקע מיילער, חניפה האָט גערוט אין זייערע שלעכטע העלע אויגן. ביי דעם פאַבריק-טויער האָבן טוויזנטער אַרבעטער געוואַרט, מיט די היטלען אין די הענט, אויף פאַרשרייבן זיך אויף אַרבעט. אַ סך זענען נאָך אין די מילי-טערישע רעקלעך געווען. אַשכּנזי האָט זיי געזען דורך דעם גרויסן פענסטער פּון זיין קאַבינעט און איינגעקוקט זיך אין זייערע פּנימער.

ווער ווייסט, צי זענען נישט געווען צווישן זיי די, וואָס האָבן זיך איבער אים לוסטיק געמאכט דעמאָלט אויף דעם קליינעם אומגליק-לעכן וואָקזאלעכל! איצט זענען זיי געשטאַנען דאָ, וואַרטנדיקע, לעכצנדיקע, פון פאַרטאָג אָן האָבן זיי געוואַרט, אַבי ביי אים צו קריגן אַרבעט.

אין דער צייט, ווען ביי די „איניקייט“-פאַבריקן, וואָס מען האָט נאָלד אין זיי געוואָרפן, האָט זיך די אַרבעט געשלעפּט, פון אָרט נישט גערירט, האָט מען ביי אים, אַשכנזין, געאַרבעט אויף אַלע כלים. אַליין דער וואָיעוואָדע, דער זויערער פירשט מיטן אַלט-מאָדישן הויכן קראַגן און מיטן צלמל אין שוואַרצן אַטלעסענעם שניפּס, איז צו דער דערעפענונג פון דער פאַבריק געקומען און מיט זויערע רייד, פאַרצוקערט אין זיסן, גערעדט וועגן די פאַרדינסטן פון אַשכנזין פאַר אויפשטעלן די אינדוסטריע אין שטאָט.

אַשכנזי האָט אים געדריקט די האַנט דערפאַר און זייער, זיי-ער שיין באַדאַנקט.

ביידע האָבן געפילט ווי אַ באַרירונג פון דערנער אין די פינגער.

אַשכנזים פאַרקאַפּטשעטע קוימענס, וואָס זענען אזוי לאַנג געשטאַנען פּוסט און פּאַס און געקוקט עובר-און-בטל אין הימל אַרײַן, האָבן איצט ווידער געדיכטע רויכן געלאָזט, איינהילנדיק די שטאָט אין שטיקעניש און עיפּוש. די סירענעס האָבן פאַרטאָג גע-שריגן, געפיפּט, מענטשן פון שלאָף געוועקט און פון די בעטן אַרויסגעטריבן. סוחרים, מעקלערס, אַגענטן האָבן ווידער אָנגע-פילט זיינע ביוראָס. פאַבריק-וועגענער האָבן סחורות געפירט. אירישע וואָיאַזשאָרן זענען איבער שטעט און שטעטלעך געפאַרן, פאַרבינדונגען אָנגעקניפּט, געשעפּטן געמאַכט. וויכטיקע אַגענטן זענען קיין אויסלאַנד געפאַרן, אויף אויסשטעלונגען, יאַרידים און מעסעס, און אַשכנזים סחורות פאַרקויפּט, נייע מערס געשאַפן.

אַשכנזי אַליין איז אָפּט איבער דער פיעטראָקאָווער גאַס גע-פאַרן, אָבער נישט מער אין אַ קאַרעטע, נאָר אין אַן אַפּענעם אויטאָ-מאָביל, וואָס אַ שאַפּער אין אַן אונגפאַרם האָט געפירט און מיט עזות געלאָזט אויספייפן דעם ספּעציעלן סיגנאַל, אַ האַפּערדיקן און

ברייטן, א וואָרענונג צו אַלע פּערד פּון די וואָגנס און קאַרעטן, צו מאַכן אַ וואַרע פאַר דער מאַשין, וואָס יאָגט זיי אַלעמען איבער.

די געדיכטע מאַסן מענטשן אויף דער פּיעטראַקאָווער גאַס האָבן נאָכגעקוקט דעם איינגעשרומפּענעם קעניג, ווי אַמאָל אין די פּריערדיקע יאָרן זיינע, און געמורמלט איינער צום אַנדערן :

— אַשכּנזי בלייבט אַשכּנזי... דער רוח האָט אים נישט גע-
נומען! ...

קאַפיטל דריי און צוואַנציג

ווי אַן אויסגעהונגערטער, וואָס כאַפט זיך צו צו דער אַכילה און פאַרצערט אַן אַ שיעור, אָן אַ גרענעץ, אזוי האָט די אויסגע-
הונגערטע שטאַט לאָדזש זיך צוגעכאַפט צוריק צו דער אַרבעט נאָך די פּוסט-און-פּאַסטע יאָרן. די שטאַט האָט זיך אַ ריר געמאַן.

די פּאָליציאַנטן האָבן געטריבן פּון די טראַטואַרן. נישט גע-
לאָזט זאַמלען זיך, אָבער מען האָט זיי נישט געהערט. ווידער, ווי אין די אַלטע גוטע צייטן, איז די פּיעטראַקאָווער גאַס געווען פּול מיט סוחרים, מעקלער, רעשטל-אַפּקויפּער, גאַרן-הענדלער, אַגענטן, קאָמיסיאָנערן, וואַיאַזשאַרן. מיט די בליישימפּטלעך אונטער די אויערן, גרייט צו רעכענען און צו חשבונען אויף וואָס עס לאָזט זיך, אויף די אָפּגעשיילטע מויערן, אויף טירן פּון געשעפטן, אויף טישלעך פּון קאַפּען, מיט קאַפּעליושלעך פאַררוקט, מיט די הימע-
לעך פאַרקאַשערט, גיכע, איילנדיקע, צעיאַכמערטע, האָבן זיי זיך געזאַמלט אומעטום, אָנגעפּילט די גאַסן, הויפּן, גערעדט, געדונגען זיך, וועקסלען אונטערגעשריבן, פאַרטיעס ביינוול פאַרקויפט, גע-
קויפט, שטיקלעך סחורה צעדרילעוועט, ביי די לאַצן זיך געמאַפט, פּעדעם ביי ברענענדיקע שוועבלעך אָנגעצונדן, געיאָגט און גע-
טריבן.

ווידער אין לאָדזש געווען לאָדזש. די טישלעך אין די קאַ-
פּען זענען געווען געפאַקט, איינגעהילט אין רויך, אַש, ריר, וויצן,

לשון-הרע און געלעכטערן. די בענק און וועקסל-קאנטארן זענען געווען איבערפולט. די דראַשקאַרעס האָבן געיאָגט זייערע אויסגע-דאַרטע פּערדלעך איבער די שלעכט-געפּלאַסטערטע גאַסן, געפירט סוחרים צו בענק, קאפּען, בערזעס און קאנטארן. די צייטונגס-אינגלעך האָבן פאַרטויבט מיט זייערע געשרייען וועגן די ניעסטע טעלעגראַמעס, די שווערע פּאַבריק-וואַגנס האָבן געהאַקט איבער די שטיינער. לאַדזש האָט געקאַכט, געזאַטן, געציטערט, באַוועגט זיך. די קוימענס פון אַלע פּאַבריקן האָבן איינגעהילט אין רויך און אין עיפּוש. די שווערע שיך פון די אַרבעטער האָבן אָפּגעהילכט אין די שטיינער, די סירענעס האָבן געריסן זיך מיט באַנומענע קולות.

דאָס פּוילישע געלט, די שלעכט-פּאַפּירענע מאַרקן מיט דעם ווייסן אַדלער זענען געפּאַלן מיט א ווילדער שנעלקייט, פון אינ-דערפרי ביז אין אָונט האָבן זיי זייער ווערט פּאַרלוירן. מענטשן זענען אַרומגעגאַנגען מיט פּולע טויזנטער אין די קעשענעס. מען האָט נישט געקאַנט האַלטן קיין מאַרק אין טאַש, מיט דער מינוט איז ער אַנטווערטעט געוואָרן. און מען האָט געאיגלט אויסצוגעבן דאָס געלט וואָס פּריער, פּטור ווערן פון די פּאַפּירלעך, ווי פון פּגרים. באלד אינדערפרי האָבן די ווייבער געפּעדערט זיך פון זייערע געלעגערס און אויף די מערק און באַזאַרן אַרויס, כדי וואס פּריער אַריינצוכאַפּן אַביסל שפּייז, איידער די צוגעצייילטע פּאַפּיר-לעך וועלן ביליקער ווערן. וואָס עס איז געקומען אונטער דער האַנט האָט מען געקויפּט, שטיקלעך סחורה, וואָס מען דאַרף נישט, כלים אַלערליי, וואס נאָר עס האָט זיך געמאַכט, אבי זיך מיט די פּאַלנ-דיקע געלטער נישט אַרומצוטראַגן. איידער דער סוחר האָט אָפּ-געוואויגן אַביסל שפּייז, האָט ער שוין געהעכערט דעם פּריערדיקן פּרייז. אָפּטמאָל האָבן די סוחרים גאָר פּאַרשלאָסן די קראַמען און אַנטלאָפּן פון זייערע קונים. יעדער שעה נישט האַנדלען האָט אַריינגעבראַכט פּילפאַך מער, ווי דאָס פּאַרקויפּן. די פּויערים און די פּויערטעס האָבן זיך אוועקגעזעצט אויף זייערע זעק קאַרטאַפּל, וואָס זיי האָבן געבראַכט אין שטאָט אַריין, און געטריבן די ווייבער מיט די בייטשן:

— אַוועק, אַוועק, מיר האָבן גאָרנישט צו פּאַרקויפּן! גע-

גאַנגען!

און די פאבריקן האָבן נישט אויפגעהערט אַרבעטן, צו דרוי שיכטן א טאָג. מען האָט די סחורות געכאפט פון די הענט אַרויס, צי מען האָט יאָ געדארפט, צי נישט. דאָס גאנצע לאַנד איז משוגע געוואָרן פאַר סחורות.

אַ כּשוף האָט אַלע אַרומגעכאפט, איינער האָט מיטגעשלאָפּט דעם צווייטן. פאַבריקאַנטן האָבן גענומען קרעדיטן אין די בענק, נישט רעכענענדיק וויפּל און אויף וואַסערע פּראָצענטן. ביז זיי האָבן אומגעקערט, האָבן זיי אָפּגעגעבן א הונדערטסטל טייל דער-פון, וואס זיי האָבן געליען. סוחרים האָבן די סחורות ביי די פאַבריקאַנטן צעכאפט, גענומען וויפּל נאָר מען האָט זיי געוואָלט געבן, ווייל מיט יעדן טאָג זענען די סחורות געשטיגן. די פּויערים, אַרבעטער, אָנגעשטעלטע, די גאנצע באַפעלקערונג האָט געאייילט די סחורות אין די קראַמען אויסצוקויפּן: מען האָט מורא געהאַט לאָזן ליגן איבערנאַכט די פאַפּירענע מאַרקן אין די קעשענעס. די אַרבעטער זענען געווען באַשעפּטיקט אין די פאַבריקן, די קרעמער האָבן געלייזט און באַשטעלט שידך ביי די שוסטערס, קליידער ביי שניידערס. איינער האָט געטריבן דעם צווייטן. מען האָט געלעבט א ווילד פאַפּירן-לעבן, אָן חשבון און אויסרעכענונג, אָן זין און גרענעץ. די פאַרכשופּטע קייט האָט אַלעמען אַרומגענומען.

פון שטעט און שטעטלעך זענען קונים געקומען, מיט באַנען און פּורן, מיט אויטאָמאָבילן און דאַמפּערס. מען האָט געהאַנדלט און געוואַנדלט, געטוישט, געביטן. אין די באַנק-הייזער זענען די באַנקירן גאָרנישט פון די טעלעפּאָנען אָפּגעטרעטן... זיי האָבן גע-רעדט מיט גאָר דער וועלט, פּעסטגעשטעלט קורסן, געקויפט, פאַר-קויפט, געהויבן, געוואָרפּן, נאָטירט. אויף די טראַטואַרן זענען די אַרעמע טוישער אַרומגעלאָפּן, געביטן אויסלענדישע געלטער, גע-מעקלערט, א וואַנט מיט א וואַנט צונויפּגעפירט.

די צייטונגען האָבן נישט אויפגעהערט אַרויסצולאָזן נייע אויסגאַבעס מיט די נייעסטע קורסן, וואָס די צייטונגס-אינגלעך האָבן מיט קולות אויסגערופּן. די רעגירונג האָט נישט אויפגע-הערט דרוקן די מאַרקן, אויפן ערגסטן פאַפּיר, וואָס זי האָט גע-האַט, און פאַרגרעסערט די גולן אויף די באַנקנאָטן, פון מאַרקן

טויזנטער געמאכט, פון טויזנטער — מיליאָנען. אַרעמעלייט האָבן אַ טויזנטער-באַנקנאָט צוריקגעוואָרפֿן אין פֿנים, ווען מען האָט זיי אַזעלכן צוגעוואָרפֿן אַ נדבֿה.

די פֿראַפּעסאַרן און עקאָנאָמיסטן האָבן שוואַרץ-זעערישע אַר-טיקלען אין די צייטונגען געשריבן וועגן אָפּגרונט, צו וועלכן דאָס לאַנד גייט. די אַנטיסעמיטישע בלעטער האָבן אויף די אידן גע-העצט, אז זיי וואַרפֿן דאָס דאָס פּוילישע געלט. אויף די מערק און באַזאַרן, אויף אלע פּאַרקענס און אָפּגעשילטע מויערן, וואו דאָס אַרעמע פּאַלק קומט, האָבן זיי גרויסע פּלאַקאטן אויפגעקלעפט מיט שפּאַט-צייכענונגען אויף די אירישע באַנקירן, ווי גיריקע, מיט גע-בויגענע נעזער ווי די שנאָבלען, מיט גראַבע ליפֿן און נעקרייולטע האָר זיצן זיי ביי גרויסע געלט-זעק, פּאַקן גאָלד אַרין אין זיי, טרעטנדיק די פּוילישע מאַרקן מיט די דיקע פּיס. די אַרבעטער און ווייבער האָבן זיך ביי די צייכענונגען אָפּגעשטעלט, געשפּיגן און געשאַלטן. אָפּטמאָל זענען זיי אַ אירישן אַלטוואַרק-הענדלער באַ-פּאַלן און אים די שמאַטעס פּון זאַק אַרויסגעטרייסלט, כדי נוקם צו זיין זיך אין די זעק מיט גאָלד, וואס די אידן זאַמלען אין פּוילן. די פּאַליציאַנטן האָבן מיט די גומענע שטעקעלעך געטריבן די צע-יאַכערטע געלט-מעקלערלעך אין גאַס, אַרעסטירט זיי. די צעשראַ-קענע פּאַרשוידנדיקע מיט די פּאַרקאַשערטע היטעלעך און צעפּלאַ-טערטע פּאַלעס האָבן געוואָרפֿן אומגעצויילט די געלטער פּון זייערע קעשענעס, כדי נישט אַריינצופּאַלן אין טורמע. דאָס האָט דער וואָ-יעוואָדע געוואָלט צעטרייבן די, וואס וואַרפֿן דעם פּוילישן מאַרק. אָבער דער געפּאַלענער מאַרק האָט זיך דערמיט נישט געהויבן. די פּריצים פּון די גיטער, די דעפּוטאַטן אין סיים, די מיניסטאַרן, אלע האָבן זיי גרויסע קרעדיטן אין די מלוכה-בענק גענומען, פּאַר זיי לאַנד אַיינגעקויפט, הייזער אויסגעבויט, קאַרעטן און פּערד אַיינגע-האַנדלט, און אָפּגעגעבן האָבן זיי דער מלוכה שפּעטער ווערטלאָזע מיליאָנען, וואס זענען נישט ווערט געווען דאָס פּאַפּיר, אויף וועלכן מען האָט זיי געדרוקט.

קייער האָט דעם תּוהו-וּבּוהו נישט געקאַנט אַיינשטילן, מוראַ געהאַט אָפּצושטעלן. ווי לאַנג דאָס משוגעת האָט געהאַלטן, האָבן די מענטשן געלעבט, געדרייט זיך, אַיינער דעם אַנדערן מיטגע-

שלעפט. אין משוגעת האָט מען געארבעט, הייזער אויסגעבויט, קינדער חתונה געמאַכט, דורות אויף דער וועלט געבראַכט. די פּאָ-פּירענע קייט האָט געהאַלטן. מען האָט געוואוסט, אז זי וועט זיך מוזן ענדלעך צערייסן און אלץ וועט זיך פּונאַנדערפאַלן. אָבער אָפּשטעלן זי האָט מען מורא געהאַט. מען האָט געציטערט פאַר דעם חורבן, וואָס וועט קומען, מען האָט געוואָלט גיין אין פאַר-בלענדעניש.

די איינציקע, וואָס האָבן זיך נישט מיטגעדרייט מיטן רעדל, זענען געווען די ארבעטער, די באַלמעלאַכעס. כאַטש מען האָט זיי אלע וואָך געהעכערט די לוינען, האָבן זיי ביז דעם לוינ-טאָג פאַר-לירן פּון זייערע געהאַלטן. מיט פּולע קעשענעס פּאַפּירלעך און מיט ליידיקע מאָגנס אין די קערפּערס האָבן די ווייבער געלאָזט זיך אויף די מערק באַלד אינדערפּרי, אָבער זיי האָבן צוריקגעבראַכט ליידיקע קוישלעך. גאָרנישט איז געווען צו קריגן פאַר די פּאַפּיר-לעך, וואָס האָבן איבער דער וואָך פּאַרלוירן זייער קליינעם ווערט. צעטומלטע פּון די ריזיקע סומען, וואָס זענען אין זייערע קעפּ נישט געקראַכן, מיט קללִּות אין די מוילער, זענען זיי אַהיימגעגאַנגען צו די הונגריקע מענער און קינדער.

אויפן באַלוט האָבן די וועב-שטולן נישט אויפּגעהערט קלאַפּן, אפילו אין די נעכט האָבן זיי זיך נישט אָפּגעשטעלט. ווי די פּליגן אין די שפּינוועכס, זענען די מענער, ווייבער און קינדער פאַר-פּלאַנטערט געווען אין די שטולן, געאַרבעט, פּון די כּוחות זיך אַרויסגעיאַגט, כּדי אָפּצונעמען וואָס מער מאַרקן פאַר די אויסגע-אַרבעטע קעטעס. אבער וואָס מער די באַלוטער מענטשן האָבן זיך פּון די כּוחות אַרויסגעשלאָגן, וואָס מער זיי האָבן אַרבעט אַריינגעלייגט, אלץ מער זענען די פּאַפּירלעך, וואָס זיי האָבן פאַר דער אַרבעט אָפּגענומען, ווערטלאָזער געוואָרן, ביליקער. פּון די אלע מיליאָנען איז נישט געווען פאַר וואָס שבת צו מאַכן. די שבת-דיקע אויסגענייטע טישטיכלעך האָבן נישט קיין חלֹת איבערגע-דעקט אין די שבתים, נאָר שוואַרצע ברויטן. אויך קיין וויין איז צום קידוש נישט געווען. א הערינג איז דער ענג-שבת געווען ביי די אַרעמע וועבער-טישן.

טוביה האָט, ווי שטענדיק, ארויסגעלאָזט פּראָקלאַמאציעס, גערעדט, אויפגעוויזן מיט שכל, ווי אויפן חשבון פון די אַרבעטן-דיקע הוליען די פארמעגלעכע, ווי פאר נישטיקע פאפירלעך קויפן די באַזיצער דעם שוויים און בלוט פון די אַרעמע. די פּאָליציי האָט די פּראָקלאַמאציעס אויף די ווענט אָפּגעריסן, די קלעפּער אין די טורמעס איינגעזעצט. דער אמאָליקער זשאַנדאַרמען-פּאָלקאו-ניק קאָניצקי, וואס איז ביי די רוסי פון קאָטאַליציום צו פּראָוואַס-לאַויע איבערגעגאנגען, כדי צו קריגן א גוטע שטעלע אין דער פּאָ-ליטישער פּאָליציי, איז איצט צוריק פון דער פּראָוואַסלאַויע צום קאָטאַליציום איבערגעגאנגען, מיט הייליק וואסער זיך אָפּגעשפּריצט און געארבעט אין דער פּוילישער פּאָליטישער פּאָליציי, אונטער דער מאַכט פון די, וואס ער האָט אמאָל אין לאַדזש אין די טור-מעס אריינגעפּאקט. אין דעם אייגענעם קאַבינעט, וואו אמאָל האָט געהאנגען דער קאָפּ פון רוסישן צאַר, האָט איצט געהאנגען דער קאָפּ פון דעם, אויף וועלכן קאָניצקי האָט זיך מיט זיינע זשאַנ-דאַרמען און אנגעטן ארומגעיאָגט. אונטער אָט דעם קאָפּ איז ער געזעסן, קאָניצקי, און אויסגעפּאַרשט מיט זיינע אייגענע פּסיכאָ-לאָגישע מעטאָדן די שונאים פון דער נייער הערשאַפט. די איי-געשפּאַרטע האָט ער געהייסן שלאַגן, די שוואַכערע האָט ער מיט האַניק-רייד, מיט מאַרקסיסטישע ציטאַטן אויף זיין זייט געזוכט צו געווינען, כדי צו מאַכן פון זיי אנגעטן און פּראָוואַקאַטאָרן. ער האָט טוביהם לייט גערייניקט ווי אמאָל. קיין שום זאך האָט זיך נישט געבויטן אין דער שטאָט פון רויך, עיפּוש, געלט און צאַרן. אין אשכנזים פאבריקן האָבן די קויעמעס מער ווי אין אַלע אנדערע גערויכערט די הימלען. גרילציקער ווי אומעטום האָבן די סירענעס געריסן זיך אין די פּאַרטאַגן. די נייע מאַשינען האָבן שנעלער ווי אין אַלע אנדערע פאבריקן געארבעט, סחורות ארויס-געשפּיגן. אבער אשכנזי האָט נישט געפּילט דאָס גליק פון נייעם קעניגרייך. די קרוין האָט נישט גענלעט דעם קאָפּ פון קעניג, נאָר געשטאָבן ווי א דערנער-קראַנץ.

ער האָט געזען, אשכנזי, צו וואס דאָס לאַנד גייט, צו וואָסער אָפּגרונט מען קייקלט זיך אראָפּ. ניין, דאָס קלאַפּעריי פון די מא-שינען האָט אים נישט פארקלאַפט דעם קאָפּ זיינעם, דעם אָפּענעם

און ווייט-זעענדיקן. דאָס פייפן פון די סירענעס האָט נישט פאר-
טומלט זיין מוח. ער האָט געזען, אז די פאפירענע קייט וועט מוזן
פלאצן, איבעררייסן זיך, ווייל פאפיר קאָן נישט לאַנג האַלטן, האָט
קיין האפט נישט. ער האָט געוואוסט, אז דער יום-הדין וועט
מוזן קומען, ווען מען וועט דארפן צאָלן פאר דעם אומזיניקן לעבן,
וואָס מען פירט, אז פאר די זינד פון די רשעים וועלן ליידן די
גערעכטע. ווי תמיד, א געשעפטסמאן, און א סוחר דארף אין
זינען האָבן געשעפט. אבער געזען האָט ער, אז, צום אומגליק,
וועלן אין דער אמתן נאָר זיי אליין כאַפן פיש אין ווילדן מבול.
זיין פון די גערעכטע, אויף וועמעס פלייצעס עס וועלן פאלן די
זינד פון די אומגערעכטע. ער האָט געהאט אן אויג אויף דעם, וואָס
עס טוט זיך. ביי די אלע געשרייען און געוואַלטן, וואָס די דע-
פוטאַטן, מיניסטאַרן, גרויסע לייט און מאָראַליזירנדיקע פובלי-
ציסטן ווארפן אויף די פאבריקאַנטן, די אויסנוצער פון לאַנד,
וועלן אין דער אמתן נאָר זיי אליין כאַפן פיש אין ווילדן מבול.
זי, די אלע פריצים, דירעקטאָרן, פירער פון די מלוכהשע געזעל-
שאַפטן און קאָאָפּעראַטיוון, לייען דאָס די ריזיקע קאַפיטאַלן ביי
דער רעגירונג, פאר וואס זיי וועלן אָפּצאָלן שפעטער מיט די ווערט-
לאָזע פאַפירלעך. פאר אַט די הלוואות בויען זיי אויס הייזער און
פאבריקן, קויפן פעלדער און וועלדער, באַרויבן דאָס לאַנד.

אנדערש איז עס מיט די פאבריקאַנטן, די סוחרים. זיי קריגן
בלויז צוגעוואָרפן א ביי. די סמעטענע נעמען אראָפּ די, וואָס
זיצן אליין ביי דער שיסל. זיי אַרבעטן, די פאבריקאַנטן, זשויבן
געלט, אבער דער חשבון וועט קומען, מיוועט דארפן אָפּצאָלן פאר
וואָל און ביינוול נישט אין די ווערטלאָזע פאַפירלעך, נאָר אין
גוט אויסלענדיש געלט. און קיין געלט וועט נישט זיין.

ער האָט איינגעזען, אשכנזי, אז זיין געשעפט מיט די ענג-
לענדער, וואס ער האָט אזוי קלוג אויסגערעכנט, האָט געטויגט
פאַרן טייוול. ער האָט גערעכנט מיט לאַגיק, מיט מענשליעכן פאר-
שטאַנד. אבער אין צייט פון משוגעת איז קלאַרקייט אן אומזין.
צווישן בלויז משוגעים איז א קלאַרער נישט ביים שכל. ער האָט
אויסגעמיטן די היימישע נענג, געלאָזט זיך אויף זיין וועג, אויף

זעלבסטשטענדיקייט, אליין צו בויען זיין ווערק. ער האָט קיינמאָל נישט געהאַלטן פון קיין שותפים, ווייל ער האָט אלעמאָל גע- גלויבט, אז מיט אייגענע כוחות דארף א מענטש גיין. אין גאַנצן לעבן זיינעם האָט ער זיך אזוי געפירט און די רעזולטאַטן זענען שטענדיק געווען גוטע. וואָרום אזוי זאָגט דער שכל הישר. אָבער דער גלייכער שכל איז גוט געווען פרוער, האָט זיך אשכנזי ארומ- געזען, ווען די וועלט איז געווען וועלט און סוחרים זענען געווען סוחרים. איצט האָט זיך אלץ איבערגעקערט, אלץ גייט מיטן קאָפּ אראָפּ און די פיס ארויף. נישט דער שכל, דער ווייטער קוס האָט צו זאָגן, נאָר דער צופאַל, אומזין און משוגעת. פאַר- קערט, וואָס מער עמיצער איז אן עיקש, א צעדרייטער קאָפּ, א פּלוט, אלץ בעסער מאכט ער. און וואָס מער מען רעכנט, מען בויט אויף פעסטע גרונטזיילן, אלץ מער פאלט מען דורך.

אשכנזי האָט נישט געהאט קיין רו אין זיין גרויסן קאַבינעט, וואָס איז פול געווען מיט באַוועגונג. ער האָט זיך נישט געקאָנט אַרויסציען פון דעם תוהו-ובוהו, כאַטש ער האָט עס געוואָלט. ער האָט גלייך געזען, אז דאָס בעסטע וואָלט געווען פאַר אים באַ- צייטנס אַרויסצוציען זיך פון משוגעת, אָפּצושטעלן די פאַבריק, וואָס טראָגט זיך ווי א הפקדניקע שיה אויף די צעיושטעטע כוואַליעס פון מבויל, צום אייגענעם אומקום.

דאָס בעסטע איז אין אזא פאַל אָפּצושטעלן די שיה, דעם אַנ- קער פאַרוואַרפן און לאָזן זי וואַרטן ביז דער שטורעם וועט אַרי- בער. אָבער ער האָט נישט געקאָנט אָפּשטעלן זיך. דאָס משוגעת האָט אים מיטגעשלאַפּט קעגן זיין ווילן. מען האָט טויזנטער אַרבעטער נישט געקאָנט אָפּזאָגן און אַרויסוואַרפן. זיי וואָלטן אים די פאַבריק צעטראָגן, א לעבעדיקן פון די הענט נישט אַרויס- געלאָזט. און דער וואַיעוואָדע וואָלט זיך נישט שטאַרק אָנגענומען פאַר אים. אלע וואָלטן זיך אַרויפגעוואַרפן אויף אים, די פאַרייניגן, די סאָציאַליסטישע ווי די קריסטלעך-סאָציאַלע, די פרעסע, די ליבע- ראַלע ווי די אַנטיסעמיטישע, אפילו די אירישע רעוואָלוציאָנערן, כאַטש ער האָלט נישט קיין אידן אין פאַבריק, אלע, ווער עס האָט נאָר אַ האַנט און אַ פוס, און מער פון אלע דער וואַיעוואָדע, וואָס וויל זען זיין בלוט, וויל אים אין א לעפּל וואַסער דערטרינקען.

עם איז מעגלעך אפילו, אז די רעגירונג וואָלט נאָר איבערגענומען די פאבריק, כדי זי זאָל צו לאָזן ווייטער אין גאַנג. נישטאָ מער קיין רעכט אין דעם נייעם לאַנד ביי די נייע הערשער. מען טוט וואָס מען וויל. א מענטש איז נישט מער באַלעבאָס איבער זיין פאַרמעגן, ווי דאָרט אויף דער צווייטער זייט ביי די רוסן. נאָר אנשטאָט רויבן דאָס אָנגערויבטע ביי אַלעמען, ווי מען מאַכט עס אין רוס-לאַנד, רויבט מען דאָ דאָס אָנגערויבטע ביי די אידן, כדי עס אַוועק-צוגעבן די גוים. זיי קוקן נאָר אויס אויף דער מינוט אַריינצו-קריגען זיך צו אים אין קעניגרייך, וואָס רייסט זיי די אויגן. די מינדעסטע צושטעפעניש זוכן זיי. אמת, דאָס געזעץ איז אויף זיין זייט, יעדער קאָן טאָן מיט זיין פאַרמעגן וואָס ער וויל, אָבער דאָס איז בלויז אויפן פאַפיר. דערווייל, ביז וואָס ווען, ביז ער וועט זיך דערשלאָגן צו די געריכטן, ריכטער, וועלן אים די אויגן פון קאַפּ אַרויסקריכן. עס וועט זיין דאָס אייגענע ווי מיטן פאַלאַץ. גרינג איז אַרויסצוגיין, אָבער שווער איז צוריק אַריינצוקומען.

ניין, ער האָט נישט געקאָנט קעגנשטעלן זיך דעם מבול פון משוגעת, וואָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דעם לאַנד. קעגן זיין ווילן, האָט ער געמוזט לאָזן זיין שיף אויף די צעיושטעטע כווא-ליעס, לאָזן זי גיין וואו זי וויל, ביז זי וועט זיך אַנשלאָגן אין אַ פעלז און צעשמעטערט ווערן. דריי שיכטן א טאָג האָט די פאַבריק געאַרבעט, געוואָרפן סחורות פון זיך, כדי אַריינצוברענגען צוריק ווערטלאָזע פאַפירלעך.

סחרים האָבן אים געטרייסט :

— לאָזט דעם הלוך ילד'ן, הער פרעזעס, — האָבן זיי אים געזאָגט. — אפשר וועט זיך אויסלאָזן צום גוטן. דערווייל לעבט מען און עס רודערט זיך. אויף מאָרגן זאָל גאָט זאָרגן.

אָבער אשכנזי האָט די האָפּערדיקע רייד נישט אויפגענומען. ער האָט זיך קיינמאָל נישט איבעריק פאַרלאָזט אויף בטהון. דאָס האָט דער שווער זיינער, ר' חיים אַלטער, געהאַלטן א וועלט דער-פון. אשכנזי האָט עס געלאָזט פאַר אַנדערע, פאַר פּוילאַקעס און בּטלנים. אויך איצט האָט ער דערין נישט געגלויבט. ער האָט געזען די קאַטאַסטראָפּע, דאָס אומגליק, וואָס רוקט זיך אָן, ווי אַ קא-

פיטאן זעט די הפקדריקע שיה זיינע, איבער וועלכער ער האָט פארלוירן דעם קאָנטראָל. קיין בטחון וועט דאָ נישט העלפֿן. פון מבול וועלן אַרויס די, וואָס האָבן געבויט אויף לופט-שלעסער, וואָס האָבן געכאַפט, געלאַפט, גענומען ביי וועמען עס האָט זיך געלאָזט, אָן דין און חשבון. זיי, די אַלע לופט-קעפּ, אויך די אַלע, וואָס האָבן א צד ביי דער שויסל, פּראָטעקציעס אַלערליי ביי די מלוכה-בענק, אָדער מיט שבת-גוים זיך באַזאָרגט, זיי וועלן אָפּ-לעקן א ביזן, רייך ווערן אויף דעם חשבון פון די קרעדיטן, וואָס זיי נעמען און פאַר וועלכע זיי וועלן אָפּגעבן שטיקלעך פּאַפּיר. די סאָלידע, די אַלמע גוואַרדיע, די וואָס האָבן געבויט אויף א פעסטן גרונט, וועלן צעריבן ווערן, אָפּגעווישט ווערן פון אויבער-פלאַך.

פונקט ווי אמאָל, ווען דאָס קלאַפּן פון דער פּאַבריק פלעגט אָנפילן זיינע אויערן מיט גליק, ווייל יעדער קלאַפּ האָט אויסגע-מינצט פאַר אים גאָלד, אזוי האָט יעדער קלאַפּ אָנגעפילט אים איצט מיט טרויער, אויסגעקלאַפט נאָך א נאָגל צו דער מטה זיי-נער, אין וועלכער ער וועט ווערן באַגראָבן. דאָס שרייען פון די סירענעס האָט אויסגערופן זיין סוף.

דאָך איז ער נישט אָפּגעטרעטן פון פּאַבריק-קאבינעט זיינעם, טאָג און נאַכט דאָרט אָפּגעזעסן. און אפילו פארטאָג, ווי נאָר די סירענעס האָבן גענומען פייפן און וועקן פון שלאָף, איז אשכנזי אַרויס פון בעט, צוגלייך מיט אַלע אַרבעטער, און געאיילט צו דער אַרבעט. דאָס ווייב זיינס, די האַלב-געליימטע און קראַנקע, האָט אים אָפּגעהאַלטן.

— מאַקס, ליג נאָך אביסל, רו דיך אויס, — האָט זי אים געבעטן. — די גאָלדענע געשעפטן, מישטיינס געזאָגט, וועלן נישט אַנטלויפן. היט דיר אָפּ דאָס געזונט.

— איך קאָן נישט איינליגן, — האָט אשכנזי געענטפערט, און א זיפּצנדיקער און צעבראַכענער אָנגעטאָן די קליידער אויף זיין אויסגעדאַרטן גוף.

דער קאַמערדינער האָט, ווי אמאָל, זייער פּיערלעך אויף א זילבערנער טאַץ צוגעטראַגן זיין הער דעם פּרישטיק, א פּרישטיק פון אַלעם גוטען, אבער אשכנזי האָט דערפון בלוזי א דאַר שטיקל

געטריקנטע חלה גענומען, א פענצעל די גרויס, און א האלב גלאָז מילך. דער קעניג פון לאָדזש האָט געקאָנט פאַרצערן בלוז אַזוי-פיל, וויפֿל מען גיט אן אַרעמאָן אַ נדבָה. זיין אויסגעדאַרטער קערפּער האָט זיך, נאָך די פעטערבורגער טעג, אָפּגעוואוינט פון שפּיז. זיין איינגעשרומפּענער מאָגן האָט קיין זאך נישט פאַר-דייעט. אויפּגעהאַלטן האָבן אים די אַרבעט, די טראַכטענישן און די זאָרגן, די איינציקע שפּיזן, וואָס האָבן אים גענערט און לעבנס-כוחות געגעבן צו טראַגן זיך אויף זיינע קנאַכיקע פּיס, צו יאָגן און צו טרייבן.

קאַפיטל פיר און צוואַנציק

פונקט ווי אין די מסחרים, אזוי אויך אין זיין נייעם לעבן, האָט אשכנזי גערעכנט, אָבער זיך פאַררעכנט. ער האָט אלץ געמאָן אַנצוהויבן זיין לעבן אויפּסניי, אזוי ווי ער האָט דאָס אויסגערעכנט פיל מאָל אין די ערשטע אומגליקלעכע טעג פון זיין לעבן, צום ערשט אויפן געלענער פון זיין רעקוויזיט הויז אין פעטערבורג, דערנאָך אין קעלער, שפּעטער אין די זיבן טעג פון דער שבעה, ווען ער איז געזעסן בענקעלע ביי בענקעלע מיט גערטרוד זיין טאָכטער נאָך דעם אומגעקומענעם צוויילינגס-ברודער זיינעם. זי איז געבליבן אליין, די טאָכטער זיינע. אַליין מיט אַ קינד און מיט דער מוטער אויף דער וועלט. צוליב אים, צוליב זיין רעטונג, איז זי אן אלמנה געבליבן. און ער האָט איר אָפּגע-צאָלט, אשכנזי, פאר אלע צייטן אָפּגעצאָלט. אויך דעם זון זיי-נעם, אינגאָצן, האָט ער אַראָפּגעבראַכט פון דער פרעמד, כדי צו זיין צו אים א פאָטער, א היטער און שיער. פונקט ווי זיינע קינדער, וואָס ער האָט א נאנץ לעבן פאַרלאָזן און איצט אָפּגעצאָלט זיי פאר אלעמען, האָט ער אויך דינהלען געוואָלט אָפּצאָלן איצט פאר אלע עוולות זיינע, כדי אין די לעצטע יאָרן צו פאַרריכטן דאָס, וואָס ער האָט א נאנץ לעבן צעשטערט. אָבער די שטוב,

וואָס ער האָט אזוי אומברחמנותדיק אמאָל צעבראַכן, האָט זיך נישט געלאָזט צוריק צוזאמענשטעלן. קיין שום קלעפעכץ האָט נישט געהאלטן די צעבראַכענע שאַרבנס, וואָס אשכנזי האָט גע-פרואווט צוזאמענקלעפן.

גלייך ווי ער האָט צוריקגעקריגן דעם פּאַלאַז זיינעם, האָט ער געוואָלט ארייננעמען די טאָכטער צו זיך. נישט פאר זיך האָט ער געדאַרפט דעם פּאַלאַז, פאר וועלכן ער האָט אזוי פאַרביסן גע-קעמפט אים צוריקצוקריגן. ער איז אלעמאָל געווען פרעמד אין אים, מער נאָך איצט, אויף זיינע פּריציטיק אַלטע און צעבראַכענע יאָרן. די גרויסקייט פון די זאַלן, די ליידיקייט פון די פיל שטובן, האָט אים דערדריקט, נאָך קלענער געמאכט ווי ער איז געווען. פּוסטער פון אלץ איז געווען דער גרויסער טיש אין עס-זאַל, אַרום וועלכן ביידע, ער און זיין ווייב, זענען געזעסן. עלנטע, מידע, זענען זיי ביידע געזעסן ביים ריזיקן טיש, צו וועלכן די דינער האָבן אויף זיכערנע טאַצן פייערלעך שפּיזן צוגעטראָגן, קוים פאַרזוכט עפעס און געשוויגן, קיין וואָרט נישט אַרויסגערעדט צו זיך. גאַרנישט איז געווען וועגן וואָס צו רעדן.

אשכנזי האָט געוואָלט האָבן די טאָכטער ביי זיך, זי זאל אַריינטראָגן ווארעמקייט און היימישקייט אין דער פּאַלאַצישער קאַלטקייט. אויך האָט ער געוואָלט האָבן זיין אייניקל, די קליינע פּריווע, וואָס האָט נאָך זיין אמאָליקער שוויגער געהייסן. ווי א גלאַק פון א פּריילעכן שליטן אין א קאַלטן איינזאמען פאַרשנייטן וועג, האָט געקלונגען דאָס געלעכטער פון דער קליינער, ווען זי פלעגט אריינקומען אין די גרויסע פּאַלאַז-שטובן. סיי אשכנזי אַליין, סיי דאָס ווייב זיינס, די האלב-געליימטע קינדערלאַזע פרוי, האָבן געבעטן ביי גערטרודן, זי זאָל אַפּלאַזן איר הויז, וואָס זי האָלט, און איבערציען זיך אין פּאַלאַז אריין, זיין צוזאמען. גער-טרוד האָט נישט געוואָלט. מאַס אשכנזי האָט זיך משער געווען, אז דאָס וויל זיין טאָכטער נישט אריבערקלייבן זיך צו אים צוליב דער מוטער, און ער האָט זיך איבערגערעדט מיט זיין ווייב, אַפּצו-געבן א באזונדערן שטאַק פאר דער טאָכטער און מוטער. פרוי אשכנזי איז איינגעגאַנגען דערויף. זי האָט גאַרנישט געהאַט קעגן דער פּריערדיקער פרוי פון איר מאַן. ביידע זענען זיי שוין געווען

אין די יארן, ווען ווייבערשע שגאה צוליב א מאן פארשווינדט און בלויז א געפיל פון פריינטשאפט קומט אָן, צו האַלטן זיך צוזאַמען. אשכנזי האָט געלאָזט וויסן גערטרוד זיין טאָכטער, געבעטן זי, זי זאָל זיך איבעררעדן מיט די מוטער. אָבער סיי גערטרוד, סיי דינהלע האָבן נישט געוואָלט אריבערקלייבן זיך פון זייער וואוינונג אין פּאַלאַץ אַרײַן. אשכנזי האָט זיי געשיקט געלט, א סך געלט, עס זאָל זיי גאָרנישט פעלן אין זייער הויז. אויך האָט ער די געשעפטן פון ברודער זיינעם פּאַרזאָרגט, כדי פון גערטרודן יעדער עול אַראָפּ-צונעמען. אָבער קומען צו אים אין פּאַלאַץ אַרײַן האָט זי נישט געאייילט זיך.

צווישן פּאָטער און דער מוטער האָט זי שטענדיק אויסגע-קלויבן די מוטער. זי האָט אויפן פּאָטער רחמנות געהאַט איצט, געזען זיין עלנט, אָבער קיין ליבשאַפט צו אים האָט זי נישט גע-פילט. דאָס, וואָס דער פּאָטער האָט פאַר אַלע יאָרן אָפּגעפּרעמדט, אויסגעוואָרצלט יעדער פּאָטערלעכן געפיל ביי איר, דאָס האָט מער נישט געקאָנט צוריקקומען. שטילערהייט האָט זי אפילו געפילט אַ ווידערווילן צו אים. צוליב אים איז דאָס איר מאַן אומגעקומען. תמיד האָט ער איר נאָר צרות פאַרשאַפט, טרויער אָנשאַטט פרייד, און אויך ווען ער האָט שוין געוואָלט פרייד ברענגען, האָט ער אומגליק געבראַכט אויף איר קאָפּ. זי איז געווען נישט פרום, אָבער אַבערגלויבעריש, געגלויבט אין מזל. פון אַלע מאָל איז איר פּאָטער איר בייזער גייסט געווען. צום לעצט האָט ער איר גאַנץ גליק צעשטערט. זי האָט אים נישט אויסגערעדט. זי האָט געזען זיין פינסטער מזל. דאָס לעבן אַליין האָט אים אָפּגעצאָלט פאַר זיין אומזיניק פירן זיך. פאַראַן גערעכטיקייט אויף דער וועלט. זי האָט רחמנות געהאַט אויף אים, אָבער קיין ליבשאַפט ביי זיך צו אים האָט זי נישט געקאָנט אַרויסקריגן. וויפל זי האָט זיך נישט געמיט, האָט זי גאָרנישט געקאָנט אויפוועקן קיין וואַרעמקייט אין איר האַרץ צו דעם, וואָס האָט זי געבוירן.

די מוטער אַליין פלעגט זי מוזן טרייבן, זי זאָל נעמען דאָס קינד און אַריבערגיין אַמאָל צום פּאָטער.

— פאַרגעס נישט, טאָכטער, אַז ער איז אַ טאַטע, — האָט זי

זי געשטראָפּט. — ער האָלט אין איין טעלעפּאָנירן. אפילו דעם אויטאָמאָביל האָט ער צוגעשיקט.

אשכנזי האָט אַלע געשעפּטן אוועקגעלייגט, ווען די טאָכטער איז צו אים געקומען. ער האָט איר מתנות געקויפּט, צום האַרץ זי צוגעדריקט. די קליינע פּריווע האָט ער אויף די דאַרע קני גענומען און געהוידעט, אויף דעם טעפּיך זיך מיט איר אויסגע-לייגט און ווי א הונט געבילט, צום פאַרגעניגן און געלעכטער פון קינד. ער האָט איר אויך א סך מתנות געגעבן, יעדן טאָג אַנדערע צוגעשיקט מיטן דינער. דאָס, וואָס ער האָט קיינמאָל נישט געגעבן זיינע אייגענע קינדער, האָט ער איצט געגעבן דעם אייניקל זיינעם. אויך די אַלטע פּרוי זיינע האָט די קליינע אַרומגענומען מיט די האַלב-געלייטע הענט, אויסגעקוישט איר די פּולכנע הענטלעך, יעדער לאָק אין קאָפּ. אָבער די קליינע האָט נישט געקלעפּט צו די נייע זיידע און באָבע.

— קום אהיים, מאמע, — האָט זי געריסן די מוטער ביים קלייד. — איך וויל צו דער אַנדערער באָבע.

נאָך פּוסטער פּלעגט ווערן אין פּאַלאַץ נאָך זייער אוועקגיין. אשכנזי האָט אראָפּגעבראַכט דעם זון זיינעם. ער האָט אים געלט געשיקט קיין פּאַריז, מיט בריוו פאַרוואָרפּן, ער זאָל קומען צו פאַרן קיין לאַדזש. נאָך לאַנגע בקשות איז דער זון געקומען. אָבער אשכנזי האָט אים נישט דערקענט. פאַר אים איז געשטאַנען א מאַן אַ רייפער, א צעוואַקסענער, קיין האָר נישט פון דעם אינגל פון די אמאָליקע יאָרן. גאָרנישט איז געווען אין אים פון פּאַטער. אויך די שטימע זיינע איז געווען א גראָבע און א פרעמדע. ספּע-ציעל איז זי פאַרגרעכט געווען אין מיליטער, וואו ער האָט געדינט אין מלחמה-צייט. אשכנזי האָט זיך געשטעלט אויף די שפיץ פינ-גער, כדי צו דערגרייכן מיט די ליפּן צום זונס באַקן, וואָס ער האָט וואַרעם אויסגעקוישט. אָבער דער זון זיינער האָט אים קוים מיט די ליפּן אָנגערירט די איינגעשרומפענע באַק און געהאַלטן זיך אזוי פרעמד, ווי ער וואָלט גאָרנישט זיך אָנגעקערט מיט דעם קליינעם איינגעשרומפענעם מאַן. אפילו די שפּראַך, דעם שטוביק דייטש, האָט ער נישט רעכט געדענקט און גערעדט פּראַנצויזיש,

וואָס דער פּאָטער האָט קיין וואָרט נישט פאַרשטאַנען. דער זעלנער איז אים געלעגן אין יעדער באַוועגונג. אַ שטראַם פון אַ מעסער האָט דורכגעשניטן אַ האַלב פנים זיינס, צוגעבנדיק אים פרעמד-קייט און גויאישקייט.

— אויפן פּראָנט געכאַפט, — האָט ער געזאָגט מיט אַ געלעכטער, ווי ער וואָלט פון עפעס זייער אַ פּריילעכער צייט דער-מאָנט. — אָרנטלעך דורכגעהאַקט.

אַשכּנזי האָט זיך דערפּילט אָפּגעשטויסן פון דעם פרעמדן מאַן. נאָך פרעמדער האָט ער זיך דערפּילט, ווען דער זון האָט אים מיט זיין פּראָנצויזקע באַקענט, אַ פרוי אַ טונקל-הויטיקע, אַ קנאַכיקע, מיט זייער גרויסע שוואַרצע אויגן, וואָס ביי זייער גאַנצער שוואַרציקייט האָבן זיי קיין טראָפּן אירישיקייט נישט אין זיך. מיט לאַנגע פאַרביקע אוירינגלעך אין די אויערן, מיט אַ סך בראַנזאָלעטן אויף די קנאַכיקע שטאַרק-טונקעלע הענט, מיט דינע געטאַקטע פיס, וואָס קוקן אַרויס פון שטאַרק קורצן קליידל, אין קליידער פאַרביקע, שרייענדיקע, האָט זי דערמאָנט אין איינע פון די אונגאַרישע טענצערינס אין די קאַבאַרעטן, וואָס אשכּנזין פלעגט אַמאָל אויסקומען זען אין די וועגן, ווען ער האָט געמוזט מיט סוחרים אַ געשעפט באַגיסן. קיין איין וואָרט אויסער פּראַנצויזיש האָט זי נישט פאַרשטאַנען. אשכּנזין איז גלייך קלאָר גע-וואָרן, אַז זי דאַרף זיין אַ גויע, אַ פּראַנצויזין, צי אפּשר גאָר נאָך ערגער, אַ ציגיינעריין, אָדער איינע פון די פּראַנצויזישע קאַלאָ-ניעס. ער איז שטאַרק רויט געוואָרן, דאָס גאַנצע בלוט האָט ער דערפּילט אין זיין בלאַס פנים, ווען די קנאַכיקע הייס-בלוטיקע נקבה האָט אים די באַק אויסגעקושט, מיט שמחה אים אין די אויגן אַריינגעלאַכט :

— מאָן פּער, מאָן פּער !

און באַלד דערויף האָט זי איר קליין האַריק הינטעלע געכאַפט אין די אַרעמס, געקושט עס איז נעזל, אין די אויגן און גערעדט דערצו מיט הייסע, ראַשיקע און פרעמדע צערטלעכע רייד.

ער האָט דעם זון נישט געפרעגט וועגן איר, אָבער ער איז געווען זיכער, אַז זי איז אַ גויע. ער האָט עס געזען סיי אין איר

אויפפירונג, סיי אין דעם הינטעלע, וואָס זי האט גאָר פון די הענט נישט אַרויסגעלאָזט. זי האָט אויך קיין ברעקל בושע נישט געהאט אין זיך. אין זיין קעגנוואַרט, אשכנזים, איז זי פלוצלונג צוגע-פאלן צום מאַן און אים באַדעקט מיט קושן, געצערמלט זיך צו אים און אויפגעפירט זיך גאָרנישט ווי מען פירט זיך אין אַ ליי-טישער שטוב, ווי אשכנזי איז געוואוינט געווען. ער האָט זיך גע-רוימלט, אשכנזי, גאָרנישט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט זיך פאַר בושע.

נאָך די ערשטע עטלעכע טעג, האָט אשכנזי גענומען מיטן זון רעדן וועגן אַ תכלית. ער האָט געוואָלט אַריינציען דעם בן-יחיד זיינעם אין דער פאַבריק, אויסלערנען אים מסחר, כדי ער זאָל האָבן וועמען איבערצולאָזן זיין פאַרמעגן, דאָס הויז אשכנזי זאָל נישט אונטערגיין נאָך זיין טויט. אָבער דער זון האָט אין פאַבריק נישט געוואָלט אַריינשמעקן. ער האָט נישט פאַרטראָגן דאָס קלאַפן און רוישן, די ארבעטער, דעם טומל און גערודער. עס זענען אים גאָרנישט געקראָכן אין קאָפּ אַריין די אַלע סוחרישע רייד, וואָס דער פאָטער האָט אין אים אַריינגערעדט. ער איז גלייך צוריק אנט-לאָפן אין פאַלאַץ, כדי צו פאַרברענגען מיט נאַרישקייטן. גאַנצע טעג האָט ער געמאַכט ספּאָרט, געפעכט, געשוואומען אין באַסיין, געשפּילט זיך מיטן הינטל אָדער אַרומגעריסן זיך מיטן ווייב. זי האָט געמאַכט קולות, די טונקל-הויטיקע פראַנצויזקע, אז דער פאַ-לאַץ איז אויף רעדער געגאַנגען. אשכנזי האָט קיין וואָרט נישט פאַרשטאַנען פון מכול רייד אין דער פרעמדער שפראַך, אָבער פאַרשטאַנען האָט ער, אז זי פליאַקעוועט גאָר אויף דעם גרויסן שטייגער. איגנאַץ האָט געשוויגן, נאָר אז זי פלעגט זיך צעלאָזן גאָר אויף די הויכע טענער און קריכן אים מיט די נעגל אין פנים אַריין, האָט ער איר אויסגעפאַטשט, אַז מען האָט געהערט די הילכן איבער אַלע שטובן. אשכנזין איז דאָס בלוט פאַרגליווערט געוואָרן. עס איז אים געווען אַ חרפה פאַר זיך, פאַר דעם ווייב, פאַר דער דינערשאַפט. וואָס-וואָס, נאָר פון אויפהויבן אַ האַנט האָט ער קיינמאָל נישט געהאַלטן, נאָך דערצו אויף אַ נקבה. דאָס האָט ער געוואוסט, קומט פאַר ביי גוים, ביי אַרבעטער, נישט ביי לייטישע מענטשן, אין אַ אירישער שטוב, נאָך דערצו ביי אים

אין שטוב. אָבער די ברױן-הױטיקע פראַנצױזן האָט זיך װײניק געמאַכט פון אײגנאַצס פעטש. באַלד נאָכן אױסװײנען זיך, האָט זי גיך אָנגעפודערט דאָס פנים, אונטערגעפארבט די אױגן, די לײפן אָנגעשמירט און אין די אױגן פון אַלע ארױפגעװאָרפן זיך קושן און האַלזן איר שלענגער מיטן זעלבן ברען, װי זי האָט פריער געװאָרפן זיך אין צאָרן אױף אים מיט די נעגל. זי האָט געלאַכט הױך, ראַשיק, מיט הילכיקע קושן די מאַנסבילשע הענט באַדעקט. באַלד דערויף איז זי איר הינטל מיט אַזעלכע קושן באַפאַלן. ביים מיטאָג האָט זי מיט זולל וסוכאַשן אפּעטיט געגעסן די פילע גע-ריכטן און װײן געטרונקן װי א שיכור. אָפטמאָל פלעגט גאָר אײג-נאַץ פאַרנעמען דעם פּאָטערס אױטאָמאָביל און ארומפליען אײבער די װעגן, אײבערשרעקנדיג מיט זײן װײלדן פליען אַלע דאָרפישע מענטשן, בהמות און עופות. די פּאָליצײ האָט אַלץ נייע פּראָטאָ-קאָלן קעגן אים געמאַכט. װיפיל מאָל דער פּאָטער האָט געדאַרפט די מאַשין, האָט ער זי נישט געהאַט.

— דער יונגער הער האָט זי גענומען, — האָט דער שאַפּער געזאָגט א ברונזער.

אָבער ערגער פון אַלץ איז געװען מיט געלט. ער האָט א װעלט מיט געלט געדאַרפט, אשכנזים זון. ער האָט זיך אין שטאַט מיט אַלערליי פאַרדעכטיקע פאַרשױנען ארומגעפירט, אין קאָרטן גע-שפילט, אין קאַבאַרעטן געגאַנגען, אװאנטורעס מיט אָפּיצירן גע-האַט אין די שאַנטאַנען, געשיכורט. נאַכט בײ נאַכט פלעגט מען אים אן אָנגעזױפטן פון די רעסטאָראַנען ברענגען. אױך האָט ער די דינערשאַפט געזיידלט.

מענטשן האָבן אים אַלץ נייע שלעכטע גרוסן פון זײן זון געבראַכט.

— ער קערט װעלטן, אשכנזי יוניאָר, הער פּרעזעס, — האָבן זײ אים דערציילט.

װיפיל געלט דער פּאָטער האָט אים נישט געגעבן, איז אים אַלץ װײניק געװען; און אַז ער האָט אים גענומען מוסרן, רעדן צו אים װעגן א תכלית, האָט ער גאָרנישט געװאָלט דולדן און גענומען פאַקן זיך אין װעג, צוריק קײן פאַריז.

— וואָס וועסטו טאָן דאָרט? — האָט אים דער פּאָטער גע-
פרעגט.

— אין פרעמדן-לעגיאָן אריינטרעטן און קיין אפריקע אוועק,
— האָט ער געזאָגט א פינסטערער, קוקנדיק מיט האַס דעם פּאָטער
אין די אויגן — ס'איז מיר סי ווי סי אלץ נמאס...

דער פּאָטער האָט אים נישט אוועקגעלאָזט. ווידער אמאָל און
אַבער אמאָל האָט ער אים געלטער געגעבן, נאָכגעגעבן אים אלע
זיינע שמד-שטיק, כדי אים איינצונעמען, צוגעוואוינען אים צום
נייעם לעבן. אָבער דער יונג האָט נישט געוואָלט אַריינגיין אין
נייעם לעבן. קיין זאך איז אים נישט געפעלן געוואָרן. ער האָט
פיינט געהאט דאָ די מאכלים, די מענטשן, די שטאָט, די שפראַך.
ער האָט גאַרנישט אויפגעהערט רייסן זיך קיין פאַריז. מער נאָך
פון אים איז די ברוין-הויטיקע פאַרשוניטע זיינע אַרומגעגאַנגען
אַן אָנגעבלאָזענע. אמאָל איז ער אויף אַ ווייל גוט געוואָרן, איג-
נאַץ, מיטן פּאָטער גערעדט, צו דער מוטער געקלעפט און אפילו
זי מיט געוואָלט אין פּאַלאַץ צום פּאָטער געבראַכט. אשכנזי איז
געשטאַנען א פאַרלוירענער, דינהאַלע האָט געפלאַמט ווי א קליין
מידעלע.

— וואָס מאַכט מען? — האָט אשכנזי געפרעגט דינהאַלע א
פאַרלוירענער.

— וואָס זאָל מען מאַכן? — האָט דינהאַלע צוריקגעענטפערט,
ברענענדיק אין פלאַמען.

איגנאַץ האָט ביידע מיט געוואָלט צוגעפירט איינעם צום אַנ-
דערן און זיי מיט ביידע הענט צוגעהאַלטן.

— נו, צעקוישט זיך! נו, גענוג געווען ברוגז! — האָט ער
געזאָגט און געקוואָלן פון נחת.

די קנאַכיקע פּראַנצויזקע האָט ראַשיק מיט ביידע הענט אפ-
לאָדירט.

— בראַוואָ, בראַוואָ!

די עלטערן האָבן אויפגעשיינט. טאַטע-מאַמע האָבן געגלויבט,
אַז ער ווערט אן אַנדערער, אַז ער וועט זיך איינלעבן דאָ, גיין

אויף א מענטשלעכן וועג און ברענגען זיי נחת פאר אלע צייטן. זיי האָבן שוין אפילו גענומען וועלן דערגיין ביי אים וועגן דער פראנצויזקע זיינער, דערוויסן זיך איינמאָל פאר אלעמאָל ווער זי איז, וואָס זי איז און צו זענען זיי טאָקע מאַן און ווייב, הלילה, אָדער בלויז געליבטער און געליבטע, וואָס קאָנען זיך פאַנאַנדער-גיין אזוי לייכט ווי זיי זענען זיך צונויפגעקומען. זיי האָבן נאָך געוואָלט נחת האָבן אין אים, אינגאַנצן, דערלעבן זיין חתונה מיט אַ היימישער אידישער טאָכטער. אָבער ווי גיך ער איז גוט געוואָרן, אזוי גיך איז ער פלוצלינג ווילד געוואָרן, נאנצע טעג זיך אין שטוב נישט געוויזן, נישט אין פאַלאַץ, נישט ביי דער מוטער אין הויז. ער איז אַוועק קיין וואַרשע אויף טעג, נישט דערציילנדיק פריער וועגן דעם, נישט געבנדיק פון זיך צו וויסן אפילו. די עלטערן האָבן זיך די אויגן אויסגעקוקט. צוריקקומען פלעגט ער אַ בייער, אן אויפגעגעטער, שרייען, טומלען, אַז ער קאָן דאָ נישט זיצן, אַז אלץ שטייט אים ווי אַ ביין אין האַלז.

איינמאָל פון אַ ריזע אַזאַ איז ער מער נישט צוריקגעקומען, צוזאַמען מיט זיין פראנצויזקע, הינטל און די זאָכן. מיט אַ וואָך שפעטער איז אָנגעקומען פון אים אַ קורצע טעלעגראַמע, אַז ער איז ווידער אין פאַריז און אַז דער פאָטער זאָל אים שיקן געלט אויף דעם אַדרעס פון האַטעל, וואו ער וואוינט.

אשכנזי האָט זיך געפילט באַליידיקט, געקרענקט.

— אַ זון זאָל אזוי גאָרנישט האָבן איבערגענומען פון טאַטן! — האָט אים געענבערט אין מוח, ווי אין די צייטן, ווען אינגאַץ איז נאָך אַ אינגל געווען און שוין זיינע ווילדע פירעכצן אַרויסגעוויזן.

גאָרנישט פון קיין איד איז געווען אין דעם פאַרשוין, סיי אין זיין בענקען נאָך מיליטער, סיי אין זיין אַרומיאַנגן זיך נאָך אַלער-לוי הולטייסטוועס און משוגעתן, סיי אין זיין האַס צו מסחר, תכלית-זאָכן. אינגאַנצן האָט ער אים דערמאָנט אין הונצעס זין די הולטאַיעס. אויך זיי האָבן אזוי געהאַסט די שטאָט, דעם מסחר, די מענטשן דאָ, און מער פון אלץ דעם אייגענעם פאָטער.

אשכנזי האָט טעלעפאָנירט וועגן דער טעלעגראַמע דינהלען, וואָס איז אומגעגאנגען אָן א קאָפּ איבער איר זון.

— מיילא, — האָט ער זי געטרייסט, — אבי ער איז דאָ, דער אוצר, זאָל זיין אין פאָרזי.

אַבער זיך אליין האָט ער נישט געקאָנט טרייסטן. ער האָט שוין געזען איצט, אז די שפּיל איז פאָרן טייוול, אז פון דעם יונג וועט קיין לייט נישט זיין. ער האָט געוואָלט אויפבויען צוריק זיין הויז מיט הייזער גלייך, צוגרייטן א יורש פאָר זיך, אָבער ס'לאָזט זיך נישט. נישט ער וועט פון דעם זון זיינעם די וועלט האָבן, נישט ער וועט פון אים יענע וועלט האָבן. קיין ברעקל אידישקייט האָט ער נישט אין זיך, שלעפט זיך אַרום מיט אַ גויע, א ציגיי-נערין אָדער דער רוח ווייסט זי ווער זי איז. הלאַזי ער זאָל דאָס רענדל נישט איבערבייטן, אויב ער איז שוין נישט, גאָט באַהיט, געשמדט, — האָט אשכנזי געזאָרגט.

גאָט, פאָרוואָס קומט דאָס אים? — האָט אשכנזי געקנייטשט דעם שטערן. — ער, וואָס דאָס גאַנצע לעבן אַרבעט ער, שלאָגט זיך פון די כוחות אַרויס, מיינט אויס יעדער הולטייסטווע, זאָל האָבן אזא יורש. פאָר וועמען אַרבעט ער דען, מישטיינס געזאָגט? נישט פאָר זיך. ער אליין האָט קיינמאָל גאָרנישט נישט געדאַרפט און דאַרף איצט אַודאי גאָרנישט. זיין גאַנצע שפּייז פון טאָג איז ווערט גראַשנס. פאָר וועמען האָט ער אָנגעהויבן איצט אלץ אויפ-סניי? נאָר פאָר זיי, פאָר די קינדער. און וואָסער פרעמדקייט עס איז דאָ פון זיי צו אים! די מאַכטער האַלט זיך פון ווייטן. קוים וואָס מעט זעט זי. דער זון איז אים א שונא. קיין מענטשלעך וואָרט האָט ער גאָרנישט געוואָלט אויסרעדן. אפילו זיך נישט געזענגט. בלויז א טעלעגראַמע נאָך געלט האָט ער צוגעשיקט.

נאָך די טעג פון צרות און עגמת-נפש אין פאָבריק האָט ער אין שטוב גאָרנישט געהאַט, א חוץ דער אייגענער איינזאַמקייט און דער פרויס קלעכצן. ביי דער אַרבעט האָט ער זיך נאָך ווי עס איז פאַרגעסן. אָבער אין די נעכט, די לאַנגע און שלאָפלאָזע, זענען אַלערליי שלעכטע געדאַנקען אָנגעקומען. אַלערליי חולאַתן זענען אַרויס. די ביינער האָבן געבראַכן, אויפן האַרץ האָט גע-

ברענט. אָפּטמאָל האָט ער א שטעכעניש אין די זייטן דערפילט, וואָס האָט גאָרנישט אָפּגעלאָזט. און פון צייט צו צייט האָט ביים האַרץ אים פּלוצלינג פאַרקלעמט. נאָך פאַר דער מלחמה האָט ער אַזעלכע זאַכן דערפילט און זיך באַאומרואיקט וועגן דעם, נאָר ער איז קיינמאָל צו קיין דאָקטאָר נישט געגאַנגען, נישט געהאַט קיין צייט דערצו. אין דער אַרבעט, אין יאָגן און טרייבן האָט ער זיך אין אַלעם פאַרגעסן. א מאָל האָבן אים דאָקטוירים אפילו געוואָרנט, אז ער דאַרף זיך היילן, אַז עפעס איז נישט אינגאַנצן מיט זיין געזונט, נאָר ער האָט זיי נישט געהערט. ער האָט נישט געהאַט דערצו קיין גערולד.

אפילו די ציין פלעגט ער זיך נישט אויסהיילן ווי עס גע-
הערט צו זיין. ער האָט נישט געקאָנט איינזיצן אויף דער רענ-
טיסטן-שטול. ס'האָט אים פון אָרט געטראָגן. מיט סאָדע האָט
ער פאַרטרונקען די ברענענישן אויפן האַרצן. מיט וואַרעמע פלעשער
האָט ער פאַרשטופט די ווייטאָקן אין די זייטן און אין רוקן. ער
האָט קיינמאָל נישט געוואָלט אַוועקפאַרן אין די בעדער, וואוהין
די דאָקטוירים האָבן אים געשיקט. איצט זענען זיי אלע ארויסגע-
קראַכן, די ווייטאָקן, מיטאַמאָל. דער גאַנצער קליינער קערפער
זיינער איז פול געווען מיט מיהושן, שטעכעניש און ברעכעניש.
דאָס ווייב האָט אים געיאָגט צו דאָקטוירים, געבראַכט פּראָפּע-
סאָרן צו אים אין שטוב, נאָר ער האָט זיי נישט געוואָלט קענען.
ער האָט געוואוסט פריעראוים וואָס זיי וועלן אים הייסן — רוען
אַ סך, פאַרן אין די בעדער, נישט זאָרגן זיך, שלאָפן אין די
נעכט, אָפהיטן זיך. אשכּנזי האָט קיין איינס פון די אַלע זאַכן
נישט געקאָנט פּאָלגן. מער ווי שטענדיק האָט אים געטראָגן איצט,
ערנער ווי אַלעמאָל זענען די געשעפטן געגאַנגען, צו אָפּגרונט
זענען זיי געלאָפן. אין שטוב איז געווען איינזאַם, אומעטיק. די
טאָכטער איז געווען פרעמד, פאַרטרויערט. דער זון האָט פון זיך
נישט געלאָזט הערן א חוץ א טעלעגראַמע, ווען דער טשעק איז
אַרויסגעשיקט געוואָרן צו שפעט. דער אומזעקומענער ברודער
איז גאָרנישט אַוועק אין די נעכט פון די אויגן. ווי דעמאָלט אין
וואַקאַציע, איז ער געלעגן פאַר אשכּנזים אויגן א גרויסער, אַ
מעכטיקער, מיט א שנירל בלוט פון שטערן, וואָס רינט אין דער

באָרד אַרײַן און גליווערט. וויפל אשכנזי האָט נישט פאַרמאכט די אויגן, כדי נישט צו זען דאָס דאָזיקע בילד, אלץ מער האָט ער עס געזען. ער האָט אַלערליי פילן גענומען, כדי די אויגן צוצו-מאַכן, אַנטשלאָפן צו ווערן, אָבער זיי האָבן זיך נישט צוגעמאַכט. זיי האָבן זיך גלייך צו די פילן צוגעוואוינט, נישט רעאַגירט אויף זיי.

ניין, ער האָט נישט געקאָנט אויספירן די פּראָפּעסאַרישע עצות וועגן רוען, נישט זאָרן, שלאָפן אין די נעכט און אָפהיטן זיך. זיין קליינער צעווייטאַקטער קערפּער האָט קיין רו נישט גע-האַט. פון וויכטן געלעגער אויפן פּראָנציווישן בעט האָט עס אים געהויבן.

עס האָט זיך נישט געלאָזט צוזאַמענקלעפּן דאָס צעבראַכענע הויז, ווי ער האָט עס אָפּגעמאַכט ביי זיך אין די אומגליקלעכע פעטערבורגער טעג. די שאַרבנס זענען זיך צעפאַלן. און ער האָט אַרומגעבלאָנדזשעט איבער די גרויסע פּאַלאַץ-שטובן אין די שלאָפּ-לאָזע נעכט, אַרומגעטשאַפּעט אין שלאָפּ-ראַק און אין די שטעק-שיך.

די בראָנזענע מעפּיסטאָפּעלן האָבן, ווי אמאָל, געשטשירעט אויף אים מיט די ציין און געלאַכט אין די שטילע נעכט זייער שפּאַטיש געלעכטער.

קאַפּיטל פינף און צוואַנציג

לאָדזש האָט געפלאַצט.

די פּאַפּירענע קייט, וואָס האָט די שטאָט אַרומגענומען, האָט זיך צעריסן, אויף פּייץ-פּייצלעך צעפליקט. די שלעכט-געדרוקטע מאַרקן מיט די פיל נולן אויף זיי זענען אינגאַנצן אָפּגעשטעלט געוואָרן און נייע גילדנס, זילבערנע, מיט אַדלערס און אויסגע-קריצטע קעפּ, זענען אַרויס פון די מינצערײען אין גאַס. צוזאַמען

מיט די שמאטעדיקע מארקן איז פארשוואונדן אין שטאָט די אר-
בעט, יאָגעניש, קויף און פארקויף, דאָס גאנצע פאפירענע לעבן.
אַלץ האָט זיך אָפגעשטעלט.

די לאַגערן און די פאַבריקן זענען געבליבן פול מיט סחורות,
וואָס מען האָט אָנגעאַרבעט פאר דער גאנצער צייט אָן חשבון
און צאָל. די קראַמען האָבן מער קיין גראַשן נישט געלייזט.
די טראַטואַרן, וואָס זענען פריער פול געווען מיט קונים פון די
שטעט און שטעטלעך, זענען אָפגעליידיקט געוואָרן. די פּאָליציאַנטן
האָבן קיינעם נישט געדאַרפט יאָגן מער. אין די קאַפּעען און רעס-
טאָראַנדלעך זענען די קעלנער אַרומגעגאַנגען עובר-בטל און גע-
יאָגט מיט די האַנטיכלעך די פליגן, וואָס האָבן געקלעפט צו דעם
פאַרלעגענעם זיסן געבעקס אויף די בופעטן. ביי די טישלעך זע-
נען געזעסן די אַגענטן, מעקלערס, געלט-טוישער, קאָמיסיאַנערן,
וואַיאַזשאַרן, זיי האָבן געשריבן מיט די בלייטימפּטן אויף די
מאַרמאַרע טאַפּלס, געמעקט, חשבונות אונטערגעפירט, נאָר קיין
גלאַז קאווע האָט קיינער פון זיי נישט באַשטעלט. מען האָט בלויז
גערויכערט די פאַפיראַסלעך איינס נאָכן אַנדערן, אַנצינדעדדיק זיי
מיט די מיליאַניקע ווערטלאַזע מאַרקן, וואָס האָבן איצט פאַר
שוועבעלעך גענוצט.

— אַ קאווע? אַ טיי? — האָבן די קעלנערס געמונטערט די
זיצנדיקע ביי די טישלעך, צו דערמאָנען זיי, אז זיי דאַרפן עפעס
באַשטעלן.

— שפעטער! — האָבן זיך די מענטשן אָפגעבעטן און גע-
דיכט פאַרשריבן די טישלעך.

דאָס האָט מען אויסגערעכנט, ווער עס האָט אָפגעלעקט א
ביין ביי דעם גרויסן יאָריר און ווער עס האָט געבראַכן הענט און
פּיס. לאַדזש האָט זיך איבערגעקערט, קבצנים, משרתים, אַלערליי
פּוסטע קעפּ און דרייער זענען אַרײַן אין די פּעדערן אין די משוגע-
נע טעג, האָבן געכאַפּט, געדרייט, אָנגעליגן און געבליבן ביי פאַר-
מענגס. די סאַלידע, די גבירים, די שטענדיקע חכמים און גרויסע
אויפטווער, זענען געבליבן ביים ביימשל, ביי די שלעכט-געדרוקטע
מאַרקן, וואָס האָבן קיין ווערט נישט געהאַט.

פון אויסלאנד האָבן אָנגעהויבן זיך ווייזן די ערשטע פּוּגל, די פּאַרשטייער פון די וואָל- און ביינוול-קאַמפּאַניס, וואָס זענען געקומען אויפּמאַנען פאַר די רוי-שטאַפּן. מער ווי ווערטלאָז פאַ- פיר האָבן די אָפּנעמער נישט געהאַט וואָס צו געבן. דאָס איז אַלץ געווען, וואָס איז זיי פאַרבליבן. באַנקראַטן האָבן געהאַלט. די געריכטן זענען געווען פול מיט פּראָצעסן, אַרוואַקאַטן. אין די טונקעלע דומפיקע נאָטאַר-קאַנצעלאַריעס איז געווען פול ווי אין חסידים-שטיבלעך. מענער האָבן באַצייטנס אָפּגעשריבן זייערע הייזער, פאַבריקן, געשעפטן אויף די נעמען פון זייערע ווייבער, כדי די בעלי-חובות זאָלן זיי נישט צונעמען.

די פאַבריקן זענען געשטאַנען. קיין איין ביסל רויך האָבן די פאַרקאַפּטשעטע קוימענס מער נישט געלאָזן. די אייזערנע פאַב- ריק-טויערן זענען געשטאַנען געשלאָסן, ווי די פעסטונגען, קיינעם נישט אַריינגעלאָזט, נישט אַרויסגעלאָזט. די אַרבעטער האָבן אין די טויונטער איבער די גאַסן זיך אַרומגעשלאַעפּט, מיט ליידיקע קע- שענעס און מיט איבעריקע הענט. מאַסן זענען ביי די אַרבעטס- פאַרמיטלונגס-ביוראַען געשטאַנען אין דער ריי און געווארט אויף דעם אויסרוף פון שמאַל-געפּנטן טירל וועגן עפעס אַן אַרבעט. דאָס האָט מען קיין פּראַנקרייך אַרבעטער געזוכט אויף צו גראַבן קוילן אין די גרובענס, און די פאַבריק-אַרבעטער האָבן זיך גע- שטויסן אין די רייען, כדי אַריינצוקריגן זיך אין צעטל פון די, וואָס דאַרפן אוועק פון אייגענעם לאַנד, היים און פאַמיליע, אבי אונטער דער פרעמדער ערד צו געפינען חיונה. אַלערליי אַגענטן פון שיפּס-געזעלשאַפּטן האָבן זיך אַרומגעדרייט צווישן די מענער אין די רייען, דערציילט זיי וועגן די גליקן אין פרעמדע לענדער איבערן ים, וואָס מען קאָן מאַכן, צוגערעדט צו קויפן שיפּסקאַרטן. אויסגעפּוצטע שווינדלער האָבן זיך פאַר קאַנסולן פאַרגעשטעלט און פאַלשע ווידעס און פאַספּאַרטן געגעבן פאַר די לעצטע געלטער. אַנטיסעמיטישע אַגיטאַטאָרן האָבן גיפטיקע רעדעס געהאַלטן קעגן די אידישע פאַבריקאַנטן, וואָס האָבן די פּוילישע אַרבעטער אַרויס- געוואָרפן אין גאַס, כדי זיי אוועקצושיקן אין פרעמדע לענדער און אליין צו בלייבן אין לאַנד, איינצופירן דאָס מלכות פון ישׂראל. קירכע-גבאים האָבן זיך מיט פּושקעס אַרומגעדרייט, געקלאַנגען און

גערופן צו געבן נדבות פאר דער נייער קירכע אין שטאָט, וואָס מען דאַרף אויסבויען. רעוואָלוציאָנערן האָבן שטילערהייט פּראָקס-לאַמאַציעס געטיילט, שלעכט-געדרוקטע פּאַפּירלעך, פּול מיט האַס קעגן די רייכע און הערשער און פּול מיט קאַמפּס-רופּן, איינצו-פירן די הערשאַפט פּון די ארבעטנדיקע. אַנענטן, פּאַליציאַנטן, פּאַטריאַטישע ווייבער, סטודענטן אין קליינע פּאַרביקע היטעלעך האָבן זיך נאָך די רעוואָלוציאָנערן געיאָגט, געשלאַגן זיי, אַרעס-טירט און מיט קללֶות און שפּייענישן געפירט זיי, צעשלאָגענע, מיט בלוזע קעפּ און אונטערגעהאַקטע אויגן, אין די שטאָטישע פּאַלי-ציי-קאַמיסאַריאַטן.

— שלאַגט זיי, די טראַצקיס! — האָבן קולות גערופּן, —
 קיין פּאַלעסטינע!

אויפן באַלוט זענען ווידער די וועב-מאַשינען געשטאַנען איבערגעדעקט אין די וואָכן-טעג מיט די שבתדיקע טישטיכער. ביי די שניידערס, זאַקנמאַכערינס, גאַלאַנטעריע-אַרבעטער, נייטאַ-רינס, זענען די מאַשינען געווען פּאַררוקט אין די ווינקעלעך פּאַר-לאָזענע און פּאַרטרוקנטע. קינדער, דאַרע, אויסגעצערטע, זענען אין די שטובן געזעסן, דורך די געלאַטעטע שויבן צו די פּוסטע געסלעך ארויסגעקוקט. די הענדלער פּון אלטוואַרג מיט זייערע ליי-דיקע זעק און גרויסע בערד האָבן גאָרנישט אויפגעהערט פּאַר-רייסן די מרה-שחורהדיקע אויגן צו די אַרעמע פענסטער, זוכנ-דיק צו קויפּן עפעס. קיינער האָט זיי ניט גערופּן. בלינדע, הינ-קעדיקע, קרומע, אמתע און געמאַכטע קריפּלס, האָבן זיך אַרומ-געשלעפט איבער די הויפּן, פּאַרלייגט זייערע געצעלטן ביי די עיפּושדיקע מיסטקאַסטנס, וואוּ הפּקרדיקע הינט און קעץ האָבן געראַיעט, און געזונגען זייערע טרויעריקע בעטלערישע ניגונים.

זיי האָבן אויף מער גאָרנישט געהאַט צו וואַרטן, די מענטשן פּון באַלוט. שוין פּריער האָבן די מאַשינען זיי ארויסגעשטויסן, דער דאַמף האָט זיי אויסגערויכערט. אין די פּאַבריקן האָבן זיי די פּוילישע און דייטשע ארבעטער נישט אריינגעלאָזט. אפילו אין די אידישע פּאַבריקן האָבן זיי נישט געטאַרט אריינקומען. די גוים האָבן זיי פּון די פּאַבריק-האַליעס פּאַריאַגט. צו זיי האָט געהערט

בלויז די אלטע וועב-שטול. אין די משוגענע טעג, ווען יעדער אומ-
זין האָט געהאט אן אָרט, האָבן אויך די באלוט-לייט געארבעט,
מיט די הענט קאָנקורענץ קעגן דאמף געפירט. איצט זענען זיי גע-
ווען די ערשטע ארויסצופליען. קיין ארבעטסלאָזע-שטיצע האָבן זיי
נישט געקריגן. דער וואָיעוואָדע פאנטש-פאנטשעווסקי האָט שוין
אזוי דעם געזעץ געזען צוצושניידן, אז בלויז די ארבעטער פון די
גרויסע פאבריקן זאָלן קריגן זייער גראַשעדיקע באלוינונג. די
געזעלן פון די קליינע אידישע ווערקשטאַטלעך זענען אין חשבון
נישט אריין.

יונגע און קרעפטיקע בחורים האָבן זיך געשטעלט אין די רייען
פון די מלוכהשע ארבעטס-ביוראָס, וואו מען גיט שוואַרצע אַרבעט
ביי גראַבן קאנאַלן, מאכן שאַסייען, אָבער די גוים האָבן זיי פאר-
טריבן.

— געגאנגען פון דאָנען, מוישעס, — האָבן די ארבעטסלאָזע
זיי געיאָגט, — אוועק, טאַטעלע, מאמעלע, אוי וויי! ...

פאַר זיי זענען נישט געבליבן מער ווי די אידישע צדקה אין
דער קהלה און די ביליקע כיכּן, וואס די פארמעגלעכע עלטערע
דאַמען האָבן אין באלוט אוועקגעשטעלט. די קרעמערס אין די
קרעמלעך האָבן געדרימלט זייער פּוסט-און-פּאַסטן דרימל. קיין
גראַשן האָט מען פאַר די אויגן נישט געזען.

דאָס גאנצע לעבן איז געווען אויף דעם וואָקזאַל. מענער, וויי-
בער, קינדער, מיט פּעק בעטגעוואנט, מיט שבתדיקע לייכטער, מיט
האַק און פאַק האָבן די וואָקזאַלן אָנגעפילט, האָבן אלע וואָגאָנען
פון די באַנען פארנומען. לאָדזש איז געלאָפן. ווייבער זענען גע-
לאָפן צו זייערע מענער אין אמעריקע, פאַטערס צו קינדער, קינדער
צו עלטערן. אמאָליקע דאָרפסלייט האָבן זיך פּלוצלונג דערמאַנט
אין די גערטנער, וואס זיי האָבן אמאָל געפלאַנצט, אין די סעדרער,
וואָס זיי האָבן געהאַלטן, אין די קאַרטאָפּל-פּעלדער, וואס זיי האָבן
פאַרעזצט, איידער זיי זענען קיין לאָדזש געקומען, און זיי האָבן
געצויגן קיין ארגענטינע, כדי אָנצוהויבן דאָס אמאָליקע דאָרפישע
לעבן אויפּסניי.

חלוצים מיט אָפגעברענטע פנימער, חלוצות מיט פראָסטע קליידער און פארפלאַמטע געזיכטער, זענען מיט זייערע זעלנערי-שע רוקן-זעק, מיט שטעקנס אין די הענט און מיט די בלוי-ווייסע פענער הויך אויפגעהויבן, גרופנווייז קיין ארץ-ישראל געפאָרן, כדי צו באַארבעטן די חרובע ערד פון די אבות. זיי האָבן גע-זונגען זייערע העברעאישע לידער מיט האַלז-קלאַנגען, ווי אָריענ-טאלער, נעטאַנצט זייערע התלהבותדיקע טעניץ אויף די וואַקזאַלן, אין די וואַגאַנען. מער ווי די פאָרער, האָבן מיטגעזונגען און גע-טאַנצט די באַגלייטער זייערע. מען האָט לאַנג געפאָכעט מיט די פענער צו די אָפפאָרנדיקע און געריסן די העלזער:

— לשנה הבאה בירושלים!

מיט ערשטער און צווייטער קלאַם, מיט א סך וואַלזעס, אין עלעגאַנטע קליידער, באהאַנגען מיט שאַכטלען, מיט בוקעטן אין די הענט, זענען פארמעגלעכע אידן מיט זייערע אויסגעפוטערטע און אויסגעבריליאַנטעוועטע ווייבער און טעכטער געפאָרן צו די איטאַליענישע פאָרטן, כדי פון דאָרט מיט לֹקסוס-שיפן אריבער-צוכאַפן זיך אין דעם ארץ-ישראל, פון וועלכן די צייטונגען שרייבן אַזויפיל און מען זאָגט, אז מען קאָן דאָרט מיט קאַפיטאַל גוטע געשעפטן מאַכן. נישט אין גרופן זענען זיי געפאָרן, ווי די חלוצים, נישט מיט געזאַנג און טעניץ, נאָר יעדער פאר זיך און בסוד איינער פארן אַנדערן. מען איז נישט געפאָרן באַאַקערן די ערד. מען איז געפאָרן קויפן פלעצער, פארלייגן געשעפטן און פאַב-ריקן, אויב מען וועט קאָנען מאַכן אַ מטבע. שלעכט איז געווען אין לאָדזש. קיין גראַשן ריוח איז נישט געווען מער צו מאַכן אין דער שטאָט, וואָס האָט זיך איבערגעפרעסן מיט סחורה אויף יאָרן לאַנג. אויף דעם פּגור פון לאָדזש זענען, ווי די היענעס, די שטייער-באַאַמטע אַרומגעקראָכן און געריסן שטייערן פאר די מלוכה-קאַסעס. די איינציקע מענטשן, וואָס מען האָט אויף די לערע וויסטע גאַסן געזען, זענען געווען די מיליטער-לייט, באַ-וואַפנטע, אויסגעפּוצטע, מיט קעפּ פאַרריסענע, אויך באַאַמטע אָן אַ שיעור מיט קנעפלעך און צייכנס. ווי היישעריקן האָבן זיי די מלוכה-קאַסעס אָפגעגעסן. עס איז זיי גאָרנישט געווען אַנצווע-טיקן, און די שטייער-באַאַמטע, גיריקע, ביזע, הינטערלייטיקע,

זענען ארומגעלאָפֿן איבער די אידישע קראָמען און פאבריקן, צו באַלמעלאַכעס ליידיקגויער און געריסן ביי זיי די לעצטע גראַשנס, כדי אָנצופילן די מלוכהשע קאָסעס. זיי האָבן ארויסגענומען מאַ-שינען פֿון קעלער-שטובן, בעטגעוואנט פֿון די בעטן, סחורות פֿון די קראָמען און אויף זייערע וואַגנס אָפֿגעפירט אין די שפּיכלערס, כדי פאר זייערע געלטער אויסצופילן די קאָסעס.

די אָרעמע אידישע ווייבער זענען נאָכגעלאָפֿן נאָך די וואַגנס ווי נאָך לוויה-עגלות, באוויינט זייער אָרעמקייט, וואס מען פירט אוועק.

— מענטשן, זעט דאָס אומגליק דאָס גרויסע, — האָבן זיי גערופן, ברעכנדיק די הענט, — קוקט אויף דעם בראַך, וואָס האָט אונז געטראָפֿן.

ביי די פארמעגלעכע האָט מען די געשעפטן פֿאַרחתמעט, דאָס צירונג פֿון די העלזער ביי די ווייבער אראָפֿגענומען, די גאָלדענע זייגערס פֿון די טאַשן ביי די מענער אויסגעליידיקט. מען האָט גע-שוירן די שעפֿסן, וואָס האָבן שוין לאנג זייער וואַל געהאַט פאר-לוירן. זיי זענען דעריבער געלאָפֿן, די רייכע, פֿון דער שטאָט, אָפֿגעראטעוועט באצייטנס, וואָס עס איז נאָך פֿאַרבליבן, כדי צו באַזעצן זיך אין דעם ארץ-ישראל, דעם פרעמדן און ווייטן, כדי אויסצובויען א ניי פּוילן, א לאַדזש אן אייגנס, א פּיעטראַקאווער גאס אין לאנד פֿון די אבות.

פרעמד איז זיי געווען דאָס לאנד פֿון די אבות, ווייט. זיי האָבן גאַרנישט אָנגעהערט זיך מער מיט די האַלזיקע אָריענטאַלישע געזאנגען, וואָס די חלוצים האָבן אין דריטן קלאַס אזוי הויך גע-זונגען, מיט די התלהבותדיקע טענץ זייערע. אין פּויליש און אין לאַדזשער דייטש האָבן זיי, אומרויאַקע, זיך אויסגעפרעגט וועגן דעם קלימאט אין דעם פרעמדן לאנד, וועגן דער דאָרטיקער שפּראַך און מנהגים. פרעמד איז זיי געווען די שפּראַך די העברעאישע, וואָס מ'קען עטוואָס אין סידור, אָבער מען פֿאַרשטייט דערפֿון קיין וואָרט נישט, ווען מען הערט עס אין די אַראַבישע קלאַנגען. פרעמד פאר זייערע אייראָפּעאישע קערפּערס זענען געווען די אָריענטאַלישע זון, געוויקסן און פֿלאַנצן. פֿון צעדערבויער, פּאַל-

מעם, אייזלען און קעמלען, פייגנבויער און איילבירטן, האָבן זיי געוואוסט בלויז פון חומש, וואס מען האָט מיט זיי אמאָל געלערנט אין חדר. די ווייבער האָבן געוואָלט וויסן, צי מען טאָנצט דאָרט די נייעסטע טעגן, צי עס זענען דאָ סאָסנע-וועלדער אויף זומער און שניי אויף ווינטער. זיי זענען נישט געווען גאנץ זיכער, צי מען טראָגט דאָרט די פעלצן, וואָס זיי פירן מיט זיך, און צי מען פראַוועט מאַסקן-בעלער אין קאַרנאוואַל.

— באַזשע קאַכאני, — האָבן זיי געקערעכצט, — ווער ווייסט, וואָסער לעבן דאָרט איז אין דעם פרעמדן לאַנד!
ווי אין גלות אַרײן, זענען זיי געפאָרן אין דעם לאַנד פון ישראל.

אנגעטן, מעקלערס, שדכנים, כלל-טוער, ערד-פאַרקויפער האָבן שוין באַצייטנס געשעפטן געמאַכט. פעסער-פעלשער, פרויען-פאַר-פירער, אלערליי מיאוסקייטן און אָפּפאל האָבן געראַיעט אַרום די עמיגראַנטן, אָפּגענאַרט, באַשווינדלט, פאַרפירט, אויסגענוצט. פון אלע וועגן און שטעגן איז מען געלאָפן פון לאַנד, וואו מען האָט הונדערטער יאָרן געוואוינט, צו נייע לענדער און פעלקער, קיין נאָרד-אַמעריקע און אַרגענטינע, קאַנאַדע און בראַזיליע, קובאַ און טשילי, פראַנקרײך און פאַלעסטינע, בעלגיע און דייטשלאַנד, צו אלע ווינקלען פון ערד-קוגל.

ווי מיט הונדערט יאָר צוריק קיין לאַדזש, האָבן איצט פון לאַדזש די מענטשן געצויגן, אוועק פון דער אויסגעבויער שטאָט צו לענדער פרעמדע, אומבאַקאַנטע, אַנצוהויבן פונסניי.

אין לאַסט-אויטאָמאָבילן, אין דראַזשקעס, אין באַלענגאָלישע בוידן, אין פויערשע וועגענער, אין האַנט-וועגעלעך, אין וועלכע מענטשן זענען איינגעשפאַנט, האָבן די אויסוואַנדערער געפירט זייערע זאכן, זייער בעטגעוואַנט און חפצים, זייערע ווייבער און קינדער צו די באַנען, וואָס פירן פון פוילן צו די גרענעצן. דאָס זענען די מענטשן אוועק פון לאַדזש, וואו סחורות זענען געווען אַ סך, נאָר קיין מערק זענען פאַר די סחורות נישט געווען. קיין פלאַץ איז נישט געווען פאַר די, וואס האָבן די שטאָט אויסגעבויעט און אוועקגעשטעלט.

פאר די טויערן זענען די שטאטישע גויים געשטאנען און גע-
קוקט אויף די אויסוואַנדערער. זיי האָבן נישט געוואוסט, וואס צו
זאָגן, פרייען זיך אָדער באַזאָרגט זיין. וועט עס פאר זיי זיין בע-
סער אָדער ערגער איצט. און זיי האבן בלויז געשוויגן.

אויף די פעלדער, וואו די באַנען גייען דורך, האָבן פויערים
זייערע אקערס אָפגעשטעלט, פארלייגט די הענט צו די שטערנס און
מיט העלע אויגן פון אָפגעברענטע פנימער פארחידרושט באַטראַכט
די אָנגעשטופטע וואַגאַנעס מיט אידן. פויערטעס האָבן פאַרקאַ-
שערט די געבלימטע טיכלעך אויף די קעפ און דורך די וואַגאַן-
פענסטערלעך נאָכגעקוקט די חלוצישע טעג, אויפגעכאפט די היל-
ביקע פרעמדע אַריענטאַלישע געזאנגען.

דאָרפישע קינדער מיט הינט זענען אַרויס פאר די געפלאַכ-
טענע פלויען און געבילט און געשריגן. אין די דייטש-באַוואוינטע
דערפער און שטעטלעך זענען די קאַלאָניסטן און די וועבער אַרויס
פון די הייזער און נאָכגעקוקט די, וואס האָבן צו די גרענעצן גע-
צויגן, דורך וועלכע זיי זענען אמאָל דאָ געקומען אהער.

גאָרנישט קיין האָפּענונג איז פאַרבליבן פאר די געבליבענע
אין דער שטאָט, וואס איז אזוי שנעל אויסגעבויט געוואָרן אויף
די פוסטע זאמדן. ווי אן אָפגעריסענער אבר פון א גוף, אזוי איז
געלעגן איצט די שטאָט אָן דעם גרויסן רוסישן מאַרק, פון וועלכן
זי האָט חיונה געצויגן. א ווילע האָט זי אויפגעצאפלט, ווי א נוסס
אין דער לעצטער מינוט, כדי אויסצוגיין דערנאָך אינגאנצן. אויף
איר פּגור האָבן די שטייער-באַאַמטע געלעבט און געהאוועט, ציענ-
דיק אירע לעצטע זאפטן.

צוזאמען מיט דער שטאָט, האָט אויך דער קעניג אירער, מאַקס
אשכנזי, געפרוואווט אויפלעבן. אבער דאָס איז נישט געווען מער
ווי א שטארקע קאַנוואולסיע פון א חולה-מסוכן, ווי דאָס העלע
צעפלאַקערן זיך פון א צאנקענדיק ליכט פארן אויסגיין. גאָרנישט
האָט זיך געלאָזט צונויפקלייבן פון די צעבראַכענע שאַרבענס פון
מלכות-אשכנזי. עס האָט געפלאצט צוזאמען מיט דער שטאָט,
ווי עס איז געבוירן געוואָרן מיט דער שטאָט.

אין איינער א שפעטער שעה אין דער נאכט האָט אויך מאַקס אשכנזים האַרץ געפלאַצט.

ווי אָן לופט האָט אשכנזי נישט געקאָנט אָטעמען אין דער שטאָט אָן רויך. די שטילע פּוסטע שטאָט האָט אים געשטימט. ער האָט מער נישט געקאָנט פּאַרווכן פּון מאָגערן עסן, וואס דער קאַמעדינער האָט אים אויף דער זילבערנער טאַץ פּויערלעך צוגע-טראָגן. ער האָט מער נישט געקאָנט צו-טאָן קיין אויג אין די נעכט, ווען מאָטאָרן רוישן נישט און סירענעס שווינגן.

ער האָט געשלונגען די שלאָף-פּילן איינס נאָכן אנדערן אין די נעכט, די איינציקע שפּיז, וואס זיין גוף האָט נאָך פּאַרצערט. אָבער זיי האָבן אים נישט געהאַלפּן. זיין גאַנץ לעבן איז אים פּאַרבייגעגאַנגען אין די לאַנגע פּוסטע נעכט, זיין רושיק אומזיניק לעבן. אלע געשטאַרבּענע קרובים זיינע, נאָנטע, באַקאַנטע האָבן זיך דורכגעשלייכט פּאַר אים — פּאָטער, מוטער, חיים אַלטער זיין שווער, פּריווע. מער פּון אלע איז דער צווילינג-ברודער זיי-נער, יעקב בונם, גאַרנישט אָפּגעטרעטן פּון זיין בעט. דאָס שני-רעלע בלוט האָט נישט אויפּגעהערט רינען פּון זיין שטערן אין דער באַרד אריין און גליווערן. אשכנזין איז א קאַלטקייט אין די ביינער דורכגעלאָפּן. די פּוכענע קאָלדרע האָט אים גאַרנישט געקאָנט דערוואַרעמען.

ווי שטענדיק, ווען ער האָט נישט געקאָנט שלאָפּן, איז ער אין שלאָף-ראַק און אין די שטעק-שיך אַראָפּ פּון בעט און ארומגע-בלאָנקעט איבער זיינע שטובן פּון פּאַלאַץ. פּוסט איז אלץ אַרום געווען. אשכנזי האָט דערפּילט א מורא אין די גרויסע שטובן. דער אייגענער נאָכקריכנדיקער שאָטן האָט אים געשראַקן. ער האָט גע-וואָלט האָבן עמיצן נעבן זיך, אבער קיינער איז נישט געווען. בלויז דאָס ווייב איז געלעגן האַלב געליימט אין איר בעט. קיינער איז ניט געווען אַרום אים, קיין סינדר, קיין אייגענער מענטש. ער האָט ארויסגעקוקט דורך די פענסטער אין גרויסן פּאַבריק-הויף אַריין. עס איז געווען שוואַרץ דער הויף, חושך. פּון שוואַרצקייט האָבן די הויכע קוימנס ארויסגעבלעקט אין די הימלען, ווי אויס-געשטרעקטע פינסטערע צונגען.

ער איז צוגעגאנגען צו די גרויסע געשניצטע שאפעס און גע-
זוכט אין די ביכער, די רייך-געבונדענע און גאלד-באצירטע.
אָבער ער האָט קיין שום וואָרט אַזעלכעס, וואָס זאָל אים זיין אייגן
אין דער שפעטער שווערער נאכט, נישט געפונען. די גאָטישע
אויסגעשטעלטע שורות אויף די גלאַטיקע דיקע בלעטלעך זענען
געווען פרעמד, אומזיניק. ער האָט אראָפּגעבויגן זיך צו דער ערד,
צו די אונטערשטע פאכן, וואו די ספרים זענען געשטאנען באַהאַל-
טענע, מען זאָל זיי נישט אַרויסזען. ער האָט אַרויסגעצויגן אַ תנ"ך,
אַן אַלטן, אַ לעדער-געבונדענעם און צעריסענעם, און צוריקגעגאנגן-
גען צום בעט.

ביים רויםן שיין פון עלעקטרישן ליכט, אונטער דעם גרויסן
פאַרשייטן בילד פון אַ נאַקעט יונג ווייב, וואָס אנטלויפט פון אַ
סאַטיר, האָט ער געמישט די אַלטע שאָרסטקע בלעטער פון תנ"ך,
זייטל נאָך זייטל. די שווערע מוסר-רייד פון משלי און קהלת
וועגן הבל-הבלים פון לעבן, אָט די אַלע ווערטער, וואס ער האָט
זיי שטענדיק, פון קינדווייז אין חדר ביז די שפעטערע יאָרן, פיינט
געהאט, געלאנגנוויליקט זיך פון זיי, ווי פון ציינלאָזע רייד פון
זקנים עובר-בטלם, זענען איצט, אין דער שפעטער שלאָפּלאָזער
נאַכט, געווען נאָנט, אמת. באַלד האָבן די פינגער זיינע אַ פאַר-
קנייטשט בלאַט אָנגעטאַפט. דאָס איז געווען איוב, דאָס ספר, וואָס
ער האָט אין דער שבעה נאָך זיין ברודער געלערנט און אַ בלאַט
דאָרט פאַרקנייטשט. מיט אַ ניריקייט, ווי ער וואָלט די ווערטער
צום ערשטן מאָל אין זיין לעבן געזען, האָט ער גענומען מורמלען
די אַלטע אָפּגעריבענע ווערטער פון די געלע האַרטע בלעטער,
לייענען דעם גורל פון איוב, דעם מאן פון לאַנד עוץ, וואָס האָט
געהאט זיבן זין, דריי טעכטער, זיבן טויזנט שאָף, דריי טויזנט
קעמלען, פינף הונדערט רינדער, גרויסע פאַרמעגנס, איז גרעסער
געווען פון אַלע קינדער פון מזרח, נאָר דער שטן האָט אים אָן-
געגריפּן.

— און דער שטן איז געקומען און געשלאָגן איובן מיט קרעץ
פון קאָפּ ביז די פיס, — האָט ער געלערנט, — און ער האָט גע-
נומען אַ שערבעלע צו קראַצן זיך און ער איז געזעסן אין אַש.

און איובס דריי פריינט האָבן געטאָן הערן דאָס אלדאָס שלעכטס, וואָס איז געקומען אויף אים, און זיי זענען געקומען יעדער פון זיין אָרט — אליפז פון תימן, בלדר פון שוּחֵי און צופר פון נעמי. און זיי האָבן זיך געטאָן פארזאמלען צו קומען צו שאַקלען אויף אים מיט די קעפּ און צו טרייסטן. און זיי האָבן געטאָן אויפהויבן זייערע אויגן פון דערווייטנס און זיי האָבן אים נישט דערקענט. און זיי האָבן אויפגעהויבן זייערע שטימען און געוויינט. און יעדער מאן האָט צעריסן זיין קלייד און זיי האָבן געוואָרפן ערד אויף זייערע קעפּ צום הימל. און זיי זענען געזעסן מיט אים אויף דער ערד זיבן טעג און זיבן נעכט און נישט געטאָן רעדן צו אים קיין וואָרט, דען זיי האבן געזען, אז זייער גרויס איז דער ווייטאָקס. און נאָך דעם האָט איוב געעפנט זיין מויל און געפלוכט זיין טאָג...

פון די שכנישע צימערן האָבן די זייגערס אויסגעקלונגען זייערע שעהן לאנגזאם און פייערלעך.

אשכנזי האָט אוועקגעלייגט דעם ספר א ווילע אויפן קישן און אונטערגעשפּאַרט די האנט צום אויער, כדי אויסצוציילן די שפעטע שעהן אין דער נאכט. אין דער רגע האָט ער דערפילט א קלעם אין הארץ, ווי אן אייזערנע צוואנג וואָלט אים פעסט אָנגעכאַפט. ער האָט א קרעכץ געטאָן און אָנגעכאַפט מיט דער האנט דעם עלעקטרישן שנור, וואס איז איבער זיין בעט געהאנגען, כדי צו רופן דעם קאמערדינער. אבער ווען דער קאמערדינער איז אריינגעקומען, איז אשכנזי שוין געווען טויט.

זיין קאָפּ איז געלעגן אויפן צעקנייטשטן ספר. די האנט האָט פעסט געהאלטן זיך אין דעם עלעקטרישן שנור, איינגעקלאַמערט מיט קראַמפּיקע פינגער.

קאפיטל זעקס און צוואנציג

אויף דער לוייה פון מאקס אשכנזי האָט נאנץ לאָדזש זיך פארזאמלט. די פיעטראָקאָווער נאם איז געווען שוואַרץ פון מענטשן, קארעטעס און דראָזשקעס. שוואַרץ-קאָפּאָטעדיקע און שוואַרץ-בערדיקע חסידים, שוואַרץ-וואָנסעדיקע און שוואַרץ-צילינ-דערדיקע פאבריקאנטן, סוחרים און באַנקירן, דאמען אין טונקעלע קליידער, פאַרמעליקטע קרעמער, משרתים, מעקלערס, באלמעלאָ-כעס, חדר-אינגלעך, ישיבה-בחורים, אַרעמעלייט, קאָליקעס, דאָס גאנצע גרויסע אידישע לאָדזש, פון דער פיעטראָקאָווער ביזן באַלוט, איז זיך צונויפגעקומען צו באַגלייטן צו זיין אייביקער רו דעם אייביק-אומרויאקן לאָדזשער מאן.

אין דעם סוף פון מאקס אשכנזי האָט מען געזען דעם סוף פון דער שטאָט, אין זיין לוייה — די לוייה פון לאָדזש. און אלע זענען געגאנגען טרויעריקע אין לאַנגן צוג, טריט ביי טריט, שפּאַן נאָך שפּאַן. אויבנאָן, ביי דער מיטה, אָן יעדער פארפּוצונג און בלומען, זענען געגאנגען דריי פארהילטע ווייבער אין שוואַרצן. כאָטש זייערע פנימער זענען געווען פארהילט אין טרויער, האָבן אלע געוואוסט, אז דאָס זענען ביידע ווייבער אשכנזים און זיין טאָכטער. מיט געבויגענע קעפּ, האַלטנדיק זיך אונטער די הענט, האָבן די דריי אלמנות געצויגן נאָך דער לאַנגזאם-פאַרנדיקער עגלה.

די קברנים האָבן א קליינעם קבר, ווי פאר א קינד, אויסגע-גראַבן פאר דעם קעניג פון לאָדזש. א פרעמדער איד האָט וויי-גענדיק געזאָגט נאָך אים קדיש.

אידן האָבן זיך אראָפּגעבויגן צו דער ערד און געוואָרפן ערד אויף זיין קבר.

— פון ערד קומסטו און צו ערד גייסטו, — האָבן זיי גע-מורמלט הינטערוויילעכטס.

אויף דעם לאָדזשער הימל האָט זיך א שווערע כמאַרע אַראָפּ-
געלאָזט, א ווינט האָט גענומען בלאָזן און שיטן שטויב די מענטשן
אין די אויגן. שווער, ווי די כמאַרע איבער זיך, זענען די באַגליי-
טער צוריקגענאנגען אין דער שטאָט אַרײַן, דער פּוסטער און
פרעמדער.

— זאָמד, — האָבן אידן געברומט, פאַרשטעלנדיק די אויגן
פאַרן שטויב, וואס האָט זיי נאָכגעיאָגט.

— אַלי, וואָס מיר האָבן געבויט דאָ, איז געווען אויף זאָמד, —
האָבן זקנים שטיל געמורמלט.

דער אָוונט האָט גענומען צופאלן גיך, האַסטיק. אויף דעם
פאַרוואַלקנטן הימל האָט א געבויגן שנירל פון פּויגלען, ווי א האל-
בע לבנה, זיך שאַרף געצויכנט, גיך געפלוּיגן ערנעץ און הויך
געשריגן.

